

Bind 6 af 15
Udvalgte værker af Lenin
1914–1917

Indholdsfortegnelse

Til den danske udgave	7
Krigen og det russiske socialdemokrati	15
Om storrussernes nationalstolthed	23
Hvad har processen mod den socialdemokratiske дума-gruppe bevist?	28
Om parolen Europas forenede stater	34
Kommentar fra redaktionen af Sotsial-demokrat til RSDAP's centralkomités manifest om krigen	39
Opportunismen og II Internationales sammenbrud	40
Den socialistiske revolution og nationernes selvbestemmelsesret	52
Imperialismen som kapitalismens højeste stadium	66
Om dialektik	178
Om Junius-brochuren	183
Den proletariske revolutions militærprogram	198
Hele ti »socialistiske« ministre	209
Noter	213
Navneregister	226

Til den danske udgave

De tolv skrifter, der er medtaget i dette bind, udgør en lille tiendedel af Lenins litterære produktion i tidsrummet fra den første verdenskrigs udbrud i august 1914 til udbruddet af revolutionen i marts 1917.

Seks af disse skrifter var med i 1947-udgaven af Udvalgte Værker bd.6, seks andre er nu føjet til, nemlig *Hvad Har Processen Mod Den Socialdemokratiske Duma-gruppe Bevist? Kommentar Fra Redaktionen af Sotsial-Demokrat Til RSDAP's Centralkomité's Manifest Om Krigen, Den Socialistiske Revolution Og Nationernes Selvbestemmelsesret, Om Junius-brochuren, Hele Ti »Socialistiske« Ministre og Om Dialektik.*

Artiklen *Breve Fra Det Fjerne, Første Brev*, som afsluttede 1947-udgaven, indleder nu udvalgets bd. 7. Artiklerne bringes i kronologisk orden. De russiske navne gengives med den stavemåde, der svarer til Dansk Sprognævns vejledning.

Socialdemokratiernes II Internationale, som også Ruslands Socialdemokratiske Arbejderparti (RSDAP) var medlem af, havde på kongresser i Stuttgart 1907, København 1910 og Basel 1912 anklaget imperialismen og advaret mod de imperialistiske magters krigsforberedelser. I resolutioner havde kongresserne forpligtet arbejderpartierne til, hvis krigen kom, at udnytte den til revolution. For Ruslands vedkommende måtte det, påpeger Lenin, i første omgang blive en demokratisk revolution til afsættelse af tsar-monarkiet og indførelse af republik.

Med få undtagelser svigtede socialdemokratiernes ledelser denne forpligtelse og gik i stedet ind for støtte til deres egen regerings krig. II Internationale brød sammen. Kun Lenins parti, RSDAP, bolsjevikkerne i Rusland

og socialdemokratiske partier i Bulgarien og Serbien levede op til Internationalens resolutioner.

Dette binds første artikel, *Krigen Og Det Russiske Socialdemokrati*, blev skrevet af Lenin i begyndelsen af oktober 1914. Partiets centralkomité gjorde den til partibeslutning.

Her opregnes arbejderpartiets opgaver. Partiet må afsløre krigens karakter og den demagogi, som i hvert krigsførende land benyttes for at retfærdiggøre krigsførelsen. Det må arbejde for at forvandle den imperialistiske krig til borgerkrig. Det vil også sige at arbejde for ens egen regerings nederlag (som led i arbejdet for en socialistisk revolution) og at opbygge de »illegale former i kampen for socialismen, der svarer til krise-epoken, og til at sammensvejsne arbejderne, ikke med deres eget lands chauvinistiske bourgeoisie, men med arbejderne i alle lande« (s. 21).

I artiklen opstilles parolen om grundlæggelse af Europas republikanske forenede stater, en parole, som umiddelbart efter blev trukket tilbage. Begrundelsen kan læses i artiklen *Om Parolen Europas Forenede Stater*.

Denne parole »kan føre til den fejlagtige udlægning, at socialismens sejr i et enkelt land er umulig...« (s. 37).

Lenin formulerede en tese, som var ny i marxismens teori: »Den økonomiske og politiske udviklings ujævnhed er en ubetinget lov for kapitalismen. Heraf følger, at socialismens sejr er mulig til at begynde med i nogle eller endog i et enkelt, særskilt, kapitalistisk land« (s. 37).

Tidligere havde socialdemokraterne regnet med, at socialismens sejr forudsatte en nogenlunde samtidig omvæltning i de afgørende kapitalistiske lande.

To år senere gentog Lenin i artiklen *Den Proletariske Revolutions Militærprogram* denne betragtning: »Kapitalismens udvikling foregår i høj grad ujævnt i de forskellige lande. Anderledes kan det heller ikke være under vareproduktionen. Heraf følger uvægerligt, at socialismen ikke kan sejre samtidig i alle lande. Den vil sejre først i et eller i nogle lande, mens de øvrige i nogen tid vil forblive borgerlige eller førborgerlige« (s. 200).

Til imødegåelse af den grasserende borgerlige nationalisme tjente Lenins artikel *Om Storrussernes Nationalstolthed*. Storrusland var betegnelsen for det herskende Rusland, hvis tsar-regime undertrykte ukrainere, be-

lorussere, polakker og talrige andre nationaliteter i det russiske rige.

Til forskel fra tsar-regimets sociale støtter, godsejerne og bourgeoisiet, kan »vi, storrussiske arbejdere, der er opfyldt af nationalstolthed«... »ikke 'forsvare fædrelandet' på anden måde end ved med alle revolutionære midler at kæmpe mod *sit eget* lands monarki, godsejere og kapitalister, dvs. vort lands *værste* fjender...« skrev Lenin (s. 25).

Det nationale spørgsmål havde Ruslands socialdemokrater i årene før krigen diskuteret i sammenhæng med perspektivet omstyrtning af tsar-regimet og indførelse af en demokratisk republik. Under verdenskrigen aktualiseredes spørgsmålet yderligere af de imperialistiske magters krav om anneksioner og grænseændringer, og af opportunisternes og kautskyanernes demagogi omkring det nationale spørgsmål. Lenin skrev herom i tesaerne *Den Socialistiske Revolution Og Nationernes Selvbestemelsesret*.

Væsentlige temaer i disse teser er også Lenins revolutionsteori, som omfatter forholdet mellem kampen for demokrati og kampen for socialisme.

I tesaerne forfægter Lenin uforbeholdent kravet om enhver nations selvbestemmelsesret, indbefattet ret til løsrivelse – til forskel for opportunisterne, der påstod, at politisk koncentration og centralisation er progressiv og at foretrække for selvbestemmelsesret, og også til forskel fra Kautsky og hans meningsfæller, som mente, at selvbestemmelsesret var »for meget forlangt«. Lenin afviste ligeledes de østrigske socialister Karl Renner og Otto Bauer, der ville nøjes med »kulturel-national autonomi«, altså ikke gå ind for ret til løsrivelse.

På samme tid, januar-juni 1916, skrev Lenin sit værk om *Imperialismen Som Kapitalismens Højeste Stadium*.

Imperialismen er kapitalismens monopolistiske stadium, påpegede Lenin, og han præciserede denne definition således: en definition af imperialismen må indeholde følgende 5 af dens vigtigste kendetegn: 1. en koncentration af produktion og kapital, der har nået et så højt udviklingsstrin, at den har skabt monopoler, der spiller en afgørende rolle i det økonomiske liv; 2. bankkapitalens sammensmeltning med industrikapitalen og skabelse af et finansoligarki på basis af denne »finanskapital«;

3. kapitaleksporten, til forskel fra vareeksporten, opnår særlig stor betydning; 4. der opstår internationale monopolistiske kapitalistsammenslutninger, som deler verden mellem sig, og 5. Jordens territoriale opdeling mellem de kapitalistiske stormagter er afsluttet (s. 140).

I dette skrift begrundes Lenin tesen om, at de kapitalistiske landes udvikling foregår ujævnt, snart skyder det ene land sig frem i forgrunden, snart det andet. Dette betyder, at revolutionen må begynde i et enkelt eller nogle få lande.

Imperialismen har desuden afgørende politiske følger. Imperialismen medfører »reaktion over hele linjen«, udhuling og forfalskning af det borgerlige demokrati. Dens verdensomspændende udplyndring af den arbejdende befolkning skaber nye muligheder for at forene alle udbyttede og undertrykte til socialistiske, demokratiske og nationale befrielsesbevægelser. Samtidig øger imperialismen modsætningerne mellem de imperialistiske magter og dermed faren for krige.

Lenins skrifter om imperialismen er grundlæggende for de kommunistiske partiers senere udarbejdelse af teorien for kapitalismens almene krise og den statsmonopolistiske kapitalisme.

Den store artikel *Om Junius-brochuren* indeholder dels anerkendende ord til dens forfatter Junius – dvs. Rosa Luxemburg, som på det tidspunkt sad i fængsel i Tyskland. Junius-brochuren var et stort bidrag til »kampen mod det forhenværende socialdemokratiske parti i Tyskland« (s. 183). Lenin peger samtidig på væsentlige fejltagelser i Rosa Luxemburgs synspunkter, især påstanden om, at nationale krige ikke kunne forekomme under imperialismen. Her som flere andre steder anfører Lenin også, at en væsentlig svaghed ved de revolutionære socialister i Tyskland var, at de ikke havde brudt med opportunisterne og ikke skabt en selvstændig organisation.

Nødvendigheden af et definitivt brud med opportunisten og opportunisterne i arbejderbevægelsen var emnet i artiklen *Opportunismen Og II Internationales Sammenbrud*.

I de krigsførende lande indtrådte opportunistiske socialdemokrater i regeringen. De ansporede arbejderne til mere energisk krigsindsats. Da det danske socialdemokratis formand Thorvald Stauning i det ikke-krigsføren-

de Danmark indtrådte som kontrolminister i regeringen Zahle gav det Lenin anledning til at skrive den bidske artikel *Hele Ti »Socialistiske« Ministre*.

Under landflygtigheden i Svejts i årene 1914-1917 fortsatte Lenin sine filosofiske studier, først og fremmest af Hegels værker. Hans udførlige notater og uddrag er siden udgivet i et bind med titlen *Filosofiske Hæfter*. Det er endnu ikke oversat til dansk. Et stykke fra dette værk, *Om Dialektik*, er medtaget i dette udvalg.

Udvalgte Værker
1914-1917

Krigen og Det russiske socialdemokrati (1)

Den europæiske krig, som regeringer og borgerlige partier i alle lande har forberedt gennem årtier, er brudt ud. Rustningernes vækst, den ekstreme skærpelse af kampen om markeder under kapitalismens nyeste, imperialistiske udviklingsstadium i de førende lande, og de mest tilbagestående østeuropæiske monarkiers dynastiske interesser måtte uvægerligt føre til og har ført til denne krig. Erobring af landområder og underkuelse af fremmede nationer, ruinerende af konkurrerende nationer og røveri af deres rigdomme, bortledning af de arbejdende massers opmærksomhed fra indre politiske kriser i Rusland, Tyskland, England og andre lande, splittelse og nationalistisk fordummelse af arbejderne og udslættelse af deres fortrop for at svække proletarietets revolutionære bevægelse – dette er den nuværende krigs eneste virkelige indhold, betydning og mening.

Først og fremmest påhviler der socialdemokraterne den pligt at klarlægge krigens sande betydning og skånselsløst demaskere løgneren, sofismerne og de »patriotiske« fraser, der udspreddes af de herskende klasser, godsejerne og bourgeoisiet, til forsvar for krigen.

I spidsen for den ene gruppe krigsførende nationer står det tyske bourgeoisie. Det omtåger arbejderklassen og de arbejdende masser ved at forsikre, at det fører krig til forsvar for fædrelandet, friheden og kulturen, for befrielse af de af tsarismen undertrykte folkeslag, for tilintetgørelse af den reaktionære tsarisme. Men i virkeligheden var netop dette bourgeoisie i sin leflen for de prøjsiske junkere med Wilhelm II i spidsen altid tsarismens tro forbundsfælle og en fjende af arbejderne og bøndernes revolutionære bevægelse i Rusland. I virkeligheden vil

dette bourgeoisie, hvordan krigens udfald end bliver, sammen med junkerne sætte alle kræfter ind på at støtte det tsaristiske monarki mod revolutionen i Rusland.

I virkeligheden har det tyske bourgeoisie iværksat et røvertogt mod Serbien i ønsket om at undertvinge dette land og kvæle sydslavernes nationale revolution og har samtidig kastet hovedmassen af sine stridskræfter mod de friere lande, Belgien og Frankrig, for at udplyndre en rigere konkurrent. Det tyske bourgeoisie har, mens det udsprede skrøner om forsvarskrig fra sin side, i virkeligheden valgt et fra dets synspunkt særlig gunstigt tidspunkt for krig og har udnyttet sine sidste forbedringer i henseende til krigsmateriel, samtidig med at det kom de nye rustninger, der allerede var planlagt og besluttet i Rusland og Frankrig, i forkøbet.

I spidsen for den anden gruppe krigsførende nationer står det engelske og det franske bourgeoisie, som omtåger arbejderklassen og de arbejdende masser ved at forsikre, at de fører krig for fædrelandet, friheden og kulturen, mod Tysklands militarisme og despotisme. Men i virkeligheden har dette bourgeoisie med sine milliarder forlængst lejet den russiske tsarismes, Europas mest reaktionære og barbariske monarkis tropper og uddannet dem til angreb på Tyskland.

I virkeligheden er det engelske og franske bourgeois kampmål at erobre de tyske kolonier og ruinere en konkurrerende nation, der udmærker sig ved en hurtigere økonomisk udvikling. For dette ædle formåls skyld hjælper de »fremskredne«, »demokratiske« nationer den barbariske tsarisme til endnu hårdere at undertrykke Polen, Ukraine osv. og til endnu stærkere at undertrykke revolutionen i Rusland.

De to grupper krigsførende lande giver ikke hinanden det mindste efter i retning af røverier, grusomheder og endeløs krigsbrutalitet, men for at omtåge proletariatet og bortlede dets opmærksomhed fra den eneste virkelige befrielseskrig, nemlig borgerkrigen mod bourgeoisiet i såvel dets »eget« som i »fremmede« lande, for dette ophøjede måls skyld beflitter bourgeoisiet i ethvert land sig på med forløjede fraser om patriotisme at forherlige »sin« nationale krig og forsikre, at det ikke tragter efter at besejre fjenden for at udplyndre og bemægtige sig territorier, men for »at befri« alle andre folk end sit eget.

Men jo ivrigere regeringer og bourgeoisie i alle lande søger at skille arbejderne og sætte dem op mod hinanden, jo vildere man for dette ophøjede måls skyld gør brug af militær justits og militær censur (som selv nu, i krigstid, forfølger »den indre« fjende langt mere end den ydre), – desto mere er det en bydende pligt for det klassebevidste proletariat at værne sit classesammenhold, sin internationalisme og sin socialistiske overbevisning mod den »patriotiske« bourgeoisie-klikes chauvinistiske rasen i alle lande. Hvis de klassebevidste arbejdere frasagde sig denne opgave, ville det være ensbetydende med, at de frasagde sig alle aspirationer i retning af frihed og demokrati, for slet ikke at tale om socialisme.

Med dybeste bitterhed må man konstatere, at de socialistiske partier i de vigtigste europæiske lande ikke har opfyldt denne deres opgave, og at førerne for disse partier – i særdeleshed det tyske – har optrådt på en måde, der grænser til direkte forræderi mod socialismen. I et øjeblik af største verdenshistoriske betydning søger flertallet af den nuværende, anden socialistiske internationales (1889-1914) førere at erstatte socialismen med nationalisme. Som følge af deres optræden har disse landes arbejderpartier ikke modsat sig regeringernes forbryderiske opførsel, men har opfordret arbejderklassen til at *forene* sit standpunkt med de imperialistiske regeringers. Internationalens førere har begået forræderi mod socialismen ved at stemme for krigsbevillinger, ved at overtage »deres« landes bourgeois chauvinistiske (»patriotiske«) paroler, ved at retfærdiggøre og forsvare krigen, ved at indtræde i krigsførende landes borgerlige regeringer osv., osv. De mest indflydelsesrige socialistiske førere og den socialistiske presses mest indflydelsesrige organer i vore dages Europa stiller sig på et chauvinistisk- borgerligt og liberalt standpunkt, absolut ikke et socialistisk. Ansvar for denne vanæring af socialismen ligger først og fremmest hos de tyske socialdemokrater, som var II Internationales stærkeste og mest indflydelsesrige parti. Men man kan heller ikke forsvare de franske socialdemokrater, der har taget imod ministerposter i det selvsamme bourgeois regering, som forrådte sit fædreland og forenede sig med Bismarck for at slå Kom-munen ned.

De tyske og østrigske socialdemokrater prøver at ret-

færdiggøre deres støtte til krigen med, at de netop derved bekæmper den russiske tsarisme. Vi russiske socialdemokrater erklærer, at vi betragter en sådan retfærdiggørelse som rent sofisteri. Den revolutionære bevægelse mod tsarismen har i de senere år på ny antaget vældige dimensioner i vort land. Den russiske arbejderklasse har hele tiden gået i spidsen for denne bevægelse. De sidste års politiske millionstrejker har fundet sted under parolen om tsarismens omstyrtelse og kravet om demokratisk republik. Så sent som i tiden lige før krigen havde den franske republiks præsident, Poincaré, under sit besøg hos Nikolaj II lejlighed til i Petersborgs gader at se barrikader, som de russiske arbejdere havde rejst. Det russiske proletariet er ikke veget tilbage for noget offer for at befri hele menneskeheden for den skændsel, tsarmonarkiet er. Men vi må sige, at hvis noget under visse betingelser kan forhale tsarismens undergang, hvis noget kan hjælpe tsarismen i kampen mod hele den russiske demokratiske bevægelse, så er det netop den krig, der nu er i gang, og som har stillet det engelske, franske og russiske bourgeoisie pengesæk til rådighed for tsarismens reaktionære formål. Og hvis noget kan vanskeliggøre den russiske arbejderklasses revolutionære kamp mod tsarismen, så er det netop det tyske og det østrigske socialdemokratiske føreres optræden, som den chauvinistiske presse i Rusland uophørligt fremholder for os som mønster.

Selv om man så antager, at det tyske socialdemokrati har været så kraftesløst, at det kunne tvinge partiet til at opgive enhver revolutionær aktion, så kunne det ej heller i dette tilfælde tillade sig at gå sammen med den chauvinistiske lejr og tillade sig skridt, hvorom de italienske socialister med rette kunne erklære, at de tyske socialdemokraters førere vanærer den proletariske Internationales banner.

Vort parti, det Russiske Socialdemokratiske Arbejderparti, har allerede bragt og vil fremdeles bringe uhyre ofre i forbindelse med krigen. Hele vor legale arbejderpresse er udslettet. De fleste fagforeninger er lukket, talrige kammerater er arresteret og forvist. Men vor parlamentsrepræsentation – den Russiske Socialdemokratiske Arbejderfraktion i Statsdumaen – anså det for sin ubetingede socialistiske pligt ikke at stemme for krigsbe-

villingerne og tilmed – som et yderligere energisk udtryk for sin protest – at forlade Dumaens mødesal; den anså det for sin pligt at brændemærke de europæiske regerings politik som imperialistisk (2). Og trods den tsaristiske regerings tidoblede undertrykkelse udgiver Ruslands socialdemokratiske arbejdere allerede de første illegale opråb mod krigen (3), og opfylder således deres pligt over for demokratiet og Internationale.

Når det revolutionære socialdemokratiske repræsentanter i skikkelse af de tyske socialdemokraters mindretal og de bedste socialdemokrater i de neutrale lande føler en brændende skam over II Internationales fallit; når der også i England og Frankrig hæver sig socialistiske røster mod det socialdemokratiske partiflertals chauvinisme; når opportunisterne i skikkelse af f. eks. det tyske Sozialistische Monatshefte, der længe har indtaget en nationalliberal holdning, ganske logisk fejrer sejren over den europæiske socialisme – så gør de elementer, der (som det tyske socialdemokratiske »centrumsfolk«) søger at fortie eller med diplomatiske talemåder dække over II Internationales fallit, proletariet den dårligst mulige tjeneste.

Man må tværtimod åbent erkende denne fallit og forstå dens årsager, for at der skal kunne opbygges en ny, mere solid, socialistisk samling af arbejdere i alle lande.

Opportunisterne har brudt Stuttgart-, København- og Basalkongressernes⁴⁾ beslutninger, som forpligtede socialisterne i alle lande til at bekæmpe chauvinismen under alle mulige forhold, forpligtede socialisterne til at besvare enhver af bourgeoisiet og regeringerne påbegyndt krig med forstærket propaganda for borgerkrig og social revolution. II Internationales fallit er en fallit for opportunisten, som drog næring af de særlige omstændigheder under den forløbne (såkaldt »fredelige«) historiske epoke, og som i de senere år opnåede det faktiske herredømme i Internationale. Opportunisterne havde længe forberedt denne fallit ved at fornægte den socialistiske revolution og sætte den borgerlige reformisme i stedet; ved at fornægte klassekampen med dens i visse øjeblikke nødvendige forvandling til borgerkrig og prædike classesamarbejde; ved at agitere for den borgerlige chauvinisme under betegnelsen patriotisme og fædrelandsforsvar og ved at ignorere eller fornægte den fundamentale socialistiske sandhed, som allerede findes ned-

fældet i Det Kommunistiske Manifest, at arbejderne ikke har noget fædreland; ved i kampen mod militarismen at begrænse sig til et sentimentalt bedsteborgersynspunkt i stedet for at anerkende nødvendigheden af, at alle landes proleterer fører revolutionær krig mod alle landes bourgeoisi; ved at forvandle den nødvendige udnyttelse af den borgerlige parlamentarisme og den borgerlige legalitet til fetischdyrkelse af denne legalitet og lade forpligtelsen til i krise-epoker at anvende illegale organisations- og agitationsformer gå i glemmebogen. Opportunismens naturlige »supplement«, den – lige så borgerlige og over for det proletariske, dvs. det marxistiske standpunkt lige så fjendtlige – anarkosyndikalistiske retning, har markeret sig ikke mindre skændigt ved selvglad efterplapren af chauvinismens paroler under den nuværende krise.

Det lader sig ikke gøre at løse socialismens opgaver i nutiden, at realisere en virkelig international samling af arbejderne uden resolut brud med opportunismen og uden over for masserne at forklare dens fiaskos uundgåelighed.

Opgaven for socialdemokratiet i ethvert land må være først og fremmest at kæmpe mod chauvinismen i det pågældende land. I Rusland har chauvinismen helt og holdent bemægtiget sig den borgerlige liberalisme (»kadetterne«) og delvis narodnikkerne lige til socialrevolutionære og socialdemokrater på »højrefløjen«. (Særlig må man stemple chauvinistiske udtalelser af for eksempel Smirnov, Maslov og Plekhanov, som er blevet taget op og udnyttet vidt og bredt af den borgerlig-»patriotiske« presse.)

I den givne situation kan det ikke afgøres ud fra det internationale proletariats synspunkt, hvilken af de to krigsførende magtgruppers nederlag, der vil være det mindste onde for socialismen. Men for os, de russiske socialdemokrater, kan der ikke være tvivl om, at for arbejderklassen og de arbejdende masser af Ruslands folk vil det mindste onde være nederlag for det tsaristiske monarki, den mest reaktionære og barbariske regering, som undertrykker det største antal nationer og den største befolkningsmasse i Europa og Asien.

Den mest nærliggende politiske parole for Europas socialdemokrati må være dannelsen af Europas Forenede Republikanske Stater, hvorved socialdemokraterne til

forskel fra bourgeoisiet, som er parat til at »love« hvad som helst, blot for at drage proletariatet ind i chauvinismens almindelige strøm, vil gøre det klart for arbejderne, hvor forløjet og meningsløs denne parole er, uden revolutionær omstyrtelse af det tyske, det østrigske og det russiske monarki.

I Rusland må det, i betragtning af, at landet står så langt tilbage og endnu ikke har fuldbyrdet sin borgerlige revolution, være socialdemokratiets opgave som hidtil at tilvejebringe de tre grundbetingelser for en konsekvent demokratisk omdannelse: demokratisk republik (med fuld ligeberettigelse og selvbestemmelse for alle nationer), konfiskation af godsejerjorderne samt indførelse af 8-timers arbejdsdag. Men i alle fremskredne lande sætter krigen parolen »socialistisk revolution« på dagsordenen, og det desto mere, jo mere krigens byrder lægges på proletariatets skuldre, og jo mere aktiv dets rolle må blive i Europas genopbygning efter de rædsler, der er begået af det moderne »patriotiske« barbari under storkapitalismens vældige tekniske fremskridt. Bourgeoisiets udnyttelse af krigstidens love til helt at lukke munden på proletariatet stiller dette over for den uundgåelige opgave at udvikle illegale agitations- og organisationsformer. Lad blot opportunisterne »værne« om deres legale organisationer på bekostning af deres overbevisning – de revolutionære socialdemokrater vil udnytte arbejderklassens organisatoriske tilvanthed og forbindelser til at skabe sådanne illegale former i kampen for socialismen, der svarer til krise-epoken, og til at sammensvejske arbejderne, ikke med deres eget lands chauvinistiske bourgeoisi, men med arbejderne i alle lande. Den proletariske internationale er ikke gået under og vil ikke gå under. Arbejdermasserne vil trods alle forhindringer skabe en ny Internationale. Opportunismens øjeblikkelige triumf vil ikke være af lang varighed. Jo flere ofre, krigen kræver, desto klarere vil det blive for arbejdermasserne, hvilket forræderi opportunisterne har begået mod arbejdernes sag, og hvor nødvendigt det er at vende våbnene mod regeringer og bourgeoisi i hvert enkelt land.

Forvandling af den nuværende imperialistiske krig til borgerkrig er den eneste rigtige proletariske parole, påpeget af erfaringen fra Kommunen, nedfældet i Basel-resolutionen (1912) og udsprunget af alle de betingelser,

som den imperialistiske krig mellem højt udviklede bourgeoisi- lande frembyder. Hvor store vanskelighederne ved en sådan forvandling i det ene eller andet øjeblik end kan forekomme, vil socialisterne aldrig afstå fra at udføre et systematisk, ihærdigt og støt forberedende arbejde i denne retning, da krigen nu engang er en kendsgerning.

Kun ad denne vej kan proletariatet løsrive sig af sin afhængighed af det chauvinistiske bourgeoisie og under den ene eller anden form, med større eller mindre hast tage beslutsomme skridt ad vejen til virkelig frihed for folkene og ad vejen til socialismen.

Leve arbejdernes internationale broderskab mod bourgeoisiets chauvinisme og patriotisme i alle lande!

Leve den proletariske Internationale, befriet for opportunismen!

*Centralkomiteen
for Ruslands Socialdemokratiske
Arbejderparti*

*Trykt i Sotsial-Demokrat, nr. 35,
12. december 1914.*

Om storrussernes nationalstolthed

Hvor der dog nu snakkes, kommenteres og råbes op om nationalitet og fædreland! Liberale og radikale ministre i England, en hærske af »progressive« skribenter i Frankrig (som har vist sig at være fuldstændigt i overensstemmelse med reaktionens skribenter), en sværm af pennehelte i Rusland – embedsmænd, kadetter og progressive (ja, sågar visse narodnikker og »marxister«) – alle lovsynger de med tusinde tunger »fædrelandets« frihed og uafhængighed og ophøjetheden i den nationale selvstændigheds princip. Det er ugørligt at skelne, hvor bødlen Nikolaj Romanovs betalte lovprisere eller neger- og inderplagerne hører op, og den ordinære spidsborger begynder, som af sløvhed eller karakterløshed flyder »med strømmen«. Det er i øvrigt heller ikke væsentligt at finde ud af det. Vi har at gøre med en bred og meget dybtgående idémæssig strømning, hvis kilder står i solid forbindelse med de interesser, som er de herrer godsejeres og kapitalisters i stormagtsnationerne. Der bruges årligt snese og hundreder af millioner til propaganda for ideer, som er disse klasser til nytte: et uhyre mølleværk, som henter vand alle steder fra, lige fra den overbeviste chauvinist Mensjikov til dem, der er chauvinister af opportunisme eller karakterløshed, folk som Plekhanov og Maslov, Rubanovitj og Smirnov, Kropotkin og Burtsev.

Lad os storrussiske socialdemokrater da også forsøge at definere vor holdning til denne idémæssige strømning. Det ville være usømmeligt af os, repræsentanter for en stormagtsnation i det østligste Europa og en god del af Asien, om vi glemte det nationale spørgsmåls uhyre betydning, navnlig i et land, der med rette kaldes »folkenes fængsel«, i denne tid da kapitalismen netop i det fjerne

Østeuropa og i Asien vækker en hel række »nye«, store og små nationer til liv og bevidsthed, i dette øjeblik da det tsaristiske monarki har kaldt millioner af storrussere og »slægtsfremmede« under våben for at »løse« en hel række nationale spørgsmål i overensstemmelse med, hvad der passer den forenede adels råd (1) og folk som Gutjov, Krestovnikov, Dolgorukov, Kutler og Roditjev.

Er national stolthedfølelse da os, storrussiske, bevidste proletarer fremmed? Naturligvis ikke! Vi elsker vort sprog og vort fædreland, vi arbejder først og fremmest for at hæve *dets* arbejdende masser (dvs. ni tiendedele af *dets* befolkning) op til bevidst tilværelse som demokrater og socialister. Mest af alt smerter det os at se og føle, hvilke voldshandlinger, hvilken undertrykkelse og hvilken nedværdigelse, tsarismens bøddler, godsejere og kapitalister, bringer over vort herlige fædreland. Vi er stolte af, at disse voldshandlinger har fremkaldt modstand fra vor midte, fra storrussernes midte, at *denne* midte har frembragt Radisjtjev, dekabristerne, halvfyrdsernes rasnotjintsy-revolutionære (2), at den storrussiske arbejderklasse i 1905 skabte massernes stærke, revolutionære parti, at den storrussiske musik /bonde, - red./ på samme tid begyndte at blive demokrat og at forjage popen og godsejeren.

Vi husker, at den storrussiske demokrat, Tjernysjevskij, som gav sit liv for revolutionen, for et halvt århundrede siden sagde: »En ynkelig nation, en nation af slaver, fra øverst til nederst slaver allesammen« (3). Hverken de åbenbare eller de fordækte storrussiske slaver (slaver over for tsarmonarkiet) bryder sig om at mindes disse ord. Men efter vor mening var disse ord udsprunget af sand kærlighed til fædrelandet, en kærlighed, der led og græmmede sig over savnet af revolutionær ånd hos den storrussiske befolknings masser. En sådan ånd fandtes ikke dengang. Nu findes den om end der ikke er meget af den. Vi er opfyldt af national stolthed, fordi den storrussiske nation *også* har frembragt en revolutionær klasse, *også* har vist, at den formår at give menneskeheden store forbilleder i kampen for frihed og socialisme, og ikke blot kæmpemæssige pogromer, rækker af galger, torturkamre, svære hungerår og dyb servilitet for poperne, tsarerne, godsejerne og kapitalisterne.

Vi er opfyldt af national stolthed, og netop derfor hader

vi *ganske særligt* vor *egen* slavefortid (dengang de adelige godsejere førte musjikkerne i krig for at kvæle Ungarns, Polens, Persiens og Kinas frihed) og vor slavenutid, hvor de samme godsejere, hjulpet af kapitalisterne, fører os i krig for at kvæle Polen og Ukraine, for at undertrykke den demokratiske bevægelse i Persien og Kina, for at styrke Romanov-, Bobrinskij- og Purisjkevitjbanden, der skænder vor storrussiske nationale værdighed. Ingen er selv skyld i at være født som slave; men en slave, der ikke alene skyr bestræbelser for at opnå frihed, men som tillige forsvarer og besmykker sin trældom (f.eks. betegner kvælningen af Polen, Ukraine osv. som »forsvar« af storrussernes fædreland), en sådan slave er en spytslikker og en pjalt, der fremkalder berettiget harme, foragt og afsky.

»Et folk, der undertrykker andre folk, kan ikke selv være frit.« Det sagde det 19. århundredes største talsmænd for det konsekvente demokrati, Marx og Engels, som er blevet det revolutionære proletariats læremestre. Og vi, storrussiske arbejdere, der er opfyldt af national stolthed, ønsker for enhver pris et frit og uafhængigt, selvstændigt, demokratisk, republikansk, stolt Storrusland, som bygger sit forhold til naboerne på lighedens menneskelige princip, og ikke på privilegiernes feudale princip, som er nedværdigende for en stor nation. Netop fordi vi ønsker dette, siger vi: I Europa i det 20. århundrede kan man ikke (selv om det også er i det allerøstligste Europa) »forsvare fædrelandet« på anden måde end ved med alle revolutionære midler at kæmpe mod *sit eget* lands monarki, godsejere og kapitalister, dvs. vort lands *værste* fjender; storrusserne kan ikke »forsvare fædrelandet« på anden måde end ved at ønske nederlag for tsarismen i enhver krig som det mindste onde for de ni tiendedele af Storruslands befolkning, eftersom tsarismen ikke alene undertrykker disse ni tiendedele af befolkningen økonomisk og politisk, men også demoraliserer, nedværdiger, vanærer og prostituerer dem ved at oplære dem til at undertrykke andre folk og til at skjule deres skam med hykleriske, skinpatriotiske fraser.

Man vil måske indvende over for os, at ud over tsarismen og under dens vinger er der allerede opstået og konsolideret en anden historisk magt, den storrussiske kapitalisme, som udretter et progressivt arbejde ved økono-

misk at centralisere og sammensmelte uhyre områder. Denne indvending retfærdiggør imidlertid ikke, men anklager endnu stærkere vore socialist-chauvinister, som man burde kalde tsarist-purisquevitjske socialister 4) (ligesom Marx kaldte lassalleanerne kongelige prøjsiske socialister). Lad os tilmed antage, at historien vil afgøre sagen til gunst for den storrussiske stormagtskapitalisme og til ugunst for 101 små nationer. Det er ikke umuligt, eftersom hele kapitalens historie er en voldens og udplyndringens, en blodets og smudsets historie. Og vi er slet ikke urokkelige tilhængere af små nationer. Vi er ubetinget, *under i øvrigt lige vilkår*, tilhængere af centralisering og modstandere af det spidsborgerlige føderationsideal. Men selv i så tilfælde er det for det første ikke vor sag, ikke demokraternes (for slet ikke at tale om socialisternes) sag at hjælpe Romanov-Bobrinskij-Purisquevitj med at strangulere Ukraine osv. Bismarck udførte på sin vis, på junkervis, en progressiv historisk gerning, men det ville være en køn »marxist«, som af den grund anså socialistisk hjælp til Bismarck for retfærdiggjort! Tilmed fremmede Bismarck den økonomiske udvikling ved at forene de splittede tyskere, der var undertrykt af andre nationer. Men Storruslands økonomiske opblomstring og hurtige udvikling kræver landets befrielse for storrussernes voldsherredømme over andre nationer – denne forskel glemmer vore dyrkere af de ægte russiske »næsten-Bismarck'er«.

Hvis for det andet historien afgør sagen til gunst for den storrussiske stormagtskapitalisme, så følger deraf, at det storrussiske proletariats *socialistiske* rolle som hovedmotor i den kommunistiske revolution, kapitalismen avler, bliver så meget større. Men til proletariatets revolution kræves der lang tids opdragelse af arbejderne i den mest *fuldstændige* nationale ligeberettigelses og broderskabets ånd. Altså må man netop ud fra det storrussiske proletariats interesser gennem lang tid opdrage masserne til på den mest beslutsomme, konsekvente, dristige og revolutionære måde at kæmpe for fuldstændig ligeberettigelse og selvbestemmelsesret for alle de af storrusserne undertrykte nationer. Storrussernes (ikke-slavesindede) nationalstolthed falder sammen med de storrussiske (og alle andre) proletarers *socialistiske* interesser. Vort forbillede er og bliver Marx, som efter at have levet årtier i

England blev halvvejs englænder og krævede Irlands frihed og nationale uafhængighed af hensyn til de engelske arbejderes socialistiske bevægelse.

Men vore hjemmestrikkede socialistiske chauvinister, Plekhanov osv. osv., vil i det sidste, tænkte, tilfælde vi her har anskuet, vise sig som forrædere, ikke alene mod deres fædreland, mod et frit og demokratisk Storrusland, men også som forrædere mod det proletariske broderskab mellem alle Ruslands nationer, dvs. mod socialismens sag.

Hvad har processen mod den socialdemokratiske dumagruppe bevist?

Tsarens domstol har sluttet rettergangen mod 5 medlemmer af den socialdemokratiske gruppe i Dumaen og 6 andre socialdemokrater, alle arresteret på en konference ved St. Petersborg den 4. november 1914. De blev dømt til forvisning til Sibirien (1). De legale blade har bragt retsreferater, hvori censuren havde strøget de steder, der var ubehagelige for tsarismen og fædrelandsforsvarerne. Rettergangen mod de »indre fjender« blev gennemført hurtigt, og på samfundslivets overflade hverken ses eller høres igen andet end det vilde hyl fra de borgerlige chauvinisters hærskere, akkompagneret af en håndfuld socialchauvinister.

Hvad har da processen mod den socialdemokratiske dumagruppe bevist?

For det første viste den, at denne fremskudte afdeling af Ruslands revolutionære socialdemokrati ikke havde tilstrækkelig fasthed over for retten. De anklagede forfulgte det mål at gøre det vanskeligt for statsadvokaten at finde ud af, hvem der var medlem af centralkomiteen i Rusland, og hvem der var partiets repræsentanter i visse af dets forbindelser med arbejderorganisationerne. Dette mål blev nået. Når man også fortsat vil opnå det, må man anvende den metode som partiet længe og officielt har anbefalet i retssager: ikke at udtale sig. Men at bestræbe sig på at bevise sin solidaritet med socialpatrioten hr. Jordanskij, som kammerat Rosenfeld gjorde, eller sin uenighed med centralkomiteen, er en urigtig og fra det revolutionære socialdemokratis standpunkt utilstedelig metode.

Vi bemærker, at ifølge Dens (2) referat (i nr. 40) – et officielt og fuldstændigt referat af processen findes ikke –

erklærede kammerat Petrovskij: »På denne tid (i november) fik jeg centralkomiteens resolution... og desuden fik jeg forelagt arbejderresolutioner fra syv steder om arbejdernes stilling til krigen, som falder sammen med centralkomiteens«.

Denne erklæring gør Petrovskij ære. Chauvinismen var meget stærk rundtom. Ikke for ingenting indeholder Petrovskij's dagbog en sætning om, at *endog* den radikalt indstillede Tjkhoidse taler begejstret om »frihedskrigen«. Denne chauvinisme har de socialdemokratiske dumadeputerede vist tilbage, mens de var i frihed, men også for retten var det deres opgave at afgrænse sig fra den.

Kadetbladet Retj (3) »takker« logrende tsardomstolen for, at den har »gjort det af med legenden« om, at de socialdemokratiske deputerede ønskede tsartroppernes nederlag. Kadetterne udnytter den omstændighed, at socialdemokraterne i Rusland er bundet på hænder og fødder, til at lade som om man kan tage skin-»konflikten« mellem partiet og gruppen alvorligt, idet de hævder, at de anklagede afgav deres udtalelser ganske uden risiko fra rettens side. De uskyldige små! Som om de ikke ved, at på sagens første stadium truedes de deputerede af krigsret og dødsstraf.

Kammeraterne måtte have nægtet at udtale sig om de illegale organisationer og i forståelse af øjeblikkets verdenshistoriske betydning udnyttet rettens åbne døre til direkte at redegøre for de socialdemokratiske synspunkter, der forholder sig fjendtligt ikke blot til tsarismen overhovedet, men også til socialchauvinismen i alle optænkelige afskygninger.

Lad blot regeringspressen og den borgerlige presse kaste sig over den socialdemokratiske dumagruppe, så vildt den vil, lad de socialrevolutionære, likvidatorerne og socialchauvinisterne med skadefryd »konstatere« svagheder eller uvirkelig »uenighed med centralkomiteen« (de må jo bekæmpe os som de nu kan, når de ikke kan kæmpe på det principielle grundlag!). Det revolutionære proletariats parti er stærkt nok til, at det åbent kan kritisere sig selv og uden omsvøb kalde fejl og svaghed ved rette navn. Ruslands bevidste arbejdere har skabt et sådant parti og frembragt en sådan fortrop, som fremfor nogen har vist evne til at gøre sin pligt som internationa-

le, revolutionære socialdemokrater, alt imens verdenskrigen raser og den internationale opportunisme spiller fallit verden over. Den vej, vi er gået, har stået sin prøve i den størst tænkelige krise og har – atter og atter – vist sig som den eneste sande vej: vi vil følge den endnu mere beslutsomt, endnu sikrere, vi vil udvikle nye fremskudte afdelinger, vi vil opnå, at de gør ikke blot dette arbejde, men også fuldfører det på endnu rigtigere måde.

For det andet oprullede processen et i den internationale socialismes historie enestående billede af, hvordan det *revolutionære* socialdemokrati udnytter parlamentarismen. Dette eksempel på, hvordan den skal udnyttes, vil bedre end nogen tale appellere til de proletariske massers forstand og hjerte og mere overbevisende end nogen logisk argumentation tage grunden bort under opportunist, legalister og anarkismens frasemagere. Beretningen om Muranovs illegale arbejde og Petrovskijs optegnelser vil længe stå som mønster på *det* arbejde fra de deputeredes side, som vi var nødt til at bevare den strengeste tavshed om, og hvis betydning alle Ruslands bevidste arbejdere nu mere og mere opmærksomt vil gøre sig klart. På den tid, da næsten alle »socialistiske« (undskyld misbrugen af dette ord!) deputerede i Europa viste sig som chauvinister og håndlangere for chauvinister, da den nok som omtalte »europæiske indstilling«, der havde fordrejet hovedet på vore liberale og likvidatorer, viste sig at være en dum hang til slavelegalitet, på den tid fandtes der i Rusland ét arbejderparti, hvis deputerede ikke glimrede ved at holde smukke taler, ikke ved at »gå ud og ind« i den borgerlige intelligens' saloner, ikke ved den »europæiske« advokats og parlamentarikers forretningsmæssige behændighed, men ved at være knyttet til arbejdermasserne, ved selvfornegete arbejde blandt disse masser, ved udførelse af den illegale propagandists og organisators beskedne, stilfærdige, svære, utaknemmelige, overordentlig farlige funktioner. Komme opad – til den »socialt« indflydelsesrige deputeredes eller ministers rang, det var i *virkeligheden* meningen med den »europæiske« (læs: krybende) »socialistiske« parlamentarisme. Søge dybere ned – hjælpe til at oplyse og forene de udbyttede og underkuede – det var den parole, der lyste ud af Muranovs og Petrovskijs eksempel.

Og denne parole får verdenshistorisk betydning. Ingen tænkende arbejder i noget land vil længere holde på, at lovligheden under den borgerlige parlamentarisme er tilfredsstillende – efter at denne lovlighed i alle fremskredne lande straks er blevet afskaffet med et pennestrøg, og kun førte til det snævrreste faktiske forbund mellem opportunisterne og bourgeoisiet. Den, der drømmer en »enhed« mellem de revolutionære socialdemokratiske arbejdere og de »europæiske« socialdemokratiske legalister af den fortidige – og *nuværende* – type, han har intet lært og glemte alt, han er i virkeligheden bourgeoisiets forbunds-fælle og proletariatets fjende. Hvem der endnu ikke har forstået, hvorfor og hvordan den socialdemokratiske dumagruppe adskiller sig fra en socialdemokratisk gruppe, der har forsonet sig med legaliteten og opportunismen, lad ham nu gennem retsreferaterne studere Muranovs og Petrovskijs arbejde. Dette arbejde udføres ikke af disse to deputerede *alene*, og kun håbløst naive folk kan drømme om, at den slags arbejde er foreneligt med et »vennesælt, tolerant forhold« til Nasja Sarja eller Severnaja Rabotjaja Gaseta, til Sovremjennik, organisationskomiteen eller Bund4).

Håber regeringen at skræmme arbejderne ved at sende den socialdemokratiske dumagrupper medlemmer til Sibirien? Så tager den fejl. Arbejderne lader sig ikke afskrække, men vil bedre endnu forstå deres opgaver, arbejderpartiets opgaver, til forskel fra likvidatorerne og socialchauvinisterne. Arbejderne vil lære at vælge udelukkende sådanne folk som den socialdemokratiske dumagrupper medlemmer til Dumaen, for at de kan udføre netop dette arbejde blandt masserne, blot endnu bredere og samtidig endnu mere *skjult*. Tror regeringen, at den kan dræbe den »illegale parlamentarisme« i Rusland? Den befæster blot proletariatets hengivenhed for *netop* den slags parlamentarisme.

For det tredje – og det er det vigtigste – har processen mod den socialdemokratiske dumagruppe for første gang givet offentligt, objektivt materiale, spredt i millioner af eksemplarer ud over Rusland, om det vigtigste, grundlæggende, mest væsentlige spørgsmål: hvordan *de forskellige klasser* i det russiske samfund stiller sig til krigen. Har man ikke for længst fået nok af den dræbende kedelige, åndfulde snak om »fædrelandsforsvarets« for-

enelighed med den »principielle« (læs: foregivne eller hyklede) internationalisme? Er det ikke på tide at se på *kendsgerninger* angående *klasserne*, dvs. angående livets millioner af mennesker og ikke nogle snese frasehelte?

Der er gået over et halvt år siden krigen begyndte. Alle retningers legale og illegale presse har erklæret sig, alle partimæssige grupper i Dumaen har fået klare omrids – pressen og grupperne er det meget utilstrækkelige, men eneste objektive kendemærke på vore klasse-mæssige grupperinger. Retssagen mod den socialdemokratiske dumagrube og genlyden i pressen sammenfattede alt dette materiale. Processen beviste, at proletariatets mest fremskredne repræsentanter i Rusland ikke blot stiller sig fjendtligt til chauvinismen i det hele taget, men yderligere indtager samme stilling som vort centralorgan. De deputerede blev arresteret den 4. november 1914. Følgelig har de gennemført deres arbejde i over to måneder. Med hvem og hvordan har de gennemført det? Hvilke strømninger i arbejderklassen genspejlede og udtrykte de? Svaret på dette ligger i den kendsgerning, at »teserne« og Sotsial-Demokrat tjente som materiale for konferencen, at vort partis Petersborgkomité flere gange har udsendt flyveblade med netop dette indhold. Andet materiale fandtes ikke på konferencen. Andre strømninger i arbejderklassen havde de deputerede ikke at berette om på konferencen, thi andre strømninger fandtes ikke.

Måske udtrykte den socialdemokratiske dumagrubes medlemmer kun opfattelsen hos en mindretal af arbejderne? Vi kan ikke med nogen ret antage det, for i 2½ år, fra foråret 1912 til efteråret 1914, sluttede 4/5 af Ruslands arbejdere op om Pravda, som disse deputerede arbejdede i fuldkommen idé-mæssig solidaritet med. Det er en kendsgerning. Hvis der havde været en nogenlunde betydende protest blandt arbejderne mod centralkomiteens stilling, måtte en sådan protest have fundet udtryk i et eller flere resolutionsudkast. Noget sådant afslørede retten heller ikke, selv om den unægtelig »afslørede« meget af den socialdemokratiske dumagrubes arbejde. Petrovskijs ændringsforslag og tilføjelser ikke så meget som antyder noget sådant.

Kendsgerningerne viser, at straks i krigens første måneder sluttede de russiske arbejderes bevidste avantgar-

de *i gerning* op om centralkomiteen og centralorganet. Det kan være ubehageligt for denne eller hin »fraktion«, dette faktum, men det er ubestrideligt. I anklageskriftet citeredes følgende ord: »Det er nødvendigt at rette våbne ikke mod sine brødre, lønslaverne i andre lande, men mod de borgerlige og reaktionære regeringer og partier i alle lande« – disse ord spreder og har allerede spredt ud over Rusland en opfordring til proletarisk internationalisme, til proletarisk revolution, og det takket være processen. Den klasseparole, som de russiske arbejderes avantgarde opstiller, er takket være processen nu nået ind i de bredeste masser.

Den grasserende chauvinisme i bourgeoisiet og en del af småborgerskabet, vankelmodigheden hos en anden del, og så arbejderklassens appel – det er det faktiske, objektive billede af vore politiske skillelinjer. På dette faktiske billede, og ikke på intellektuelles og småpartistifteres ønskedrømme må man bygge sine »synspunkter«, forhåbninger, paroler.

Blade som Pravda og arbejde som det, Muranov har udført, har skabt enhed blandt 4/5 af Ruslands bevidste arbejdere. Omkring 40.000 arbejdere har købt Pravda, langt flere har læst den. Så kan krig, fængsler, Sibirien og strafarbejde fem gange, ja ti gange så meget tynde ud i deres rækker. Tilintetgøre dette lag kan man *ikke*. Det lever. Det er gennemsyret af revolutionsvilje og antichauvinisme. *Det alene* står midt iblandt de arbejdende masser, rodfæstet der, som talsmand for de arbejdendes, de udbyttedes og undertryktes internationalisme. *Det alene* har stået fast i det almindelige sammenbrud. Det alene rykker de halvproletariske lag *bort fra* kadetternes, trudovikkernes, Plekhanovs og Nasja Sarjas socialchauvinisme og fører dem *over til* socialismen. Dets eksistens, dets ideer, dets arbejde, dets appel til »broderskab med lønslaverne i andre lande« – det har processen mod den socialdemokratiske dumagrube vist hele Rusland. Med dette lag må man arbejde, dettes enhed mod socialchauvinisterne må man bevare, kun ad denne vej kan man udvikle Ruslands arbejderbevægelse i retning af den sociale revolution, og ikke i retning af den nationalliberale »europæiske« type.

Om parolen om Europas forenede stater

I Sotsial-Demokrat's nr. 40 meddelte vi, at vort partis udlandssektioners konference havde besluttet at stille spørgsmålet om parolen Europas Forenede Stater i bero, indtil den økonomiske side af sagen er behandlet i pressen.

Diskussionen på vor konference om dette spørgsmål antog en ensidigt politisk karakter. Det var måske til dels fremkaldt af, at parolen i centralkomiteens manifest er formuleret som direkte politisk (»den mest nærliggende politiske parole...« hedder det dér), og der tales ikke blot om Europas Forenede Republikanske Stater, men det understreges endvidere specielt, at denne parole er meningsløs og forløjet »uden revolutionær omstyrtelse af det tyske, det østrigske og det russiske monarki«.

Det er aldeles forkert at polemisere mod denne problemstilling *inden for rammerne* af en politisk vurdering af parolen – f.eks. ud fra det synspunkt, at den tilslører eller svækker parolen om den socialistiske revolution osv. Politiske omdannelser i virkeligt demokratisk retning og da navnlig politiske revolutioner kan i intet tilfælde, aldrig under nogen omstændigheder tilsløre eller svække parolen om den socialistiske revolution. Tværtimod bringer de den bestandig nærmere, udvider grundlaget for den og inddrager nye lag af småborgerskabet og de halvproletariske masser i den socialistiske kamp. Og på den anden side er politiske revolutioner uundgåelige i forløbet af den socialistiske revolution, der ikke kan betragtes som en enkelt handling, men må betragtes som en epoke med stormfulde politiske og økonomiske rystelser, klassekamp skærpet til det yderste, borgerkrig, revolution og kontrarevolution.

Men mens parolen om Europas Forenede Republikanske Stater, opstillet i sammenhæng med omstyrtelsen af de tre mest reaktionære monarkier i Europa med det russiske i spidsen, er aldeles uangribelig som politisk parole, står imidlertid tilbage det endnu vigtigere spørgsmål om parolens økonomiske indhold og betydning. Bedømt ud fra imperialismens økonomiske betingelser, dvs. kapital-eksport og opdeling af verden mellem de »fremskredne« og »civiliserede« kolonimagter er Europas Forenede Stater under kapitalismen enten noget umuligt eller noget reaktionært.

Kapitalen er blevet international og monopolistisk. Verden er opdelt mellem en håndfuld stormagter, dvs. magter, som har nået særligt store resultater i den store udplyndring og undertrykkelse af nationer. Europas fire stormagter, England, Frankrig, Rusland og Tyskland, med en befolkning på 250-300 millioner og et territorium på omkring 7 millioner kvadratkilometer, besidder kolonier med en befolkning på næsten en halv milliard (494,5 millioner) og et territorium på 64,6 millioner kvadratkilometer, dvs. næsten halvdelen af jordkloden (133 millioner kvadratkilometer uden polarområderne). Føj så hertil de tre asiatiske stater Kina, Tyrkiet og Persien, som nu rives i stykker af røvere, der fører »befrielseskrig«, nemlig Japan, Rusland, England og Frankrig. Disse tre asiatiske stater, som man kan kalde halvkolonier (i virkeligheden er de nu kolonier til ni tiendele), har en befolkning på 360 millioner og et areal på 14,5 millioner kvadratkilometer (dvs. næsten halvanden gang så stort som hele Europas territorium).

Endvidere har England, Frankrig og Tyskland investeret mindst 70 milliarder rubler kapital i udlandet. Til at indkassere de »legitime« indtægter af denne netto sum – indtægter på over tre milliarder rubler årligt – har man de nationale millionærkomiteer, såkaldte regeringer, som er udstyret med hær og flåde, og som placerer »kong kapital«s kære sønner og brødre i kolonierne og halvkolonierne som vice-konger, konsuler, gesandter, embedsmænd af alle slags, præster og andre blodsugere.

På denne måde er en håndfuld stormagters udplyndring af omkring en milliard jordbeboere organiseret i den højeste udviklede kapitalismes tidsalder. Og under kapitalismen er nogen anden form for organisation umulig.

Give afkald på kolonierne, på »indflydelsessfærer«, på kapitaleksport? At tænke noget sådant ville være ensbetydende med at stige ned til samme niveau som præstemanden, der søndag efter søndag prædiker kristendommens ophøjethed for de rige og råder dem til at skænke de fattige... nuvel, om ikke milliarder så dog et par hundrede rubler om året.

Under kapitalismen er Europas Forenede Stater det samme som en overenskomst om deling af kolonierne. Men under kapitalismen er ethvert andet grundlag, ethvert andet princip for denne deling end magten en umulighed. Et kapitalistisk lands »nationalindtægt« kan milliardæren kun dele med nogen anden i et bestemt forhold: kapitalens størrelse (og med den tilføjelse, at den største kapital får mere, end der egentlig tilkommer den). Kapitalisme vil sige privat eje af produktionsmidlerne og produktionsanarki. At prædike »retfærdig« fordeling af indtjeningen på dette grundlag er proudhonisme, småborgerlig, filistrøs indsnævrehed. Der kan ikke deles på anden måde end »efter magt«. Og magten ændres under den økonomiske udvikling. Efter 1871 voksede Tysklands kræfter 3-4 gange så hurtigt som Englands og Frankrigs, og Japans kræfter voksede 10 gange så hurtigt som Ruslands. Der findes ikke og kan ikke findes noget andet middel end krig til at prøve en kapitalistisk stats styrke. Krig strider ikke mod privatejendommens fundament, men er den direkte og uundgåelige videre udvikling af dette fundament. Under kapitalismen er jævn vækst i den økonomiske udvikling af de enkelte erhverv og de enkelte stater en umulighed. Under kapitalismen er ingen andre midler mulige til genoprettelse tid efter anden af den forstyrrede ligevægt end kriser i industrien og krige i politikken.

Naturligvis er *midlertidige* overenskomster mellem kapitalister og mellem stater mulige. I denne forstand er også Europas Forenede Stater en mulighed som en overenskomst mellem *europæiske* kapitalister... om hvad? Ene og alene om i fællesskab at undertrykke socialismen i Europa, i fællesskab at fastholde de udplyndrede kolonier *mod* Japan og Amerika, som er blevet i høj grad forfordelt ved den nuværende opdeling af kolonier, og som i det sidste halvt hundrede år er styrket langt mere end det til

bageblevne, monarkistiske og af begyndende alderdoms svækkelse plagede Europa. I sammenligning med Amerikas Forenede Stater kendetegnes Europa som helhed ved økonomisk stagnation. På det nuværende økonomiske grundlag, dvs. under kapitalismen, vil Europas Forenede Stater betyde reaktionens organisation til hæmning af den hurtigere udvikling i Amerika. De tider, da demokratiets sag og socialismens sag var knyttet alene til Europa, er uigenkaldeligt forbi.

Verdens Forenede Stater (men ikke Europas) er den statslige form for nationernes forening og frihed, som vi forbinder med socialismen, så længe kommunismens fuldstændige sejr ikke har ført til enhver stats, herunder også den demokratiske stats, definitive forsvinden. Som selvstændig parole ville Verdens Forenede Stater dog nok næppe være korrekt, for det første fordi den smelter sammen med socialismen, for det andet fordi den kan føre til den fejlagtige udlægning, at socialismens sejr i et enkelt land er umulig, og til fejlagtig fortolkning af et sådant lands forhold til de øvrige.

Den økonomiske og politiske udviklings ujævnhed er en ubetinget lov for kapitalismen. Heraf følger, at socialismens sejr er mulig til at begynde med i nogle eller endog et enkelt, særskilt, kapitalistisk land. Det sejrende proletariat i dette land vil, efter at have eksproprieret kapitalisterne og organiseret den socialistiske produktion hos sig, træde op *imod* den øvrige, kapitalistiske verden, drage andre landes undertrykte klasser til sig, kalde til opstand mod kapitalisterne i disse lande og om fornødent endog anvende militær magt mod udbytterklasserne og deres stater. Den politiske form for det samfund, hvor proletariatet sejrer, idet det styrter bourgeoisiet, vil være den demokratiske republik, som i stadig stærkere grad centraliserer den eller de pågældende nationers proletariats kræfter til kampen mod stater, der endnu ikke er gået over til socialismen. Ophævelse af klasserne er umulig uden den undertrykte klasses, proletariats diktatur. Nationernes frie forening i socialismen er umulig uden de socialistiske republikkers mere eller mindre langvarige, hårdnakkede kamp mod de øvrige stater.

Ud fra disse overvejelser og som resultat af talrige drøftelser af spørgsmålet på konferencen af RSDAP's ud-

landssektioner og efter denne konference er centralorganets redaktion nået til den konklusion, at parolen Europas Forenede Stater er urigtig.

*Trykt i august 1915 i brochuren
Socialismen Og Krigen, som redaktionen af
Sotsial-Demokrat udgav i Geneve.*

Kommentar fra redaktionen af Sotsial-Demokrat til RSDAP's central- komité's manifest om krigen

Om parolen Europas Forenede Stater

Kravet om Europas Forenede Stater, som det er fremsat i centralkomiteens manifest, ledsaget af opfordringen til at omstyrte monarkierne i Rusland, Østrig og Tyskland, adskiller sig fra Kautskys og andres pacifistiske fortolkning af denne parole.

I nr. 44 af vort partis centralorgan Sotsial-Demokrat bringes en redaktionel artikel, hvori den økonomiske fejl-agtighed af parolen Europas Forenede Stater påvises*). Det er enten et krav, der er uigennemførligt under kapitalismen, idet det forudsætter etableringen af en planmæssig verdensøkonomi med opdeling af kolonier, indflydelsessfærer etc. mellem de enkelte lande. Eller det er en reaktionær parole, som betyder en midlertidig alliance af Europas stormagter med henblik på stærkere undertrykkelse af kolonierne og udplyndring af Japan og Amerika, som udvikler sig hurtigere.

Skrevet i august 1915.

*) Se nærværende udgave side 34 ff.

Trykt januar 1916 i tidsskriftet »Vorbote«, nr. 1,
under signaturen N. Lenin.
Trykt på russisk første gang i 1929 i
V. I. Lenin, *Samlede Værker*, 2.-3. udgave, bd. 19.

Opportunismen og II Internationales sammenbrud (1)

I

Er II Internationale faktisk ophørt at eksistere? Dens mest autoritative repræsentanter som Kautsky og Vandervelde benægter det hårdnakket. Der er nemlig ikke sket andet end en afbrydelse af forbindelserne, alt er i orden; det er deres synspunkt.

Lad os, for at klarlægge sandheden, vende os til *Basel-kongressens Manifest* af 1912, som lige præcis drejer sig om den nuværende imperialistiske krig, og som blev vedtaget af alle verdens socialistiske partier. Det må bemærkes, at ikke en eneste socialist vover i teorien at benægte nødvendigheden af en konkret historisk vurdering af enhver krig.

Nu, da krigen er brudt ud, kan hverken de erklærede opportuniste eller kautskyanerne beslutte sig til at forkaste Basel-manifestet og ej heller til at sammenstille dets krav med de socialistiske partiers optræden under krigen. Hvorfor? Jo, fordi manifestet afslører begge parter fuldstændigt.

Der findes deri ikke en stavelse om, hverken forsvar af fædrelandet, eller forskel mellem angrebs- og forsvarskrig, ikke et ord heller om alt det, som Tysklands og Triple-alliancens opportuniste og kautskyanere*) nu udbasunerer for alverden fra ethvert gadehjørne. Manifestet kunne heller ikke sige noget herom, eftersom det, der siges i det, absolut udelukker enhver anvendelse af disse begreber. Det nævner ganske korrekt en række økonomiske og politiske konflikter, som gennem årtier har forbe-

*) Det drejer sig ikke her om Kautskys tilhængere i Tyskland som personligheder, men om den internationale type af pseudomarxister, som vakler mellem opportunisme og radikalisme, og i virkeligheden tjener som figenblad for opportunismen.

redt denne krig, som i 1912 trådte frem i fuldt dagslys, og som fremkaldte krigen i 1914. Manifestet erindrer om den russisk-østrigske konflikt om »hegemoniet over Balkan«, konflikten mellem England, Frankrig og Tyskland (mellem *alle* disse lande!) på grund af deres »erobringspolitik i Lilleasien«, den østrigsk-italienske konflikt over »bestræbelserne for at opnå dominans« i Albanien osv. Manifestet definerer kort sagt alle disse konflikter som konflikter, der udspringer af den »kapitalistiske imperialismes« jordbund. Manifestet erkender således ganske klart denne krigs erobringskarakter, dens karakter af imperialistisk, reaktionær slaveholderkrig, dvs. en karakter, der gør tilladeligheden af fædrelandsforsvar til teoretisk nonsens og praktisk vås. Det er en kamp mellem de store hajer om opslugning af fremmede »fædrelande«. Manifestet drager de uundgåelige slutninger af de ubestridelige historiske kendsgerninger: denne krig kan ikke »i mindste måde retfærdiggøres under noget som helst påskud som værende i folkenes interesse«; den forberedes »i de kapitalistiske profiters, i de dynastiske ambitioners interesse«. Det ville være en »forbrydelse«, hvis arbejderne skulle »skyde på hinanden«. Sådan står der i manifestet.

Den kapitalistiske imperialismes epoke er den modne og overmodne kapitalismes epoke, hvor kapitalismen står på tærsklen til sit sammenbrud, er moden til at vige pladsen for socialismen. Perioden 1789-1871 var den progressive kapitalismes epoke, hvor omstyrtelsen af feudalismen og absolutismen og frigørelsen for fremmed undertrykkelse stod på historiens dagsorden. På dette grundlag, og *kun* på det, var »fædrelandsforsvar«, dvs. forsvar mod undertrykkelse, acceptabelt. I en krig *mod* imperialistiske stormagter ville dette begreb også kunne anvendes i dag, men det ville være absurd at anvende det på en krig *mellem* imperialistiske stormagter, en krig, hvor det drejer sig om, hvem der kan plyndre Balkanlandene, Lilleasien osv. hårdest. Derfor er der intet overraskende i, at »socialister«, der anerkender »fædrelandsforsvar« i denne krig, går uden om Basel-manifestet, som tyven skyr det sted, hvor han har stjålet. Manifestet beviser jo nemlig, at de er socialchauvinister, dvs. socialister i ord, chauvinister i gerning, som hjælper deres » eget« bourgeois med at plyndre fremmede lande og undertryk-

ke andre nationer. Det er netop det væsentlige i begrebet chauvinisme, at man forsvarer »sit eget« fædreland, selv når dets handlinger tilsigter undertrykkelse af fremmede fædrelande.

Af at anerkende en krig som national befrielseskrig følger én taktik, af at anerkende den som imperialistisk følger en anden. Manifestet henviser klart til denne anden taktik. Krigen vil »føre til en økonomisk og politisk krise«, som man må »udnytte« – ikke til at mildne krisen, ikke til at forsvare fædrelandet, men tværtimod til at »fremskynde det kapitalistiske klasseherredømmes fjernelse«. Det lader sig ikke gøre at fremskynde noget, hvortil de historiske betingelser endnu ikke er modne. Manifestet erkendte, at den sociale revolution er *mulig*, at dens forudsætninger er *modne*, at den vil komme netop *i forbindelse* med krigen: »de herskende klasser« frygter »den proletariske revolution« erklærer manifestet og henviser til *Pariserkommunen og 1905-revolutionen* i Rusland som eksempler, dvs. eksempler på massestrejker og borgerkrig. Det er en løgn, når man som Kautsky vil påstå, at socialismens holdning til *denne* krig ikke er blevet klarlagt. Spørgsmålet blev ikke alene diskuteret, men også afgjort i Basel, hvor taktikken i den revolutionær-proletariske massekamp blev besluttet.

Det er oprørende hykleri at gå uden om Basel-manifestet i dets helhed, eller om dets væsentligste dele og i stedet citere ledertaler eller resolutioner fra enkelte partier, som for det første er fremsat *før* Basel, for det andet ikke var beslutninger af alle partierne i verden og for det tredje tog stilling til forskellige *eventuelle* krige, blot ikke til den forhåndenværende krig. Sagens kerne er, at epoken med nationale krige mellem de europæiske stormagter er blevet afløst af en epoke med imperialistiske krige mellem dem, og at Basel-manifestet for første gang måtte erkende dette faktum officielt.

Det ville være en fejl at tro, at Basel-manifestet var tom deklamation, banalt frasemageri, teatertorden. Sådan vil de, som manifestet afslører, gerne fremstille det. Men det er forkert. Manifestet er kun et resultat af det store propagandaarbejde, der er udført i hele II Internationales epoke, sammenfatningen af alt det, socialisterne har udbredt blandt masserne i hundredtusinder af taler, artikler og opråb på alle sprog. Det gentager kun, hvad

f.eks. *Jules Guesde* skrev i 1899, da han hudflettede den socialistiske ministerialisme i tilfælde af krig. Han talte om en krig, fremkaldt af »kapitalistiske pirater« (*En Garde!* s. 175), kun hvad *Kautsky* skrev i 1909 i *Vejen Til Magten*, hvor han erkendte afslutningen på »fredens« epoke og begyndelsen til krigenes og revolutionernes epoke. At fremstille Basel-manifestet som fraser eller som en fejltagelse vil være at betragte al socialistisk virksomhed i de sidste 25 år som frase eller fejltagelse. Modsigelsen mellem manifestet og dets ikke-anvendelse er så utålelig for opportunisterne og kautskyanerne, fordi den afdækker den dybeste modsigelse i II Internationales virke. Den relativt »fredelige« karakter af perioden 1871-1914 gav næring til opportunisten, først som *en tilbøjelighed*, dernæst som *en retning* og endelig som *en gruppe eller et lag* af arbejderbureaukratiet og dets småborgerlige medløbere. Disse elementer kunne kun dominere arbejderbevægelsen ved i ord at anerkende de revolutionære mål og den revolutionære taktik. De kunne kun vinde massernes tillid ved højtidelige forsikringer om, at alt det »fredelige« arbejde kun var *forberedelser* til den proletariske revolution. Denne modsigelse var en byld, der på et eller andet tidspunkt måtte bryde, og den er bristet. Hele spørgsmålet er, om man, som Kautsky og co. gør det, skal prøve at drive betændelsen tilbage i organismen af hensyn til »enheden« (med betændelsen) – eller om man for at hjælpe med til fuldstændig helbredelse af arbejderbevægelsens organisme skal fjerne denne betændelse så hurtigt og omhyggeligt som muligt, uanset den øjeblikkelige, heftige smerte, denne proces forårsager.

At de, der i 1914-1915 stemte for krigsbevillingerne, indtrådte i ministerierne og forfægtede fædrelandsforsvarets idé, har forrådt socialismen, er åbenbart. Kun hyklere kan benægte denne kendsgerning. Dette forræderi behøver en forklaring.

II

Det ville være tåbeligt at betragte det hele som et spørgsmål om personer. Hvad har det med opportuniste at gøre, når folk som *Plekhanov* og *Guesde* osv.? spurgte *Kautsky* (Neue Zeit, 28. maj 1915). Hvad har det med opportuniste at gøre, når *Kautsky* osv.? svarede *Akselrod* på Triple-alliancens opportunisters vegne (Die Krise der

Sozialdemokratie, Zürich 1915, s. 21). Alt det er komediespil. *For at forklare krisen i hele bevægelsen, må man analysere for det første den givne politiks økonomiske betydning, for det andet dens tilgrundliggende ideer og, for det tredje, dens forbindelse med socialismens retnings historie.*

Hvad er det økonomiske indhold i forsvarsideen i krigsårene 1914-1915? *Alle* stormagters bourgeoisi fører krig for at opdele og udbytte verden, for at undertrykke nationer. Nogle smuler af bourgeoisiets store profitter kan tilfalde en lille kreds af arbejderbureaukratiet, arbejderaristokratiet og småborgerlige medløbere. Socialchauvinismen og opportunisten har et og samme klassegrundlag: en alliance af et tyndt lag af privilegerede arbejdere med »deres« nationale bourgeoisi *mod* arbejderklassens masse, en alliance af bourgeoisi-lakajer og bourgeoisi selv *mod* den af bourgeoisi udnyttede klasse.

Opportunismens og socialchauvinismens politiske indhold er et og det samme: klassesamarbejde, forkastelse af proletariats diktatur, forkastelse af revolutionære aktioner, uforbeholden anerkendelse af den borgerlige legalitet, mistillid til proletariats, tillid til bourgeoisi. Socialchauvinismen er den direkte fortsættelse og fuldendelse af den engelske, liberale labourpolitik, millerandismen og bernsteinianismen.

Brydningerne mellem de to grundtendenser i arbejderbevægelsen, den revolutionære og den opportunistiske socialisme, udfylder hele perioden fra 1889 til 1914. Også nu eksisterer der i alle lande to hovedtendenser i spørgsmålet om holdningen til krigen. Vi vil afstå fra den borgerlige og opportunistiske manér at henvise til personer. Lad os tage *retningerne* i en række lande. Vi vil tage 10 europæiske stater: Tyskland, England, Rusland, Italien, Holland, Sverige, Bulgarien, Svejts, Belgien og Frankrig. I de otte førstnævnte lande svarer delingen i opportunister og radikale til delingen i socialchauvinister og internationalister. I Tyskland er socialchauvinismens støttepunkter Sozialistische Monatshefte samt Legien og co., i England fabianerne og Labour-partiet (I.L.P./Det Uafhængige Labour-parti/ har altid dannet blok med dem, har støttet deres dagblad og har altid i denne blok været svagere end socialchauvinisterne, mens internationalisterne i B.S.P./Britiske Socialistiske Parti/ udgør tre sy-

vendedele), i Rusland repræsenteres denne retning af Nasja Sarja (nu Nasje Delo), af organisationskomiteen og дума-fraktionen under ledelse af Tjkheidse, i Italien af reformisterne med Bissolati i spidsen, i Holland af Troelstras parti, i Sverige af partiflertallet med Branting som leder, i Bulgarien af de »brede« socialister og i Svejts af Greulich og co. Netop i *alle* disse lande har der blandt de revolutionære socialdemokrater rejst sig mere eller mindre skarpe protester mod socialchauvinismen. Kun to lande danner undtagelser: Frankrig og Belgien, hvor der dog også eksisterer internationalisme, om end ganske svag.

Socialchauvinismen er den fuldendte opportuniste. Den er moden til åben, ofte vulgær alliance med bourgeoisi og generalstabene. Og netop denne alliance giver den stor styrke og monopol på den legale presse og vildledning af masserne. *Det er absurd stadigvæk at ville betragte opportunisten som et internt partianliggende.* Det er absurd at forestille sig realisering af Basel-resolutionen sammen med folk som David, Legien, Hyndman, Plekhanov og Webb. Enhed med socialchauvinisterne er det samme som enhed med ens »eget« nationale bourgeoisi, som udbytter andre nationer, det samme som splittelse af det internationale proletariats. Det betyder ikke, at et brud med opportunisterne alle vegne er muligt lige straks, det betyder kun, at bruddet historisk set er modnet, at det er nødvendigt og uundgåeligt for proletariats revolutionære kamp, at historien, som har ført fra »fredelig« til imperialistisk kapitalisme, har banet vej for dette brud. *Volentem ducunt fata, nolentem trahunt* /Skæbnen fører den villende og trækker den ikke villende. – red./.

III

Forstandige bourgeoisi-repræsentanter har meget vel forstået dette. Derfor priser de så højt de nuværende socialistiske partier, der ledes af »fædrelandsforsvarere«, dvs. forsvarere af den imperialistiske plyndring. Derfor belønner regeringerne da også de socialchauvinistiske ledere, snart med ministerposter (i Frankrig og England), snart med monopol på legal, uforstyrret eksistens (i Tyskland og Rusland). Derfor er det i Tyskland, hvor socialdemokratiet var stærkest, og hvor dets forvandling til

et nationalt-liberalt, *kontra-revolutionært* arbejderparti var mest iøjnefaldende, kommet dertil, at anklagemyndigheden anser kampen mellem »mindretallet« og »flertallet« for »ophidselse til klassehad«! Derfor er de kloge opportuniste først og fremmest optaget af at bevare den tidligere »enhed« i de gamle partier, som i årene 1914-1915 har ydet bourgeoisiet så store tjenester. Et medlem af det tyske socialdemokrati offentliggjorde i april 1915 under pseudonymet *Monitor* en artikel i det reaktionære tidskrift *Preussische Jahrbücher*, hvori han med prisværdig åbenhed udtrykker synspunkterne hos disse opportuniste i alle lande. *Monitor* er af den anskuelse, at det ville være meget farligt for bourgeoisiet, hvis socialdemokraterne gik *endnu længere til højre*: »Det (socialdemokratiet) bør bevare sin karakter af arbejderparti med socialistiske idealer. Fordi den dag, da det opgiver den, vil der opstå et nyt parti, der vil tage det program op, som det gamle forhenværende parti har kastet over bord, og give det en endnu mere radikal formulering« (*Preussische Jahrbücher*, 1915, nr. 4, s. 50-51).

Monitor har ramt lige i øjet. Det er lige, hvad de engelske liberale og franske radikale altid har ønsket: revolutionært klingende fraser til at bedrage masserne med, så de viser folk som Lloyd George, Sembat, Renaudel, Legien og Kautsky tillid, folk, der har evnen til at prædike »fædrelandsforsvar« i en røverkrig.

Monitor repræsenterer imidlertid kun én af opportunistens afarter: den åbenlyse, plumpe, kyniske. De andre virker i det skjulte, fint, »ærligt«. (Engels har engang sagt: De »ærlige« opportuniste er de farligste for arbejderklassen... (2).) Her er et eksempel.

Kautsky skriver i *Neue Zeit* (26. november 1915): »Oppositionen mod flertallet vokser; stemningen blandt masserne er oppositionel«. »Efter krigen (først efter krigen? N.L.) vil klasse modsætningerne skærpes i en sådan grad, at radikalismen vil vinde overhånd blandt masserne«. »Efter krigen (først efter krigen? N.L.) trues vi af de radikale elementers flugt fra partiet og deres tilstrømning til et parti med antiparlamentariske (? ? meningen må være udenomsparlamentariske) aktioner«. »På den måde vil vort parti opløses i to yderleje, som intet har tilfælles.« For at redde enheden tilstræber *Kautsky* at overtale rigsdagsflertallet til at give mindretallet lov til

at holde nogle radikale taler i rigsdagen. Det vil sige, at *Kautsky* ved hjælp af nogle radikale taler i rigsdagen vil forsone de revolutionære masser med opportunisterne, som »intet har tilfælles« med revolutionen, som længe har styret fagforeningerne, og som i dag, støttende sig til den snævre alliance med bourgeoisiet og regeringen, tillige har bemægtiget sig partiledelsen. Hvori adskiller dette sig i grunden fra *Monitors* »program«? I intet, bortset fra sukkersøde fraser, som prostituerer marxismen.

På et møde i rigsdagsgruppen den 18. marts 1915 »advarede« kautskyaneren *Wurrn* gruppen mod »at spænde buen for højt; oppositionen i arbejdermasserne mod gruppens flertal er voksende; man måtte holde sig til det marxistiske« (!? formentlig en trykfejl: læs »monitoriske«) »centrum«. (*Klassenkampf Gegen den Krieg! Material Zum »Fall Liebknecht«*. Trykt som manuskript, s. 67). Vi ser altså, at det *så tidligt som i marts 1915* på *alle* kautskyaneres vegne anerkendtes som et *faktum*, at masserne er revolutionære!! Men 8½ måned senere træder *Kautsky* på ny frem med forslag om at »forsone« *masserne*, som ønsker at kæmpe, med det opportunistiske, kontrarevolutionære parti, og det tilmed ved hjælp af nogle revolutionært klingende fraser!!

Krig gør ofte den gavn, at den afslører det rådne og fejer det konventionelle til side.

Lad os sammenligne de engelske fabianere med de tyske kautskyanere. Om de første skrev en *virkelig* marxist, Friedrich Engels, d. 18. januar 1893: »...en bande stræbere, der er kloge nok til at forstå den sociale omvæltningens uundgåelighed, men som under ingen omstændigheder vil betro dette kæmpearbejde udelukkende til det rå proletariat... Deres grundprincip er angst for revolutionen...« (Brevveksling med Sorge, s. 390). (3).

Og den 11. november 1893 skriver han: »Disse stor-snudede bourgeois'er, som allernådigst vil nedlade sig til at befri proletariatet fra oven, hvis det bare vil begribe, at denne grå, ukultiverede masse ikke selv kan frigøre sig og ikke kan komme nogen vegne uden velvillig assistance fra disse kloge advokater, litterater og sentimentale kvindfolk...« (samme sted, s. 401). (4).

I teorien ser *Kautsky* ned på fabianerne med samme foragt som farisæeren på den arme synder. For han sværger jo til »marxismen«. Men hvilken forskel er der på dem

i praksis? Begge har underskrevet Basel-manifestet, og begge har behandlet det, som Wilhelm II behandlede den belgiske neutralitet. Marx derimod hudflettede hele sit liv dem, der prøvede på at slukke den revolutionære glød hos arbejderne.

Overfor de revolutionære marxister har Kautsky opstillet en ny teori om »ultraimperialisme«. Han mener hermed, at »de nationale finanskapitalers indbyrdes kamp« fortrænges og afløses af »den internationale finanskapitals fælles udbygning af verden« (Neue Zeit, 30. april 1915). Men, tilføjer han, »vi har endnu ikke tilstrækkelige forudsætninger for at afgøre, om denne nye fase af kapitalismen er realisabel«. Det er altså alene på grundlag af nogle formodninger om en »ny fase«, at denne »fases« opfinder – som ikke tør erklære direkte, at den er »realisabel« – forkaster sine egne revolutionære udtalelser, forkaster proletariatets revolutionære opgaver og revolutionære taktik *nu* i en *allerede påbegyndt* krises »fase«, under krigen og den uhorste skærpelse af klasse modsætningerne! Er det da ikke den afskyeligste fabianisme?

De russiske kautskyaneres leder, *Akselrod*, betragter »internationalisering af det daglige, praktiske arbejde« som »tyngdepunktet i den proletariske frigørelsesbevægelses internationalisering«: f.eks. bør »lovgivningen om arbejderbeskyttelse og forsikringslovgivningen blive objekt for arbejdernes internationale aktioner og organisation« (Akselrod, Socialdemokratiets Krise, Zürich, 1915, s. 39-40). Det er ganske klart, at ikke alene Legien, David og ægteparret Webb, men endog Lloyd George, Naumann, Briand og Miljukov fuldt ud ville tilslutte sig denne form for »internationalisme«. Ligesom i 1912 er Akselrod parat til at opvarte med de mest revolutionære fraser, beregnet for en fjern, fjern fremtid, hvis den fremtidige Internationale »træder op (mod regeringerne i tilfælde af krig) og rejser en revolutionær storm«. Se blot, hvor tapre vi er! Men når det drejer sig om *nu* at støtte den begyndende revolutionære gæring i masserne og hjælpe den til udfoldelse, så svarer Akselrod, at denne, de revolutionære masseaktioners taktik »kunne være til en vis grad berettiget, hvis vi havde stået på tærsklen til den sociale revolution, som det var tilfældet f.eks. i Rusland efter studenterdemonstrationerne i 1901, der indvarslede nær forestående, afgørende kampe mod absolutismen«. Men

for øjeblikket er alt det kun »utopi«, »bakunisme« osv. Denne holdning er helt i Kolbs, Davids, Südekums og Legiens ånd.

Den gode Akselrod glemmer blot, at ingen i Rusland i 1901 vidste eller kunne vide, at den første »afgørende kamp« ville indtræde fire år senere – bemærk: *fire år senere* – og at den ville blive »ikke afgørende«. Ikke desto mindre var det kun os, de revolutionære marxister, der dengang havde ret: vi morede os højlydt over folk som Kritjevskij og Martynov, som opfordrede til ufortøvet stormløb. Vi rådede kun arbejderne til overalt at kaste opportunisterne på porten og af alle kræfter støtte, skærpe og udfolde demonstrationer og andre revolutionære masseaktioner. Den nuværende situation i Europa er ganske analog: det ville være galskab at kalde til »ufortøvet« stormløb. Men det ville være en skændsel at kalde sig socialdemokrat og ikke tilråde arbejderne at bryde med opportunisterne og af alle kræfter støtte, styrke, uddybe, udvide og skærpe den begyndende revolutionære bevægelse og demonstrationerne. Revolutionen falder aldrig fuldt færdig ned fra himlen, og man ved aldrig, når den revolutionære gæring begynder, om og hvornår den vil føre til en »virkelig«, en »ægte« revolution. Kautsky og Akselrod giver arbejderne de gamle, udvandede, kontrarevolutionære råd. Kautsky og Akselrod spiser masserne af med håbet om, at en *fremtidig* Internationale ganske sikkert vil være revolutionær, blot for *nu* at bevare, tilsløre og besmykke de kontrarevolutionære elementers – Legiens, Davids, Vanderveldes, Hyndmans og deres fællers – herredømme. Er det da ikke klart, at »enhed« med Legien og co. er det bedste middel til forberedelse af den »fremtidige«, revolutionære Internationale?

»Det ville være vanvid at stræbe efter at forvandle verdenskrigen til borgerkrig« erklærer de tyske opportunisters leder, *David*, (Die Sozialdemokratie und der Weltkrieg, 1915, s. 172) som svar på vort partis centralkomité's manifest af 1. november 1914. I manifestet siges det blandt andet:

»Hvor store vanskelighederne ved en sådan forvandling i det ene eller andet øjeblik end kan forekomme, vil socialisterne aldrig afstå fra at udføre et systematisk, ihærdigt og støt, forberedende arbejde i denne retning, da krigen nu engang er en kendsgerning«.

(Citeres også af David, s. 171.) En måned før Davids bog fremkom, udsendte vort parti en resolution, hvori dette »systematiske, forberedende arbejde« defineredes således: 1) Nej til at stemme for krigsbevillinger. 2) Afbrydelse af borgfreden. 3) Dannelse af illegale organisationer. 4) Støtte til solidaritetsmanifestationer i skyttegravene. 5) Støtte til alle revolutionære masseaktioner.

David er en næsten lige så stor helt som Akselrod. I 1912 anså han ikke en henvisning til Pariserkommunen i tilfælde af krig for »galskab«.

Plekhanov, denne typiske repræsentant for Ententens socialchauvinister, betragter revolutionær taktik på samme måde som David. Han kalder den for en »farcedrøm«. Men lad os lytte til *Kolb*, den åbenlyse opportunist, som har skrevet: »Resultatet af den taktik, folkene omkring Liebknecht anvender, ville være, at kampen inden for den tyske nation bragtes til kogepunktet« (Die Sozialdemokratie am Scheidewege, s. 50).

Men en kamp der bringes til kogepunktet, hvad er det andet end borgerkrig?

Hvis vor centralkomité's taktik, der i sine grundtræk falder sammen med Zimmerwald-venstres taktik, var »galskab«, »drømmeri«, »eventyr«, »bakunisme«, som det påstås af David, Plekhanov, Akselrod, Kautsky og andre, ville den aldrig kunne føre til »kamp inden for nationen«, og langt mindre bringe den til kogepunktet. Anarkistiske fraser har intetsteds i verden ført til indre kamp i en nation. Til gengæld viser kendsgerningerne, at der netop i 1915 af den jordbund af krise, som krigen har fremkaldt, vokser revolutionær gæring i masserne, vokser strejker og politiske demonstrationer i Rusland, strejker i Italien og England, hungerdemonstrationer og politiske demonstrationer i Tyskland. Men er det da ikke begyndelsen til revolutionære masseaktioner?

Støtte til, udvikling, udvidelse og skærpe af revolutionære masseaktioner; dannelse af illegale organisationer uden hvilke der selv i de »frie« lande ikke er mulighed for at sige masserne sandheden: det er socialdemokratiets hele praktiske program i denne krig. Hele resten er løgn eller fraser, uanset hvilke opportunistiske eller pacifistiske fraser det så besmykkes med*).

*) På den internationale kvindekongres i Bern i marts 1915 pegede re-

Når man siger til os, at denne »russiske taktik« (Davids udtryk) ikke passer for Europa, svarer vi i reglen med at henvise til kendsgerningerne. Den 30. oktober indfandt en deputation af kvindelige kammerater fra Berlin sig i partipræsidiets og erklærede, at det »nu, da der findes et stort organisationsapparat, måtte være langt lettere end på socialistlovens tid at udsprede illegale brochurer og opråb og arrangere 'ikke tilladte møder'«. »Der er ingen mangel på midler og måder, men viljen er der åbenbart ikke«. (Bernar Tagwacht, 1915, nr. 271).

Mon disse stygge kammerater er bragt på afveje af russiske »sekterister« eller lignende? Er det måske ikke disse kammerater, men Legien og Kautsky, der repræsenterer de virkelige *masser*? Den Legien, som i sin tale den 27. januar 1915 tordnede mod den »anarkistiske« idé at oprette underjordiske organisationer: den Kautsky, som er blevet i den grad kontrarevolutionær, at han den 26. november, *fire* dage før den titusindtallige demonstration i Berlin, karakteriserende gadedemonstrationer som »eventyr«!

Vi har fået nok af fraser, nok af prostitueret »marxisme« à la Kautsky! Efter at II Internationale har bestået i 25 år, efter Basel-manifestet, vil arbejderne ikke mere tro på fraserne. Opportunismen er overmoden, den er definitivt gået over i bourgeoisiets lejr og er blevet til socialchauvinisme. Åndeligt og politisk har den brudt med socialdemokratiet. Den vil også bryde med det organisatorisk. Arbejderne kræver nu »ucensureret« presse og »ikke-tilladte« møder, dvs. underjordiske organisationer til støtte for massernes revolutionære bevægelse. Kun denne »krig mod krigen« er socialdemokratisk arbejde og ingen frase. Og trods alle vanskeligheder, forbigående nederlag, fejltagelser, vildfarelser og afbrydelser vil dette arbejde føre menneskeheden frem til den sejrriige proletariske revolution.

præsentanter for vort partis centralkomité på det absolut nødvendige i dannelsen af illegale organisationer. Det blev afvist. De engelske kvinder lo ad dette forslag og priste den engelske »frihed«. Få måneder senere modtog man imidlertid engelske aviser, som f.eks. Labour Leader (5), med hvide pletter, og derpå kom meddelelserne om politiets husundersøgelser, beslaglæggelse af brochurer, arrestationer og drakoniske domme over kammerater, der i England havde talt om fred, kun om fred!

Skrevet i januar-februar 1916.
Trykt i april 1916 i bladet *Vorbote* nr. 2.
Trykt første gang på russisk i oktober 1916
i *Sbornik Sotsial-Demokrata*, nr. 1.

Den socialistiske revolution og nationernes selvbestemmelsesret

1. Imperialismen, socialismen og befrielsen af de undertrykte nationer

Imperialismen er det højeste stadium i kapitalismens udvikling. Kapitalen i de førende lande er vokset ud over nationalstaternes rammer, har stillet monopoleet i konkurrencens sted og skabt alle objektive forudsætninger for socialismens gennemførlighed. Derfor står proletarietets revolutionære kamp for omstyrtelse af de kapitalistiske regeringer, for ekspropriation af bourgeoisiet på dagsordenen i Vesteuropa og De Forenede Stater. Imperialismen skubber masserne ud i en sådan kamp, fordi den i kolossal omfang tilspidser klasse modsætningerne og forringer massernes stilling både i økonomisk henseende – trusterne, dyrtiden – og i politisk: militarismens vækst, stadig hyppigere krige, forstærkelse af reaktionen, befæstelse og udvidelse af det nationale åg og det koloniale røveri. Den sejrende socialisme må nødvendigvis virkeliggøre det fulde demokrati og følgelig ikke blot gennemføre nationernes fulde ligestilling, men også virkeliggøre de undertrykte nationers ret til selvbestemmelse, dvs. retten til frit at gennemføre politisk løsrivelse. Socialistiske partier, som ikke ved hele deres virksomhed både nu og under revolutionen og efter dennes sejr beviser, at de vil befri de slavebundne nationer og opbygge deres relationer til dem på grundlag af en fri union – og fri union er en løgnagtig frase uden frihed til løsrivelse – sådanne partier ville begå forræderi mod socialismen.

Naturligvis er demokrati også en statsform, der må forsvinde, når staten forsvinder, men det vil først ske ved overgangen fra den endeligt sejrende og befæstede socialisme til den fulde kommunisme.

2. Den socialistiske revolution og kampen for demokratiet

Den socialistiske revolution er ikke én aktion, ikke én kamp på én front, men en hel epoke af tilspidsede klassekonflikter, en lang række af kampe på alle fronter, dvs. om alle økonomiens og politikens problemer, kampe som først kan føres igennem ved ekspropriation af bourgeoisiet. Det ville være en grundlæggende fejl at tro, at kampen for demokrati kan aflede proletariet fra den socialistiske revolution eller fortrænge den, overskygge den eller lignende. Tværtimod, lige så umulig en sejrende socialisme er, som ikke virkeliggør fuldt demokrati, lige så lidt kan proletariet forberede sig til sejren over bourgeoisiet, hvis det ikke fører en konsekvent og revolutionær kamp for demokratiet på alle fronter.

Ikke mindre fejlagtigt ville det være at fjerne enkelte punkter i det demokratiske program, for eksempel om nationernes selvbestemmelse med den begrundelse, at det skulle være »uigennemførligt« eller »illusorisk« under imperialismen. Påstanden om, at nationernes selvbestemmelsesret er uigennemførlig inden for rammerne af kapitalismen, kan opfattes enten i absolut, økonomisk eller i relativ, politisk forstand.

I første tilfælde er påstanden grundlæggende teoretisk fejlagtig. For det første er i denne forstand f.eks. arbejdspenge eller afskaffelse af kriserne uigennemførlige under kapitalismen. Det er fuldstændig forkert, at nationernes selvbestemmelsesret er *lige så* uigennemførlig. For det andet er alene det ene eksempel med Norges løsrivelse fra Sverige i 1905 tilstrækkeligt til at gendrive det i denne forstand »uigennemførlige«. For det tredje ville det være latterligt at benægte, at en mindre ændring i de politiske og strategiske relationer, f.eks. mellem Tyskland og England, ville gøre dannelsen af en ny polsk, indisk osv. stat i dag eller i morgen fuldt ud »gennemførlig«. For det fjerde køber og bestikker finanskapitalen i sine ekspansionsbestræbelser »frit« den frieste demokratiske og republikanske regering og valgte embedsmænd i ethvert nok så »uafhængigt« land. Finanskapitalens herredømme kan ligesom kapitalens herredømme i det hele taget *ikke* fjernes gennem *nogen* omformning, uanset hvilken, på det politiske demokratis område; og selvbestemmelse hører helt og holdent til dette område. Men

dette finanskapitalens herredømme ophæver aldeles ikke det politiske demokratis betydning som en friere, bredere og klarere *form* for klasseundertrykkelse og klassekamp. Derfor reduceres al snak om den i økonomisk forstand »uigennemførlige karakter« af et af kravene om politisk demokrati under kapitalismen til en teoretisk ukorrekt afgrænsning af de almene og grundlæggende forbindelser mellem kapitalisme og politisk demokrati i det hele taget.

I andet tilfælde er denne påstand ufuldstændig og upræcis. Ikke alene nationernes ret til selvbestemmelse, men *alle* grundlæggende krav om politisk demokrati er nemlig »gennemførlige« under imperialismen, blot i ufuldstændig, skamferet form og som sjælden undtagelse (f.eks. Norges løsrivelse fra Sverige i 1905). Alle revolutionære socialdemokraters krav om øjeblikkelig frigivelse af kolonierne er også »uigennemførligt« under kapitalismen uden en række revolutioner. Men dette er absolut ikke ensbetydende med, at socialdemokratiet afstår fra øjeblikkelig og helt resolut kamp for *alle* disse krav – noget sådant ville blot være vand på bourgeoisiets og reaktionens mølle – tværtimod gør det modsatte sig gældende, nemlig at formulere og gennemføre alle disse krav ikke på reformistisk vis, men revolutionært, ikke ved at lade sig begrænse af den borgerlige legalitets rammer, men bryde disse, ikke ved at stille sig tilfreds med parlamentstaler og retoriske protester, men inddrage masserne i aktiv handling og udvide og opflamme kampen for hvert eneste grundlæggende demokratiske krav frem til proletarietets direkte stormløb på bourgeoisiet, dvs. frem til den socialistiske revolution, der eksproprierer bourgeoisiet. Den socialistiske revolution kan flamme op ikke kun på grund af en storstrejke eller en gadedemonstration eller et hungeroprør eller en militæropstand eller en kolonial revolte, men også på grund af politisk krise som f.eks. Dreyfussagen (1) eller Zabern-affæren (2) eller i forbindelse med en folkeafstemning om en undertrykt nations løsrivelse osv.

Forstærkelsen af den nationale undertrykkelse under imperialismen indebærer for socialdemokratiet ikke afstandtagen fra den, som bourgeoisiet siger, »utopiske« kamp for nationernes frihed til løsrivelse, men derimod forstærket anvendelse af de konflikter, der *også* opstår på

dette grundlag, som anledning til masseindsats og til revolutionære offensiver mod bourgeoisiet.

3. *Betydningen af selvbestemmelsesretten og dennes forhold til føderationen*

Nationernes selvbestemmelsesret betyder udelukkende ret til uafhængighed i politisk forstand, til fri politisk løsrivelse fra den undertrykkende nation. Konkret betyder dette krav om politisk demokrati fuld frihed til agitation for løsrivelse samt afgørelse af spørgsmålet om løsrivelse ved folkeafstemning i den nation, der løsriver sig. Således er dette krav slet ikke ensbetydende med et krav om løsrivelse, sønderdeling og dannelse af småstater. Det er blot et konsekvent udtryk for kampen mod enhver national undertrykkelse. Jo nærmere statens demokratiske struktur er til fuld frihed til løsrivelse, desto sjældnere og svagere bliver løsrivelsesbestræbelserne i praksis, da fordelene ved store stater er uomtvistelige, hvad angår både økonomisk fremskridt og massernes interesser, hvortil kommer, at fordelene tiltager med kapitalismens vækst. Anerkendelse af selvbestemmelsesretten er ikke nødvendigvis ensbetydende med anerkendelse af føderationen som princip. Man kan være resolut modstander af dette princip og tilhænger af den demokratiske centralisme, men foretrækker føderationen fremfor den nationale ulighed som den eneste vej til fuld demokratisk centralisme. Det var netop ud fra dette synspunkt, at Marx som centralist endda foretrak Irlands føderation med England fremfor englændernes voldelige underkastelse af Irland (3).

Socialismen har som mål ikke blot at afskaffe menneskehedens sønderdeling i småstater og enhver form for national isolation, ikke blot at tilnærme nationerne hinanden, men også at smelte dem sammen. Og for at nå dette mål må vi netop på den ene side forklare masserne det reaktionære væsen i Renners og O. Bauers idé om såkaldt kulturel-national autonomi (4), og på den anden side kræve frigørelse for de undertrykte nationer, ikke i almene, udflydende fraser, ikke i indholdsløse deklamationer, ikke gennem »henlæggelse« af spørgsmålet til socialismen, men i et klart og præcist formuleret politisk program, der bevidst tager højde for hykleriet og fejheden hos socialisterne i undertrykker-nationerne. Ligesom menneskehe-

den kun kan nå frem til klassernes afskaffelse gennem en overgangsperiode med den undertrykte klasses diktatur, på samme måde kan menneskeheden kun nå frem til den sammensmeltning af nationerne, som er uundgåelig, gennem en overgangsperiode med fuld frigørelse for alle undertrykte nationer, dvs. med disse nationers frihed til løsrivelse.

4. Den proletarisk-revolutionære indstilling til spørgsmålet om nationernes selvbestemmelse

Ikke kun kravet om nationernes selvbestemmelse, men alle punkter i vort demokratiske minimumprogram er førhen – i så tidligt som 17. og 18. århundrede – blevet rejst af småborgerskabet. Og småborgerskabet rejser stadig væk *dem alle* på utopisk vis, idet det ikke ser klassekampen og dennes forstærkelse under demokratiet, men tror på den »fredelige« kapitalisme. Netop sådan er den folkebedragende og af kautskyanerne forfægtede utopi om en fredelig union af ligestillede nationer under imperialismen. Over for denne småborgerlige, opportunistiske utopi må socialdemokratiets program fastslå opdelingen af nationerne i undertrykkende og *undertrykte* som det grundlæggende, væsentligste og uundgåelige under imperialismen.

Proletariatet i undertrykkende nationer kan ikke begrænse sig til almene, skabelonagtige fraser, der kan gentages af en hvilken som helst pacifist-bourgeois, mod anneksioner og for nationernes ligestilling i almindelighed. Proletariatet kan ikke i tavshed forbigå det for det imperialistiske bourgeoisi særdeles »ubehagelige« spørgsmål om *grænserne* for en stat, der hviler på national undertrykkelse. Proletariatet kan ikke undlade at bekæmpe voldelig fastholden af undertrykte nationer inden for grænserne af en given stat, men det betyder også kamp for selvbestemmelsesretten. Proletariatet må kræve frihed til politisk løsrivelse for de kolonier og nationer, der undertrykkes af »dets« nation. I modsat fald forbliver proletariatets internationalisme retorisk og tom; hverken tillid eller klassesolidaritet mellem arbejdere i undertrykte og undertrykkende nationer bliver mulig; hykleriet hos de reformistiske og kautskyanske forfægttere af selvbestemmelse, som tier om nationer, der undertryk-

kes af »deres egen« nation og med vold fastholdes i »deres egen« stat, forbliver uafsløret.

På den anden side må socialistere i de undertrykte nationer i særdeleshed forsvare og virkeliggøre fuld og ubetinget, herunder organisatorisk enhed mellem arbejderne i undertrykte og undertrykkende nationer. Uden dette er det ikke muligt at forsvare proletariatets selvstændige politik og dets klassesolidaritet med proletariatet i andre lande mod alle bourgeoisiets numre, forræderier og skurkestreger. For bourgeoisiet i de undertrykte nationer gør hele tiden paroler om national befrielse til bedrageri mod arbejderne: indenrigspolitisk bruger bourgeoisiet disse paroler til reaktionære aftaler med bourgeoisiet i de herskende nationer (for eksempel polakkerne i Østrig og Rusland, som indgik i en studehandel med reaktionen om undertrykkelse af jøderne og ukrainerne); udenrigspolitisk søger bourgeoisiet at lave studehandler med den ene af de rivaliserende imperialistiske magter for at virkeliggøre sine røvermål (Balkansmåstaternes politik osv.).

Den omstændighed, at kampen for national frihed mod én imperialistisk magt under visse betingelser kan blive anvendt af en anden »stor« magt til dennes lige så imperialistiske formål, kan ikke få socialdemokratiet til at afstå fra anerkendelse af nationernes ret til selvbestemmelse, lige så lidt som de gentagne tilfælde, hvor bourgeoisiet har anvendt republikanske paroler for at gennemføre politisk bedrageri og finansielt røveri, for eksempel i de romanske lande, heller ikke har kunnet få socialdemokraterne til at tage afstand fra deres republikanisme*).

*) For slet ikke at tale om, at det ville være fuldstændig latterligt at afvise retten til selvbestemmelse med den begrundelse, at den angiveligt skulle indebære »forsvar af fædrelandet«. Med selv samme ret – det vil sige lige så overfladisk – har socialchauvinisterne i 1914-16 påberåbt sig ethvert krav om demokrati (for eksempel kravet om republik) og enhver formulering af kampen mod national undertrykkelse for at kunne retfærdiggøre »forsvaret af fædrelandet«. Marxismen anerkender forsvaret af fædrelandet, for eksempel under den store franske revolutions krige eller under Garibaldi-krigene i Europa, men afviser forsvaret af fædrelandet i den imperialistiske krig 1914-16 på grundlag af en analyse af de konkrete historiske særtræk ved hver enkelt krig og overhovedet ikke på grundlag af et eller andet »alment princip« eller et eller andet særligt punkt i programmet.

5. *Marxismen og proudhonismen i det nationale spørgsmål*

I modsætning til småborgerlige demokrater så Marx i alle demokratiske krav uden undtagelse ikke noget absolut, men et historisk udtryk for de af bourgeoisiet ledede folkeklassers kamp mod feudalismen. Der er ikke ét eneste af disse krav, som under visse omstændigheder ikke ville kunne tjene og ikke har tjent, som et redskab, hvormed bourgeoisiet bedrager arbejderne. At udskille et af det politiske demokratiske krav i denne forbindelse, nemlig nationernes selvbestemmelse og stille det op mod de øvrige, er teoretisk grundlæggende forkert. I praksis kan proletariatet kun bevare sin selvstændighed ved at indordne kampen for alle demokratiske krav, inklusive republikken, under den revolutionære kamp for omstyrtelse af bourgeoisiet.

På den anden side og i modsætning til proudhonisterne, der »fornægtede« det nationale spørgsmål »under hensyn til den sociale revolution«, satte Marx, først og fremmest med henblik på proletariatets klassekamps interesser i de fremskredne lande, internationalismens og socialismens grundlæggende princip i forgrunden: et folk, der undertrykker andre folk, kan ikke være frit (5). Netop ud fra de interesser, som lå i tyske arbejderes revolutionære bevægelse, krævede Marx i 1848, at Tysklands sejrende demokrati skulle proklamere og virkeliggøre frihed for de folk, der undertryktes af tyskerne (6). Netop ud fra engelske arbejderes revolutionære kamp krævede Marx i 1869 Irlands løsrivelse fra England, idet han tilføjede: »... selv om det muligvis efter løsrivelsen kan komme til en føderation« (7). Kun ved at rejse et sådant krav opdrog Marx virkelig de engelske arbejdere i en internationalistisk ånd. Kun således kunne han stille den revolutionære løsning på en given historisk opgave op mod opportunist og borgerlig reformisme, som indtil nu, et halvt århundrede senere, ikke har gennemført den irske »reform«. Kun således, men i modsætning til kapitalens fortalere, der skriger op om det utopiske og uigennemførlige i små nationers frihed til løsrivelse og om det progressive i ikke blot økonomisk, men også politisk koncentration, kunne Marx forfægte det progressive i denne koncentration på ikke-imperialistisk vis, forfægte nationernes tilnærmelse ikke på grundlag af magtanvendelse, men

på grundlag af et frit forbund mellem proletarer i alle lande.

Kun således kunne Marx konfrontere den retoriske – og ofte hykleriske – anerkendelse af nationernes selvbestemmelse og ligestilling med massernes revolutionære bevægelse, også hvad angik løsningen af nationale spørgsmål.

Den imperialistiske krig 1914-16 og de Augias-stalde af hykleri hos opportunist og kautskyanere, som den har bragt for dagen, har anskueliggjort rigtigheden af Marx' politik, som bør efterleves af alle fremskredne lande, for hvert af dem undertrykker nu fremmede nationer*).

6. *Tre typer lande i relation til nationernes selvbestemmelse*

Man må sondre mellem tre hovedtyper af lande i denne henseende:

For det første, fremskredne kapitalistiske lande i Vesteuropa samt De Forenede Stater. Her har progressive borgerlige nationale bevægelser for længst udspillet deres rolle. Enhver af disse »store« nationer undertrykker fremmede nationer i kolonierne og hos sig selv.

For proletariatet i de herskende nationer er opgaverne her netop de samme som i 19. århundrede i England i forholdet til Irland**).

*) Ofte påberåber man sig – i den senere tid for eksempel den tyske chauvinist Lensch i Die Glocke (8), nr. 8 og 9 – at Marx' afvisende holdning til visse folks nationale bevægelser, for eksempel tjekkerne i 1848, tilbageviser nødvendigheden af at anerkende nationernes selvbestemmelsesret fra et marxistisk synspunkt. Men dette er ikke korrekt, for i 1848 var der historisk og politisk belæg for at skelne mellem »reaktionære« og revolutionær-demokratiske nationer. Marx havde ret, når han fordømte førstnævnte og støttede sidstnævnte (9). Retten til selvbestemmelse er et af demokratiets krav og må naturligvis underordnes demokratiets almene interesser. I 1848 og årene derefter bestod disse almene interesser først og fremmest i kampen mod tsarismen.

**) I nogle små stater, der har stået uden for krigen 1914-1916, f.eks. Holland og Svejts, gør bourgeoisiet i forstærket omfang brug af parolen om »nationernes selvbestemmelse« for at retfærdiggøre en deltagelse i den imperialistiske krig. Dette er en af grundene til, at socialdemokraterne i sådanne lande afviser selvbestemmelsen. De forsvarer en rigtig proletarisk politik – afvisning af »fædrelandsforsvaret« i en imperialistisk krig – med urigtige argumenter. Heraf følger i teorien en forvrængning af marxismen og i praksis en slags national snæverhed, en forglemmelse af de *hundreder af millioner* indbyggere i nationer, der holdes slavebundne af »stormagtsnationerne«. I sin glimrende brochure »Imperialismen,

For det andet, Østeuropa med Østrig, Balkanstaterne og især Rusland. 20. århundrede har netop her udviklet de borgerlig-demokratiske nationale bevægelser i stærkt omfang og tilspidset den nationale kamp. Opgaverne for proletariatet i disse lande, såvel for at føre borgerlig-demokratiske omdannelser til ende, som for at hjælpe andre landes socialistiske revolution, kan ikke klares uden at fastholde nationernes selvbestemmelsesret. At sammenmelte arbejdernes klassekamp i undertrykte og undertrykkende nationer er her en særlig vanskelig og særlig vigtig opgave.

For det tredje, halvkoloniale lande som Kina, Persien og Tyrkiet samt alle kolonierne, tilsammen med et indbyggerantal på op imod 1.000 millioner. De borgerlig-demokratiske bevægelser er her for nogles vedkommende knap nok begyndt, for andre langt fra tilendebragt. Socialister skal ikke blot kræve ubetinget og øjeblikkelig frigivelse af kolonierne uden erstatningsbetaling – og dette krav er i sit politiske udtryk intet andet end netop anerkendelsen af retten til selvbestemmelse; socialister skal så energisk som muligt understøtte de mest revolutionære elementer i borgerlig-demokratiske nationale befrielsesbevægelser i disse lande og hjælpe deres opstand – og i givet fald også deres revolutionære krig – *mod* de imperialistiske magter, der undertrykker dem.

7. Socialchauvinismen og nationernes selvbestemmelse

Den imperialistiske epoke og krigen 1914-16 har især rejst spørgsmålet om bekæmpelse af chauvinisme og nationalisme i de fremskredne lande. I spørgsmålet om nationernes selvbestemmelse findes to hovednuancer blandt socialchauvinister, dvs. opportunister og kautskyanere, som sminker den imperialistiske, reaktionære krig med begrebet »forsvar af fædrelandet«.

På den ene side ser vi bourgeoisiets temmelig åbenlyse tjenere, der forsvarer anneksioner, fordi imperialismen og politisk koncentration skulle være progressive, og som afviser selvbestemmelsesretten som utopisk, illusorisk,

krigen og socialdemokratiet« afviser kammerat Gorter ukorrekt principet om nationernes selvbestemmelse, men han *anvender* det korrekt, når han kræver *øjeblikkelig* »politisk og national uafhængighed« for Hollandsk Indien og afslører de hollandske opportuniste, der afviser at fremsætte et sådant krav og kæmpe for det.

småborgerlig osv. Hertil hører Cunow, Parvus og de yderliggående opportuniste i Tyskland, en del af fabianerne (10) samt tradeunionlederne i England, opportunisterne i Rusland som Semkovskij, Liebman og Jurkevitsj osv.

På den anden side ser vi kautskyanerne, hvortil også Vandervelde, Renaudel og en del pacifister i England og Frankrig o.a. hører. De står for enhed med førnævnte og er i praksis helt på linje med dem, idet de kun forsvarer retten til selvbestemmelse retorisk og hyklerisk: de regner kravet om frihed til politisk løsrivelse for »overdrevet« (»zu viel verlangt«: Kautsky i Neue Zeit, 21. maj 1915), de fastholder ikke nødvendigheden af socialisternes revolutionære taktik i netop undertrykkende lande, tværtimod tilslører de disses revolutionære forpligtelser, retfærdiggør deres opportuniste, letter deres bedrageri mod folket, går netop uden om spørgsmålet om *grænserne* for den stat, der med vold holder ikke-ligestillede nationer inden for sit område, osv.

Begge slags er i lige høj grad opportuniste, der prostituerer marxismen: de har tabt enhver evne til at forstå den teoretiske betydning og det praktiske væsen af Marx' taktik, således som den er blevet dem forklaret med Irland som eksempel.

Hvad angår specielt anneksioner, er spørgsmålet herom blevet særlig aktuelt i forbindelse med krigen. Men hvad er en anneksion? Man kan let overbevise sig om, at en protest mod anneksioner enten indeholder anerkendelse af nationernes selvbestemmelse eller er baseret på en pacifistisk floskel, der forsvarer status quo og forholder sig fjendtlig til *enhver*, selv revolutionær magtanvendelse. En sådan floskel er i bund og grund falsk og uforligelig med marxisme.

8. Proletariatets konkrete opgaver i den nærmeste fremtid

En socialistisk revolution kan begynde i allernærmeste fremtid. I så fald rejser der sig for proletariatet den øjeblikkelige opgave at erobre magten, ekspropriere banker og gennemføre andre diktatoriske foranstaltninger. Bourgeoisiet – og især intelligensen af fabianer- og kautskyanertypen – vil i samme stund forsøge at sønderknuse og bremse revolutionen ved at påtvinge den be-

grænsede, demokratiske mål. Hvis *alle* rent demokratiske krav i en vis forstand kan optræde som en hindring for revolutionen under forudsætning af, at proletarernes storm mod grundlaget for bourgeoisiets magt allerede er begyndt, så vil nødvendigheden af at proklamere og virkeliggøre *alle* undertrykte folks frihed (dvs. deres ret til selvbestemmelse) være lige så aktuel i den socialistiske revolution, som den var for den borgerlig-demokratiske revolutions sejr for eksempel i Tyskland i 1848 eller i Rusland i 1905.

Det er imidlertid også muligt, at der går 5, 10 eller flere år, før den socialistiske revolution begynder. På dagsordenen kommer der så til at stå revolutionær opdragelse af masserne i en ånd, der gør det umuligt for socialistiske chauvinister og opportunister at tilhøre arbejderpartiet og sejre, som de har gjort i 1914-16. Socialisterne må forklare masserne, at de engelske socialister, der ikke har krævet frihed til løsrivelse for kolonier og Irland – de tyske, der ikke har krævet frihed til løsrivelse for kolonierne, for befolkningen i Elsass, danskerne og polakkerne, og som ikke har udstrakt den direkte revolutionære propaganda og revolutionære massebevægelse til også at omfatte kampen mod national undertrykkelse, ikke udnytter sager som Zabern-affæren til bredest tænkelig illegal propaganda blandt proletariatet i den undertrykkende nation, til gadedemonstrationer og revolutionære masseaktioner – de russiske, der ikke har krævet frihed til løsrivelse for Finland, Polen, Ukraine osv., og så fremdeles – at sådanne socialister optræder som chauvinister, som lakajer for de imperialistiske monarkier og det imperialistiske bourgeoisie, der har væltet sig i blod og møg.

9. *Det russiske og polske socialdemokratis og*

II Internationales holdning til selvbestemmelsen

Divergenserne mellem de revolutionære socialdemokrater i Rusland og de polske socialdemokrater i spørgsmålet om selvbestemmelse kom åbent frem allerede i 1903 på den kongres, der vedtog det Russiske Socialdemokratiske Arbejderpartis program, og som trods en protest fra de polske socialdemokraters delegation indsatte afsnit 9 i dette program, som anerkender nationernes ret til selvbestemmelse. Siden da har de polske socialdemokrater ikke en eneste gang på deres partis vegne gentaget

forslaget om at fjerne afsnit 9 fra vort partiprogram eller udskifte det med en anden formulering.

I Rusland, hvor ikke mindre end 57 pct. af befolkningen, mere end 100 millioner, tilhører undertrykte nationer – hvor disse nationer først og fremmest bebor yderområderne – hvor en del af disse nationer har mere kultur end storrusserne – hvor det politiske system adskiller sig ved at være særlig barbarisk og middelalderligt – hvor den borgerlig-demokratiske revolution endnu ikke er tilendebragt – i dette Rusland har socialdemokrater af hensyn til deres demokratiske og socialistiske opgaver ubetinget pligt til at anerkende retten til fri løsrivelse fra Rusland for de nationer, der er undertrykt af tsarismen. Efter at vort parti atter var kommet på fode i januar 1912, vedtog det i 1913 en resolution (11), som bekræfter selvbestemmelsesretten og forklarer den netop i dens ovenfor anførte betydning. Den storrussiske chauvinismes udsvævelser i 1914-1916 – både blandt bourgeoisiet og blandt de opportunistiske socialister (Rubanovitj, Plekhanov, bladet *Nasje Delo* (12) osv.) – tilskynder os yderligere til at stå fast på dette krav og erkende, at de, der afviser det, i praksis tjener som støtte for den storrussiske chauvinisme og tsarismen. Vort parti erklærer, at det på det bestemteste afviser ethvert ansvar for et sådant angreb på selvbestemmelsesretten.

I den nyeste formulering af det polske socialdemokratis syn på det nationale spørgsmål (det polske socialdemokratis deklaration på Zimmerwaldkonferencen) (13) findes følgende tanker:

Denne deklaration brændemærker den tyske og de andre regeringer, der opfatter »de polske områder« som pant i det forestående spil om kompensationer og dermed »fratager det polske folk muligheden for selv at afgøre sin skæbne«. »Det polske socialdemokrati protesterer fast og højtideligt imod *den fuldstændige omformning og opsplittning af et helt land*... « Partiet hudfletter de socialister, der overlod »befrielsen af de undertrykte folk« til Hohenzollernerne. Det udtrykker overbevisning om, at kun deltagelse i det internationale revolutionære proletariats tilstundende kamp, i kampen for socialisme, »vil sønderrive den nationale undertrykkelses lænker, tilintetgøre enhver form for fremmedherredømme og sikre det polske folk mulighed for alsidig, fri udvikling som *ligeberet-*

tiget medlem af folkenes forbund«. Deklarationen stempeler krigen som »dobbelt brodermord« »for polakkerne« (den Internationale Socialistiske Kommissions Bulletin, nummer 2, 27.9. 1915, s. 15; oversat til russisk i samlingen »Internationale og krigen«, s. 97).

Denne indstilling adskiller sig i realiteten ikke fra anerkendelse af nationernes selvbestemmelsesret, men er blot endnu mere svævende og politisk ubestemt end flertallet af II Internationales programmer og resolutioner. Ethvert forsøg på at udtrykke disse tanker i præcise politiske formuleringer og fastslå deres anvendelighed på et kapitalistisk eller kun på et socialistisk system vil endnu tydeligere vise det fejlagtige i de polske socialdemokraters afvisning af nationernes selvbestemmelse.

Beslutningen fra den internationale socialistiske kongres i London i 1896, som anerkender nationernes selvbestemmelse, må på grundlag af oven for udlagte teser suppleres med henvisning 1) til dette kravs særlige aktualitet under imperialismen, 2) til den politiske relevans og det klassemæssige indhold, gældende for alle krav om politisk demokrati, herunder også det foreliggende, 3) til nødvendigheden af at skelne mellem de konkrete opgaver, som socialdemokrater i henholdsvis undertrykkende og undertrykte nationer har, 4) til den inkonsekvente, rent retoriske og i politisk forstand derfor hykleriske anerkendelse af selvbestemmelsen hos opportunister og kautskyanere, 5) til det faktiske sammenfald mellem chauvinisterne og de socialdemokrater – især fra stormagterne (storrussere, anglo-amerikanere, tyskere, franskmænd, italienere, japanere og lignende) – der ikke forsvare retten til løsrivelse for de kolonier og nationer, der undertrykkes af »deres« nationer, 6) til nødvendigheden af at indordne kampen for såvel dette som alle grundlæggende krav om politisk demokrati, under den direkte revolutionære massekamp for at styrte de borgerlige regeringer og virkeliggøre socialismen.

At overføre enkelte små nationers og især de polske socialdemokraters synspunkt til Internationale ville være en teoretisk fejl. Deres kamp mod det polske bourgeoisie, som bedrager folket med nationalistiske paroler, har ført dem til en afvisning af selvbestemmelsen, som er forkert. At overtage deres synspunkt ville være ensbetydende med at udskifte marxisme med proudhonisme og i prak-

sis indebære ufrivillig støtte til en højst farlig chauvinisme og opportuniste i stormagtsnationerne.

*Redaktionen for Sotsial-Demokrat
Centralorgan for RSDAP*

Postscriptum. I det netop udkomne Neue Zeit af 3. marts 1916 indbyder Kautsky åbent til kristen forsoning med Austerlitz, som repræsenterer den mest beskidte tyske chauvinisme. Heri nægter Kautsky det habsburgske Østrig de undertrykte nationers ret til løsrivelse, men anerkender denne ret for det russiske Polens vedkommende for på den måde at yde Hindenburg og Wilhelm II sine lakajtjenester. En bedre selvafløring af kautskyanismen kan man dårligt ønske sig!

*Skrevet i januar-juni 1916.
Første gang trykt i midten af 1917 i Petrograd
som brochure på forlaget Parus.
Forordet til de franske og tyske udgaver
trykt i 1921 i tidsskriftet
Kommunistitjeskij Internatsional, Nr. 18.*

Imperialismen som kapitalismens højeste stadium

(en populær oversigt)

Forord

Den pjece, som jeg hermed forelægger læseren, er skrevet i Zürich i foråret 1916. Under de derværende arbejdsforhold var jeg naturligvis nødt til at finde mig i en vis mangel på fransk og engelsk litteratur og en meget stor mangel på russisk litteratur. Men det engelske hovedværk om imperialismen, J. A. Hobsons bog, har jeg dog anvendt med den opmærksomhed, som dette værk efter min opfattelse fortjener.

Pjecen er skrevet med henblik på den tsaristiske censur. Derfor var jeg tvunget til ikke blot på det strengeste at begrænse mig til den udelukkende teoretiske – i særdeleshed økonomiske – analyse, men også til at formulere de få nødvendige bemærkninger angående politikken med den allerstørste forsigtighed, med antydninger, med det æsopske – forbandede æsopske – sprog, som tsarismen tvang alle revolutionære til at ty til, når de tog pennen i hånden for at skrive et »legalt« værk.

Det falder svært nu, i frihedens dage, at gennemlæse de steder i pjecen, der er forvanskede af hensyn til den tsaristiske censur, dæmpede, klemte i en skruestik. At imperialismen er forgården til den socialistiske revolution, at socialchauvinismen (socialisme i ord, chauvinisme i handling) er fuldstændigt forræderi mod socialismen, fuldstændig overgang til bourgeoisiets side, at denne spaltning af arbejderbevægelsen står i forbindelse med imperialismens objektive betingelser o.l. – var det nødvendigt for mig at sige på »slave«-sprog, og jeg er nødt til

at henvide den læser, der interesserer sig for spørgsmålet, til den snarligt udkommende genudgivelse af mine udenlandske artikler fra 1914-17. Der skal særligt henvises til et sted side 119-20*): for i censureret form at forklare læseren, hvor skamløst kapitalisterne og socialchauvinisterne, der er gået over på deres side (og som Kautsky bekæmper så inkonsekvent), lyver i spørgsmålet om anneksioner, hvor skamløst de dækker over deres kapitalisters anneksioner, var jeg nødt til som eksempel at tage ... Japan! Den opmærksomme læser kan let i stedet for Japan sætte – Rusland, i stedet for Korea – Finland, Polen, Kurland, Ukraine, Khiva, Bukhara, Estland og øvrige områder, der ikke er beboet af storrussere.

Jeg vil håbe, at min pjece vil hjælpe til at finde rede i det grundlæggende økonomiske spørgsmål, som det er absolut nødvendigt at studere for at forstå, hvordan man skal vurdere den nuværende krig og den nuværende politik, nemlig: spørgsmålet om imperialismens økonomiske væsen.

Forfatteren

Petrograd, 26. april 1917.

*) Se nærværende udgave side 171.

Forord til den franske og tyske udgave(1)

I

Nærværende skrift er, som allerede nævnt i forordet til den russiske udgave, skrevet i 1916 under hensyntagen til den tsaristiske censur. Jeg har ikke mulighed for på nuværende tidspunkt at omarbejde hele teksten, og det ville måske heller ikke være formålstjenligt, for bogens grundlæggende opgave var og vedbliver at være: ved hjælp af ubestridt borgerlig statistiks sammenfattende data og indrømmelser fra borgerlige videnskabsmænd i alle lande at give et *samlet billede* af den kapitalistiske verdensøkonomi i dens internationale vekselvirkninger i begyndelsen af det 20. århundrede, på tærsklen til den første imperialistiske verdenskrig.

Desuden kunne det være meget nyttigt for mange kommunister i de fremskredne kapitalistiske lande at benytte dette skrift, der er *tilladt af den tsaristiske censur*, som et eksempel på muligheden for – og nødvendigheden af – at benytte sig af selv de svage rester af legalitet, som endnu levnes kommunisterne i f.eks. det nuværende Amerika eller i Frankrig efter de sidste arrestationer af næsten alle kommunister, til at afdække al løgnagtigheden i de socialpacifistiske anskuelser og håb om et »verdens-demokrati«. De mest nødvendige tilføjelser til dette censurerede skrift vil jeg forsøge at give i dette forord.

II

I dette skrift er det bevist, at krigen 1914-18 fra begge sider var en imperialistisk krig (dvs. en erobnings-, rov- og plyndringskrig), en krig om verdens opdeling, om fordelingen og nyopdelingen af kolonierne, af finanskapitalens »indflydelsessfærer« osv.

For beviset for en krigs virkelige sociale karakter, eller rettere dens virkelige klassekarakter, findes naturligvis

ikke i krigens diplomatiske historie, men i en analyse af de herskende *klassers objektive* situation i *alle* de krigsførende stater. Til skildring af denne objektive situation skal man ikke benytte eksempler eller enkeltstående data (da det samfundsmæssige livs fænomener er så uhyre komplicerede, kan man altid udsøge sig et hvilket som helst antal eksempler eller enkeltstående data til støtte for enhver tese), men ubetinget *helheden* af data om *grundlaget* for *alle* de krigsførende magters og for *hele* verdens økonomiske liv.

Sådanne uigendrivelige sammenfattende data har jeg netop anført ved skildringen af *verdens opdeling* i 1876 og 1914 (i §6) og fordelingen af *jernbanerne* i hele verden i 1890 og 1913 (i §7). Jernbanerne er et resultat af de vigtigste kapitalistiske industrigrene, kul- og jernindustrien, et resultat og tillige den mest anskuelige målestok for udviklingen af verdenshandelen og den borgerlig-demokratiske civilisation. Hvordan jernbanerne hænger sammen med storindustrien, monopolerne, syndikaterne, kartellerne, trusterne, bankerne og finansoligarkiet, det er påvist i de foregående kapitler af bogen. Fordelingen af jernbanenettet, dets ulige fordeling og dets ujævne udvikling – det er altsammen resultater af den moderne monopolistiske kapitalisme i verdensmålestok. Og disse resultater viser, at på *et sådant* økonomisk grundlag er imperialistiske krige absolut uundgåelige, så *længe* der eksisterer privat ejendomsret til produktionsmidlerne.

Anlæg af jernbaner er tilsyneladende et enkelt, naturligt, demokratisk, kulturelt, civilisatorisk foretagende: sådan opfattes det af de borgerlige professorer, der betales for at besmykke det kapitalistiske slaveri, og af de småborgerlige filistre. I virkeligheden har de kapitalistiske tråde, der gennem tusindvis af sammenslyngninger forbinder disse foretagender med den private ejendomsret til produktionsmidlerne overhovedet, forvandlet dette anlæg til et redskab til undertrykkelse af *en milliard* mennesker (kolonierne plus halvkolonierne), dvs. mere end halvdelen af Jordens befolkning, der lever i de afhængige lande og som kapitalens lønslaver i de »civiliserede« lande.

Privat ejendomsret, der er baseret på småproducentens arbejde, fri konkurrence, demokrati – alle disse pa-

roler, hvormed kapitalisterne og deres presse bedrager arbejderne og bønderne, ligger langt bagude. Kapitalismen er vokset over i et verdensomspændende system, hvor en håndfuld »fremskredne« lande koloniale undertrykker og finansielt kvæler det overvældende flertal af Jordens befolkning. Og delingen af dette »bytte« foregår mellem 2-3 verdensbeherskende og til tænderne bevæbnede røvere (Amerika, England, Japan), som inddrager hele verden i deres krig om delingen af deres bytte.

III

Brest-Litovsk freden (2), dikteret af det monarkistiske Tyskland, og senere den endnu mere brutale og nederdrægtige Versaillesfred (3), dikteret af de »demokratiske« republikker, Amerika og Frankrig, samt det »frie« England, har gjort menneskeheden den nyttigste tjeneste: de afslørede både imperialismens betalte blæksmørere og de reaktionære småborgere – selv om de også kalder sig pacifister og socialister – disse folk som lovsang »Wilsonismen« (4) og forsøgte at bevise, at fred og reformer ville være mulige under imperialismen.

De millioner og atter millioner af lig og krøblinge, der er efterladt af denne krig – en krig om, hvorvidt den engelske eller den tyske gruppe af finansrøvere skal have mest bytte – og desuden disse to »fredsaftaler« åbner med hidtil ukendt hastighed øjnene på millioner og atter millioner af mennesker, der har været holdt nede, været forkuet, bedraget, fordummet af bourgeoisiet. Ud af den verdensomspændende ruin, som krigen har skabt, vokser således den verdensomspændende revolutionære krise, som, hvor lange og trange omveje den end må gå, ikke kan ende med andet end en proletarisk revolution og dennes sejr.

II Internationales Baselmanifest, som i 1912 karakteriserede netop den krig, der udbrød i 1914, og ikke krig i almindelighed (krige er af forskellig art, der findes også revolutionære krige) – dette manifest står tilbage som et mindesmærke, der afslører II Internationales heltes forsmædelige bankerot, hele deres faneflugt.

Jeg lader derfor dette manifest optrykke som tillæg til nærværende udgave og gør indtrængende læserne opmærksom på, at II Internationales helte omhyggeligt går uden om de steder i manifestet, hvor der præcist, klart og

direkte er tale om sammenhængen mellem netop denne kommende krig og den proletariske revolution – lige så omhyggeligt som tyven går uden om åstedet for sin forbrydelse.

IV

I det foreliggende skrift vil vi specielt behandle »kautskyanismen«, en international ideologisk strømning, som er repræsenteret i alle verdens lande af »de mest fremtrædende teoretikere«, II Internationales førere (Otto Bauer og co. i Østrig, Ramsey MacDonald og andre i England, Albert Thomas i Frankrig osv., osv.) og en masse socialister, reformister, pacifister, borgerlige demokrater og præster.

Denne ideologiske strømning er på den ene side et produkt af opløsningen og forrådnelsen i II Internationale, på den anden side en uundgåelig konsekvens af ideologien hos småborgerne, hvis livsbetingelser holder dem fangen i borgerlige og demokratiske fordomme.

Hos Kautsky og hans lige betyder den slags anskuelser et fuldstændigt frafald netop fra marxismens revolutionære grundlag, som denne forfatter forsvarede i årtier, især for øvrigt i kampen mod den socialistiske opportuniste (Bernstein, Millerand, Hyndman, Gompers o.a.). Det er derfor ikke noget tilfælde, når kautskyanerne nu praktisk-politisk hele verden over har forenet sig med de værste opportuniste (via den II eller gule Internationale) (5) og med de borgerlige regeringer (via borgerlige koalitionsregeringer med deltagelse af socialister).

Den i hele verden fremvoksende revolutionære bevægelse i almindelighed, og den kommunistiske i særdeleshed, kan ikke komme uden om en analyse og afsløring af kautskyanismens teoretiske fejl. Dette så meget mere, som pacifismen og overhovedet »demokratismen« (6), der slet ikke vil give sig ud for marxisme, men akkurat ligesom Kautsky og co. søger at tilsløre dybden af imperialismens modsigelser og uundgåeligheden af den revolutionære krise, som er frembragt heraf, endnu er overordentlig stærkt udbredt i hele verden. Og kampen mod disse strømninger er en pligt for proletariatets parti, som skal fravriste bourgeoisiet de småproducenter og millioner af arbejdende, som bourgeoisiet har bedraget, og som lever under mere eller mindre småborgerlige livsforhold.

Det er nødvendigt at sige et par ord om kapitel VIII: Kapitalismens parasitisme og forfald. Som allerede fastslået i bogens tekst har Hilferding, den tidligere »marxist«, nu Kautskys våbenfælle og en af hovedrepræsentanterne for den borgerlige, reformistiske politik inden for Tysklands Uafhængige Socialdemokratiske Parti (7), i dette spørgsmål gjort et skridt tilbage i forhold til den *erklærede* pacifist og reformist, englænderen Hobson. Den internationale spaltning af hele arbejderbevægelsen er nu trådt helt åbent frem (II og III Internationale). Den væbnede kamp og borgerkrigen mellem de to retninger er ligeledes blevet en kendsgerning: I Rusland støtter mensjevnikkerne og de »socialrevolutionære« Koltjak og Denikin mod bolsjevnikkerne, i Tyskland går folk som Scheidemann, Noske og co. med bourgeoisiet mod spartakisterne (8), ligeledes i Finland, Polen, Ungarn osv. Hvori består nu det økonomiske grundlag for dette verdenshistoriske fænomen?

Netop i kapitalismens parasitisme og forfald, der er karakteristiske for dens højeste historiske stadium, dvs. imperialismen. Som det påvises i denne bog, har kapitalismen nu udskilt en *håndfuld* særlig rige og mægtige stater (mindre end en tiendedel af Jordens befolkning – »rigeligt« og meget overdrevent beregnet mindre end en femtedel), som – ved simpel »kuponklipping« – plyndrer hele verden. Kapitaleksporten giver et udbytte på 8-10 milliarder francs årligt i førkrigspriser og efter den borgerlige førkrigsstatistik. Nu er det naturligvis meget mere.

Det er forståeligt, at man ved en sådan *ekstraprofit* (for dette er en profit, kapitalisterne skaffer sig ekstra, udover den profit, de presser ud af deres »egne« landes arbejdere) *kan bestikke* arbejderførerne og det øvre lag af arbejderaristokratiet. Det bliver da også bestukket af de »fremskredne« landes kapitalister – på tusinde måder, direkte og indirekte, åbent og skjult.

Dette lag af »arbejderaristokrati« eller borgerliggjorte arbejdere, der er fuldstændig spidsborgerlige i hele deres livsstil, i størrelsen af deres lønninger, i hele deres livsopfattelse, er II Internationales hovedstøtte og i vore dage *bourgeoisiets sociale* (ikke militære) *hovedstøtte*. De er nemlig *bourgeoisiets* virkelige *agenter i arbejderbevægelsen*, kapitalistklassens arbejderforvaltere (labour

lieutenants of the capitalist class), de virkelige bærere af reformismen og chauvinismen. I proletarietets borgerkrig mod bourgeoisiet stiller de sig, i ikke ringe tal, på bourgeoisiets side, på »versaillesnes« (9) side mod »kommunarderne«.

Uden at have forstået dette fænomens økonomiske rødder, uden at have vurderet dets politiske og samfundsmæssige betydning er det umuligt at tage noget skridt til løsning af den kommunistiske bevægelses og den kommende sociale revolutions praktiske opgaver. Imperialismen er forgården til proletarietets sociale revolution. Det er siden 1917 blevet bekræftet i verdensmålestok.

N. Lenin

6. juli 1920

I de sidste 15-20 år, særlig efter den spansk-amerikanske krig (1898)¹⁰ og boerkrigen (1899-1902) (11), anvender den økonomiske og politiske litteratur både i den gamle og den nye verden stadig hyppigere begrebet »imperialisme« for at karakterisere den epoke, vi lever i. 1902 udkom i London og New York den engelske økonom J. A. Hobsons værk: *Imperialismen*. Forfatteren, der står på den borgerlige socialreformismes og pacifismes standpunkt – et standpunkt, der egentlig er identisk med den stilling, som den tidligere marxist Karl Kautsky nu indtager – giver en udmærket og udførlig beskrivelse af imperialismens grundlæggende, økonomiske og politiske ejendommeligheder. 1910 udkom i Wien den østrigske marxist Rudolf Hilferdings værk: *Finanskapitalen* (russisk oversættelse: Moskva 1912). Bortset fra forfatterens fejl i spørgsmålet om pengeteorien og en vis tilbøjelighed til at forsoner marxismen med opportunismen så fremstår dette værk som en i højeste grad værdifuld teoretisk analyse af »den nyeste fase i kapitalismens udvikling« – som yndertitlen på Hilferdings bog lyder. Det, der i de sidste år er blevet sagt om imperialismen – især i talrige tidsskriftog avisartikler over dette tema, og ligeledes i resolutioner, f.eks. fra kongresserne i Chemnitz og i Basel i efteråret 1912 (13) – går, når alt kommer til alt, næppe ud over

den kreds af ideer, som de to ovennævnte forfattere har fremstillet, eller rettere, sammenfattet...

I det følgende vil vi forsøge kort og så populært som muligt at fremstille sammenhængen og vekselvirkningen mellem imperialismens *grundlæggende* økonomiske ejendommeligheder. Den ikke-økonomiske side af spørgsmålet vil vi ikke kunne gå så meget ind på, som den kunne fortjene. Litteraturhenvisninger og andre noter, som muligvis ikke har interesse for alle læsere, bringer vi i slutningen af bogen.

I. Produktionens koncentration og monopolerne

Industriens uhyre vækst og den bemærkelsesværdigt hurtige koncentrationsproces inden for produktionen i stadig større foretagender er en af kapitalismens mest karakteristiske ejendommeligheder. De moderne erhvervstællinger giver os de mest fuldstændige og nøjagtige data om denne proces.

I Tyskland var f.eks. i 1882 af hver 1000 industriforetagender de 3 storbedrifter, dvs. bedrifter med mere end 50 lønarbejdere, i 1895 – 6 og i 1907 – 9. Af hver 100 arbejdere falder disse på bedrifter: 22, 30 og 37. Men produktionskoncentration er meget stærkere end koncentrationen af arbejderne, fordi arbejdet i storbedrifterne er langt mere produktivt. Dette viser de talmæssige opgivelser om dampmaskiner og elektriske motorer. Betragter vi, hvad man i Tyskland kalder industri i bred forstand, dvs. inklusive handel og transport o.l., så får vi følgende billede. Af 3.265.623 er de 30.588 storbedrifter, dvs. i alt 0,9 pct. I dem er der 5,7 millioner af 14,4 mill. arbejdere, dvs. 39,4 pct.; 6,6 mill. damphestekræfter af 8,8, dvs. 75,3 pct.; 1,2 mill. kilowatt elektrisk energi af 1,5 mill., dvs. 77,2 pct.

Mindre end en hundrededel af virksomhederne råder over mere end $\frac{3}{4}$ af den samlede dampkraft og elektriske kraft! På de 2,97 millioner småbedrifter (med indtil 5 lønarbejdere), som udgør 91 pct. af det samlede antal bedrifter, falder i alt 7 pct. af dampkraften og den elektriske kraft! Nogle titusinder storbedrifter betyder alt, millioner af småbedrifter intet.

Af bedrifter med tusind arbejdere og derover fandtes der i 1907 i Tyskland 586. Disse rådede over næsten en *tiendedel* (1,38 millioner) af det samlede antal arbejdere og *næsten en tredjedel* (32 pct.) af den samlede sum af

dampkraft og elektrisk kraft.*) Pengekapitalen og bankerne gør, som vi skal se, denne lille håndfuld kæmpebedrifters overvægt endnu mere knusende, og det i ordets bogstaveligste forstand, dvs. millioner af små, middelstore, ja endog en del af de større »chefer« er i virkeligheden fuldkommen slavebundne af nogle hundrede finansmillionærer.

I et andet af den moderne kapitalismes fremskredne lande, Nordamerikas Forenede Stater, foregår produktionskoncentrationens vækst endnu stærkere. Her udskiller statistikken industrien i snæver forstand og grupperer bedrifterne efter værdien af deres årsproduktion. I 1904 fandtes der 1.900 storbedrifter med en årsproduktion på 1 million dollar og derover (af 216.180, dvs. 0,9 pct.); på dem faldt 1,4 millioner arbejdere (af 5,5 millioner, dvs. 25,6 pct.) og 5,6 milliarder af årsproduktionen (af 14,8 milliarder, dvs. 38 pct.). Fem år senere, i 1909, lyder de tilsvarende tal: 3.060 bedrifter (af 268.491 – 1,1 pct.) med 2,0 millioner arbejdere (af 6,6 millioner – 30,5 pct.) og en produktion på 9,0 milliarder (af 20,7 milliarder – 43,8 pct.)**).

Næsten halvdelen af alle bedrifters samlede produktion i dette land ligger i hænderne på *en hundrededel* af det samlede antal bedrifter! Og disse gigantbedrifter omfatter 258 industrigrene. Det fremgår klart heraf, at koncentrationen på et vist trin af sin udvikling så at sige af sig selv nærmer sig stærkt til et monopol. Det falder nemlig let for nogle snese gigantiske bedrifter at komme overens med hinanden, mens på den anden side netop bedrifternes kæmpe størrelse besværliggør konkurrencen og skaber tendens til monopol. Denne omdannelse af konkurrencen til monopol fremstår som et af de vigtigste fænomener – hvis ikke det vigtigste – i den nyeste kapitalismes økonomi, og det er derfor nødvendigt for os at gå nærmere ind på dette. Men først må vi fjerne en mulig misforståelse.

Den amerikanske statistik angiver: 3.000 gigantiske foretagender i 250 industrigrene. Som om der kun var 12 storforetagender i hver industrigren.

Men sådan er det ikke. Det er ikke i enhver industrigren, at der findes store foretagender, og på den anden

*) Efter Annales des deutschen Reichs (1911, Zahn).

**) Statistical Abstract of the United States 1912, s. 202.

side er den såkaldte *kombination* et yderst vigtigt særkende for kapitalismen på dens højeste udviklingstrin, dvs. forening af bedrifter i forskellige industrigrene til ét foretagende; det er enten industrigrene med forskellige på hinanden følgende trin af råstofforarbejdningen (f.eks. råjernets udvinding af malm, dets forarbejdning til stål, og måske endvidere produktion af den ene eller anden slags færdige stålprodukter) – eller industrigrene, der indbyrdes kompletterer hinanden (f.eks. forarbejdning af affald eller biprodukter, fremstilling af emballage og lignende).

»Kombinationen«, skriver Hilferding, »udjævner konjunkturforskelle og afstedkommer derved en større bestandighed i profitraten for den kombinerede bedrift. For det andet indebærer kombinationen, at handelen forsvinder. For det tredje muliggør det tekniske fremskridt og dermed opnåelsen af ekstraprofit i forhold til den »rene« bedrift. For det fjerde styrker den den kombinerede bedrifts stilling over for den »rene« i konkurrencekampen under en stærk depression, når prisfaldet på råmaterialer ikke holder trit med sænkningen af fabrikationsprisen«. *)

Den tyske borgerlige økonom Heymann, der har skrevet et særligt værk om de »blandede«, dvs. kombinerede, virksomheder, siger: »De rene virksomheder bliver kvalt mellem den høje materialepris og de lave priser på færdigvarerne«. Man får følgende billede:

»Tilbage er så på den ene side de store kulselskaber, med en kulproduktion på nogle millioner tons, fast organiserede i deres kul syndikat; og nært forbundet med dem de store stålværker med deres stål syndikat. Disse gigantiske foretagender med en stålproduktion på 400.000 tons om året, med en kolossal produktion af malm og kul, med produktion af færdige stålvarer, med 10.000 arbejdere, der bor i fabrikskoloniernes kaserner, af og til med deres egne jernbaner og havne – er typiske repræsentanter for den tyske jernindustri. Og længere og længere skrider koncentrationen fremad. De enkelte bedrifter bliver stadig større; et større og større antal af virksomheder inden for forskellige eller én og samme industrigren svejses sammen til gigantiske foretagender, for hvem et

halvt dusin berlinske storbanker tjener både som støtte og som ledere. For den tyske grubeindustri er rigtigheden i Karl Marx' koncentrationsteori nøje påvist; det drejer sig ganske vist her om et land, i hvilket industrien er beskyttet af told- og fragttariffer. Tysklands grubeindustri er moden til ekspropriation«*).

Til en sådan konklusion måtte altså en undtagelsesvis samvittighedsfuld borgerlig økonom komme. Det må bemærkes, at han ligesom udskiller Tyskland som noget særligt på grund af industribeskyttelsen med høje toldtakster. Men denne omstændighed kunne kun fremskynde koncentrationen og dannelsen af monopolistiske forbund mellem arbejdsgivere, karteller, syndikater osv. Det er særdeles vigtigt, at i frihandelens land, i England, fører koncentrationen *ligeledes* til monopol, om end noget senere og måske i en anden form. Her er, hvad professor Hermann Levy skriver i sin specialundersøgelse om »Monopoler, karteller og truster« på grundlag af data om Storbritanniens økonomiske udvikling:

»I Storbritannien er det bedrifternes størrelse og deres ydeevne, som rummer en monopolistisk tendens. Og dette for det første, fordi de store kapitalinvesteringer pr. foretagende, så snart koncentrationsbevægelsen er begyndt, stiller voksende krav til nye foretagenders kapitalkraft og derved besværliggør deres opståen. Men endvidere (og dette forekommer os at være det vigtigste punkt) repræsenterer hvert nyt foretagende, som vil holde trit med de kæmpeforetagender, der er opstået under koncentrationsprocessen, et så stort merudbud af produkter, at de kun kan sælges med fordel, hvis efterspørgslen vokser enormt, eller hvis de straks trykker priserne ned på et niveau, der såvel for det nye foretagende som for monopolsammenslutningerne er urentabelt«. Til forskel fra andre lande, hvor beskyttelsestold letter karteldannelsen, opstår karteller, truster og monopolistiske arbejdsgiverforbund i England for størstepartens vedkommende først, når antallet af de vigtigste konkurrerende foretagender ikke udgør mere end »et par dusin«. »Her fremtræder koncentrationens indflydelse på monolets opståen i storindustrien krystalklart«**).

*) Heymann, Hans Gideon: Die gemischten Werke im deutschen Grosseisen-gewerbe (Stuttgart, 1904, s. 256, 278-279).

***) Levy, Hermann. Monopole, Kartelle und Trusts (Jena 1909, s. 286, 290, 298).

*) Hilferding, Rudolf: Finanzkapitalen, Rhodos 1976, s. 328.

Da Marx for et halvt århundrede siden skrev Kapitalen, anså det overvældende flertal af nationaløkonomer den fri konkurrence for en »naturlov«. Den officielle videnskabelige søgte at tie Marx' værk ihjel, som ved sin teoretiske og historiske analyse af kapitalismen havde bevist, at den fri konkurrence afføder produktionens koncentration, og at denne koncentration på et vist trin af sin udvikling fører til monopol. Nu er monopolet blevet en kendsgerning. Nationaløkonomerne skriver bjerger og bøger, hvori de beskriver de enkelte sider af monopolet, mens de nu som før enstemmigt forkynder, at »marxismen er gendrevet«. Men »kendsgerninger er hårdnaktede«, som et engelsk ordsprog siger, og man må regne med dem, om man så vil eller ej. Kendsgerningerne viser, at forskellene mellem de enkelte kapitalistiske lande f.eks. med hensyn til beskyttelsestold eller frihandel, blot betinger uvæsentlige forskelligheder i monopolernes form eller i tidspunktet for deres fremkomst; men monopolernes opståen som følge af produktionens koncentration som sådan, udgør en almindelig og fundamental lov for det nuværende udviklingsstadium af kapitalismen.

For Europas vedkommende kan man temmelig nøje fastslå tidspunktet for den nye kapitalismes *definitive* afløsning af den gamle: det er netop begyndelsen af det 20. århundrede. I et af de nyeste oversigtsarbejder over »monopoldannelserne« læser vi:

»Man kan anføre enkelte eksempler på kapitalistiske monopoler fra tiden før 1860; man kan i dem se en ansats til de former, vi nu er så fortrolige med; men det er alt sammen kun forhistorie. Den egentlige begyndelse til de moderne monopoler falder tidligst i 60'erne. Deres første store udviklingsperiode begynder med 70'ernes internationale depression og når til begyndelsen af 90'erne... Europæisk betragtet kulminerer den frie konkurrence i 60'erne og 70'erne. Da afsluttede England udbygningen af sin kapitalistiske organisation i den gamle stil. I Tyskland trængte den kraftigt frem mod håndværk og hjemmeindustri og begyndte at skabe sig sine eksistensformer«.

»Den store omvæltning begynder med krakket i 1873, eller rettere under den depression, der fulgte efter, og som med en næsten umærkelig afbrydelse i begyndelsen af 80'erne og et usædvanligt heftigt, men kort »boom« om-

kring 1889 varede 22 år af Europas økonomiske historie... I den korte hausseperiode omkring 1889-90 benyttede man sig i høj grad af kartelordningen for at udnytte konjunkturen. En lidet overløbet politik drev priserne endnu hurtigere og stærkere op, end det måske ellers var sket, og næsten alle disse sammenslutninger endte sørgeligt i »krakkenes grav«. Så fulgte endnu et femår med dårlig beskæftigelse og lave priser, men det var ikke mere den samme stemning, der beherskede industrien. Man anså ikke mere depressionen som noget selvfølgeligt, men kun som en hvilepause før en ny gunstig konjunktur.

Så trådte karteldannelsen ind i sin anden epoke. I stedet for en forbigående foreteelse bliver kartellerne et af grundlagene for hele det økonomiske liv. De erobrer det ene område efter det andet, fremfor alt råstofindustrien. Allerede i begyndelsen af 90'erne fandt kartellerne i kokssyndikatets organisationsform, efter hvilken så kulsyndikatet dannes, en sammenslutningsteknik, som man næppe er kommet væsentlig ud over. Det store opsving ved slutningen af århundredet og krisen 1900-1903 står i hvert fald i bjergværks- og jernindustrien for første gang helt i kartellernes tegn. Og anså man det endnu dengang for noget nyt, så er det senere blevet en selvfølgelighed for den almindelige bevidsthed, at store dele af det økonomiske liv regelmæssigt er unddraget den fri konkurrence«.*)

De grundlæggende stadier i monopolernes historie er altså følgende: 1. 1860-1870'erne – det højeste, yderste trin for den fri konkurrences udvikling. Monopolerne er knapt mærkbare kim. 2. Efter krisen 1873 en bred udvikling af karteller, som dog endnu er undtagelser. De er endnu ikke varige. De er endnu et overgangsfænomen. 3. Opsvinget i slutningen af det 19. århundrede og krisen 1900-1903: kartellerne bliver et af grundlagene for hele det økonomiske liv. Kapitalismen er blevet til imperialismen.

Kartellerne aftaler salgsbetingelser, betalingsfrister osv. indbyrdes. De fordeler afsætningsområderne mellem sig. De bestemmer antallet af fremstillede produk-

*) Vogelstein, Th.: Die finanzielle Organisation der kapitalistischen Industrie und die Monopolbildung (i Grundriss der Sozialökonomik, VI afsn., Tübingen, 1914). Se af samme forfatter: Organisationsformen der Eisenindustrie und Textilindustrie in England und Amerika (Bd. I, Leipzig, 1910).

ter. De fastsætter priserne. De fordeler profitten mellem de enkelte foretagender osv.

Antallet af karteller i Tyskland blev i 1896 anslået til omkring 250, i 1905 til 385, omfattende 12.000 bedrifter.*) Men alle erkender, at disse tal er ansat for lavt. Af de ovenfor anførte data fra den tyske erhvervsstatistik fra 1907 fremgår det, at alene de 12.000 største bedrifter sikkert råder over mere end halvdelen af den samlede dampkraft og elektriske kraft. I De forenede Stater blev antallet af truster i 1900 anslået til 185 og i 1907 til 250. Den amerikanske statistik inddeler industriforetagender i tre kategorier, eftersom de tilhører enkeltpersoner, firmaer eller selskaber. Til de sidste hørte i 1904 23,6 pct. og i 1909 25,9 pct., dvs. mere end en fjerdedel af alle foretagender. I disse foretagender var der i 1904 beskæftiget 70,6 pct. af alle arbejdere og i 1909 75, pct. – tre fjerdedele af det samlede antal; produktionen beløb sig til henholdsvis 10,9 og 16,3 milliarder dollar, dvs. henholdsvis 73,7 pct. og 79 pct. af den samlede produktion.

I kartellernes og trusternes hænder koncentrerer ofte syv-otte tiendedele af hele produktionen inden for en given industrigren. Det Rhinsk-Westfalske Kulsyndikat koncentrerer således ved sin grundlæggelse i 1893 86,7 pct. af hele kulproduktionen i området, og i 1910 allerede 95,4 pct.**). Det således opstående monopol sikrer gigantiske indtægter og fører til dannelsen af tekniske produktionsenheder af uhyre størrelse. Den berømte petroleumstrust i De forenede Stater (Standard Oil Company) er stiftet i 1900. »Dens kapital andrager 150 millioner dollar. Der er udsendt 100 millioner dollar common (almindelige) og 106 millioner dollar preferred (præference-) aktier; herpå er der fra 1900 til 1907 betalt følgende dividender: 48, 48, 45, 44, 36, 40, 40, 40 pct., i alt 367 millioner dollar. Fra 1882 til slutningen af 1907 blev der af 889 millioner dollar nettofortjeneste fordelt 606 millioner som dividende, resten

*) Dr. Riesser: Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration im Zusammenhang mit der Entwicklung der Gesamtwirtschaft in Deutschland (4. oplag, 1912, s. 149). Se også Liefmann, R.: Kartelle und Trusts und die Weiterbildung der volkswirtschaftlichen Organisation (2. oplag, 1910, s. 25).

**) Kestner, Fritz: Der Organisationszwang. Eine Untersuchung über die Kämpfe zwischen Kartellen und Aussenseitern (Berlin, 1912, s. 11).

tilførtes reserverne.«*) I 1907 var der på alle ståltrustens virksomheder (United States Steel Corporation) ikke mindre end 210.180 arbejdere og funktionærer. Det største foretagende i den tyske bjergværksindustri, Gelsenkirchener Bergwerksgesellschaft, havde i 1908 – 46.048 arbejdere og funktionærer**). Allerede 1902 producerede ståltrusten 9 millioner tons stål.***) Dens stålproduktion beløb sig i 1901 til 66,3 pct. og 1908 til 56,1 pct. af De forenede Staters samlede stålproduktion****); dens malmproduktion var i de samme år henholdsvis 43,9 og 46,3 pct..

En beretning, afgivet af den amerikanske regeringskommission vedrørende truster, siger: »Trustens overlegne stilling over for dens konkurrenter beror på størrelsen af dens bedrifter og disses fortrinlige tekniske indretning. Siden sin stiftelse har tobakstrusten bestræbt sig for i videste omfang at erstatte alt håndarbejde med maskiner. Den har til dette formål erhvervet alle patenter, der har nogen som helst tilknytning til tobaksindustrien. Mange patenter var i begyndelsen ikke anvendelige og måtte udvikles videre af trustens ingeniører. I slutningen af 1906 stiftedes der to datterselskaber, som alene har til opgave at erhverve patenter. Til samme formål har trusten anlagt egne støberier, maskinfabrikker og reparationsværksteder. Et af disse værker, i Brooklyn, beskæftiger gennemsnitligt 300 arbejdere; her bliver opfindelser til fremstilling af cigaretter, cerutter, snustobak, staniolpakninger, æsker osv. prøvet og om nødvendigt forbedret«.*****)

»Også andre end de ovenfor nævnte truster beskæftiger såkaldte developing engineers« (udviklingsingeniører) »som har til opgave at finde nye fabrikationsmetoder og afprøve de tekniske forbedringer. Ståltrusten betaler sine ingeniører og arbejdere høje præmier for opfindelser, der

*) Liefmann, R.: Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektwesen (1. oplag, Jena, 1909, s. 212).

**) Samme sted, s. 218.

***) Tschierschky, S.: Kartell und Trust (Göttingen, 1903, s. 13).

****) Vogelstein, Th.: Organisationsformen (s. 275).

*****) Report of the Commission of Corporations on the Tobacco Industry (Washington, 1909, s. 266). Citeret efter dr. Paul Tafel: Die nordamerikanischen Trusts und Ihre Wirkungen auf den Fortschritt der Technik (Stuttgart, 1913, s. 48).

er egnede til at øge bedrifternes produktionsevne eller formidske produktionsomkostningerne«.*)

På samme måde er indførelsen af tekniske forbedringer også organiseret i den tyske storindustri, f. eks. i den kemiske industri, der har udviklet sig så voldsomt i de sidste årtier. I denne industri har produktionens koncentration allerede i 1908 skabt to førende »grupper«, som på deres måde nærmede sig monopoliet. Til at begynde med bestod disse grupper af »tomagtsforbund«, dannet af to par af de største værker, hvert par med en kapital på 20-21 millioner mark: på den ene side farvefabrikken, tidligere Meister, i Höchst og Cassella i Frankfurt am Main, på den anden side anilin- og sodafabrikken i Ludwigshafen og farvefabrikken i Elberfelde, tidligere Bayer. Derpå sluttede den ene gruppe i 1905 og den anden i 1908 overenskomst med hver en storbedrift til. Der opstod således to »tremagtsforbund« hver med en kapital på 40-50 millioner mark, og mellem disse »forbund« er der allerede påbegyndt en »tilnærmelse«, »overenskomster« om priser osv.**)

Konkurrencen forvandles til monopol. Følgen er et gigantisk fremskridt i samfundsmæssiggørelsen af produktionen. Blandt andet samfundsmæssiggøres også den tekniske opfindelses- og forbedringsproces.

Dette er allerede noget helt andet end den gamle fri konkurrence mellem opsplittede driftsherrer, der ikke kender noget til hinanden, og som producerer for afsætning på et ukendt marked. Koncentrationen er nået så vidt, så man kan gennemføre en tilnærmet beregning af alle råstofkilder (f.eks. forekomsten af jernmalm) i det pågældende land og endog, som vi skal se, i en række lande, i hele verden. Der gennemføres ikke blot en sådan beregning, de gigantiske monopolforbund bemægtiger sig disse kilder og samler dem på én hånd. Der gennemføres en tilnærmet beregning af markedet, som disse forbund »deler« mellem sig efter en aftalt overenskomst. Den ud-

*) Report of the Commission of Corporations on the Tobacco Industry (Washington, 1909, s. 266). Citeret efter dr. Paul Tafel: Die nordamerikanischen Trusts und Ihre Wirkungen auf den Fortschritt der Technik (Stuttgart, 1913, s. 48-49).

**) Riesser, anf. værk, 3. opl., s. 547 ff. Juni 1916 har aviserne givet meddelelse om en ny gigantisk trust, der sammenslutter Tysklands kemiske industri.

dannede arbejdskraft monopoliseres, de bedste ingeniører ansættes, man bemægtiger sig transportveje og -midler – jernbanerne i Amerika, dampskibsselskaberne i Europa og i Amerika. I sit imperialistiske stadium fører kapitalismen tæt op til den mest alsidige samfundsmæssiggørelse af produktionen, den drager så at sige kapitalisterne, mod deres vilje og bevidsthed, ind i en ny samfundsmæssig orden, der danner overgangen fra den fuldstændigt fri konkurrence til den fuldstændige samfundsmæssiggørelse.

Produktionen bliver samfundsmæssig, men tilegnelsen vedbliver at være privat. De samfundsmæssige produktionsmidler vedbliver at være et lille antal personers privatejendom. Den formelt anerkendte fri konkurrences almene rammer vedbliver at bestå, og de få monopolisters åg på den øvrige befolkning bliver hundrede gange tungere, mere føleligt, mere uudholdeligt.

Den tyske økonom Kestner har i et særligt værk behandlet »kampen mellem kartellerne og de udenforstående«, dvs. de arbejdsgivere der ikke indgår i et kartel. Han har kaldt dette værk: Organisationstvangen, mens man naturligvis, for ikke at besmykke kapitalismen, burde tale om tvangen til underkastelse under monopolsammenslutningerne. Det er lærerigt blot at kaste et blik på listen over de midler, som monopolsammenslutningerne tager deres tilflugt til i denne moderne, nyeste, civiliserede kamp for »organisation«: 1) standsning af råstofførsel (en af de »vigtigste metoder for karteltvang«); 2) afspærring for arbejdskraft ved hjælp af »alliancer« (dvs. aftaler mellem kapitalisterne og arbejderorganisationerne, hvorefter arbejderne kun må arbejde for kartelforetagerer); 3) standsning af tilførsler; 4) afspærring af afsætningen; 5) aftale med køberen om kun at have handelsforbindelse med kartellerne; 6) planmæssig sænkning af priserne (for at ruinere »udenforstående«, dvs. foretagender der ikke underkaster sig monopolisterne, gives der millioner ud for en tid lang at sælge under produktionsprisen: i benzinindustrien er der eksempler på sænkning af priserne fra 40 til 22 mark, dvs. næsten til halvdelen!); 7) spærring af kredit; 8) boykot.

Vi har ikke længere at gøre med konkurrencekamp mellem store og små bedrifter, mellem teknisk ringe og teknisk højt udviklede bedrifter. Vi har at gøre med mo-

nopolister, som kvæler alle, der ikke underkaster sig monopolet, dets åg, dets betingelser. I en borgerlig økonoms bevidsthed genspejler denne proces sig således:

»Også inden for den rent økonomiske virksomhed«, skriver Kestner, »indtræder der en forskydning fra det købmandsmæssige i gammel forstand til det organisatoriskspekulative. Den, der kommer bedst frem, er ikke længere købmanden, som på grundlag af sine tekniske og handelsmæssige erfaringer bedst kender kundernes behov, som forstår at opspore en latent efterspørgsel og vække den på virksom måde, men derimod det spekulative geni (?!), som formår at forudse eller forudføle den organisatoriske udvikling, muligheden for forbindelser mellem de enkelte bedrifter og tilknytningen til bankerne«.

Omsat til et menneskeligt sprog betyder dette: kapitalismen er så vidt udviklet, at vareproduktionen ganske vist stadig »hersker« og gælder som hele det økonomiske livs grundlag, men i virkeligheden er den allerede undermineret, og hovedparten af profitten tilfalder finansmanipulationernes »genier«. Til grund for disse manipulationer og svindlerier ligger produktionens samfundsmæssiggørelse, men det vældige fremskridt, menneskeheden således har arbejdet sig frem til, kommer... spekulanterne til gode. Vi skal nedenfor se, hvorledes den småborgerligt-reaktionære kritik af den kapitalistiske imperialisme »af denne grund« drømmer om en *tilbagevenden* til den »fri«, »fredelige«, »ærlige« konkurrence.

»En varig forhøjelse af priserne som følge af karteldannelser«, siger Kestner, »har hidtil kun kunnet konstateres for de vigtige produktionsmidler, især kul, jern, kali, men derimod aldrig i længere tid for færdigvarers vedkommende. Den dermed sammenhængende forhøjelse af rentabiliteten har ligeledes været indskrænket til produktionsmiddelindustrien. Denne iagttagelse må udvides derhen, at råstofindustrien ikke alene med hensyn til fortjeneste og rentabilitet ved den hidtidige karteldannelse har fået fordele på bekostning af den industri, der foretager videreforarbejdning, men at råstofindustrien har vundet en under den fri konkurrence ukendt *herskerstilling* over for denne anden industri«.*)

Det af os fremhævede ord viser det væsentlige i sagen, det som de borgerlige økonomer så sjældent og ugerne

*) Kestner, anf. værk, s. 254.

indrømmer, og det, som de moderne forsvarere for opportunismen med Karl Kautsky i spidsen så ivrigt søger at bortforklare og tilbagevise. Herskerrelationerne og den dertil knyttede magtanvendelse – det er det typiske for »den nyeste fase i kapitalismens udvikling«, det er det, som nødvendigvis måtte fremgå og også fremgik af dannelsen af de almægtige økonomiske monopoler.

Endnu et eksempel på kartellernes fremfærd. Der, hvor man kan tage alle eller de vigtigste råstofkilder i sin hånd, opstår kartellerne og dannes monopolerne særlig let. Det ville dog være urigtigt at tro, at monopoler ikke også opstår i industrigrene, hvor det er umuligt at bemægtige sig råstofkilderne. Cementindustriens råstof forefindes overalt. Men også denne industri er stærkt kartelleret i Tyskland. Fabrikkerne er sammensluttede i distriktssyndikater, f.eks. det sydtyske, det rhinsk-westfalske osv. Der er fastsat monopolpriser: 230-280 mark pr. vognladning med en produktionspris på 180 mark! Foretagenderne giver 12-16 pct. dividende; og man må her huske, at den moderne spekulations »genier« forstår at dirigere store summer udover dividenderne ned i deres egne lommer. For at udelukke konkurrence fra en så profitabel industri anvender monopolisterne endda alle slags kneb: der udbredes falske rygter om industriens dårlige stilling; der fremkommer anonyme annoncer i aviserne: »Kapitalister advares mod at anbringe kapital i cementfabrikker«; endelig opkøbes de bedrifter, der tilhører »de udenforstående« (dvs. dem, der ikke er med i syndikaterne), og der betales dem afståelsessummer på 60-80- 150.000 mark*). Monopolet bryder sig vej overalt og med alle midler, fra »beskedne« afståelsessummer til amerikansk »anvendelse« af dynamit over for konkurrenten.

At kartellerne forhindrer kriser, er et eventyr opfundet af de borgerlige økonomer, som for enhver pris vil forherlige kapitalismen. Tværtimod, det monopol, som opstår i *nogle* industrigrene, forstærker og skærper den kaotiske karakter, som *hele* den kapitalistiske produktion har. Misforholdet mellem landbrugets og industriens udvikling, som er karakteristisk for kapitalismen overhovedet, bliver endnu større. Den privilegerede stilling, som den stærkeste kartellerede, såkaldte sværindustri, især kul- og

*) Eschwege, L.: Zement – fra Die Bank (14) (1909, 1.bd., s. 115 ff).

jernindustrien, indtager, fører i de øvrige industrigrene til en »øget planløshed«, som det indrømmes af Jeidels, forfatteren til et af de bedste arbejder om »de tyske storbankers forhold til industrien«.*)

»Jo stærkere udviklet et lands erhvervsliv er,« skriver Liefmann, en indædt forsvarer for kapitalismen, »i des højere grad giver det sig i lag med mere risikable eller udenlandske foretagender, med sådanne, der behøver meget lang tid til at udvikles, eller sluttelig med foretagender af rent lokal betydning**). Den øgede risiko hænger til syvende og sidst sammen med den uhyre vækst af kapitalen, der nu så at sige flyder over, strømmer til udlandet osv. Og samtidig skaber teknikken, der udvikler sig hurtigere og hurtigere, et større og større misforhold mellem de forskellige dele af landets økonomi, større og større kaos og kriser. Den samme Liefmann er tvunget til at indrømme: »Sandsynligvis står menneskeheden i en ikke meget fjern fremtid igen over for store omvæltninger på det tekniske område, som også vil øve indflydelse på hele den økonomiske organisation«... elektricitet, luftsejls ... »I sådanne tider, hvor grundlæggende økonomiske ændringer foregår, plejer også en stærk spekulation at udvikle sig«***).

Kriserne – alle mulige, hyppigst de økonomiske, men ikke de alene – forstærker atter i uhyre målestok tendenserne til koncentration og monopol. Således skriver Jeidels følgende højst lærerige afsnit om betydningen af krisen i 1900, en krise, der som bekendt betød et vendepunkt i de moderne monopulers historie:

»Krisen i 1900 ramte foruden kæmpebedrifterne i de grundlæggende industrier mange bedrifter, hvis organisation efter nutidig opfattelse var forældet, de 'rene' (dvs. ikke kombinerede) bedrifter, som var løftet med op af højkonjunkturrensen bølge. Prisfaldet, forbrugets tilbagegang, bragte disse 'rene' værker i en nødstilstand, som for de kombinerede kæmpebedrifters vedkommende dels slet ikke viste sig, dels kun gjorde sig gældende i kort tid. Derfor førte den sidste krise i langt højere grad til in-

*) Jeidels, Otto: Das Verhältnis der deutschen Grossbanken zur Industrie mit besonderer Berücksichtigung der Eisenindustrie (Leipzig, 1905, s. 271).

**) Liefmann: Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften (s. 434).

***) Samme sted (s. 465-466).

dustriel koncentration end de tidligere, i langt højere grad end krisen i 1873, som ganske vist bevirkede en udvælgelse, men på grund af teknikkens daværende stade ikke således, at der skabtes et monopol for de sejrrikt overlevende foretagender. Men et sådant varigt monopol besidder kæmpeværkerne i vore dages svære jernindustri og elektricitetsindustri i høj grad, inden for maskinbranchen og visse metal-, samfærdsels- og andre brancher i ringere grad på grund af deres komplicerede teknik, deres storstilede organisation og deres kapitalkraft«.*)

Monopolet, det er det sidste ord i »kapitalismens nyeste udvikling«. Men vore forestillinger om de moderne monopulers faktiske magt og betydning ville være meget utilstrækkelige, mangelfulde og småtskårne, hvis vi lod bankernes rolle ude af betragtning.

II. Bankerne og deres nye rolle

Bankernes grundlæggende og oprindelige virksomhed er betalingsformidling. I forbindelse hermed forvandler bankerne passiv pengekapital til aktiv, dvs. profitbringende kapital, de samler pengeindkomster af enhver art og stiller dem til kapitalklassens disposition.

Efterhånden, som bankvæsenet udvikler sig og koncentrerer i nogle få institutioner, vokser bankerne ud af deres beskedne rolle som formidlerne og bliver almægtige monopolindehavere, som råder over næsten alle kapitalisters og mindre næringsdrivendes pengekapital samt over den største del af produktionsmidlerne og råstofferne i det pågældende land eller i en række lande. Denne forvandling fra talrige formidlere til en håndfuld monopolindehavere udgør en af grundprocesserne i kapitalismens udvikling til kapitalistisk imperialisme, og derfor må vi først og fremmest opholde os ved bankvæsenets koncentration.

I 1907-08 androg indskuddene i alle tyske bankselskaber med en aktiekapital på over en million mark 7 milliarder mark; i 1912-13 allerede 9,8 milliarder. Det giver en forøgelse på 40 pct. i løbet af fem år; og af disse 2,8 milliarders tilvækst falder 2,75 milliarder på 57 banker, som hver råder over en kapital på mere end 10 millioner mark.

*) Jeidels (s. 108).

Fordelingen af indskuddene mellem stor- og småbanker var som følger*):

Procent af samtlige indskud

	I de 9 berlinske stor- banker	I de 48 øvrige banker med mere end 10 mill. mark kap.	I 115 banker med 1-10 mill. mark kap.	I småbanker (med mindre end 1 mill. mark kap.
1907-08	47	32,5	16,5	4
1912-13	49	36	12	3

Småbankerne fortrænges af storbankerne, af hvilke alene de 9 har næsten halvdelen af samtlige indskud. Og herved er endda meget ladt ude af betragtning, f.eks. det forhold, at en hel række småbanker er blevet faktiske filialer af storbankerne osv. Dette behandles mere udførligt nedenfor.

Ved slutningen af 1913 takserer Schulze-Gaevernitz indskuddene i de 9 berliner-storbanker til 5,1 milliarder mark af i alt 10 milliarder. Med henblik ikke alene på indskuddene, men på den samlede bankkapital, skriver samme forfatter: »De 9 berlinske storbanker og *de tilknyttede institutter* forvaltede ved udgangen af 1909 11,3 milliarder mark, altså ca. 83 pct. af den samlede tyske bankkapital. Deutsche Bank, som *sammen med sine koncernbanker* forvalter op mod 3 milliarder mark, er ved siden af den præjssiske jernbaneforvaltning den største – og samtidig mest decentraliserede – kapitalansamling i den gamle verden«.**)

Vi har fremhævet henvisningen til de »tilknyttede« banker, for dette er en af de vigtigste ejendommeligheder ved den moderne kapitalistiske koncentration. Storvirksomhederne, og særlig bankerne, ikke alene direkte sluger småvirksomhederne, men »indlemmer« dem, undertvinger dem, og slutter dem til »deres« gruppe, deres

*) Lansburgh, Alfred: Fünf Jahre deutsches Bankwesen (i Die Bank, 1913, nr. 8, s. 728).

**) Schulze-Gaevernitz: Die deutsche Kreditbank (i Grundriss der ökonomik, Tübingen, 1915, s. 12 og 137).

»kon- cern« – som det teknisk hedder – ved »deltagelse« i deres kapital, ved opkøb eller udveksling af aktier, ved et system af gældsforhold osv. osv. Professor Liefmann har skrevet et helt stort »værk« på et halvt tusind sider om de moderne »investerings- og finansieringsselskaber«*), idet han dog til sit ofte ufordøjede råmateriale desværre har føjet temmelig underlødige »teoretiske« betragtninger. Hvad dette »deltagelses«-system kommer til at betyde for koncentrationen, vises bedst i bankmanden Riessers værk om de tyske storbanker. Før vi anfører hans tal, vil vi dog give et konkret eksempel på dette »deltagelses«-system.

Deutsche Banks »gruppe« er en af de største – om ikke den største – af alle de store bankers grupper. Når man betragter de vigtigste tråde, der binder alle bankerne i denne gruppe sammen, må man skelne mellem »deltagelse« af første, anden og tredje grad eller, hvad der er det samme, mellem afhængighed (af Deutsche Bank) af første anden og tredje grad. Det giver følgende billede**):

Deutsche Bank deltager

	Afhængighed af 1. grad	Afhængighed af 2. grad	Afhængighed af 3. grad
Fast	i 17 banker;	deraf 9 i 34;	deraf 4 i 7
På ubestemt tid	i 5 banker	–	–
Med vekslende interesse	i 8 banker	deraf 5 i 14	deraf 2 i 2
I alt	i 30 banker;	deraf 14 i 48;	deraf 6 i 9

Til de 8 banker af 1. afhængighedsgrad, der er underkastet Deutsche Bank »med vekslende interesse«, hører 3 udenlandske banker: en østrigsk (Wiener Bankverein) og to russiske (Sibirisk Handelsbank og Russisk Bank for Udenrigshandel). I alt hører 87 banker direkte og indirekte, helt eller delvis til Deutsche Banks gruppe, og den

*) Liefmann, R.: Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen (1. opl., Jena, 1909, s. 212).

**) Lansburgh, Alfred: Das Beteiligungssystem im deutschen Bankwesen (i Die Bank, 1910, bd. 1, s. 500).

samlede sum af egen og fremmed kapital, som denne gruppe råder over, beløber sig til 2-3 milliarder mark.

Det er klart, at en bank, som står i spidsen for en sådan gruppe, og som træffer overenskomster med et halvt dusin ikke meget mindre banker om særlig store og fordelagtige finansoperationer som statslån o.l., er vokset langt ud over »formidlerrollen« og er blevet til en sammenslutning af en håndfuld monopolindehavere.

Med hvilken hastighed bankvæsenets koncentration foregik i Tyskland netop i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede, ses af følgende – her forkortede – oplysninger fra Riessers værk:

6 berlinske storbanker havde

År	Afdelinger i Tyskland	Indlånskont. og vækselstuer i Tyskland	Varig deltagelse i tyske bankaktieselsk.	Antal stalter i alt
1895	16	14	1	42
1900	21	40	8	80
1911	104	276	63	450

Vi ser, hvor hurtigt der opstår et tæt net af kanaler, der omfatter hele landet, centraliserer samtlige kapitaler og pengeindkomster og forvandler tusinder og atter tusinder af splittede virksomheder til en eneste kapitalistisk nationalhusholdning og sluttelig til en kapitalistisk verdenshusholdning. Den »decentralisering«, som Schulze-Gaevernitz som repræsentant for vore dages borgerlige politiske økonomi taler om i det oven for anførte citat, består i virkeligheden i, at et stadigt større antal tidligere forholdsvis »selvstændige« eller rettere lokalt begrænsede økonomiske enheder underkastes et enkelt centrum. Altså i virkeligheden *centralisering*, en styrkelse af de monopolistiske giganters rolle, betydning og magt.

I de ældre kapitalistiske lande er dette »banknet« endnu tættere. I England (med Irland) androg antallet af alle bankers afdelinger i 1910 7151. Fire storbanker havde over 400 afdelinger hver (fra 447 til 689), fire andre over 200 hver og 11 over 100 hver.

I Frankrig udviklede *tre* storbanker, Crédit Lyonnais,

Comptoir National og Société Générale, deres operationer og deres afdelingsnet på følgende måde*):

År	Antal afdelinger og kasser			Egenkapital	Fremmed
	i provinsen	i Paris	i alt	(i millioner francs)	
1870	47	17	64	200	427
1890	192	66	258	265	1245
1909	1033	196	1229	887	4363

For at karakterisere en moderne storbanks »forbindelser« anfører Riesser antallet af breve, afsendt og modtaget af en af de største banker i Tyskland og i hele verden: Disconto-Gesellschaft (som i 1914 havde en kapital på 300 millioner mark):

År	Indgåede breve	Afsendte breve
1852	6235	6292
1870	85800	87513
1900	533102	626043

I den parisiske storbank Crédit Lyonnais steg antallet af konti fra 28.535 i 1875 til 633.539 i 1912.**)

Disse enkle tal viser måske tydeligere end lange betragtninger, hvorledes bankernes betydning ændres grundlæggende ved kapitalens koncentration og omsættningens vækst. Af de opsplittede kapitalister opstår en eneste kollektiv kapitalist. Når en bank fører kontokurant for bestemte kapitalister, udfører den tilsyneladende en rent teknisk funktion, en simpel hjælpeoperation. Men når denne operation antager gigantiske dimensioner, så viser det sig, at en håndfuld monopolister underlægger sig hele det kapitalistiske samfunds handels- og industrioperationer, idet de – gennem deres bankforbindelser, gennem kontokuranter og andre finansoperationer – får mulighed for først at få *præcist kendskab* til de enkelte

*) Kaufmann, Eugen: Das französische Bankwesen (Tübingen, 1911, s. 356 og 362).

**) Lescure, Jean: L'épargne en France (Paris, 1914, s. 52).

kapitalisters forretningsmæssige stilling, dernæst at *kontrollere* dem, øve indflydelse på dem ved hjælp af udvidelse eller indskrænkning, lettelse eller stramning af kreditten, og endelig *fuldstændig at bestemme* over deres skæbne, fastsætte deres rentabilitet, unddrage dem kapital eller give dem mulighed for hurtigt og i stor målestok at forøge deres kapital osv.

Vi nævnede før det berlinske Disconto-Gesellschaft med en kapital på 300 millioner mark. Disconto-Gesellschafts kapitalforøgelse var en af episoderne i kampen om hegemoniet mellem to af de allerstørste berlinerbanks, Deutsche Bank og Disconto-Gesellschaft. I 1870 var den første endnu ny og havde en kapital på i alt 15 millioner, den anden på 30 millioner. I 1908 havde den første en kapital på 200 mill., den anden på 170 mill. I 1914 hævede den første sin kapital til 250 mill., den anden hævede ved fusion med en anden storbank af første klasse, Schaaffhausenscher Bankverein, sin til 300 mill. Og naturligvis går denne kamp om hegemoniet hånd i hånd med stadig hyppigere og fastere »overenskomster« mellem de to banker. Her er de konklusioner, som denne udviklingsgang påfører bankspecialister, der ser på økonomiske spørgsmål fra et synspunkt, der på ingen måde går ud over grænserne for den mest moderate og propre borgerlige reformisme:

»Andre banker vil følge ad den samme vej«, skrev det tyske tidsskrift Die Bank i anledning af Disconto-Gesellschafts kapitalforøgelse til 300 millioner mark, »... og de 300 personer, som i dag regerer Tyskland økonomisk, vil med tiden blive til 50, 25 eller endnu færre. Det er heller ikke at vente, at den seneste koncentrationsbevægelse vil indskrænke sig til bankerne. De nærmere forbindelser mellem enkelte banker fører ganske naturligt også til en tilnærmelse mellem de af dem patroniserede industrikoncerner... Og en dag vil vi vågne op og gnide øjnene: omkring os ser vi lutter truster, foran os står nødvendigheden af at afløse privatmonopolerne med statsmonopoler. Og dog har vi i grunden ikke andet at bebrejde os, end at vi har overladt tingene til deres fri udvikling, fremskyn-det forløbet lidt.«*)

*) Lansburgh, A.: Die Bank mit den 300 Millionen (i Die Bank, 1914, bd. 1, s. 426).

Dette er et mønstereksempel på hjælpeløsheden hos den borgerlige skribentvirksomhed, som den borgerlige videnskab kun adskiller sig fra ved mindre oprigtighed og ved bestræbelserne på at tilsløre tingenes væsen, på at skjule skoven i træer.

Man »gnider øjnene« i anledning af koncentrationens følger, man retter »bebrejdelser« mod det kapitalistiske Tysklands regering eller mod det kapitalistiske »samfund« (»os«), man er bange for den »fremskyndelse« af koncentrationen, der bevirkes af indførelsen af aktier, som den tyske specialist i karteller Tschierschky er det, idet han frygter de amerikanske truster og »foretrækker« de tyske karteller, fordi de efter hans mening »ikke fremskynder den tekniske og økonomiske udvikling så overdrevent som trusterne«*) – er det mon ikke hjælpeløshed?

Men kendsgerninger er og bliver kendsgerninger. I Tyskland er der ingen truster, der findes »kun« karteller, men landet *regeres* af højst 300 kapitalmagnater. Og deres tal bliver stadig mindre. I alle tilfælde, i alle kapitalistiske lande og under enhver form for banklovgivning forstærkes og fremskyndes kapitalkoncentrationen og monopoldannelsen enormt af bankerne.

Med bankerne »er ganske vist formen for en almen bogføring og fordeling af produktionsmidlerne på samfundsmæssig skala givet, men også kun formen.« – skrev Marx for et halvt århundrede siden i Kapitalen (russisk oversættelse bind 3, del 2, s. 144) (15). De her anførte tal om bankkapitalens vækst, om forøgelsen i storbankernes antal af kontorer og afdelinger, antallet af konti osv., viser os konkret denne »almene bogføring« for *hele* kapitalistklassen, og endda ikke alene for kapitalisterne, for bankerne samler jo – selv om det så kun er forbigående – alle mulige pengeindkomster, både fra de små næringsdrivende, fra funktionærene og fra et forsvindende lille overlag af arbejdere. En »almen fordeling af produktionsmidlerne« *vokser* formelt set frem af de moderne banker, hvoraf de største – 3-6 i Frankrig, 6-8 i Tyskland – råder over milliarder og atter milliarder. Men efter sit *indhold* er denne fordeling af produktionsmidlerne slet ikke »almen«, men privat, dvs. tilpasset efter storkapitalens – og i første række den største, den monopolistiske

*) Tschierschky, S. (s. 128).

kapitals interesser, den kapital der opererer under forhold, hvor befolkningens masser halvsulter, hvor landbrugets hele udvikling står håbløst tilbage for industriens, og hvor »sværindustrien« kan kræve sin tribut af alle andre industrigrene.

Med hensyn til samfundsmæssiggørelsen af den kapitalistiske økonomi så begynder sparekasser og postvæsenet at konkurrere med bankerne, fordi de er mere »decentraliserede«, dvs. drager flere områder, et større antal afsides liggende egne og bredere befolkningslag ind under deres indflydelse. Her er nogle sammenligningstal, samlet af en amerikansk kommission, angående udviklingen i bank- og sparekasseindskud*):

Indskud (i milliarder mark)

År	England		Frankrig		Tyskland		
	Banker	Sparekasser	Banker	Sparekasser	Banker	Kreditforening	Sparekasser
1880	8,4	1,6	?	0,9	0,5	0,4	2,6
1888	12,4	2,0	1,5	2,1	1,1	0,4	4,5
1908	23,2	4,2	3,7	4,2	7,1	2,2	13,9

Sparekasserne, som betaler 4-4¼ pct. i rente af indskud, er nødt til at søge en »rentabel« anbringelse for deres kapitaler, indlade sig på veksels-, hypoteks- og andre operationer. Grænserne mellem bankerne og sparekasserne »udviskes mere og mere«. For eksempel kræver handelskamrene i Bochum og Erfurt, at det skal »forbydes« sparekasserne at udføre »rene« bankoperationer, som f.eks. vekselkontering, og at postkontorernes »bankvirksomhed« indskrænkes**). Man skulle tro, bankmagnaterne var bange for, at et statsmonopol skulle snige sig ind på dem fra en uventet kant. Men denne frygt overskrider givetvis ikke grænserne for konkurrencen mellem, lad os sige, to afdelingschefer i samme departement. For på den ene side er det, når alt kommer til alt, *de samme*

*) National Monetary Commission's opgivelser i Die Bank (1910, bd. 2, s. 1200).

**) National Monetary Commission's opgivelser i Die Bank (1913, s. 811 og 1022; 1914, s. 713).

bankmagnater, som disponerer også over sparekassernes milliardkapitaler; og på den anden side er et statsmonopol i det kapitalistiske samfund blot et middel for en eller anden industrigrens næsten bankerotte millionærer til at forøge og sikre deres indtægter.

Det forhold, at den gamle kapitalisme med den fri konkurrences herredømme afløses af den nye kapitalisme med monopolets herredømme, finder bl.a. udtryk i et fald i børsernes betydning. »Børsen«, læser vi i tidsskriftet Die Bank, »er for længst ophørt med at være den uundværlige formidler af omsætningen, som den var tidligere, da bankerne endnu ikke kunne anbringe de fleste emissioner hos deres kunder«.*)

»Hver bank er en børs, er en talemåde, der er des sandere, jo større banken er, og jo stærkere koncentrationen i bankvirksomhed gør fremskridt«**). »Var det i sin tid i halvfjerdsere en ungdommeligt udskejende børs,« (en »fin« hentydning til børskrakket i 1873 (16), Gründerskandalerne (17) osv.) »som indledte Tysklands industrialisering, ... så kan bankerne og industrien nu 'klare den selv'. Vore storbankers børsherredømme... er ikke andet end et udtryk for den fuldt organiserede tyske industristat. Når dermed området for de automatisk virkende økonomiske love beskæres, og området for bankernes bevidste regulering udvides overordentligt, så vokser nogle få ledende personers ansvar dermed umådeligt«. Således skriver den tyske professor Schulze-Gaevernitz***), den tyske imperialismes apologet, en autoritet for imperialister i alle lande, en mand, som søger at tilsløre »en bagatel«, nemlig at denne bankernes »bevidste regulering« består i en håndfuld »fuldt organiserede« monopolisters udplyndring af folk. En borgerlig professors opgave består jo ikke i at klarlægge hele denne mekanik og afsløre bankmonopolisternes manipulationer, men tværtimod i at besmykke dem.

På samme måde Riesser, der som bankmand og nationaløkonom er en endnu større autoritet: han affærdiger kendsgerninger, som ikke lader sig omgå, med et par in-

*) Die Bank (1914, s. 316).

**) Stillich, Oscar: Geld- und Bankwesen (Berlin, 1907, s. 169).

***) Schulze-Gaevernitz: Die deutsche Kreditbank (i Grundriss der Sozialökonomik, Tübingen, 1915, s. 101).

tetsigende fraser: »Heraf følger da også, at børsen mere og mere taber den for hele erhvervslivet og omsætningen af værdipapirer nødvendige egenskab at være ikke alene det fineste måleinstrument, men også en 'næsten automatisk virkende regulator for de økonomiske bevægelser, der mødes i den' ... «*)

Med andre ord: den gamle kapitalisme, den fri konkurrences kapitalisme med børsen som ubetinget nødvendig regulator, forsvinder i det forgangne. Den er blevet afløst af en ny kapitalisme, som bærer tydelige spor af at være en overgang, en blanding mellem fri konkurrence og monopol. Det spørgsmål opstår da naturligt: *hvad* er det denne nyeste kapitalisme »går over« i – men de borgerlige lærde viger tilbage for at rejse dette spørgsmål.

»For tredive år siden gjorde frit konkurrerende næringsdrivende ni tiendele af det økonomiske arbejde, der ikke som manuelt arbejde tilfaldt »arbejderen«. Nu udretter *funktionærerne* ni tiendedele af dette økonomiske hjernearbejde. Bankerne står i spidsen for denne udvikling«**. Denne indrømmelse fra Schulze-Gaevernitz fører på ny ind på spørgsmålet om, hvad den nyeste kapitalisme, kapitalismen i dens imperialistiske stadium er overgangen til. – – –

Mellem de få banker, som i kraft af koncentrationsprocessen står i spidsen for den samlede kapitalistiske økonomi, gør der sig naturligvis i stadig højere grad bestræbelser gældende for at træffe en monopolistisk aftale, for at danne en *banktrust*. I Amerika behersker ikke ni, men *to* vældige bankkoncerner – milliardærene Rockefellers og Morgans – en kapital på 11 milliarder mark***). I Tyskland foranledigede Disconto-Gesellschafts ovenfor omtalte opslugning af Schaaffhausenscher Bankverein følgende kommentarer i børsinteressenternes blad, *Frankfurter Zeitung* (18).

»Med den fremadskridende koncentrationsbevægelse indsnævres stadig den kreds, som man kan henvende sig til med større kreditkrav, således at storindustriens afhængighed af nogle få bankkoncerner tiltager. På grund

*) Riesser (4. opl., s. 629).

**) Schulze-Gaevernitz: Die deutsche Kreditbank (i Grundriss der Sozialökonomik, Tübingen, 1915, s. 151).

***) Die Bank, (1912, bd. 1, s. 435).

af den indre sammenhæng mellem industri og finans bliver bevægelsesfriheden indskrænket i de industriselskaber, der er henvist til bankkapital. Derfor betragter storindustrien den tiltagende trust-dannelse inden for bankverdenen med blandede følelser; der viser sig jo allerede på flere måder tilløb til visse aftaler mellem de enkelte storbankkoncerner, gående ud på en konkurrencebe-grænsning«*).

Det sidste ord i bankvæsenets udvikling er bestandig monopollet.

Hvad den nære sammenhæng mellem banker og industri angår, så viser bankernes nye rolle sig måske netop tydeligst på dette område. Når bankerne diskonterer en bestemt erhvervsdrivendes vekslers eller åbner ham en kontokurant osv., så formindsker disse operationer, enkeltvis betragtet, aldeles ikke denne erhvervsdrivendes selvstændighed, og banken forbliver i den beskedne formidlers rolle. Men så snart operationerne øges og bliver en fastslået praksis, så snart banken »samler« kapitaler af uhyre dimensioner i sin hånd, så snart banken – som det jo er tilfældet – gennem kontokuranten stadig mere detaljeret og fuldstændigt kommer til at kende kundens økonomiske forhold, bliver resultatet for industrikapitalisten en stadig mere fuldstændig afhængighed af banken.

Samtidig udvikler der sig så at sige en personalunion mellem bankerne og de større industri- og handelsforetagender, en sammensmeltning af dem ved aktiebesiddelse, ved bankdirektørernes indtræden i handels- og industriforetagendernes bestyrelse (eller direktion) og omvendt. Den tyske nationaløkonom Jeidels har samlet nøjagtige data om denne form for koncentration af kapital og virksomheder. De seks største berlinske banker var ved deres direktører repræsenteret i 344 industriselskaber og ved deres bestyrelsesmedlemmer i yderligere 407, altså i alt i 751 selskaber. I 289 selskaber havde de enten to medlemmer i bestyrelsen eller besatte formandsposten. Blandt disse handels- og industriselskaber finder vi de mest forskelligartede industrigrene, såvel som forsikringsselskaber og transportvirksomhed, restauranter, teatre, kunstindustri osv. Omvendt sad (1910) i de samme seks bankers bestyrelser

*) Citeret hos Schulze-Gaevernitz, anf. værk, s. 155.

storindustrielle, deriblandt en direktør for Krupp, en fra Hapag (Hamburg-Amerika-linien) osv., osv. Hver af disse seks banker havde fra 1895 til 1910 været med til at ordne flere hundrede industriselskabers aktie- og obligati- onsudstedelser; antallet varierer fra 281 til 419*).

Bankernes »personalunion« med industrien fuldstæn- diggøres ved flere selskabers »personalunion« med rege- ringen. Jeidels skriver: »Bestyrelsesposter stilles frivilligt til rådighed for personer med navne, der klinger godt, også tidligere statsembesmænd, som igennem deres forbin- delser med myndighederne kan skaffe adskillige lettelser (!!)... »I en storbanks bestyrelse findes almindeligvis... et parlamentsmedlem eller et medlem af Berlins komu- nalbestyrelse«.

De store kapitalistiske monopulers opståen og udform- ning går altså frem for fuld damp på såvel »naturlig« som »overnaturlig« måde. Der udvikler sig systematisk en vis arbejdsdeling mellem det moderne kapitalistiske sam- funds nogle hundreder finanskonger:

»Side om side med denne udvidelse af virkefeltet for enkelte storindustrielle« (som indtræder i bankernes be- styrelse osv.), »og provinsdirektørers begrænsning til et bestemt industriområde, sker der en stigende specialise- ring blandt storbankernes ledere med henblik på særlige forretningsgrene. Denne specialisering er først mulig, når den samlede bankforretning og specielt industriforbindel- serne har antaget et stort omfang. Denne arbejdsdeling går i to retninger, således at forbindelsen med industrien som helhed anvises en af direktørerne som hans specielle arbejdsområde, og således at desuden hver af direktø- rerne yderligere overtager kontrollen med enkelte isole- rede eller flere med hensyn til erhverv og interesser be- slægtede virksomheder, som bestyrelsesmedlem i disse« (kapitalismen er allerede blevet moden til en organiseret kontrol over de enkelte virksomheder). »Den indenland- ske industri, undertiden også den vesttyske alene« (det vestlige Tyskland er industrielt højt udviklet), »bliver den enes område, forbindelserne med staterne og med udlandets industri, personligheder, børserforretning osv. de andres specialitet. Ved siden af har så den enkelte bankdirektør ofte en særlig industrigren eller en særlig

egn, hvor han som bestyrelsesmedlem har noget at sige; én sidder særlig i elektricitetsselskabers bestyrelse, en anden i kemiske fabrikkers, bryggeriers eller sukker- fabrikkers, atter andre finder man kun i få isolerede industriforetagender, men til gengæld des oftere i ikke- industrielle selskaber som f. eks. i forsikringsbranchen... Sikkert er det, at i samme grad som forretningens om- fang og mangesidethed vokser i storbankerne, griber en arbejdsdeling om sig mellem lederne med det formål (og det resultat) at hæve dem på en vis måde udover de rene bankforretninger og gøre dem mere dømmekraftige og sagkyndige i industriens almene og i de enkelte indu- strigrenes specielle spørgsmål og dermed gøre dem mere handledygtige inden for bankens industrielle indflydel- sessfære. Dette banksystem kompletteres ved bestræ- belserne for at indvælge personer med særlig industriel sagkundskab, industrielle, tidligere embedsmænd, særlig fra jernbanevæsenet og bjergværkerne, i deres egne eller deres underbankers ledelse« osv.*).

Beslægtede institutioner, kun i en lidt anden form, fin- der vi også i det franske bankvæsen. En af Frankrigs tre største banker, Crédit Lyonnais, har f.eks. indrettet en særlig »afdeling for indsamling af finansinformationer« (Service des études financières). Der arbejder til stadig- hed over 50 personer, ingeniører, statistikere, økonomer, jurister osv. Omkostningerne ved dette kontor beløber sig til 6-700.000 francs årligt. Det er delt i otte underafde- linger: den ene indsamler oplysninger specielt om indu- striforetagender, den anden dyrker almindelig statistik, den tredje studerer jernbaner og dampskibsselskaber, den fjerde fonds, den femte finansberetninger osv.**). Følgen er på den ene side en stadig større sammensmeltning, eller med N. I. Bukharins rammende udtryk, sammenvoksen af bankkapital og industrikapital, og på den anden side bankernes vækst til institutioner af virkelig »universel karakter«. Vi anser det for nødvendigt at anføre Jeidels' klare udtalelser om dette spørgsmål. Han er den, der mest indgående har studeret denne sag:

»Resultatet af disse undersøgelser angående industri-

*) Jeidels, anf. værk (s. 156-157).

***) Eugen Kaufmanns artikel om de franske banker i Die Bank (1909, bd. 2, s. 851 ff).

*) Jeidels og Riesser, de anf. værker.

forbindelserne i deres helhed viser den *universelle karakter*, som de finansinstitutter, der beskæftiger sig med industrien, antager: i modsætning til andre bankformer, og i modsætning til det krav, der undertiden opstilles i litteraturen, at bankerne for ikke helt at miste fodfæstet skulle specialisere sig inden for et bestemt område eller erhverv, søger storbankerne at forme deres forbindelser med industrielle foretagender så mangesidet som muligt m.h.t. sted og erhvervsgren for i så høj grad som muligt at udligne de historisk bestemte uligheder i den geografiske og erhvervsmæssige fordeling. At gøre forbindelsen med industrien almen er den ene tendens, at gøre den varig og intensiv er den anden; begge tendenser er om ikke helt og fuldt så dog i næsten lige høj grad allerede virkeliggjort i de seks storbanker«.

Fra industri- og handelskredse hører man ofte klage over bankernes »terrorisme«. Det er ikke så underligt, at sådanne klager fremkommer, når storbankerne »kommanderer« som det følgende eksempel viser. Den 19. november 1901 henvendte en af de berlinske D-banker (navnene på de fire største berlinske banker begynder med D) sig til det nordvest-midttyske cementsyndikats bestyrelse med følgende brev: »Efter Deres selskabs i Statstidende for 18. ds. offentliggjorte bekendtgørelse må vi regne med muligheden af, at der på den generalforsamling, som finder sted den 30. ds., vil blive vedtaget beslutninger, der kan være egnede til at hidføre os ubehagelige ændringer i Deres forretningsgang. Af denne grund ser vi os til vores store beklagelse nødsaget til hermed at opsigte den Dem indrømmede kredit... Besluttet der imidlertid på den anførte generalforsamling intet, der er os ubehageligt, og beskyttes vi ved passende garantier også for fremtiden, erklærer vi os gerne beredt til at træde i forhandling med Dem angående åbning af en ny kredit«.*)

I grunden samme klager som den mindre kapital frem sætter over storkapitalens tryk, kun at det her er et helt syndikat, som er kommet i de »små«s stilling! Den gamle kamp mellem mindre kapital og storkapital gentager sig her på et nyt, langt højere udviklingsstrin. Selvfølgelig kan storbankernes milliardforetagender også fremme de tekniske fremskridt med midler, som der ikke tidligere

har kunnet være tale om. Bankerne opretter f.eks. særlige selskaber til tekniske undersøgelser, hvis resultater naturligvis kun kommer de »venligt sindede« virksomheder til gode. Til sådanne selskaber hører Selskabet til Studium af Elektriske Jernbaner, Centralbureauet for Videnskabelig- teknisk Forskning osv.

Selv storbankernes ledere kan ikke undgå at se, at nye forhold er ved at opstå i samfundsøkonomien, men de står magtesløse over for dem:

»Den, der har iagttaget personskiftet i storbankernes direktioner og bestyrelser i de sidste år«, skriver Jeidels, »har måttet bemærke, hvorledes der efterhånden kom personer til roret, som anså en aktiv indgriben i industriens hele udvikling for en nødvendig, stadig mere aktuell opgave for storbankerne, og hvorledes der opstod en saglig og ofte personlig modsætning mellem dem og bankernes ældre direktører. Det drejer sig egentlig her om, hvorvidt bankerne ved at gribe ind i den industrielle produktion ikke skader deres forretning som kreditinstitut, at de solide grundsætninger og den sikre gevinst ofres til fordel for en virksomhed, der ikke har noget at gøre med kreditformidling, og som fører banken ud på et område, hvor den i endnu højere grad end før er udsat for de industrielle konjunkturers blinde skiften. Mens mange af de ældre bankdirektører mener dette, anser de fleste af de yngre den aktive indgriben i industrielle spørgsmål for en nødvendighed, den samme nødvendighed, som med den moderne storindustrielle udvikling har skabt storbankerne og nutidens industrielle bankforretning. Kun én ting er begge parter enige om: at faste grundsætninger og et konkret mål for storbankernes nye virksomhed endnu ikke eksisterer«.*)

Den gamle kapitalisme har overlevet sig selv. Den ny er en overgang til noget andet. At ville finde »faste grundsætninger og et konkret mål« for monopolernes »forsoning« med den fri konkurrence er naturligvis håbløst. Praktikerens indrømmelser lyder ganske anderledes end de officielle lovsange, som apologeter som Schulze-Gaevernitz, Liefmann og lignende »teoretikere« synger over den »organiserede« kapitalismes herligheder.

På hvilket tidspunkt falder den endelige konsolidering

*) Stillich, Oscar: Geld- und Bankwesen (Berlin, 1907, s. 147).

*) Jeidels, anf. værk (s. 183-184).

af storbankernes »nye virksomhed«? På dette vigtige spørgsmål finder vi et temmelig nøjagtigt svar hos Jeidels:

»Industriforbindelserne med deres nye indhold, nye former og nye organer, altså de på én gang centralistisk og de centralistisk organiserede storbanker, opstod næppe som karakteristisk samfundsøkonomisk fænomen før 90'erne; på en vis måde kan man endda først sætte begyndelsen ved 1897 med de store fusioner, som først indførte nye former for decentralistisk organisation på grund af industriel bankpolitik, eller man kan måske skyde den ud til et endnu senere tidspunkt, fordi den følgende krise i 1900 fremskyndede og skærpede koncentrationsprocessen, både i industrien og i bankvæsenet, og fordi det først var den, der for alvor skabte storbankernes monopol på industriforbindelser og gjorde disse fastere og intensivere i alle detaljer«.*)

Det 20. århundrede er altså vendepunktet fra den gamle til den nye kapitalisme, fra kapitalens herredømme i almindelighed til finanskapitalens herredømme.

III. Finanskapital og finansoligarki

»En stadig voksende del af industriens kapital«, skriver Hilferding, »tilhører ikke de industrielle, som anvender den. De får kun rådighed over kapitalen gennem banken, der repræsenterer ejeren over for dem. På den anden side må banken fikserer en stadig voksende del af sin kapital i industrien. Banken bliver derved i stigende grad til industriel kapitalist. Jeg kalder den bankkapital, altså den kapital i pengeform, der på denne måde i virkeligheden er forvandlet til industrikapital – finanskapital. Finanskapital er altså 'kapital' som banken råder over, og som anvendes af de industrielle«.**)

Denne definition er forsåvidt ufuldstændig, som den mangler en henvisning til et af de vigtigste momenter, nemlig den forøgelse i koncentrationen af produktion og kapital, der er så stærk, at den fører til og har ført til monopol. Men i hele Hilferdings fremstilling, og især i de to kapitler, der går forud for det, som ovenstående definition er taget fra, understreges de *kapitalistiske monopulers* rolle.

*) Jeidels, anf. værk (s. 181).

**) Hilferding, R.: Finanskapitalen (s. 361).

Koncentrationen af produktionen, de heraf fremvoksende monopoler, bankernes sammensmeltning eller sammenvoksen med industrien – dermed er finanskapitalens opståen og dette begrebs indhold kendetegnet.

Vi vil nu skildre, hvorledes kapitalistiske monopulers skalten og valten i vareproduktionens og privatejendommens almindelige miljø uundgåeligt fører til et finansoligarkis herredømme. Det må bemærkes, at repræsentanter for tysk – og ikke alene tysk – borgerlig videnskab, som Riesser, Schulze-Gaevernitz, Liefmann m.fl. uden undtagelse er imperialismens og finanskapitalens apologeter. De afslører ikke, men tilslører og besmykker »mekanikken« i oligarkiets opståen, dets metoder, omfanget af dets indtægter, de »lovlige« som de »ulovlige«, dets forbindelser med parlamenterne m.v., osv. De affærdiger disse »forbandede spørgsmål« med pompøse og dunkle fraser, idet de appellerer til bankdirektørernes »ansvarfølelse«, hæver de prøjsiske embedsmænds »pligtfølelse« til skyerne og fortaber sig i småting, i ganske latterlige lovforslag om »kontrol« og »regulering« og beskæftiger sig med teoretisk narrespil, som f.eks. følgende »videnskabelige« definition, som prof. Liefmann giver til bedste: »*Handel er et erhverv, der består i samlen, opbevaring og udlevering af goder...*«*) (med kursiv og fed skrift i professorens værk). Efter den definition fandtes der allerede handel hos urmenneskene, som ikke engang kendte bytte, og ligeledes ville der være handel i det socialistiske samfund!

Men de uhyrligste kendsgerninger, som angår finansoligarkiets uhyrlige herredømme, springer i den grad i øjnene, at der i alle kapitalistiske lande, i Amerika som i Frankrig og Tyskland er opstået litteratur, som udgået fra et *borgerligt* standpunkt giver et tilnærmelsesvist sandt billede og en – naturligvis småborgerlig – kritik af finansoligarkiet.

Opmærksomheden må først vendes mod »deltagelsessystemet«, som allerede er omtalt. En tysk nationaløkonom, Heymann, som vel er den første, der har rettet opmærksomheden mod dette system, beskriver sagens kerne på følgende måde:

»Ledelsen kontrollerer moderselskabet, dette igen dat-

*) Liefmann, R., anf. værk (s. 476).

terselskaberne, disse igen deres datterselskaber, osv., således at man med ikke særlig stor kapital kan beherske kæmpemæssige områder af produktionen; for når beherskelsen af over 50 pct. af kapitalen altid er tilstrækkelig til at udøve kontrollen, så behøver lederen kun at have 1 million for allerede hos datterselskabernes datterselskaber at kunne kontrollere 8 millioner. Går han videre endnu, kommer vi op på 16 mill., 32 mill. osv.«.*)

Nu viser erfaringen imidlertid, at det er tilstrækkeligt at eje 40 % af alle aktier for at bestemme over et aktieselskabs forretningsgang,**) fordi en del af de splittede småaktionærer i praksis slet ikke har mulighed for at deltage i generalforsamlingerne osv. Aktiebesiddelsens »demokratisering«, af hvilken de borgerlige sofister og opportunistiske »også-socialdemokrater« venter (eller foregiver at vente) »kapitalens demokratisering«, småproduktionens stigende betydning osv., er i virkeligheden kun et af midlerne til at styrke finansoligarkiets magt. Af denne grund tillader lovgivningen i øvrigt i alle ældre, mere fremskredne, mere »erfarne« kapitalistiske lande mindre aktier. I Tyskland er aktier under 1000 mark ulovlige, og de tyske finansmagnater ser misundeligt på England, hvor lovgivningen tillader aktier helt ned til 1 pund sterling (= 20 mark, ca. 10 rubler). Siemens, en af Tysklands største industrielle og »finanskonger«, erklærede i rigsdagen den 7. juni 1900, at »etpunds-aktien er grundlaget for den britiske imperialisme«.***) Denne storkøbmand synes at have et dybere og mere »marxistisk« indblik i imperialismens væsen, end en vis mærkværdig forfatter, som gælder for at være den russiske marxismes grundlægger (19), men som tror, at imperialismen kun er en dårlig egenskab hos et af folkene...

Men »deltagelses-systemet« tjener ikke alene til at forøge monopolisternes magt enormt, det tillader også strafrit svindel over for publikum ved alle mulige dunkle og beskidte transaktioner; thi formelt, efter loven, er lederne af »moderselskabet« nemlig ikke ansvarlige for »datterselskabet«; dette regnes for »selvstændigt«; gennem

*) Heymann, Hans Gideon: Die gemischten Werke in deutschen Grosseisen-gewerbe (Stuttgart, 1904, s. 268-269).

***) Liefmann: Beteiligungsgesellschaften... (s. 258il. udgave).

****) Schulze-Gaevernitz i Grundriss der Socialökonomik (V, 2, s. 110).

dette kan *alt* »ordnes«. Fra tidsskriftet Die Bank for maj 1914 tager vi følgende eksempel:

»Således var eksempelvis Aktieselskabet for Fjederstålindustri i Kassel, som indtil for nogle år siden var et af de mest rentable foretagender i Tyskland, ved forkerte dispositioner fra ledelsens side kørt i den grad i grøften, at dividenderne i løbet af få år gik ned fra 15 til 0 pct. Ledelsen havde uden aktionærernes vidende forstrakt et datterselskab, Hassia G.m.b.H., hvis nominelle kapital blot var nogle få hundrede tusinde mark, med 6 mill. mark. Om dette engagement, som næsten udgjorde det tredobbelte af moderselskabets aktiekapital, kunne man intet som helst se i regnskaberne; en tilsløring, som der juridisk ikke var noget at sige til, og som kunne fortsættes gennem to år, da der ikke var overtrådt nogen bestemmelse i handelsloven. Bestyrelsens formand, som havde underskrevet disse vildledende regnskaber som ansvarshavende, var og er formand for handelskammeret i Kassel. Aktionærerne blev først underrettet om Hassia-engagementet, efter at det for længst havde vist sig at være et fejlgreb« (dette ord skulle forfatteren have sat i anførselstegn) »og efter at fjederstålaktierne, fordi de, som kendte til sagerne, var begyndt at sælge, var faldet ca. 100 pct. ...

Dette mønstereksempel på en i aktieverdenen ganske dagligdags regnskabsmanøvre gør det forståeligt, hvorfor aktieselskabers ledelse i almindelighed med langt lettere hjerte indlader sig på risikable engagementer end private forretningsdrivende. Den moderne regnskabsteknik gør det ikke alene let for dem at tilsløre den pådragne risiko for gennemsnitsaktionæren, men den tillader også hovedinteressenterne ved rettidigt bortsalg af aktierne at unddrage sig følgerne af de forfejlede eksperimenter, mens den private forretningsdrivende i alt, hvad han foretager sig, selv hænger på den...

Talrige aktieselskabers regnskaber ligner hine middelalderlige palimpsester« (et palimpsest er et pergament, på hvilket den oprindelige tekst er fjernet for at give plads for en ny tekst), »hvor man først må fjerne skriften for at kunne tyde de bagved stående tegn med det virkelige indhold.

Den simpleste og derfor også oftest benyttede måde at tilsløre et regnskab på, er at spalte en samlet virksomhed

i flere ved at oprette eller tilknytte datterselskaber. Dette systems fortrin med hensyn til de forskellige formål – lovlige og ulovlige – er så indlysende, at man allerede idag må betegne de større selskaber, som ikke har accepteret det, som undtagelser.*)

Som eksempel på et stort monopolselskab, der anvender dette system i videste udstrækning, nævner forfatteren det berømte Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft (AEG, som vi kommer til at beskæftige os med i det følgende). I 1912 regnede man med, at AEG deltog i 175-200 selskaber, beherskede disse, og rådede over en nominal kapital på *halvanden milliard mark*.**)

Alle bestemmelser om kontrol, offentliggørelse af regnskaber efter bestemte skemaer, ansættelse af tilsynsmyndigheder o.l., som velmenende professorer og embedsmænd søger at interessere folk for i den bedste hensigt – dvs. i den hensigt at forsvare og beskytte kapitalismen – alt dette må her blive uden betydning. For privatejendomsretten er hellig, man kan ikke forbyde nogen at købe, sælge, bytte eller pantsætte aktier osv.

Hvor stort et omfang »deltagelsessystemet« har taget i de russiske storbanker, kan man dømme om efter de oplysninger, der gives af E. Agahd, som i femten år arbejdede i den russisk-kinesiske bank og i maj 1914 har udgivet et værk under den ikke helt nøjagtige titel: »Storbanker og verdensmarked«.***) Forfatteren indleder de russiske storbanker i to hovedgrupper: a) dem, der arbejder under »deltagelsessystemet«, og b) dem, der arbejder »uafhængigt«, idet der dog ved uafhængighed« ganske vilkårligt forstås uafhængighed af *udenlandske* banker. Den første gruppe inddeler forfatteren så igen i tre undergrupper: 1. tysk, 2. engelsk og 3. fransk interesse, idet han her har de udenlandske storbankers interesse og herredømme for øje. Bankernes kapitaler deler forfatteren i dem, der anvendes »produktivt« i handel og industri, og dem, som anvendes »spekulativt« i børs- og finans-

*) Eschwege, L.: Tochtergesellschaften (i Die Bank, 1914,1, s. 545).

**) Heinig, Kurt: Der Weg des Elektrotrusts (i Neue Zeit, 1912, 30. årg., 2, s. 484).

***) Agahd, E.: Grossbanken und Weltmarkt. Die wirtschaftliche und politische Bedeutung der Grossbanken im Weltmarkt unter Berücksichtigung ihres Einflusses auf Ruslands Volkswirtschaft und die deutschrussischen Beziehungen, (Berlin, 1914).

forretning, idet han ud fra det for ham karakteristiske småborgerligt-reformistiske standpunkt tror, at man under bibeholdelse af kapitalismen skulle kunne skille de to slags kapitalanlæg og udrydde det andet.

Agahds opgivelser er følgende:

Bankaktiver i millioner rubler (pr. oktober/november 1913)

Russiske bankgrupper	Aktier, der anvendes		i alt
	produktivt	spekulativt	
a 1) 4 banker: Sibiriske Handelsbank, Russiske Bank Internationale Bank, Diskontobanken	413,7	859,1	1272,8
a 2) 2 banker: Handels- og Industribanken, Russisk-engelske bank	239,3	169,1	408,4
a 3) 5 banker: Russisk-asiatiske bank, Petersborg Privatbank, Asov-Don Banken, Union Banken i Moskva, Russisk-franske Handelsbank	711,8	661,2	1373,0
I alt 11 banker	1364,8	1689,4	3054,2
b) 8 banker: Moskva Købmandsbank, Volga-Kama-Banken, J. W. Juncker & Co., St. Petersborg Handelsbank (tidl. Vavelberg), Moskva Bank (tidl. Rjabusjinskij), Moskva Diskontobank, Moskva Handelsbank, Moskva Privatbank ..	504,2	391,1	895,3
I alt 19 banker	1869,0	2080,5	3949,5

Efter disse opgivelser falder af storbankernes næsten 4 milliarder rubler »arbejdende« kapital *mere end tre fjerdedele*, over 3 milliarder, på banker, som i virkeligheden blot er datterselskaber af udenlandske banker, især af

pariserbankerne (den berømte banktrio: Banque de l'Union Parisienne, Banque de Paris et des Pays Bas og Société Générale) og af berlinerbankerne (især Deutsche Bank og Disconto-Gesellschaft). To russiske storbanker, Den Russiske Bank (Russisk Bank for Udenrigshandel) og Internationale Bank (St. Petersborg internationale Handelsbank) har fra 1906 til 1912 forøget deres kapital fra 44 til 98 millioner rubler og deres reserver fra 15 til 39 millioner, idet de »for tre fjerdedele vedkommende arbejder med tysk kapital«. Den første hører til den berlinske Deutsche Banks koncern, den anden til Disconto-Gesellschafts. Den gode Agahd er oprørt i sit inderste over, at de berlinske banker ejer aktiemajoriteten og altså har gjort de russiske aktionærer magtesløse. Naturligvis skummer det land fløden, som eksporterer kapital: f.eks. lod Deutsche Bank, da den indførte den Sibiriske Handelsbanks aktier i Berlin, disse aktier ligge et helt år i sin portefølje for så senere at sælge dem til kurs 193, altså til næsten dobbelt pris; den »indtjente« derved ca. 6 millioner rubler, en profit, som Hilferding kalder »anlægsprofit«.

Den samlede »kapitalkraft«, som storbankerne i St. Petersborg råder over, anslår forfatteren til ca. 8235 millioner rubler, eller ca. 8 pct. milliard. Han fordeler så de udenlandske bankers »interesser« eller rettere herredømme på følgende måde: de franske banker 55 pct., de engelske 10 pct., de tyske 35 pct. Af denne samlede arbejdende kapital 8235 millioner rubler falder 3687 millioner, eller over 40 pct. efter forfatterens beregning på syndikaterne: Produgol, Prodamet samt olie-, metal- og cementsyndikaterne. I forbindelse med dannelsen af de kapitalistiske monopoler har sammensmeltningen af bank- og industrikapitalen altså også i Rusland gjort uhyre fremskridt.

Finanskapitalen, som er koncentreret på få hænder og faktisk er monopoliindehaver, tjener en kolossal og stadig voksende profit ved start af nye foretagender, emissionsforretninger, statslån osv. og befæster finansoligarkiets herredømme, hvorved den pålægger hele samfundet tribut til monopolisterne. Her er et af de talløse eksempler på, hvorledes de amerikanske truste »arbejder« (anført hos Hilferding): I 1887 grundlagde Havemeyer en sukkertrust ved sammensmeltning af 15 små selskaber med en samlet kapital på 6½ millioner dollars. Trustens kapital

blev imidlertid, som det hedder på amerikansk, »udvandet« og forhøjet til 50 mill. dollars. Denne »overkapitalisering« var beregnet på den fremtidige monopolprofit, på samme måde som ståltrusten – ligeledes i Amerika – regner med den fremtidige monopolprofit, når den stadig opkøber nye jernmalmlejer. Og sukkertrusten indførte faktisk monopolpriser og opnåede sådanne indtægter, at den kunne udbetale 10 pct. dividende af den *syvdobbelte* udvandede kapital, altså *næsten 70 pct. af den ved starten virkelig indbetalte kapital!* I 1909 havde trusten en kapital på 90 mill. dollars. Altså mere end tidobling af kapitalen på 22 år.

I Frankrig har »finansoligarkiets« herredømme antaget en lidt anden form (Contre l'oligarchie financière en France – Imod Finansoligarkiet i Frankrig – hedder den bekendte bog af Lysis, som udkom i 1908 i 5. oplag). De fire største banker har ikke relativt, men »absolut monopol« ved emission af værdipapirer. Faktisk har vi her en »trust af storbanker«. Monopolet sikrer monopolprofit ved emissionerne. Det land, som optager lån, får sædvanligvis ikke mere end 90 pct. af lånets pålydende, de 10 pct. går til bankerne og de øvrige formidlere. Ved det russisk-kinesiske lån på 400 millioner francs profiterede bankerne 8 pct.; ved det russiske (1904) på 800 millioner: 10 pct.; ved Marokkolånet (1904) på 62½ million francs: 18¾ pct. Den kapitalisme, der begynder sin løbebane som ågerkapital i det små, ender sin udvikling som ågerkapital i uhyre omfang. »Franskmændene er Europas ågerkarle«, siger Lysis. Alle det økonomiske livs forhold undergår en dybtgående forandring på grund af denne kapitalismens udartning. Med stagnation i befolkningen, industrien, handelen og skibsfarten kan »landet« berige sig ved åger. »Halvtreds personer, som repræsenterer en kapital på kun 8 millioner francs, kan disponere *over to milliarder* i fire banker«. »Deltagelsessystemet«, som vi allerede kender, har samme følger: en af Frankrigs største banker, Société Générale, emitterer 64.000 obligationer fra datterselskabet Sucreries et Raffineries d'Égypte (sukkerfabrikker i Ægypten). Emissionskursen er 150 pct., dvs. banken tjener 50 kopek på hver rubel. Selskabets dividender viste sig at være fiktive, »publikum« tabte 90-100 millioner francs. »En af direktørerne i Société Générale var bestyrelsesmedlem i de ægyptiske raffinaderier.« Det er

ikke mærkeligt, at Lysis er nødt til at drage denne slutning: »Den franske republik er et finansmonarki«; »fuldstændig underkastet finansoligarkiet, som behersker både presse og regering«.*)

Under finansoligarkiets udvikling og befæstelse har den yderst profitable emission af værdipapirer, som er en af finanskapitalens vigtigste transaktioner, en meget stor betydning. »Der findes i landet selv ikke nogen forretning af denne art, som blot tilnærmelsesvis afkaster et sådant udbytte som overtagelsen og formidlingen af fremmede lån« – skriver det tyske tidsskrift Die Bank.**)

»Der eksisterer ikke nogen bankforretning, der bringer så stor gevinst som emissionsforretning.« Profitten ved emission af industriaktier var ifølge Deutscher Ökonomist gennemsnitlig som følger:

1895: 38,6 pct.	1898: 67,7 pct.
1896: 36,1 pct.	1899: 66,9 pct.
1897: 66,7 pct.	1900: 55,2 pct.

»I tiåret 1891-1900 er der alene på tyske industriværdipapirer indtjent *over 1 milliard* i agio«.***)

Mens finanskapitalens profit vokser uhyre, når der er opgangstider for industrien, går de mindre og usolide foretagender til grunde i nedgangstiderne; men storbankerne »deltager« så i opkøb af sådanne foretagender til spotpriser eller i profitable »saneringer« eller »reorganiseringer«. Ved »saneringer« af foretagender, som arbejder med tab, »nedskrives« aktiekapitalen, dvs. udbyttet fordeles over en mindre kapital og beregnes senere på dette grundlag. Eller også bliver der, hvis rentabiliteten er sunket til 0, indskudt ny kapital, hvorefter denne, sammen med den gamle, nedskrevne kapital afkaster tilfredsstillende udbytte. »Desuden«, tilføjer Hilferding, »skal bemærkes, at disse saneringer og reorganisationer er af dobbelt betydning for bankerne: for det første som gevinstindbringende forretning, og for det andet som en

*) Lysis: Contre l'oligarchie financière en France (5. udg., Paris, 1908, s. 11, 12, 26, 39, 40 og 48).

**) Die Bank (1913, nr. 7, s. 630).

***) Stillich, anf. værk (s. 143) og Sombart, Werner: Die deutsche Volkswirtschaft im 19. Jahrhundert (2. opl., 1909, s. 526, bilag 8).

lejlighed til at bringe sådanne nødlidende selskaber i afhængighed af sig«.*)

Et eksempel: bjergværksselskabet Union i Dortmund er startet i 1872. Der udstedtes aktier til næsten 40 millioner mark, og da der det første år blev givet 12 pct. i dividende, steg kursen op til 170 pct. Finanskapitalen skummede fløden, idet den tjente en bagatel af ca. 28 millioner. Ved starten af dette selskab spillede Disconto-Gesellschaft hovedrollen – den samme storbank, som lykkelig og vel har bragt sin kapital op på 300 millioner mark. – Senere synker Unions dividender til nul. Aktionærerne må indstille sig på, at kapitalen må »nedskrives«, dvs. at de for ikke at tabe alt, må miste nogle af pengene. Og i løbet af 30 år forsvinder ved en række »saneringer« over 73 millioner ud af Unions bøger. »I dag har den oprindelige aktionær kun 5 pct. af sin Union-akties pålydende tilbage«.**) Og ved hver »sanering« har bankerne »tjent« penge.

En særlig profitabel operation for finanskapitalen er også spekulation i grunde i omegnen af hurtigtvoksende storbyer. Bankmonopolet smelter her sammen med monopolet på grundrente og på trafikvæsenet, for grundværdiens stigning, muligheden for med held at udstykke i parceller osv. afhænger fremfor alt af en gunstig forbindelse med byens centrum, og de pågældende trafikmidler er i hænderne på de store selskaber, som gennem »deltagelsessystemet«, fordeling af direktørstillinger o.l. er forbundet med de samme banker. Således opstår det, som L. Eschwege (medarbejder ved Die Bank, som specielt har studeret salg og pantsætning af grunde m.m.), kalder »sumpen«: vanvittig spekulation i forstadsgrunde, byggekarak, som i firmaet Boswau & Knauer i Berlin, der havde skrabet en kapital på ca. 100 millioner mark sammen, med støtte fra den »yderst solide og store« Deutsche Bank, som naturligvis medvirkede efter »deltagelsessystemet«, dvs. hemmeligt, i det skjulte, og bagefter trak sig ud af sagen med et tab på »kun« 12 millioner mark; dernæst ruin for bygningshåndværkere og arbejdere, som ikke får betaling af disse svindelforetagender inden for byggeriet. Og endelig bedrageriske aftaler med det »ærlige« berlinske politi og de administrative myndigheder for

*) Finanskapitalen (s. 172).

**) Stillich, anf. værk (s. 138) og Liefmann (s. 51).

at få herredømme over magistratens oplysningsvæsen, byggekonceSSIONER osv.)*)

»Den amerikanske skik og brug«, som europæiske professorer og velmenende borgere hyklerisk forarges over, er i finanskapitalens periode bogstaveligt talt blevet skik og brug i alle landes storstæder.

I begyndelsen af 1914 var der i Berlin tale om at danne en »trafiktrust«, dvs. et »interessefællesskab« af de tre berlinske trafikselskaber: højbanen, sporvejene og omnibusselskabet. »At dette er meningen«, skrev Die Bank, »har man vidst allerede fra den dag, da det blev bekendt, at aktiemajoriteten i omnibusselskabet var gået over i de andre selskabers besiddelse... Man kan uden videre tro dem, der arbejder for disse planer, når de meddeler, at de ved en samlet regulering af trafikvæsenet håber at opnå besparelser i driften, som også for en del kunne komme publikum til gode. Men spørgsmålet bliver mere kompliceret ved, at der bag den planlagte færdselstrust står banker, som, hvis de vil, kan stille den af dem monopoliserede trafik i deres grundspekulationers tjeneste. At denne tanke er meget nærliggende, bliver indlysende, når man erindrer, at der allerede ved dannelsen af højbaneselskabet fandt en sammenblanding sted mellem trafikinteresser og den bagved stående storbanks interesser i forstadsgrunde, ja, at disse interesser endda var en væsentlig forudsætning for selskabets start. Højbanens østlinje skulle omslutte arealer, som banken, efter at banen var sikret, solgte med vældig fortjeneste for sig selv og nogle medinteresserede...«**)

Når først monopolet er en kendsgerning og skalter og valter med milliarder, så gennemtrænger det med absolut uundgåelighed *alle* samfundslivets områder, ganske uanset politisk struktur og andre »detaljer«. I den tyske økonomiske litteratur ser man ofte en lakajagtig selvros af den prøjsiske embedsstands hæderlighed med en skæven til den franske Panama-skandale (20) eller den amerikanske politiske korrupsion. Men kendsgerningen er den, at *endog* borgerlig litteratur om tysk bankvæsen er tvunget til stadig at gå langt ud over behandlingen af rene

*) Eschwege, L.: Der Sumpf (i Die Bank, 1913, s. 952) og sammesteds (1912, 1, s. 223ff).

**) Verkehrstrust (Die Bank, 1914, 1, s. 89).

bankoperationer, og for eksempel i anledning af de stadig hyppigere tilfælde af embedsmænds overgang til banktjeneste er nødt til at skrive om »strømmen til bankerne«: »Men hvorledes står det til med en statsembedsmænds uafhængighed, når hans stille håb er en varm lille plads i Behrenstrasse«*). (Deutsche Banks hovedsæde i Berlin ligger i Behrenstrasse.) Udgiveren af tidsskriftet Die Bank, Alfred Lansburgh, skrev 1909 i en artikel Byzantinismens Økonomiske Betydning bl.a. om Wilhelm II's Palæstinarejse og »dens umiddelbare følge, Bagdadbanen, dette tysk foretagsomheds skæbnesvangre standardværk, som har større skyld i »indkredsningen' end alle vore politiske fejlgreb tilsammen«.**) (Ved indkredsningen forstås Edward VII's politik, der stræbte mod at isolere Tyskland og omslutte det med et forbund af imperialistiske tysk fjendtlige stater.) Den førnævnte Eschwege, der var medarbejder ved samme tidsskrift, skrev 1912 en artikel: Plutokrati og Embedsstand, hvor han bl.a. bragte afsløringer om sagen med den tyske embedsmand Volker, som havde udmærket sig ved sin energi som medlem af en kartelkommission, og som kort tid efter modtog en højt lønnet stilling i det største kartel, stålsyndikatet. Tilsvarende tilfælde, der absolut ikke er tilfældige, tvang den samme borgerlige forfatter til at indrømme, at »den i forfatningen garanterede økonomiske frihed allerede nu på mange hjemlige erhvervsområder er blevet en indholdsløs frase«, og at plutokratiets herredømme bevirker, at »selv den mest vidtgående politiske frihed ikke mere kan redde os fra at blive et folk af ufrie«***).

Hvad Rusland angår, vil vi nøjes med et enkelt eksempel: For nogle år siden fandtes i alle aviser en meddelelse om, at direktøren for kreditkancelliet, Davydov, nu forlod statstjenesten for at overtage en stilling i en storbank, med en løn som efter kontrakten i løbet af få år skulle stige til over 1 million rubler. Kreditkancelliet er en institution, hvis opgave er »at forene alle rigets kreditinstitutioners virksomhed«, og som yder hovedstadsbankerne subsidier op til 800-1000 millioner rubler.****) — — —

*) Der ZugzurBank (i Die Bank, 1909, 1, s. 79).

**) Samme sted (1909, 1, s. 301).

***) Samme sted (1911, 2, s. 825; 1913, 2, s. 962).

****) Agahd (s. 202).

Det er i det hele taget karakteristisk for kapitalismen, at den skiller besiddelse af kapital fra dennes anvendelse i produktionen, skiller pengekapitalen fra industri- eller produktionskapitalen, skiller rentieren, som udelukkende lever af indkomster fra pengekapitalen, fra driftsherren og alle, som deltager umiddelbart i anvendelsen af kapitalen. Imperialismen eller finanskapitalens herredømme er det højeste trin af kapitalismens udvikling, hvor denne adskillelse når en kolossal udstrækning. Finanskapitalens overvægt over alle øvrige former for kapital betyder rentierens og finansoligarkiets dominansen, betyder, at nogle få stater, der besidder finansiell »magt«, skiller sig ud fra de øvrige. I hvilket omfang denne proces foregår, viser emissionsstatistikken, dvs. statistik over udstedelsen af alle slags værdipapirer.

I det Internationale Statistiske Instituts Bulletin offentliggør A. Neymarck*) særdeles udførlige, fuldstændige og sammenlignelige tal for emissionerne i hele verden, som senere gentages i den økonomiske litteratur. Her er resultaterne for fire årtier:

Emissionernes samlede beløb i milliarder francs pr. tiår

1871-1880.....	76,1
1881-1890.....	64,5
1891-1900.....	100,4
1901-1910.....	197,8

I 1870'erne steg verdens emissionsbeløb især på grund af lån i forbindelse med den fransk-tyske krig og den derpå følgende Gründerperiode i Tyskland. I det store og hele er forøgelsen i de tre sidste årtier af det 19. århundrede relativt set ikke særligt stærk, og først det første tiår i det 20. århundrede bringer en uhyre forøgelse, næsten en fordobling på ti år. Begyndelsen af det 20. århundrede er altså et vendepunkt, ikke alene for monopolernes vækst (karteller, syndikater og truste), som der ovenfor var tale om, men også for finanskapitalens forøgelse.

Den samlede sum af hele verdens værdipapirer anslår Neymarck til omtrent 815 milliarder francs i 1910. Efter fraregning af anslåede dobbelttællinger, reducerer han

*) Bulletin de l'institut international de statistique, (t. 19, bog 2, La Haye, 1912). Tallene fra småstaterne er beregnet omtrentligt, nemlig efter tallene fra 1902 forøget med 20%.

summen til 575-600 milliarder. Lægges 600 milliarder til grund, er fordelingen mellem landene således:

Samlet sum af værdipapirer i milliarder francs 1910

England.....	142	} 479
Forenede Stater.....	132	
Frankrig.....	110	
Tyskland.....	95	
Rusland.....	31	
Østrig-Ungarn.....	24	
Italien.....	14	
Japan.....	12	
Holland.....	12	
Belgien.....	7,5	
Spanien.....	7,5	
Svejts.....	6,25	
Danmark.....	3,75	
Sverige, Norge, Rumænien osv.....	2,5	
I alt.....	600	

I denne oversigt ses det straks, hvor skarpt 4 særligt rige kapitalistiske lande udskiller sig med hver mellem 100-150 milliarder francs værdipapirer. Af disse fire er de to – England og Frankrig – de ældste og, som vi senere skal se, kolonirigeste af de kapitalistiske lande; de to andre – De Forenede Stater og Tyskland – er de lande, hvor udviklingstempoet og udbredelsen af kapitalistiske monopoler i produktionen har været stærkerst. Disse 4 lande tilsammen har 479 milliarder francs, dvs. næsten 80 pct. af hele verdens finanskapital. Næsten hele den øvrige del af verden spiller på den ene eller den anden måde skyldnerens og den tributpligtiges rolle over for disse lande – de internationale bankierer, verdenskapitalens fire »søjler«.

Ganske særligt må vi undersøge den rolle, som kapital-eksporten spiller ved dannelsen af finanskapitalens internationale net af afhængigheder og forbindelser.

IV. Kapitaleksporten

For den gamle kapitalisme med den fri konkurrences fuldstændige herredømme var eksport af *varer* karakter-

ristisk. For den nyeste kapitalisme med monopolernes herredømme er eksport af *kapital* blevet karakteristisk.

Kapitalisme er vareproduktion på sit højeste udviklingstrin, hvor også arbejdskraften bliver en vare. Tilvæksten i den indenlandske og især også i den internationale vareudveksling er et karakteristisk kendetegn for kapitalismen. Den ujævne og springende udvikling af de enkelte foretagender, de enkelte industrigrene og de enkelte lande er uundgåelig under kapitalismen. Først blev England før andre et kapitalistisk land og hen mod midten af det 19. århundrede, da det indførte frihandelen, gjorde det krav på rollen som »hele verdens værksted«, der skulle levere færdigvarer til alle lande, som til gengæld skulle forsyne England med råstoffer. Men Englands monopol i *denne* retning var allerede undergravet i sidste fjerdedel af det 19. århundrede; for en række andre lande havde, sikret ved »beskyttelses«-told, udviklet sig til selvstændige kapitalistiske stater. På tærsklen til det 20. århundrede finder vi en ny art monopoler i færd med at danne sig: for det første monopolforbund mellem kapitalisterne i alle den fremskredne kapitalismes lande, for det andet monopolstilling for de få rigeste lande, i hvilke akkumulationen af kapital har antaget gigantiske dimensioner. Der opstod en uhyre »kapitaloverflod« i de fremskredne lande.

Naturligvis, hvis kapitalismen kunne udvikle landbruget, som nu overalt er frygteligt langt efter industrien, hvis den kunne hæve leveniveauet for befolkningsmasserne, som overalt på trods af det svimlende tekniske fremskridt er forblevet halvsultne og ludfattige – da ville der ikke være tale om nogen kapitaloverflod. Og det er da også det »argument«, som gang på gang fremsættes af kapitalismens småborgerlige kritikere. Men da ville kapitalismen ikke være kapitalisme, eftersom både ujævnheden i udviklingen og massernes halvsultne leveniveau er væsentlige, nødvendige betingelser og forudsætninger for denne produktionsmåde. Så længe kapitalismen er kapitalisme, bliver kapitaloverfloden ikke anvendt til at hæve massernes levelfod i det pågældende land, da det ville betyde en formindskelse af kapitalisternes profit, men derimod til forøgelse af profitten ved hjælp af kapitaleksport til udlandet, til de tilbagestående lande. I disse tilbagestående lande er profitten i almindelighed meget stor,

idet der her kun findes lidt kapital, jorden er forholdsvis billig, lønningerne lave og råstoffer billige. Muligheden for kapitaludførsel bliver skabt ved, at en række tilbagestående lande allerede er draget ind i verdenskapitalismens kredsløb, jernbanernes hovedlinjer allerede lagt eller under bygning, de elementære betingelser for industriel udvikling sikret osv. Kapitaludførselen nødvendigsgøres ved, at kapitalismen i nogle lande er blevet »overmoden«, og at kapitalen dér (under forudsætning af landbrugets tilbagestående stilling og massernes armod) savner spillerum for »rentabel« anbringelse.

Følgende tilnærmelsesvis tal viser, hvilke kapitaler de tre hovedlande har investeret i udlandet*).

Kapital investeret i udlandet i milliarder francs

	England	Frankrig	Tyskland
1862	3,6	–	–
1872	15	10 (1869)	–
1882	22	15 (1880)	?
1893	42	20 (1890)	?
1902	62	27-37	12,5
1914	75-100	60	44

Heraf ser vi, at kapitaludførselen først i begyndelsen af det 20. århundrede har antaget kæmpedimensioner. Før krigen androg den kapital, der af de tre hovedlande var investeret i udlandet, 175-200 milliarder francs. Regner man udbyttet af denne kapital beskedent til 5 pct., må det have været ca. 8-10 milliarder francs årligt. Et solidt grundlag for imperialistisk undertrykkelse og udbytning af flertallet af verdens nationer og lande, for en håndfuld af de rigeste staters parasitisme!

*) Hobson: Imperialism (London, 1902, s. 58); Riesser, anf. værk (s. 395 og 404); Arndt, P i Weltwirtschaftliches Archiv (bd. 7, 1916, s. 35); Neymarck i Bulletin; Hilferding: Finanzkapital (s. 492); Lloyd George's tale i Underhuset 4. maj 1915, iflg. Daily Telegraph d. 5. maj 1915; Harms, B.: Probleme der Weltwirtschaft (Jena, 1912, s. 235 ff); Schilder, Siegmund: Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft (Berlin, 1912, bd. 1, s. 150); Paish, Georg: Great Britain's Capital Investments etc. (i Journal of the Royal Statistical Society, bd. 74, 1910-1911, s. 167 ff); Diouritch, Georges: L'Expansion des banques allemandes à l'étranger, ses rapports avec le développement économique de l'Allemagne (Paris, 1909, s. 84).

Hvorledes fordeles denne i udlandet investerede kapital sig på forskellige lande, *hvor* er den anbragt? Dette spørgsmål kan ganske vist kun finde et tilnærmet svar, men alligevel vil dette svar være i stand til at belyse visse almindelige vekselvirkninger og sammenhænge inden for den moderne imperialisme:

De udførte kapitalers omtrentlige fordeling på verdensdele (omkring 1910, i milliarder mark)

	England	Frankrig	Tyskland	I alt
Europa	4	23	18	45
Amerika	37	4	10	51
Asien, Afrika, Australien ...	29	8	7	44
I alt.....	70	35	35	140

For Englands vedkommende indtages førstepladsen af dets kolonier, som også er meget store i Amerika (f.eks. Canada), for ikke at tale om Asien osv. Den kæmpemæssige kapitaludførsel er her på det nøjeste knyttet til de gigantiske kolonier, hvis betydning for imperialismen nærmere skal behandles nedenfor. Anderledes i Frankrig. Frankrig har hovedsagelig investeret sin udførte kapital i Europa og først og fremmest i Rusland (ikke mindre end 10 milliarder francs). Her drejer det sig i øvrigt overvejende om lånekapital, om statslån og ikke om kapital, som anlægges i industriforetagender. Til forskel fra den engelske kolonialimperialisme kunne man kalde den franske for ågerimperialisme. I Tyskland finder man en tredje afart: Tysklands kolonier er ikke store, og dets eksportkapital fordeles sig mere ligeligt mellem Europa og Amerika.

Kapitaleksporten påvirker den kapitalistiske udvikling i de lande, mod hvilke den rettes, idet den fremskynder den overordentligt. Hvis derfor denne eksport er i stand til i nogen grad at hæmme udviklingen i de eksporterende lande, så kan dette kun ske ved til gengæld at udvide og uddybe den fortsatte kapitalistiske udvikling i hele verden.

De kapitaleksporterende lande får næsten altid mulig-

hed for at opnå visse »fordele«, hvis karakter sætter det særegne ved finanskapitalens og monopolernes epoke i det rette lys. Berlinerbladet Die Bank skriver f.eks. i oktober 1913 følgende:

»På det internationale kapitalmarked har der i den sidste tid udspillet sig en komedie, som var en Aristofanes værdig. Talrige fremmede stater, fra Spanien til Balkanlandene, fra Rusland til Argentina, Brasilien og Kina, træder åbenlyst eller hemmeligt ud på de store pengemarkeder med deres lånefordringer, hvoraf nogle er overordentligt påtrængende. Pengemarkederne er ganske vist ikke i nogen synderlig god forfatning, og heller ikke de politiske udsigter er synderligt rosenrøde. Men dog vover intet af pengemarkederne at afslå de fremmede krav af frygt for, at naboen skulle komme det i forkøbet, bevilge lånet og derved sikre sig retten til visse små gentjenester. Der falder jo ved den slags internationale forretninger altid lidt af til långiveren, enten det nu er en handelspolitisk fordel, en kulstation, eller et havnebyggeri, en fed koncession eller en kanonleverance«.*)

Finanskapitalen har skabt monopolernes epoke. Men monopolerne fører overalt de monopolistiske principper med sig: i stedet for konkurrencen på det åbne marked træder udnyttelsen af »forbindelserne« for at opnå profitabel forretning. Den sædvanligste fremgangsmåde er denne: ved et lån bliver det gjort til en betingelse, at en del af lånet bruges til køb af produkter fra kreditorlandet, især rustningsmateriel, skibe osv. Frankrig har i de sidste to årtier (1890-1910) meget ofte grebet til dette middel. Kapitaludførslen bliver et middel til at fremme vareeksporten. Transaktionerne mellem de særligt store foretagender er her af den art, at de, som Schilder**) »mildt« udtrykker det, »minder om korrupsion«. Krupp i Tyskland, Schneider i Frankrig, Armstrong i England – det er mønstreksempler på sådanne firmaer, som står i nær forbindelse med kæmpebankerne og regeringen, og som man »ikke kommer udenom« ved låntagning.

Frankrig, der ydede Rusland et lån, »pressede« Rusland i handelsaftalen af 16. september 1905 og sikrede sig visse indrømmelser indtil 1917; det samme skete med

*) Die Bank, (1913,2, s. 1024-1025).

**) Schilder, anf. værk (s. 346, 350 og 371).

handelsaftalen med Japan af 19. august 1911. Toldkrigen mellem Østrig og Serbien, der med en afbrydelse på syv måneder varede fra 1906 til 1911, var delvis fremkaldt af konkurrencen mellem Østrig og Frankrig om leverancer af krigsmateriel til Serbien. Paul Deschanel erklærede i januar 1912 i parlamentet, at franske firmaer fra 1908 til 1911 havde leveret Serbien for 45 millioner francs krigsmateriel.

I en beretning fra den østrig-ungarske konsul i Sao Paulo (Brasilien) hedder det: »Udbygningen af det brasilianske jernbanenet sker hovedsageligt ved fransk, belgisk, britisk eller tysk kapital; de pågældende lande sikrer sig ved de finansielle operationer, som står i forbindelse med baneanlæggene, også leverancen af det fornødne jernbanemateriel«.

På denne måde spænder finanskapitalen bogstaveligt talt sine net ud over alle verdens lande. En væsentlig rolle spiller her de i kolonierne oprettede banker og disses underafdelinger. De tyske imperialister betragter med misundelse de »gamle« kolonilande, som i denne retning er særligt »heldige«: i 1904 havde England 50 kolonibaner med 2279 afdelinger (i 1910: 72 med 5449 afdelinger); Frankrig 20 med 136 afdelinger, Holland 16 med 68, og Tyskland »i alt kun« 13 med 70 afdelinger.*) De amerikanske kapitalister misunder på deres side de engelske og de tyske: »I Sydamerika – klagede de i 1915 – har 5 tyske banker 40 afdelinger og 5 engelske 70... England og Tyskland har i de sidste 25 år investeret henved 4 milliarder dollars i Argentina, Brasilien og Uruguay, og resultatet er, at de deltager med 46 pct. i disse tre landes samlede handel«.**)

De kapitaleksporterende lande har i overført forstand delt verden imellem sig. Men finanskapitalen har også ført til en *direkte* opdeling af verden.

*) Riesser, anf. værk (4. opl., s. 375) og Diouritch (s. 283).

**) The Annals of the American Academy of Political and Social Science (bd. 59, maj 1915, s. 301). Samme sted (s. 331) læser vi, at den kendte statistiker Paish i sidste hæfte af finanstidsskriftet Statist har anslået den fra England, Tyskland, Frankrig, Belgien og Holland udførte kapital til 40 milliarder dollar, dvs. 200 milliarder francs.

V. Verdens opdeling mellem kapitalistsammenslutningerne

Kapitalisternes monopolistiske sammenslutninger – karteller, syndikater og truster – deler først og fremmest det indenlandske marked mellem sig, idet de mere eller mindre fuldstændigt tilriver sig det pågældende lands produktion. Men det indenlandske marked hænger under kapitalismen uadskilleligt sammen med det udenlandske. Kapitalismen har for længst skabt et verdensmarked. Og i samme grad, som kapitaleksporten voksede, og som de største monopolforbunds udenlandske og koloniale forbindelser og »indflydelsessfærer« udvidedes, ledte udviklingen på »naturlig« vis til aftaler i verdensmålestok, til internationale karteldannelser.

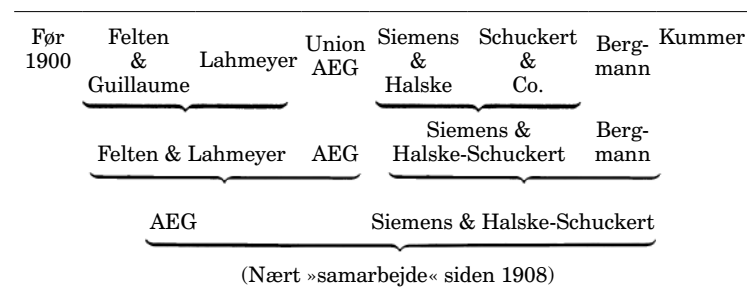
Dette er en ny fase i kapitalens og produktionens verdensomfattende koncentration, en fase, der står betydeligt højere end de foregående. Vi skal se, hvorledes dette overmonopol opstår.

Typisk for de nyeste tekniske fremskridt, for kapitalismen i *slutningen* af det 19. århundrede og begyndelsen af det 20. århundrede er elektroindustrien. Og denne udviklede sig stærkest i de to mest fremskredne af de nye kapitalistiske lande, i De Forenede Stater og i Tyskland. I Tyskland havde krisen i 1900 særlig stor indflydelse på koncentrationens tilvækst i denne industrigren. Bankerne, som allerede dengang var ret stærkt sammenvoksede med industrien, fremskyndede under denne krise i højeste grad de forholdsvis små foretagenders undergang og deres opsugning i storbedrifterne. »Idet de (bankerne)«, skriver Jeidels, »slår hånden af netop de virksomheder, som trænger mest til kapital, beforder de først en svimlende hausse, og dernæst redningsløs ruin for de selskaber, som ikke varigt er tæt forbundet med dem«.*)

Følgerne deraf var, at koncentrationen efter 1900 gik fremad med kæmpeskridt. Før 1900 fandtes der i elektroindustrien syv eller otte »grupper«, som hver bestod af flere selskaber (i alt 28), og bag hver af dem stod fra 2 til 11 banker. Omkring 1908-1912 smeltede disse grupper sammen til to eller én. Denne proces foregik på følgende måde:

*) Jeidels, anf. værk (s. 232).

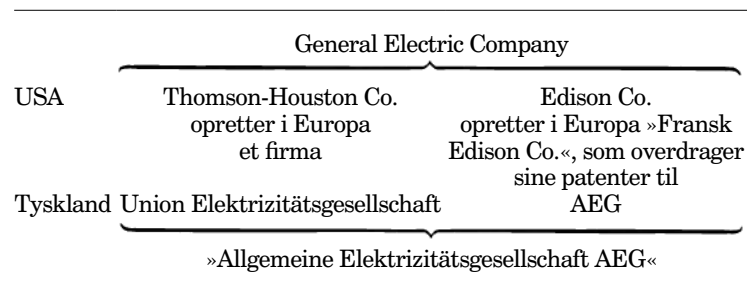
Grupper i elektroindustrien

Det berømte AEG (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft), som har udviklet sig på denne måde, behersker (gennem et »deltage«-system) 175-200 selskaber, og disponerer over en samlet kapital på ca. 1,5 milliarder mark. Det har alene 34 direkte udenlandske agenturer, heraf 12 aktieselskaber, – i mere end 10 stater. Allerede i 1904 beregnede man den tyske elektroindustri kapitalanlæg i udlandet til 233 millioner mark, deraf 62 millioner i Rusland. Det er overflødigt at sige, at AEG er et kæmpemæssigt »kombineret« foretagende. Det ejer bl.a. 16 fabrikationselskaber, som fremstiller de mest forskelligartede varer, lige fra kabler og isolatorer til automobiler og flyvemaskiner.

Men koncentrationen i Europa udgjorde også en bestanddel af koncentrationsprocessen i Amerika. Dette foregik på følgende måde:

General Electric Company

På denne måde opstod to »elektromagter«. »Andre findes der ikke på Jorden, i det mindste ikke fuldstændig uaf-

hængige af disse,« siger Heinig i sin artikel: Elektrotrustens Vej. De følgende tal giver en omtrentlig, men langtfra udtømmende forestilling om disse to »trusters« omsætning og omfang:

		Vareomsætning i mill. Mk.	Antallet af beskæft.	Nettofortjeneste i mill. Mk.
Amerika: GEC General Electric Co.	1907: 1910:	252 298	28.000 32.000	35,4 45,6
Tyskland: AEG All. Elektr.-Ges.	1907: 1911:	216 326	30.700 60.800	14,5 21,7

Og nu afslutter i 1907 den amerikanske og den tyske trust en overenskomst om en deling af verden. Konkurrencen udelukkes. GEC »får« De Forenede Stater og Canada, AEG »får« Tyskland, Østrig, Rusland, Holland, Danmark, Svejts, Tyrkiet og Balkan, Der er truffet særlige – naturligvis hemmelige – overenskomster angående datterselskaberne, som skal trænge frem i nye industrigrene og i »nye« – formelt endnu udelte – lande. De udveksler indbyrdes opfindelser og erfaringer.*)

Det er indlysende, hvor vanskelig konkurrencen er imod denne – i praksis ene – verdensomfattende trust, som disponerer over en kapital på flere milliarder mark og har afdelinger, repræsentanter, agenturer, forbindelser osv. i hver krog af verden. Men en deling af verden imellem to mægtige truste udelukker naturligvis ikke en nyopdeling, hvis styrkeforholdet – som følge af udviklingens ujævnhed, krige, krak osv. – forandrer sig.

Petroleumsindustrien frembyder et lærerigt eksempel på et forsøg på en sådan nyopdeling og kampen i den anledning.

»Verdens petroleumsmarked«, skriver Jeidels 1905, »er i det væsentligste endnu i dag opdelt mellem to store finansgrupper: Rockefeller's amerikanske Standard Oil Co. og beherskerne af den russiske Baku-olie, Rotschild og Nobel. Grupperne står i nær forbindelse med hinanden, men er i de sidste år truet i deres monopolstilling af fem fjender... «**): 1. de amerikanske petroleumskilders

*) Riesser, anf. værk; Diouritch, anf. værk (s. 239); Heinig, Kurt, anf. artikel

***) Jeidels (s. 192-193).

svigten; 2. konkurrencen fra firmaet Mantasjev i Baku; 3. petroleumskilderne i Østrig og 4. i Rumænien; 5. de oversøiske olieklæder, især i de hollandske kolonier (de stenrige firmaer Samuel og Shell, der oven i købet er forbundet med engelsk kapital). De tre sidste grupper er forbundet med tyske storbanker, med kæmpeforetagendet Deutsche Bank i spidsen. Disse banker har selvstændigt og planmæssigt fremmet petroleumsindustrien, f.eks. i Rumænien, for at have et »eget« støttepunkt. I den rumænske petroleumsindustri takserede man i 1907 den udenlandske kapital til at andrage 185 millioner francs, og heraf falder de 74 millioner på Tyskland.*)

Der begyndte en kamp, som da også i den økonomiske litteratur betegnes som en kamp om »en opdeling af verden«. På den ene side Rockefellerers »petroleumstrust«, der – for at rive *alt* til sig – stiftede et »datterselskab« i selve Holland og opkøbte petroleumskilderne i Hollandsk Indien for således at rette et slag mod hovedfjenden, den hollandsk-engelske Shell-trust. På den anden side søgte Deutsche Bank og de andre berlinske banker at »holde fast på« Rumænien og slutte det sammen med Rusland imod Rockefeller. Denne disponerede over en langt større kapital og et fortræffeligt organiseret transport- og distributionsapparat. Kampen kunne kun ende med Deutsche Banks fuldstændige nederlag, hvad der også blev tilfældet i 1907. Deutsche Bank havde nu kun valget imellem at likvidere sine »petroleumsinteresser« med milliontab eller at underlægge sig. Man valgte det sidste og sluttede med Standard Oil Co. en overenskomst, som var meget ugunstig for Deutsche Bank. Efter denne overenskomst forpligtede Deutsche Bank sig til »intet at foretage sig til skade for de amerikanske interesser«; det var dog bestemt, at overenskomsten skulle tabe sin gyldighed, hvis Tyskland ved lov indførte statsmonopol på petroleum.

Nu begynder »petroleumskommedien«. En af Tysklands finanskonger, von Gwinner, direktør i Deutsche Bank, påbegynder gennem sin privatsekretær Stauss en agitation til fordel for petroleumsmonopolet. Hele den vældige berlinske banks kæmpeapparat, alle de omfangsrige »forbindelser« bliver sat i bevægelse, pressen skriger op i »patriotisk« harme over den amerikanske trusts »åg«, og

*) Diouritch (s. 245-246).

den 15. marts 1911 vedtager Rigsdagen næsten enstemmig en beslutning, der opfordrer regeringen til at udarbejde et lovudkast om et petroleumsmonopol. Regeringen greb denne »populære« idé, og Deutsche Banks spil, som skulle føre den amerikanske kontrahent bag lyset og forbedre dens egen forretning ved statsmonopolet, så ud til at være vundet. De tyske petroleumskonger svælgede allerede på forhånd i den kæmpemæssige profit, som ville kunne måle sig med de russiske sukkerfabrikanter...

Men så kom for det første de tyske storbanker i hårene på hinanden om byttets deling, og Disconto-Gesellschaft afslørede Deutsche Banks selviske interesser; for det andet blev regeringen bange for en kamp mod Rockefeller, for det så ud til at være ret tvivlsomt, om Tyskland kunne få petroleum uden om ham (Rumæniens produktivitet er ringe); og for det tredje behandledes netop bevillingen på milliardbudgettet for 1913 til Tysklands krigsrustninger. Monopolprojektet blev udsat. Rockefellerers petroleums-trust gik foreløbig ud af kampen som sejrherre.

Det berlinske tidsskrift Die Bank skrev i den anledning, at Tyskland kun kunne bekæmpe petroleumstrusten ved et elektricitetsmonopol og ved omsætning af vandkraft til billig elektricitet. Men, tilføjede forfatteren, »elektricitetsmonopolet vil først komme i det øjeblik, da producenterne har brug for det; nemlig når det næste store krak i elektricitetsindustrien står for døren, når de vældige, dyre elektricitetsværker, som nu bygges alle vegne af elektricitetsindustriens private koncerner, og som stater, kommuner osv. allerede nu giver dem delvise monopoler på, ikke mere er i stand til at arbejde rentabelt. Så må man tage vandkraften i brug; dog vil man ikke lade staten omdanne den til billig elektricitet, men man vil atter overgive den til et »statsligt kontrolleret privatmonopol«, fordi de vældige erstatninger og affindelser, som man måtte betale privatindustrien..., ville belaste grundrenten for stærkt i et... elektricitetsmonopol. Således var det med kalimonopolet, således er det med petroleumsmonopolet, således vil det blive med elektricitetsmonopolet. Hvis blot vore statssocialister, som lader sig blænde af et smukt princip, engang ville indse, at monopolerne i Tyskland aldrig har haft til formål eller resultat at gavne forbrugerne eller bare at lade staten få del i driftsherregevinsterne, men altid blot har

tjent til ved statshjælp at sanere privatindustrier, der nærmest stod på bankerottens rand«.*)

Så værdifulde tilståelser ser borgerlige tyske nationaløkonomer sig nødsaget til at fremkomme med. Her ser vi anskueliggjort, hvorledes private og statslige monopoler i finanskapitalens epoke fletter sig ind i hinanden, og hvorledes både den ene og den anden slags kun danner enkelte kædeled i de største monopolindehaveres imperialistiske kamp om at dele verden.

Også i handelsskibsfarten har koncentrationens kæmpemæssige vækst ført til en opdeling af verden. I Tyskland opstod to vældige selskaber: Hamburg-Amerika-Linie og Norddeutscher Lloyd med en kapital på 200 millioner mark hver (i aktier og obligationer) og skibe til en værdi af 185-189 millioner mark. På den anden side dannedes der i Amerika den 1. januar 1903 den såkaldte Morgantrust, The International Mercantile Marine Co., som forener ni amerikanske og engelske dampskibsselskaber og råder over en kapital på 120 millioner dollars (480 millioner mark). Allerede i 1903 afsluttede de tyske kæmpeselskaber en overenskomst med denne anglo-amerikanske trust om opdelingen af verden i forbindelse med fordelingen af profitten. De tyske selskaber renoncerede på konkurrence i den engelsk-amerikanske fragtfart. Det blev nøjagtigt bestemt, hvilke havne der skulle »overlades« til hver især, der dannedes et fælles kontroludvalg osv. Overenskomsten blev sluttet på 20 år med den klausul, at den trådte ud af kraft i tilfælde af krig.**)

Højst lærerig er også det internationale skinnekartels tilblivelseshistorie. Allerede i 1884, i den værste industrielle depressions periode, gjorde de engelske, belgiske og tyske skinneværker for første gang forsøg på at danne et sådant kartel. Man enedes om ikke at konkurrere med hinanden på de pågældende indenlandske markeder, og de udenlandske markeder blev fordelt efter følgende forhold: England 66 pct., Tyskland 27 pct. og Belgien 7 pct. Hele Indien var reserveret England. Der udkæmpedes en fælles kamp imod et engelsk firma, der havde holdt sig uden for aftalen, og omkostningerne ved denne kamp dækkedes af en vis procent af det samlede salg. Men kar-

tellet faldt fra hinanden i 1886, da to engelske firmaer udtrådte. Det er karakteristisk, at der ikke kunne komme nogen ny aftale i stand i den efterfølgende industrielle opgangsperiode.

I begyndelsen af 1904 blev det tyske stålsyndikat stiftet. November 1904 blev det internationale skinnekartel fornyet med følgende normeringer: England 53,5 pct., Tyskland 28,83 pct., Belgien 17,67 pct. Hertil sluttede Frankrig sig med 4,8 pct., 5,8 pct. og 6,4 pct. for det første, andet og tredje år ud over 100 pct., dvs. med en samlet mængde af 104,8 pct. osv. I 1905 tiltrådte De Forenede Staters ståltrust (United States Steel Corporation) og senere også Østrig og Spanien. »I øjeblikket«, skriver Vogelstein 1910, »er Jordens deling fuldført, og de store forbrugere, først og fremmest statsbanerne, kan nu, da verden er givet bort, uden at deres interesser er varetaget, som digteren tage ophold i Zeus' himmel«.*)

Endvidere må nævnes det internationale zinksyndikat, som blev stiftet i 1909 og fordelte produktionen nøjagtigt mellem 5 grupper: de tyske, belgiske, franske, spanske og engelske værker; desuden den internationale krudt-trust, denne, som Liefmann siger: »ganske moderne nære forbindelse mellem alle tyske foretagender, der fremstiller sprængstof, og som derefter sammen med de på samme måde organiserede franske og amerikanske sprængstoffabrikker så at sige har fordelt hele verden mellem sig«.**)

I alt opregner Liefmann for året 1897 henimod 40 internationale karteller, som Tyskland tager del i, og for 1910 ca. 100.

En del borgerlige forfattere (til hvilke nu også slutter sig K. Kautsky, der fuldstændig har forrådt sin marxistiske indstilling fra f.eks. 1909) har givet udtryk for den mening, at de internationale karteller, som en af de mest typiske udtryksformer for kapitalens internationalisering, skulle give håb om fred mellem folkene under kapitalismen. Denne anskuelse er teoretisk fuldkommen forvrøvet og i praksis en sofisme og en uærlig metode til at forsvare den værste opportunisme. De internationale karteller viser, hvor stærke de kapitalistiske monopoler

*) Die Bank, (1912, 2, s. 629, 1036; 1913, 1, s. 388).

**) Riesser, anf. værk (s. 125).

*) Vogelstein: Organisationsformen (s. 100).

**) Liefmann: Kartelle und Trusts (2. opl., s. 161).

nu er blevet, og *hvad* kampen mellem kapitalistforbundene drejer sig om. Denne sidste omstændighed er den vigtigste; kun den gør os klar over begivenhedernes historisk-økonomiske mening; kampens *form* kan nemlig skifte og skifter også bestandig af forskellige, forholdsvis specielle og forbigående grunde, men kampens *væsen*, dens *klasseindhold*, kan ligefrem *ikke* ændre sig, så længe der findes klasser. Det er klart, at det gavner f.eks. det tyske bourgeoisie, som Kautsky efter sagens natur er gået over til med sine teoretiske betragtninger (hvad vi skal vende tilbage til) – når man tilslører *indholdet* af nutidens økonomiske kamp (fordelingen af verden), og fremhæver snart den ene, snart den anden *form* af denne kamp. Netop denne fejl begår Kautsky. Og det drejer sig naturligvis ikke alene om det tyske bourgeoisie, men om hele verdens bourgeoisie. Kapitalisterne deler verden imellem sig, ikke på grund af nogen særlig ondskab, men fordi det stadium, hvortil koncentrationen er nået, tvinger dem til at gå denne vej for at få profit; og fordelingen foretages »efter kapital«, »efter magt« – anden delingsmåde kan der jo heller ikke findes i vareproduktionens og kapitalismens system. Magten forandrer sig imidlertid med den økonomiske og politiske udvikling; for at forstå det, der sker, må man vide, hvilke spørgsmål der afgøres ved magtfor skydning. Om disse forskydninger nu er af »ren« økonomisk natur eller af *ikke-økonomisk* (f.eks. militær) art, er et underordnet spørgsmål, som ikke kan ændre noget i den grundlæggende opfattelse af kapitalismens seneste epoke. At sætte spørgsmålet om kampens og aftalernes form (i dag fredelig, i morgen ufredelig, i overmorgen atter ufredelig) i stedet for spørgsmålet om *indholdet* af kampen og aftalerne mellem kapitalist-sammenslutninger, er det samme som at synke ned til sofistens rolle.

Kapitalismens seneste epoke viser os, at der *på grundlag af* den økonomiske opdeling af verden danner sig visse relationer mellem kapitalistsammenslutningerne, men at der ved siden af og i sammenhæng hermed tillige danner sig visse relationer mellem de politiske sammenslutninger, staterne, på grundlag af den territoriale opdeling af verden, kampen om kolonierne, »kampen om det økonomiske territorium«.

VI. Verdens opdeling mellem stormagterne

I sit værk *De Europæiske Koloniers Territoriale Udvikling* giver geografen A. Supan*) følgende korte oversigt over denne udvikling i slutningen af det 19. århundrede:

Af 100 pct. areal besad de europæiske kolonimagter (samt De Forenede Stater):

	1876	1900	Tilvækst
I Afrika	10,8 pct.	90,4 pct.	+79,6 pct.
I Polynesien	56,8 pct.	98,9 pct.	+42,1 pct.
I Asien	51,5 pct.	56,6 pct.	+ 5,1
I Australien.....	100,0 pct.	100,0 pct.	–
I Amerika.....	27,5 pct.	27,2 pct.	÷ 0,3 pct.

»Det karakteristiske for denne periode«, slutter Supan heraf, »er altså Afrikas og Polynesiens opdeling«.

Da der ikke i Asien og Amerika findes ubesatte områder, dvs. områder, der ikke tilhører nogen stat, så må Supans slutning udvides således, at det karakteristiske for den pågældende periode er Jordens endelige opdeling, ikke endelig i den forstand, at en *nyfordeling* skulle være umulig – tværtimod er nyfordelinger mulige og uundgåelige – men i den forstand, at de kapitalistiske landes kolonipolitik er *hørt op* med at tage ubesatte landstrækninger på vor planet i besiddelse. Verden har for første gang vist sig opdelt, således at der nu *kun* kan blive tale om nyfordelinger, dvs. overgang fra en »besidder« til en anden, men ikke om at tage herreløst land i besiddelse.

Vi oplever følgelig en særegen epoke i verdens kolonipolitik, som på det højeste er knyttet til »kapitalismens nyeste udviklingstrin«, til finanskapitalen. Det er derfor nødvendigt fremfor alt at gå nærmere ind på det foreliggende materiale af kendsgerninger, for så nøjagtigt som muligt at fastslå såvel denne epokes forskellighed fra de foregående som tingenes øjeblikkelige tilstand. Her dukker først to konkrete spørgsmål op: om der kan konstateres en forstærkelse af kolonipolitikken, en skærpelse af kampen om kolonierne, netop i finanskapitalens epoke, og hvordan verden så nu er fordelt i denne henseende.

Den amerikanske forfatter Morris forsøger i sin bog

*) Supan, A.: Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien (1906, s. 254).

om kolonisationens historie*) at samle materialet om de engelske, franske og tyske kolonibesiddelsers størrelse i forskellige perioder af det 19. århundrede. Her følger – forkortet – hans resultater:

Kolonibesiddelsernes størrelse

År	England		Frankrig		Tyskland	
	Areal mill. kv. miles	Befolkning mill.	Areal mill. kv. miles	Befolkning mill.	Areal mill. kv. miles	Befolkning mill.
1815-30	?	126,4	0,02	0,5	–	–
1860	2,5	145,1	0,2	3,4	–	–
1880	7,7	267,9	0,7	7,5	–	–
1889	9,3	309,0	3,7	56,4	1,0	14,7

Englands kolonierobringer tiltager særlig stærkt i årene 1860-80 og er også i de sidste to årtier af det 19. århundrede meget betydelige, medens Frankrigs og Tysklands hovedsageligt netop falder i disse 20 år. Vi har allerede set, at den højeste udvikling af den førmonopolistiske kapitalisme, kapitalismen med overvejende fri konkurrence, falder i 1860'erne og 1870'erne. Nu ser vi, at det *netop efter denne periode*, at der begynder et uhyre »opsving« i kolonierobringerne, og at kampen om verdens territoriale opdeling i højeste grad skærpes. Det er derfor en ubestridelig kendsgerning, at kapitalismens overgang til monopolistisk kapitalisme, til finanskapital, er *knyttet til en skærpelse af kampen om verdens opdeling*.

I sit værk om imperialismen fremhæver Hobson særligt perioden 1884 til 1900 som en periode præget af en forstærket »ekspansion« (udvidelse af territorialbesiddelsen) for de vigtigste europæiske lande. Ifølge hans beregninger erhvervede England i denne periode 3,7 millioner kvadratkilometer med en befolkning på 57 millioner; Frankrig 3,6 millioner kvadratkilometer med en befolkning på 36,5 millioner; Tyskland 1 million kvadratkilometer med 14,7 millioner; Belgien 900.000 kvadratkilometer med 30 millioner, og Portugal 800.000 kvadratkilometer med 9 millioner indbyggere. Alle kapitalistiske staters jagen efter kolonier ved slutningen af det 19. århundrede og særlig fra firserne er

*) Morris, Henry C.: The History of Colonisation (New York, 1900, bd. 2, s. 88, bd. 1, s. 419, bd. 2, s. 304).

almindelig kendt i diplomatiets og udenrigspolitikens historie.

På det tidspunkt, hvor den fri konkurrence blomstrede rigest i England, i årene 1840-60, var Englands førende borgerlige politikere *modstandere* af kolonipolitikken og anså koloniernes befrielse og fuldstændige adskillelse fra England for uundgåelig og nyttig. M. Beer henviser i sin i 1898 udgivne afhandling om »den moderne engelske imperialism«*) til, at en engelsk statsmand som Disraeli, der i almindelighed absolut var venligt indstillet over for imperialismen, i 1852 har udtalt: »Kolonierne er møllestene om vor hals«. Men ved slutningen af det 19. århundrede var dagens helte i England Cecil Rhodes og Joseph Chamberlain, som åbent prædikede imperialismen og med den største kynisme driver imperialistisk politik!

Det er ikke uinteressant, at sammenhængen mellem den moderne imperialismes så at sige rent økonomiske og dens sociale og politiske rødder allerede dengang stod klart for det engelske borgerskabs førende politikere. Chamberlain prædikede imperialismen som »den sande, vise og sparsommelige politik«, idet han særligt betoner den konkurrence, som England nu møder på verdensmarkedet fra Tysklands, Amerikas og Belgiens side. Redningen ligger i monopolerne – sagde kapitalisterne og startede karteller, syndikater og truste; redningen ligger i monopolerne – lød ekkoet fra bourgeoisiets politiske førere, og de skyndte sig at bemægtige sig de endnu ubesatte dele af verden. Cecil Rhodes skal, efter hvad hans nære ven, journalisten Stead, fortæller, i 1895 have sagt følgende om sine imperialistiske ideer: »Jeg var i går i Londons East End (arbejderkvarteret), og overværede et møde af arbejdsløse. Og da jeg dér havde hørt de vilde taler, som var et eneste skrig om brød, og gik hjem, var jeg mere end nogen sinde overbevist om imperialismens vigtighed... Min store idé er løsningen af det sociale problem, nemlig således at vi kolonipolitikere for at beskytte det forenede kongeriges 40 millioner indbyggere mod en morderisk borgerkrig må skaffe nye landstrækninger, som kan optage befolkningsoverskuddet og skaffe nye afsætningsområder for de varer, de fremstiller i deres fabriker og miner. Imperiet, det har jeg altid sagt, er et

*) Die Neue Zeit (16. årg., 1898, bd. 1, s. 302).

mavespørgsmål. Vil man undgå borgerkrig, må man være imperialist«*).

Således talte i 1895 Cecil Rhodes, millionær, finanskon-ge og den, der bar hovedskylden for boerkrigen (21). Hans forsvar for imperialismen er kun grov og kynisk, men i grunden ikke forskellig fra den »teori«, der forfægtes af de herrer Maslov, Siidekum, Potresov, David og grundlæggeren af den russiske marxisme osv. osv. Cecil Rhodes var kun en noget mere ærlig socialchauvinist...

For at få så nøjagtigt et billede som muligt af den territoriale opdeling af verden og de forandringer, der har fundet sted på dette område i de sidste tiår, vil vi benytte det materiale, som Supan i sit ovenfor citerede værk leverer om alle staters kolonibesiddelse. Supan tager årene 1876 og 1900. Vi vil tage året 1876 – et godt valgt tidspunkt, for netop på dette tidspunkt kan man i det store og hele betragte udviklingen af den vesteuropæiske kapitalisme i dens førmonopolistiske stadium som afsluttet; og endvidere året 1914, idet vi erstatter Supans tal med de nyere fra Hiibners Geografisk-statistiske Tabeller. Supan befatter sig kun med kolonierne; vi anser det for nyttigt for at fuldstændiggøre billedet af verdens opdeling i al korthed at tilføje tallene for de ikke-koloniale lande og halvkolonierne, hvortil vi regner Persien, Kina og Tyrkiet: Persien er allerede næsten fuldstændig blevet koloni, Kina og Tyrkiet er ved at blive det.

Vi får følgende resultat:

*Stormagternes kolonibesiddelse
(Millioner km² og millioner indbyggere)*

	Kolonier				Moderlande		I alt	
	1876		1914		1914		1914	
	km ²	Ind- byg- gere	km ²	Ind- byg- gere	km ²	Ind- byg- gere	km ²	Ind- byg- gere
England	22,5	251,9	33,5	393,5	0,3	46,5	33,8	440,0
Rusland	17,0	15,9	17,4	33,2	5,4	136,2	22,8	169,4
Frankrig	0,9	6,0	10,6	55,5	0,5	39,6	11,1	95,1
Tyskland	–	–	2,9	12,3	0,5	64,9	3,4	77,2
U.S.A.	–	–	0,3	9,7	9,4	97,0	9,7	106,7
Japan	–	–	0,3	19,2	0,4	53,0	0,7	72,2
I alt	40,4	273,8	65,0	523,4	16,5	437,2	81,5	906,6

*) DieNeue Zeit (16. årg., 1898, bd. 1, s. 304).

De øvrige landes kolonibesiddelse (Bel- gien, Holland osv.	9,9	45,3
Halvkolonier (Persien, Kina, Tyrkiet) ...	14,5	361,2
De øvrige lande	28,0	289,9

Hele jorden

133,9 1657,0

Vi ser tydeligt, hvor »afsluttet« verdens opdeling var på grænsen mellem det 19. og 20. århundrede. Kolonibesid- delsen er taget uhyre til siden 1876: de 6 stormagters be- siddelser voksede fra 40 til 65 millioner kvadratkilometer, altså mere end halvanden gang; tilvæksten andrager 25 millioner kvadratkilometer, halvanden gang mere end mo- derlandenes samlede areal (16,5 millioner). Tre magter havde i 1876 ingen, og den fjerde, Frankrig, næsten ingen kolonier. Op til 1914 havde disse fire lande skaffet sig ko- lonier med 14,1 millioner kvadratkilometer eller næsten halvanden gang hele Europas areal, med en befolkning på næsten 100 millioner. Udvidelsen af kolonibesiddelsen foregår højest ujævnt. Sammenligner man f.eks. Frankrig, Tyskland og Japan, som i areal og folkemængde ikke af- viger alt for meget fra hinanden, ser man, at Frankrig har fået næsten 3 gange så store kolonier (efter areal) som Tyskland og Japan tilsammen. Men den franske fi- nanskapital var ganske vist også ved begyndelsen af den pågældende periode mange gange større end Tysklands og Japans tilsammen. Foruden de rent økonomiske betin- gelser har også – på disses basis – geografiske o.a. betin- gelser indflydelse på kolonibesiddelsernes størrelse. Hvor stærkt end i de sidste årtier verdens nivellering, udlignin- gen af økonomiske forhold og livsbetingelser er foregået i de forskellige lande under trykket af storindustrien, vare- udvekslingen og finanskapitalen, så findes der dog stadig en anselig forskel, og blandt de nævnte 6 lande finder vi på den ene side unge kapitalistiske lande (Amerika, Tysk- land, Japan) i usædvanlig hurtig udvikling, og på den an- den side lande med gammel kapitalistisk udvikling, som i den senere tid har udviklet sig meget langsommere end de andre (England, Frankrig); og endelig et land (nemlig Rusland), som i økonomisk henseende står længst tilba- ge, og hvor den moderne imperialistiske kapitalisme så at sige er overtrukket med et særlig tæt net af førkapitali- stiske forhold.

Ved siden af stormagternes kolonibesiddelse har vi stillet de mindre staters små kolonier, som så at sige danner det nærmeste objekt for en mulig og sandsynlig »nyfordeling« af kolonierne. Disse småstater beholder som regel kun deres kolonier takket være den omstændighed, at der mellem stormagterne er interessemodsætninger, rivninger osv., som forhindrer dem i at enes om byttets deling. Hvad angår de »halvkoloniale« stater, så er de eksempler på de overgangsformer, som vi møder overalt i naturen og i samfundet. Finanskapitalen er en så betydende, man tør vel sige afgørende magt i alle økonomiske og internationale forhold, at den er i stand til at underlægge sig, og faktisk underkaster sig endog lande, der er fuldstændig politisk uafhængige. Vi skal snart se eksempler derpå. Men naturligvis har finanskapitalen de »behageligste« og største fordele af sådanne underkastelser, som ledsages af tab af politisk uafhængighed for de undertvungne lande og folk. De halvkoloniale er i den henseende typiske som »mellemting«. Kampen om disse halvafhængige lande måtte naturligvis blive særlig akut i finanskapitalens tidsalder, da den øvrige verden allerede var fordelt.

Kolonipolitik og imperialismen har også eksisteret før kapitalismens nyeste stadium, ja før kapitalismen selv. Romerriget, der var baseret på slaveri, drev kolonipolitik og udformede en imperialismen. Men alle »almene« betragtninger over imperialismen, som glemmer eller går let hen over den radikale forskel i de økonomiske samfundsformationer, bliver uundgåeligt til tomme banaliteter eller skryderier, som f.eks. sammenligningen mellem »det store Rom og det store Britannien«^{*)}. Selv den kapitalistiske kolonipolitik på kapitalismens *tidlige* stadier adskiller sig væsentligt fra finanskapitalens kolonipolitik.

Det afgørende kendetegn på den nyeste kapitalisme er det herredømme, der udøves af de største arbejdsgiveres monopolsammenslutninger. Den slags monopoler er fastest, når *alle* råstofkilder samles på én hånd, og vi har set, med hvilken iver de internationale kapitalistsammenslutninger bestræber sig for at gøre enhver konkurrence umulig for modstanderen, for at opkøbe jernmalm-

lejer, oliekluder osv. Ene og alene kolonibesiddelsen garanterer monopolerens succes over for alle tilfældigheder i kampen mod modstanderen – også mod den tilfældighed, at modstanderen skulle finde på at forskanse sig bag en lov om statsmonopol. Jo mere udviklet kapitalismen er, og jo mere følelig råstofmanglen er, jo mere akut konkurrencen og jagten på råstofkilder er, des mere fortvivlet er kampen om at erhverve kolonier.

»Man kan endog«, skriver Schilder, »fremstille den påstand, som måske vil synes mange et paradoks, at byindustribefolkningens vækst i overskuelig fremtid langt snarere vil standse af mangel på industrielle råstoffer end af mangel på næringsmidler«. Det skorter f.eks. mere og mere på træ, som stadig bliver dyrere, læder, råstoffer til tekstilindustrien. »Som eksempel på de industrielle sammenslutningers bestræbelser på at gennemføre en udligning mellem jordbrug og industri inden for hele verdenshusholdningen, må nævnes: det internationale forbund af bomuldsspinderiforeninger, der har bestået siden 1904, i de vigtigste industristater, og forbundet af europæiske hørspinderiforeninger, der er stiftet 1910 efter dette forbillede«^{*)}.

Ganske vist prøver borgerlige reformpolitikere, deriblandt især vore dages kautskyner, at afsvække betydningen af den slags kendsgerninger ved at henvise til, at man »ville kunne« få råstofferne på det frie marked uden »kostbar og farlig« kolonipolitik, og at man »ville kunne« forøge udbuddet af råstoffer vældigt ved »simpel« forbedring af vilkårene for landbruget i almindelighed. Men den slags henvisninger bliver kun forsvarstaler for imperialismen, en besmykkelse af den; for de beror på, at man udelader den vigtigste særegenhed ved den moderne kapitalisme: monopolerne. Det frie marked bliver mere og mere en fortidslevning, monopolistiske syndikater og truster indsnævrer dag for dag dets område; og den »simple« forbedring af vilkårene for landbruget vil kræve en forbedring af massernes kår, en forhøjelse af lønningerne og formindskelse af profitten. Men hvor eksisterer truster, som bekymrer sig om massernes kår i stedet for om erobring af kolonier, undtagen i de sukkersøde reformpolitikeres fantasi?

^{*)} Lucas, C. P.: Greater Rome and Greater Britain (Oxford, 1912); Earl of Cromer: Ancient and Modern Imperialism (London, 1910).

^{*)} Schilder, anf. værk (s. 38-42).

Ikke alene de allerede opdagede råstofkilder er af betydning for finanskapitalen, men også de mulige kilder, for teknikken udvikler sig i vore dage med utrolig fart, og landstrækninger, som i dag er uanvendelige, kan i morgen gøres brugbare, hvis man finder nye metoder (og dertil kan en storbank udruste særlige ekspeditioner af ingeniører, agronomer osv.), og hvis der anvendes mere kapital. Og det samme kan siges om udforskningen af mineralrigdomme, om nye metoder til bearbejdelse og nyttiggørelse af de forskellige råstoffer osv. Og herfra stammer finanskapitalens uundgåelige bestræbelser for at udvide sit økonomiske område, eller endda slet og ret sit territorium. Ligesom trusterne kapitaliserer deres formue på grundlag af en dobbelt eller tredobbelt vurdering, idet de regner med de i fremtiden »mulige« (men ikke aktuelle) profitter og med andre resultater af monopolen, således bestræber finanskapitalen i almindelighed sig også for at rive så meget land som muligt til sig, ligegyldigt hvilket, ligegyldigt hvor, ligegyldigt hvordan, blot ud fra håbet om eventuelle råstofkilder, af angst for at komme til kort i den forrykte kamp om de sidste ufordelte stumper af verden eller ved nyfordeling af det allerede opdelt.

De engelske kapitalister anstrenger sig for på enhver måde at fremme bomuldsproduktionen i *deres* koloni Ægypten – i 1904 var allerede 0,6 mill. ha af i alt 2,3 mill. ha dyrket land beplantet med bomuld, dvs. mere end en fjerdedel – russerne gør det samme i *deres* koloni Turkestan, for på den måde kan de lettest slå deres udenlandske konkurrenter, lettest monopolisere råstofkilderne og skabe en mere økonomisk og givtig tekstiltrust med »kombineret« produktion og en samling af *alle* bomuldsdyrkningens og -tilvirkningens stadier på én hånd.

Kapitaleksportens interesser stimulerer ligeledes til erobring af kolonier; på kolonimarkedene kan man nemlig lettere holde konkurrenterne borte, sikre sig leverancer, befæste passende »forbindelser« o.m.a., når man anvender monopolistiske metoder (og undertiden er det kun muligt således).

Den ikke-økonomiske overbygning, der rejser sig på finanskapitalens grund, dens politik, dens ideologi, forstærker trangen til kolonierobringer. »Finanskapitalen ønsker ikke frihed, men herredømme«, siger Hilferding

med rette. Og ligesom for at udvikle og komplettere de tidligere anførte tanker af Cecil Rhodes*), skriver en borgerlig fransk forfatter, at der foruden den moderne kolonipolitik's økonomiske årsager også gør sig sociale årsager gældende: »Som følge af, at livet bliver mere og mere kompliceret, og at de komplicerede forhold og vanskelighederne ikke alene tynger arbejdermasserne, men også mellemklassen, opsamlers der sig i alle den gamle civilisations lande »utålmodighed, irritation og had, som truer den offentlige ro; den energi, der bliver slynget ud af bestemte klasser, må finde anvendelse og beskæftigelse uden for landets grænser, for at undgå en eksplosion hjemme«^{*)}.

Da det drejer sig om kolonipolitik i den kapitalistiske imperialismes epoke, må det bemærkes, at finanskapitalen og den dertil svarende internationale politik, som går ud på en kamp mellem stormagterne om verdens økonomiske og politiske opdeling, skaber en hel række *overgangsformer* for statslig afhængighed. Typisk for denne epoke er ikke alene de to hovedgrupper af lande, de, som ejer kolonier, og de, der selv er kolonier – men også de forskellige former af afhængige lande, som, skønt de formelt er politisk selvstændige, dog i virkeligheden er indviklet i et net af finansiell og diplomatisk afhængighed. Vi har allerede peget på en af disse former, halvkolonierne. Et mønstereksempel på den anden type er f.eks. Argentina.

»Sydamerika, særligt Argentina«, skriver Schulze-Gaevernitz i sit værk om den britiske imperialisme, »befinder sig i en sådan finansiell afhængighed af London, at det næsten kan betegnes som en engelsk handelskoloni«^{***)} De engelske kapitaler, som er anbragt i Argentina, takserer Schilder på grundlag af en beretning fra den østrig-ungarske konsul i Buenos Aires for året 1909 til 8,75 milliarder francs. Man kan herefter let forestille sig, med hvor faste bånd Englands finanskapital

*) Die Neu Zeit (16. årg., 1898, bd. 1, s. 304).

**) Wahl: La France aux colonies – citeret hos Russier, Henri: Le partage de l'Océanie (Paris, 1905, s. 165).

***) Schulze-Gaevernitz: Britischer Imperialismus und englischer Freihandel zu Beginn des 20-ten Jahrhunderts (Leipzig, 1906, s. 318). På samme måde Sartorius von Waltershausen: Das volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Ausland (Berlin, 1907, s. 46).

– og dens trofaste ven diplomatiet – er knyttet til bourgeoisie, til de ledende kredse i det økonomiske og politiske liv i Argentina.

En noget anden form for finansiell og diplomatisk afhængighed, trods politisk uafhængighed, frembyder Portugal. Portugal er en selvstændig, suveræn stat, men i praksis har Portugal, siden den spanske arvefølgekrig (1700-1714), altså i mere end 200 år, stået under Englands protektorat. England forsvarede Portugal og dets kolonier for at styrke sin egen stilling i kampen mod sine modstandere, Spanien og Frankrig. Til gengæld fik England handelsprivilegier, bedre betingelser ved vare- og især kapitaleksport til Portugal og dets kolonier, og tillige muligheden for at benytte Portugals havne, øer, telegrafkabler osv.*) Den art forbindelser mellem enkelte større og mindre stater har der altid været, men i den kapitalistiske imperialismes epoke bliver de til et alment system, de indgår som en bestanddel af det samlede system for »verdens opdeling« og bliver et led i den verdensomfattende finanskapitals operationer.

For at afslutte behandlingen af verdens opdeling skal endnu bemærkes følgende: Det er ikke alene den amerikanske litteratur efter den spansk-amerikanske krig og den engelske efter boerkrigen, der i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede ganske åbent og utvetydigt har rejst dette spørgsmål, og det er ikke heller den tyske litteratur alene (som mest »misundeligt« har forfulgt den »britiske imperialisme«), der systematisk har behandlet denne kendsgerning. Også i den franske borgerlige litteratur er dette spørgsmål blevet ret bredt og præcist drøftet, så vidt dette i det hele taget er muligt ud fra et borgerligt standpunkt. Vi henviser til den franske historieskriver Driault, som i sin bog Politiske og Sociale Problemer i kapitlet om Stormagterne og Verdens Deling skriver følgende: »I løbet af de sidste år er alle frie landstrækninger i verden, med undtagelse af Kina, blevet besat af Europas og Nordamerikas magter. På denne basis foregik der allerede konflikter og indflydelsesforskydninger, som danner forsvarsler for endnu alvorligere eksplosioner i nær fremtid. Det gælder nemlig om at skynde sig: de nationer, som endnu ikke har forsy-

net sig, risikerer aldrig at få deres andel, aldrig at komme til at deltage i den uhyre udbytning af jorden, som vil blive et af de væsentligste træk i det kommende (dvs. det 20.) århundrede«. Dette er grunden til, at hele Europa og Amerika i den sidste tid har været grebet af en feber efter koloniale arealudvidelser, af »imperialisme«, som er det mest påfaldende karaktertræk for det 19. århundredes slutning«. Og forfatteren tilføjer: »Under denne opdeling af verden, i dette vanvittige kapløb om Jordens skatte og store markeder, står styrkeforholdet mellem de imperier, der blev grundlagt i dette (det 19. årh.), i fuldstændigt misforhold til den europæiske position, som disse nationer indtager, der har skabt disse riger. De magter, som råder over Europas skæbne og dominerer der, er *ikke* tillige dominerende i hele verden, og da den koloniale styrke, håbet om at bemægtige sig endnu ukendte rigdomme, åbenbart påvirker styrkeforholdet mellem de europæiske magter, så vil kolonispørgsmålet, eller om man vil »imperialismen«, som allerede har forandret de politiske forhold i Europa, stadig komme til at forandre dem mere og mere«.*)

VII. Imperialismen som et særligt stadium af kapitalismen

Vi må nu forsøge at drage visse slutninger og at sammenfatte, hvad vi hidtil har sagt om imperialismen. Imperialismen er vokset frem som en videreudvikling og direkte fortsættelse af kapitalismens grundbegreber. Men kapitalismen blev først på et bestemt, meget højt udviklingstrin til kapitalistisk imperialisme, da nogle af dens grundtræk begyndte at forvandle sig til deres modsætning, og da der over hele linjen dannedes og fremtrådte træk af en overgangsperiode fra kapitalismen til en højere samfundsordning. Det økonomisk fundamentale i denne proces er, at de kapitalistiske monopoler afløser den kapitalistiske frikonkurrence. Den fri konkurrence er væsensmærket for kapitalismen og vareproduktion overhovedet; monopoliet er den fri konkurrences direkte modsætning, men den fri konkurrence selv begyndte for øjnene af os at forvandle sig til monopol, idet den skabte storindustrien, fortrængte småvirksomhederne, erstattede

*) Schilder, anf. værk (bd. 1, s. 160-161).

*) Driault, J.-E.: Problèmes politiques et sociaux (Paris, 1900, s. 299).

store virksomheder med endnu større, kort sagt bragte koncentration og kapital så vidt, at monopolet opstod og stadig opstår deraf, nemlig karteller, syndikater, truster og dermed sammensmeltet kapital fra en halv snes milliardbanker. Og tillige ser vi, at monopolerne ikke fjerner den fri konkurrence, som de er vokset ud af, men består ved siden af den og over den, og således fremkalder en række særligt krasse og skarpe modsigelser, gnidninger og konflikter. Monopolet er overgangen fra kapitalismen til en højere ordning.

Skulle man fremsætte en så kort definition af imperialismen som muligt, så måtte man sige, at imperialismen er kapitalismens monopolistiske stadium. Denne definition ville indeholde hovedsagen, for på den ene side er finanskapitalen nogle få monopolistiske storbankers bankkapital, der er smeltet sammen med de monopolistiske industrisammenslutningers kapital, og på den anden side er verdens opdeling overgangen fra en kolonipolitik, der uhindret kunne brede sig over strækninger, ingen kapitalistisk magt endnu havde besat, til en kolonipolitik, der består i monopolistisk beherskelse af den allerede fuldstændig opdelt jord.

Alt for korte definitioner er ganske vist nemme, fordi de resumerer det vigtigste, men dog utilstrækkelige, så snart man specielt vil udlede væsentlige træk ved det fænomen, man skal definere. Derfor må vi – uden at glemme, at alle definitioner kun har betinget og relativ betydning, fordi en definition aldrig kan omfatte alle en fuldt udviklet foreteelses mangfoldige sammenhænge – give en definition af imperialismen, som indeholder følgende 5 af dens vigtigste kendetegn: 1. en koncentration af produktion og kapital, der har nået et så højt udviklingstrin, at den har skabt monopoler, der spiller en afgørende rolle i det økonomiske liv; 2. bankkapitalens sammensmeltning med industrikapitalen og skabelse af et finansoligarki på basis af denne »finanskapital«; 3. kapitaleksporten, til forskel fra vareeksporten, opnår særlig stor betydning; 4. der opstår internationale monopolistiske kapitalistsammenslutninger, som deler verden mellem sig, og 5. Jordens territoriale opdeling mellem de kapitalistiske stormagter er afsluttet. Imperialismen er kapitalismen på det udviklingstrin, hvor finanskapitalens og monopolerne herredømme er skabt, hvor kapitaleksporten har

nået fremtrædende betydning, hvor verdens opdeling mellem de internationale truster er begyndt, og opdelingen af Jordens hele territorium mellem de største kapitalistiske lande er afsluttet.

Vi skal senere se, hvorledes imperialismen kan og må defineres på anden måde, når man ikke nøjes med at betragte rent økonomiske grundbegreber, (hvad den anførte definition indskrænker sig til), men også betragter den historiske placering, som dette stadium i kapitalismen indtager inden for kapitalismen overhovedet, eller forholdet mellem imperialismen og de to hovedretninger inden for arbejderbevægelsen. Det må straks bemærkes, at imperialismen, opfattet på denne måde, uden tvivl udgør et særligt stadium i kapitalismens udvikling. For at give læseren en så godt begrundet forestilling om imperialismen som muligt, har vi med vilje citeret et stort antal udtalelser af *borgerlige* økonomer, som har set sig tvungne til at anerkende de ubestrideligt fastslåede kendsgerninger inden for kapitalismens nyeste økonomi. Af samme grund har vi anført udførlige statistiske oplysninger, som viser, til hvilket trin bankkapitalen er vokset osv., i hvilke overgangen fra kvantitet til kvalitet, overgangen fra udviklet kapitalisme til imperialismen kommer til udtryk. Det siger sig selv, at alle grænser i naturen og i samfundet naturligvis er betingede og bevægelige, således at det ville være meningsløst at strides f.eks. om, fra hvilket år eller årti imperialismen kan siges at være »endeligt« udformet.

Og dog må man strides om definitionen af imperialismen, især med den mest fremtrædende marxistiske teoretiker fra den såkaldte II Internationales epoke, dvs. det kvarte århundrede 1889-1914, med Karl Kautsky. I 1915, ja allerede i november 1914, vendte Kautsky sig afgørende imod grundtankerne i vor definition af imperialismen, idet han hævdede, at imperialismen ikke skal forstås som en »fase« eller et trin i det økonomiske liv, men blot som en politik, en ganske bestemt politik, som finanskapitalen »foretrækker«; at imperialismen ikke kan »identificeres« med den »moderne kapitalisme«; at hvis man ved imperialismen forstår »alle den moderne kapitalismes foreteelser«, karteller, protektionisme, højfinansens herredømme, kolonipolitik, så bliver spørgsmålet om imperialismens nødvendighed for kapitalismen til den »platteste

tautologi«; for i så fald er imperialismen »naturligvis en livsbetingelse for kapitalismen« osv. Kautskys tankegang kan vi gengive mest præcist ved at citere hans definition af imperialismen, en definition, som direkte er rettet mod de af os udviklede ideer (tyske marxister har gennem mange år fremsat lignende ideer, og deres indvendinger kender Kautsky for længst som indvendinger fra en bestemt retning inden for marxismen).

Kautskys definition lyder således:

»Imperialismen er et produkt af den højtudviklede industrielle kapitalisme. Den består i enhver kapitalistisk industrinations stræben efter at undertvinge og knytte et stadig større *landbrugsområde* (Kautskys kursiv) til sig uden hensyn til, hvilke nationer det beboes af«.*)

Denne definition duer ikke; eftersom den er ensidig, dvs. den fremhæver vilkårligt et enkelt spørgsmål, det nationale (som ganske vist både i sig selv og i forhold til imperialismen er af den største vigtighed), forbinder det vilkårligt og *urigtigt alene* med industrikapitalen i de lande, som annekterer andre nationer, og skyder lige så vilkårligt og urigtigt annekser af landbrugsområder i forgrunden.

Imperialismen er stræben efter annekser, det er det, den *politiske* del af Kautskys definition går ud på. Dette er rigtigt, men højst ufuldstændigt, for politisk betyder imperialismen overhovedet stræben efter vold og reaktion. Det er imidlertid den *økonomiske* side af spørgsmålet, som Kautsky *selv* bragte ind i *sin* definition, der interesserer os her. Urigtighederne i Kautskys definition er iøjnefaldende. Det er jo netop *ikke* industri-, *men* finanskapitalen, der er karakteristisk for imperialismen. Det er ikke noget tilfælde, at den særligt hurtige tilvækst i *finanskapitalen* og den samtidige *svækkelse* i *industrikapitalen* i Frankrig siden 80'erne har fremkaldt en voldsom tilspidsning af den annekseristiske (koloniale) politik. For imperialismen er det netop karakteristisk, at bestræbelserne *ikke blot* går ud på at annektere landbrugsområder, men også udprægede *industriområder* (Tysklands appetit på Belgien, Frankrigs på Lotringen); for det første tvinger nemlig den fuldførte opdeling af Jorden til ved

*) Die Neue Zeit (1914, 2, s. 909, fra 11. sept. 1914. Se også 1915, 2, s. 107 ff.).

en *nyopdeling* at strække hånden ud efter *ethvert* territorium, og for det andet er det betegnende for imperialismen, at nogle stormagter kappes om hegemoniet, dvs. bestræber sig for at bemægtige sig territorier, ikke så meget direkte til egen fordel som for at svække modstanderen og undergrave *hans* hegemoni (for Tyskland er Belgien af særlig vigtighed som støttepunkt over for England; for England igen Bagdad som støttepunkt mod Tyskland osv.).

Kautsky påberåber sig særligt – og ofte – englænderne, som han mener har fastslået den rent politiske betydning af begrebet imperialismen på hans, Kautskys, måde. Lad os tage englænderen Hobson; i hans værk Imperialismen fra 1902 læser vi følgende:

»Den ny imperialismen adskiller sig fra den ældre, for det første ved, at den erstatter et enkelt, voksende imperiums bestræbelser med den teori og praksis, ifølge hvilke imperier konkurrerer, hver især tilskyndet af samme begær efter politisk ekspansion og handelspolitiske fordele; for det andet ved finans- eller kapitalanlægsinteressernes overvægt over handelsinteresserne«.*)

Vi ser altså, at Kautsky absolut har uret, når han påberåber sig englænderne i almindelighed (han kunne højst påberåbe sig de vulgære engelske imperialister eller direkte forsvarere af imperialismen). Vi ser også, at Kautsky, som gør krav på fremdeles at forsvare marxismen, i virkeligheden tager et skridt baglæns i forhold til den *socialliberale* Hobson, som behandler de to »historisk-konkrete« (Kautsky håner ligefrem det historisk-konkrete med sin definition!) kendetegn ved den moderne imperialismen *rigtigere*: 1. konkurrencen mellem *flere* imperialister og 2. finansmandens dominerende rolle over for handelsmanden. Men hvis det hovedsageligt drejer sig om, at en industristat annekterer et landbrugsland, så fremhæves dermed handelsmandens dominerende rolle.

Kautskys definition er ikke alene urigtig og umarxistisk, den tjener som grundlag for et helt system af opfattelser, som over hele linjen bryder med såvel marxistisk teori som marxistisk praksis; det vil blive behandlet senere. Helt og holdent usaglig er den ordstrid, som Kautsky har påbegyndt om, hvorvidt kapitalismens nye-

*) Hobson, Imperialism (London, 1902, s. 324).

ste trin skal kaldes imperialismen eller finanskapitalens stadium. Man kan kalde det, hvad man vil – det er ikke dét, det kommer an på. Det væsentlige er, at Kautsky skiller imperialismens politik fra dens økonomi, idet han taler om anneksioner som en politik, finanskapitalen »foretrækker«, og stiller den over for en anden angiveligt mulig borgerlig politik på samme basis, nemlig finanskapitalens. Heraf følger, at monopoler i det økonomiske liv skulle være forenelige med en ikke-monopolistisk, ikke-voldelig, ikke-anneksionistisk fremgangsmåde i politik. Heraf følger, at verdens territoriale opdeling, der er fuldbyrdet netop i finanskapitalens epoke og danner grundlaget for de nuværende særprægede former for konkurrence mellem de kapitalistiske stormagter, skulle kunne forenes med en ikke-imperialistisk politik. Resultatet er en tilsløring, en afstumpning af de fundamentale modsigelser inden for kapitalismen, i stedet for en afsløring af deres dybde. Resultatet er borgerlig reformisme i stedet for marxisme.

Kautsky polemiserer imod den tyske forsvarer af imperialismen og anneksioner, Cunow, hvis tankegang er ligeså plump som kynisk: imperialismen er den moderne kapitalisme; kapitalismens udvikling er uundgåelig og progressiv, følgelig er imperialismen også progressiv, og vi bør tilbede og lovprise imperialismen! Denne tankegang minder om den karikatur, som narodnikkerne (22) opstillede over for de russiske marxister i 1894-95: hvis marxisterne anser kapitalismen i Rusland for uundgåelig og progressiv, så skulle de hellere oprette knejper og selv virke for kapitalisme. Kautsky svarer Cunow: nej, imperialismen er ikke den moderne kapitalisme, men blot en form for den moderne kapitalismes politik, og vi kan og skal bekæmpe denne politik, bekæmpe imperialismen, anneksioner osv.

Ved første øjekast synes dette svar ret rimeligt, men i virkeligheden betyder det en finere, men tilsløret og derfor farligere propaganda for en forsoning med imperialismen; for en »bekæmpelse« af trusternes og bankerens politik, som lader det økonomiske grundlag for trusterne og bankerne uberørt, løber ud i borgerlig reformisme og pacifisme, i harmløse, fromme ønsker. At sætte sig ud over de bestående modsigelser, at glemme de vigtigste

af dem, i stedet for at afdække dem i hele deres dybde – det er Kautskys teori, som ikke har noget til fælles med marxismen. Og sådan en »teori« tjener naturligvis kun til at forfægte tanken om enhed med folk som Cunow!

»Fra et rent økonomisk standpunkt«, skriver Kautsky, »er det ikke udelukket, at kapitalismen kan gennemløbe endnu en fase: kartelpolitikens overførelse på udenrigspolitikken, ultraimperialismens fase«,*) dvs. en overimperialisme, en forening af imperialismerne i hele verden, en fase, hvor de ikke kæmper indbyrdes, hvor krigene under kapitalismen afskaffes, og hvor »den internationalt forbundne finanskapital foretager en fælles udbytning af verden«.**)

Denne »ultraimperialismeteori« vil vi vende tilbage til for i detaljer at vise, hvor afgørende og uigenkaldeligt den bryder med marxismen. Som det overalt i dette arbejde er vor fremgangsmåde, må vi først betragte de nøjagtige økonomiske kendsgerninger om dette spørgsmål. Er en »ultraimperialisme« mulig fra et »rent økonomisk standpunkt«, eller er det ultravrøvl?

Forstår man ved et rent økonomisk standpunkt en »ren« abstraktion, så løber alt, hvad der lader sig sige herom, ud i den tese: udviklingen går i retning af monopoler, altså i retning af ét verdensmonopol, én verdenstrust. Det er utvivlsomt rigtigt, men lige så intetsigende som at fastslå, at »udviklingen går« i retning af næringsmidlernes fremstilling i laboratorier. I denne betydning er ultraimperialismens »teori« ikke mindre tåbelig, end en »ultralandsbrugets teori« ville være.

Men hvis man taler om de »rent økonomiske« betingelser for finanskapitalens epoke som en historisk konkret epoke, som falder ved begyndelsen af det 20. århundrede, så får vi det bedste svar på »ultraimperialismen«s døde abstraktioner (der kun kan tjene det ene, højst reaktionære mål: at aflede opmærksomheden fra dybden i de *forhåndenværende* modsigelser), når vi stiller den over for den moderne verdenshusholdnings konkrete økonomiske realitet. Kautskys tomme snak om ultraimperialismen

*) Die Neue Zeit (1914, 2 (32. årg.), s. 921, fra 11. sept. 1914. Se også 1915, 2, s. 107 ff.).

**) Die Neue Zeit (1915, 1, s. 144, fra 30. april 1915).

nærer bl.a. den grundfalske tanke, som er vand på imperialismens forsvareres mølle, at finanskapitalens herredømme *afsvækker* ujævnhederne og modsigelserne inden for verdensøkonomien, medens det i virkeligheden *forstærker* dem.

R. Calwer gjorde i sit skrift *Indføring i Verdensøkonomien**) forsøg på at samle de vigtigste rent økonomiske kendsgerninger, som muliggør en konkret forestilling om vekselvirkningerne inden for verdensøkonomien ved overgangen fra det 19. til det 20. århundrede. Han deler verden i 5 »økonomiske hovedområder«: 1. det mellem-europæiske (hele Europa med undtagelse af Rusland og England); 2. det britiske; 3. det russiske; 4. det østasiatiske og 5. det amerikanske; kolonierne regnes med til den stat, som ejer dem, og de få lande, som ikke falder ind under nogen af områderne, er ladet ude af betragtning, f.eks. Persien, Afghanistan og Arabien i Asien, Marokko og Abessinien i Afrika osv.

Vi skal her i forkortet form gengive de økonomiske kendsgerninger, som Calwer anfører om disse områder:

Verdens økonomiske hovedområder	Areal (i mill. km ²)	Indbyggerantal (i mill. =)	Samfærdselsmidler		Handel (i mill. Mk.)	Industri		
			Jernbanernes skinnelængde (i 1000 km)	Handelsflåde (i mill. tons)		Årsproduktion af stenkul (i mill. tons)	Årsproduktion af råjern (i mill. tons)	Antal spindler i bomuldsindustrien (i mill.)
1. det mellem-europæiske	27,6 (23,6)	388 (146)	204	8	41	251	15	26
2. det engelske	28,9 (28,6)	398 (355)	140	11	25	249	9	51
3. det russiske	22,0	131	63	1	3	16	3	7
4. det østasiatiske	12,0	389	8	1	2	8	0,02	2
5. det amerikanske	30,0	148	379	6	14	245	14	19

I parentes er vedføjet koloniernes areal og befolkningstal.

*) Calwer, R.: *Einführung in die Weltwirtschaft* (Berlin, 1906).

Vi ser her 3 områder med højtudviklet kapitalisme (stærk udvikling både af trafikvæsenet og af handel og industri): det mellemeuropæiske, det britiske og det amerikanske, og deriblandt 3 verdensbeherskende stater, Tyskland, England og De Forenede Stater. Den imperialistiske konkurrence og kampen mellem dem bliver overordentlig skærpet ved, at Tyskland kun råder over et ganske ringe areal og få kolonier. Dannelsen af Centraleuropa ligger endnu ude i fremtiden, og dets fødsel foregår i fortvivlet kamp. Foreløbig er hele Europas særkende politisk splittelse. I de engelske og amerikanske områder derimod er den politiske koncentration meget stor, men der består her et uhyre misforhold mellem det britiske områdes umådelige kolonier og det amerikanske områdes ubetydelige. I kolonierne er kapitalismen først i sin vorden. Kampen om Sydamerika skærpes stadig.

To områder med svag kapitalistisk udvikling er det russiske og det østasiatiske. I det første finder vi en overordentlig ringe befolkningstæthed, i det andet en overordentlig stor; i det første er den politiske koncentration stor, i det andet mangler den ganske. Man begynder først nu at dele Kina, og kampen herom mellem Japan, De Forenede Stater osv. bliver skærpet mere og mere.

Denne virkelighed, med dens uhyre mangfoldighed af økonomiske og politiske betingelser, med det yderst uensartede tempo i de forskellige landes vækst osv., med den desperate kamp mellem de imperialistiske stater, denne virkelighed kan man så stille op mod Kautskys naive fabel om »fredelig« ultraimperialisme! Er det ikke en forskrækket småborgers reaktionære forsøg på at gemme sig for den truende virkelighed? De internationale karteller, hvori Kautsky ser kimene til ultraimperialisme (ligesom man i fremstillingen af tabletter i laboratoriet »kan« se en kim til ultralandbruget), frembyder de ikke netop eksempler på opdeling, og *nyopdeling* af verden, på overgang fra fredelig opdeling til ufredelig og omvendt? Amerikas og andre landes finanskapital, som hidtil, sammen med Tyskland, fredeligt havde delt verden f.eks. i det internationale skinnekartel eller i den internationale trust for handelsskibsfart, *nyopdeler* de ikke nu verden på grundlag af nye styrkeforhold, der ændrer sig på højst ufredelig måde?

Finanskapitalen og trusterne afsvækker ikke forskel-

lighederne i væksttempo i de forskellige dele af verdensøkonomien, men forstærker dem. Men så snart styrkeforholdene ændrer sig, hvorledes skal da modsigelserne *under kapitalismen* løses uden ved *magt*? Nøjagtige angivelser over forskellen i kapitalismens og finanskapitalens væksttempo i den samlede verdenshusholdning finder vi i jernbanestatistikken*). Under den imperialistiske udviklings sidste årtier har skinnelængden udviklet sig på følgende måde:

Skinnelængde (i 1000 km)

	1890	1913	Tilvækst	
Europa	224	346	122	
USA	268	411	143	
Alle kolonier	82	210	128	
Selvstændige og halvselvstændige lande i Asien og Amerika	43	137	94	
	} 125		} 347	
			} 222	
I alt	617	1104	487	

Stærkest foregik udvidelsen af jernbanenettet i kolonierne og i de selvstændige (og halvselvstændige) lande i Asien og Amerika. Som bekendt regerer her de 4-5 største kapitalistiske staters finanskapital uindskrænket. 200.000 km nye jernbaner i kolonierne og i andre lande i Asien og Amerika – det betyder nye kapitalanlæg til mere end 40 milliarder mark på særligt gunstige betingelser, med særlige rentabilitetsgarantier, med indbringende ordrer til stålværkerne osv.

Hurtigst vokser kapitalismen i kolonierne og i de oversøiske lande. Og blandt disse lande selv opstår *nye* imperialistiske magter (Japan). Verdensimperialismernes kamp skærpes. Den tribut, finanskapitalen tager fra de særligt indbringende foretagender i kolonierne og de oversøiske lande, vokser. Ved fordelingen af dette »bytte« tilfalder den største bid lande, som ikke altid står i spidsen med hensyn til det tempo, i hvilket produktiv-

*) Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich (1915). Archiv für Eisenbahnwesen (1892). For 1890 måtte uvæsentlige detaljer vedrørende fordelingen af jernbaner på kolonierne beregnes tilnærmelsesvis.

kræfterne udvikles. I de største lande androg skinnelængderne, for hvert land med dets kolonier:

Skinnelængde (i 1000 km)

	1890	1913	Tilvækst ca.
De Forenede Stater	268	413	145
Det britiske Rige	107	208	101
Rusland	32	78	46
Tyskland	43	68	25
Frankrig	41	63	22
For de 5 lande tilsammen	491	830	339

Ca. 80 pct. af den samlede skinnelængde er altså i hænderne på de 5 største stater. Men koncentrationen af *ejendomsretten* til disse baner, koncentrationen af finanskapitalen, er endnu meget større; for engelske og franske millionærer ejer f. eks. en stor del af aktierne og obligationerne i de amerikanske, russiske og andre landes jernbaner.

England har takket være sine kolonier forøget »sit« jernbanenet med 100.000 km eller fire gange så meget som Tyskland. Men som bekendt foregik udviklingen af produktivkræfterne i dette tidsrum, særligt i kul- og jernindustrien, betydeligt hurtigere i Tyskland end i England, for slet ikke at tale om Frankrig og Rusland. I 1892 producerede Tyskland 4,9 millioner ton råjern, England derimod 6,8; men allerede 1912 producerede Tyskland 17,6 mod 9,0, altså et vældigt forspring for England!*) Og man må spørge: hvilket andet middel end krig kan der *på kapitalismens grund* findes til at fjerne misforholdet mellem udviklingen af produktivkræfterne og akkumuleringen af kapital på den ene side og fordelingen af kolonier og »indflydelsessfærer« for finanskapitalen på den anden side?

VIII. Kapitalismens parasitisme og forfald

Vi må nu beskæftige os med endnu en meget vigtig side ved imperialismen, som i de fleste betragtninger over

*) Sml. også Crammond, Edgar: The Economic Relations of the British and German Empires (i Journal of the Royal Statistical Society, juli 1914, s. 777 ff.).

dette emne ikke behandles tilstrækkeligt. Til marxisten Hilferdings mangler hører, at han her, i sammenligning med ikke-marxisten Hobson, gør et skridt baglæns: vi taler her om den parasitisme, der kendetegner imperialismen.

Som vi har set, er imperialismens dybeste økonomiske grundlag monopolet. Dette monopol er kapitalistisk, dvs. det er vokset ud af kapitalismen og befinder sig under kapitalismens, vareproduktionens og konkurrencens almene vilkår i en vedvarende og uløselig modsætning til disse almene vilkår. Ikke desto mindre afføder det, som ethvert andet monopol, uundgåeligt en tendens til stagnation og forfald. I samme målestok som der, selv forbigående, indføres monopolpriser, forsvinder til en vis grad stimulansen til tekniske fremskridt, og følgelig til ethvert andet fremskridt; i samme målestok opstår endvidere så den *økonomiske* mulighed for kunstigt at bremse tekniske fremskridt. Et eksempel: i Amerika har en vis Owens opfundet en flaskemaskine, som betyder en revolution i flaskefremstillingen. Det tyske kartel af flaskefabrikanter opkøber Owens' patenter for at lægge dem til side og således forhindre deres anvendelse. Ganske vist kan monopolet under kapitalismen aldrig fuldstændigt og i længere tid udelukke konkurrencen på verdensmarkedet (det er jo i øvrigt en af grundene til, at ultraimperialismens teori er meningsløs). Ganske vist virker muligheden for ved tekniske forbedringer at formindske produktionsomkostningerne og højne profitten til gunst for fornyelser. Men den *tendens* til stagnation og forfald, som karakteriserer monopolet, virker alligevel og vinder overhånd i enkelte industrigrene, i enkelte lande og for visse tidsrum.

Monopolet på at beherske særligt udstrakte, rige eller vel beliggende kolonier virker i den samme retning.

Endvidere: imperialismen er en uhyre ophobning i nogle få lande af pengekapital, der, som vi har set, kan nå så højt som 100-150 milliarder francs i værdipapirer. Deraf følger en ekstraordinær forøgelse af rentierernes klasse eller rettere lag, dvs. personer, der lever af at »klippe kuponer«, personer, der absolut ikke deltager i nogen som helst virksomhed, personer, hvis fag er lediggang. Kapitalexporten, et af imperialismens væsentligste økonomi-

ske grundlag, forøger yderligere dette rentierlags komplette adskillelse fra produktionen, og påtrykker hele det land, som lever af at udbytte nogle oversøiske landes og koloniers arbejde, snylterens stempel.

»I året 1893«, skrev Hobson, »androg den britiske kapital, der var investeret i udlandet, ca. 15 pct. af Det forenede Kongeriges samlede formue«.*) Det må her erindres, at denne kapital i 1915 var steget til omtrent 2½ gange så meget.»Den aggressive imperialisme«, læser vi videre hos Hobson, »som kommer skatteyderne så dyrt at stå, og som har så ringe værdi for industriherren og for købmanden... er en kilde til stor profit for den kapitalist, der søger plads for sin kapital« (på engelsk gengives dette begreb ved ordet »investor« = rentier)... »Storbritanniens hele årsindkomst fra den samlede udenrigs- og kolonihandel, fra ind- og udførsel, anslås for året 1899 af statistikeren Giffen til 18 millioner pund sterling« (ca. 170 millioner rubler) »når man regner med 2,5 pct. af årsomsætningen, der i alt andrager 800 millioner pund sterling«. Så stor denne sum end er, så formår den dog ikke at forklare Storbritanniens aggressive imperialisme. Denne finder langt snarere sin forklaring i de 90-100 millioner pund sterling, der fremkommer som udbytte af »investeret« kapital, rentierlagets indtægt.

Rentierernes indtægter er altså i det »dygtigste handelsland« i verden over 5 gange større end indtægterne ved udenrigshandelen! Dette er kernen i imperialismen og den imperialistiske snylten.

Begrebet rentierstat (Rentnerstaat) eller ågerstat bliver derfor almindeligt brugt i den økonomiske litteratur om imperialismen. Verden er delt i en lille klat ågerstater og et uhyre flertal af skyldnerstater. »Men blandt de udenlandske kapitalanlæg«, skriver Schulze-Gaevernitz, »kommer de forrest, som ydes til politisk afhængige eller nærtstående lande: England låner til Ægypten, Japan, Kina, Sydamerika. Dets krigsflåde er her i nødsfald retshåndhæver. Politisk magt beskytter England mod skyldnerens protest«. **) Sartorius von Waltershausen opstiller i sit værk Det Nationaløkonomiske System for Kapitalanlæg i Udlandet Holland som mønster på en rentierstat og

*) Hobson (s. 59, 62).

**) Schulze-Gaevernitz: *Britischer Imperialismus...* (s. 320m.fl.).

påviser, at England og Frankrig er ved at blive det*). Schilder mener, at fem industristater England, Frankrig, Tyskland, Belgien og Svejts, er »udprægede kreditorlande«; når han ikke regner Holland med, er det kun, fordi dette land er »mindre industrielt udviklet«.**) De Forenede Stater er kun en kreditorstat over for Amerika.

»England«, skriver Schulze-Gaevernitz, »udvikler sig efterhånden fra en industristat til en kreditorstat. Trods absolut tilvækst i den industrielle produktion, også i udførslen af industriprodukter, stiger den relative betydning af rente- og dividendebeløbene af emissions-, kommissions- og spekulationsfortjenesterne for den samlede økonomi. Denne kendsgerning er efter min mening det økonomiske grundlag for det imperialistiske opsving. Kreditor står i et fastere forhold til debitor end sælgeren til køberen***). Om Tyskland skrev udgiveren af det berlinske tidsskrift Die Bank, A. Lansburgh, i 1911 i en artikel Den Tyske Rentierstat: »Man spotter ofte i Tyskland den hang til rentiertilværelse, som findes i den franske befolkning, men glemmer, at forholdene i Tyskland, for så vidt middelstanden angår, mere og mere kommer til at ligne de franske«.****)

Rentierstaten er den parasiterende, forfaldende kapitalismes stat, og denne omstændighed genspejler sig med nødvendighed i alle socialpolitiske forhold i de pågældende lande, og i særdeleshed i arbejderbevægelsens to grundstrømninger. For at vise dette så anskueligt som muligt, giver vi ordet til Hobson, der er det mest »tilforladelige« vidne, fordi man umuligt kan mistænke ham for at nære forkærlighed for »marxistisk ortodoksi«; desuden er han englænder og godt kendt med dette land, der er så rigeligt forsynet med kolonier, finanskapital og imperialistiske erfaring.

Under det friske indtryk af boerkrigen, skildrede Hobson imperialismens sammenhæng med »finansmændenes interesser, deres voksende profit på kontrakter, leverancer osv. og skrev: »De kræfter, som angiver retningen

for denne udprægede snylterpolitik, er kapitalisterne; men de samme motiver udøver også deres virkning på visse arbejderkredse. I mange byer er de vigtigste industrigrene afhængige af regeringsbestillinger, og imperialismen i metal- og skibsbygningsindustriens centre står ikke mindst i forbindelse med denne kendsgerning.« Ifølge Hobson var der to slags omstændigheder, som svækkede de gamle imperiers magt: 1. »økonomisk parasitisme« og 2. militær rekruttering af afhængige folkeslag. »Først er der den økonomiske parasitisme, der består i, at den herskende stat benytter sine provinser, kolonier og afhængige lande til at berige sin herskende klasse og til at bestikke sin underklasse, for at den skal forholde sig roligt«. Fra vor side kan vi tilføje, at forudsætningen for en sådan bestikkelses økonomiske mulighed, ligegyldigt hvordan den sker, er høj monopolprofit.

Om den anden omstændighed skriver Hobson: »Til de sælsomste symptomer på imperialismens blindhed hører den sorgløshed, med hvilken England, Frankrig og andre imperialistiske nationer slår ind på denne vej. England er her gået længst. De fleste af de slag, som udkæmpedes for at erobre vort indiske rige, gennemførtes af armeer, som bestod af indfødte. I Indien, og i den sidste tid også i Ægypten, er der store stående hære under kommando af englændere; næsten alle de krige, som står i forbindelse med vore afrikanske dominions, med undtagelse af den sydligste del, har indfødte ført for os«.

Perspektiverne for Kinas opdeling giver Hobson anledning til følgende økonomiske vurdering: »De største dele af Vesteuropa ville i så fald få samme udseende og karakter som f. eks. nu Sydengland, Rivieraen og de dele af Italien og Svejts, der er præget af turister og rigmandsvillaer: en lille flok rige aristokrater, der modtager dividende og pensioner fra det fjerne østen, dernæst en noget større gruppe af funktionærer og forretningsfolk, en masse tjenestefolk og arbejdere beskæftigede ved transportvæsenet og i de sidste stadier af produktionen af mere letfordærlige varer; alle de væsentlige industrigrene ville forsvinde, og de vigtigste næringsmidler og industriprodukter ville flyde som tribut fra Asien og Afrika«. »Vi har antydning af muligheden for en endnu større alliance af de vesteuropæiske stater, en europæisk føderation af stormagter, som tværtimod at fremme civilisationens sag

*) Sartorius von Waltershausen: Das volkswirtschaftliche System (Berlin, 1907, bog 4).

**) Schilder (s. 393).

***) Schulze-Gaevernitz: Britischer Imperialismus... (s. 122).

****) Die Bank (1911,1, s. 10-11).

kunne fremkalde den kolossale fare for en vesteuropæisk parasitisme: en gruppe fremskredne industrinationer, hvis øverste klasser ville modtage vældige tributter fra Asien og Afrika og med disse tributter underholde store tamme masser af undergivne, som ikke mere ville være beskæftiget i den egentlige landbrugs- og industriproduktion, men med personlige tjenesteydelser eller med underordnet industriarbejde under kontrol af et nyt finansaristokrati. De, som er tilbøjelige til med en håndbevægelse at afvise en sådan teori« (der burde stå perspektiv) »kan blot tænke på de økonomiske og sociale forhold i de distrikter af vore dages Sydengland, som allerede nu er reduceret til en sådan stilling; de kan tænke på, hvilken vældig udvidelse af dette system, der ville blive mulig, hvis Kina blev underkastet økonomisk kontrol af lignende grupper af finansmænd, af 'investorer' og deres politiske og kommercielle funktionærer, som ville presse profit ud af det mægtigste potentielle reservoir, som verden endnu har kendt, for at forbruge denne profit i Europa. Situationen er alt for indviklet, verdenskræfternes spil altfor uberegneligt til at sandsynliggøre den ene eller den anden udtydning af fremtiden i en enkelt retning; men de indflydelser, som i øjeblikket behersker Vesteuropas imperialism, bevæger sig i denne retning, og støder de ikke på nogen indflydelse i modsat retning, afledes de ikke til anden side, så arbejder de netop i retning af en sådan udgang«.*)

Hobson har fuldstændig ret: *hvis* imperialismens kræfter ikke mødte nogen indflydelse i modsat retning, så ville de netop føre til dette. Betydningen af »Europas Forenede Stater« under den nuværende imperialistiske situation er her rigtigt vurderet. Kun burde man tilføje, at *også inden for* arbejderbevægelsen »arbejder« opportunisterne, der nu har vundet en midlertidig sejr i de fleste lande, systematisk og stædigt i denne retning. Imperialismen, som betyder en opdeling af verden, og udbytning ikke alene af Kina, og som betyder monopolistisk høje profiler for en håndfuld af de rigeste lande, skaber den økonomiske mulighed for bestikkelse af de øverste lag af proletariatet; den nærer, former og befæster derved opportunisten. Man må dog ikke overse de kræfter, som den

socialliberale Hobson naturligvis ikke ser, og som modvirker imperialismen i almindelighed og opportunisten i særdeleshed.

Den tyske opportunist Gerhard Hildebrand, som i sin tid på grund af sit forsvar for imperialismen blev udelukket af partiet, men som vel nu godt kunne være leder i Tysklands såkaldte »socialdemokratiske« parti, supplerer Hobson udmærket, når han propaganderer for »Vesteuropas Forenede Stater« (uden Rusland) med det formål at foretage »fælles« aktioner... mod Afrikas negre, mod »den store islamitiske bevægelse«, og som skulle opretholde »en hær- og flådemagt af allerførste rang« imod en »kinesisk-japansk koalition« o.m.a.*)

Den skildring, som Schulze-Gaevernitz giver af »den britiske imperialism«, afslører de samme træk af parasitisme. Medens den britiske nationalindtægt er omtrent fordoblet i årene 1865-1898, er »indkomsterne fra udlandet« i samme tidsrum *nidoblet*. Når »de farvedes opdragelse til arbejde« henregnes til imperialismens »fortjenester« (og det går jo ikke uden tvang...), så består imperialismens »fare« deri, at Europa »skyder alt arbejde overhovedet – først landbrugs- og bjergværksarbejde, senere også det grovere industriarbejde – over på de farvede folkeslag og selv trækker sig tilbage til rentierrollen, hvorved det måske forbereder de farvede racers økonomiske og deraf følgende politiske frigørelse«.

I England bliver stadig mere jord unddraget landbruget og anvendt til sport og fornøjelse for de rige. Om Skotland – det mest aristokratiske jagt- og sportsområde – siger man, at »det lever af sin fortid og af mr. Carnegie« (den amerikanske milliardær). Alene til hestevæddeløb og rævejagter anvender England årligt 14 millioner pund (ca. 130 millioner rubler). Antallet af rentierer i England beløber sig til rundt regnet en million. Procenttallet for den producerende befolkning går tilbage:

År	Befolkning i England i millioner	Antallet af arbejdere i hovedindustriene i millioner	Pct. af befolkningen
1851	17,9	4,1	23 pct.
1901	32,5	4,9	15 pct.

*) Hildebrand, Gerhard: Die Erschütterung der Industrieherrschaft und des Industriesozialismus (1910, s. 229 ff).

*) Hobson (s. 103, 144, 205, 335, 386).

Og den borgerlige undersøger af »Britisk Imperialisme ved Begyndelsen af det 20. Århundrede« er tvunget til, når han taler om den engelske arbejderklasse, systematisk at holde arbejderne »øverste lag« og det »underste, egentlige proletariske lag« ude fra hinanden. Det øverste lag leverer medlemsmasserne til Kooperationen og fagforeningerne, til sportsforeningerne og de utallige religiøse sekter. Det er også efter deres niveau, at den valgret er tilpasset, som i England »stadig er *begrænset nok til at holde det underste, egentlige proletariske lag borte*«!! For at besmykke den engelske arbejderklassens kår, plejer man kun at tale om dette øvre lag, som udgør et *mindretal* af proletariatet; med hensyn til arbejdsløsheden f.eks., »drejer det sig overvejende om et spørgsmål for Londons og det underste proletariske lags vedkommende, og *dette er i politisk henseende kun af ringe vægt*«.*) Man burde egentlig have sagt: og dette er for de borgerlige politikus'er og de »socialistiske« opportuniste kun af ringe vægt.

Til de ejendommeligheder ved imperialismen, der knytter sig til de skildrede forhold, hører den aftagende udvandring fra de imperialistiske lande og den tiltagende indvandring til disse lande fra mere tilbagestående stater med lavere arbejds lønninger. Udvandringen fra England er, som Hobson bemærker, sunket siden 1884: den androg i dette år 242.000 og i 1900 kun 169.000. Udvandringen fra Tyskland nåede maksimum i tiåret 1881-90, nemlig 1.453.000 og sank i de følgende to tiår ned til henholdsvis 544.000 og 341.000. Til gengæld steg antallet af de arbejdere, som kom til Tyskland fra Østrig, Italien og Rusland osv. Efter folketællingen for 1907 fandtes der på dette tidspunkt i Tyskland 1.342.294 udlændinge, deraf 440.800 industriarbejdere og 257.329 landarbejdere.***) I Frankrig er arbejderne i mineindustrien »for en stor del« udlændinge: polakker, italienere, spaniere.****) I De Forenede Stater indtager indvandrerne fra Øst- og Sydeuropa de dårligst lønnede stillinger, medens de amerikanske arbejdere udgør den største procentdel af formændene og de bedst betalte arbejdere.*****) Imperialismen har tendens til også

*) Schulze-Gaevernitz: *Britischer Imperialismus...* (s. 301).

**) Statistik des Deutschen Reichs (bd.211).

****) Henger: *Die Kapitalanlage der Franzosen* (Stuttgart, 1913).

*****) Hourwich: *Immigration and Labour* (New York 1913).

blandt arbejderne at udskille privilegerede kategorier og skille dem ud fra proletariatets store masse.

Det må bemærkes, at imperialismens tendens til at spalte arbejderne, til at styrke opportunismen blandt dem og afføde et midlertidigt forfald i arbejderbevægelsen har vist sig i England længe før slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede, for to af de vigtigste kendetegn på imperialismen – stor kolonibesiddelse og monopolstilling på verdensmarkedet – viste sig allerede i England fra midten af det 19. århundrede. Marx og Engels fulgte igennem årtier systematisk sammenhængen mellem opportunismen i arbejderbevægelsen og den engelske kapitalismes imperialistiske særegenheder. Engels skrev f.eks. den 7. oktober 1858 til Marx: »... det engelske proletariat bliver faktisk mere og mere borgerligt, således at denne den mest borgerlige af alle nationer synes at ville ende med at have et borgerligt aristokrati og et borgerligt proletariat *ved siden* af bourgeoisiet. Hos en nation, som udbytter hele verden, er dette ganske vist på en vis måde i sin orden«(23). Næsten et kvart århundrede senere taler han i et brev af 11. august 1881 om fagforeninger, »som kun kan sammenlignes med de værste engelske, der lader sig føre af folk, der er købt eller i det mindste betalte af bourgeoisiet«, (24) og i et brev til Kautsky af 12. september 1882 skriver Engels: »De spørger mig, hvad de engelske arbejdere tænker om kolonipolitikken? Åh, de tænker akkurat det samme som om politik overhovedet... Der findes jo her intet arbejderparti, der findes kun konservative og liberale radikale, og arbejderne er flod med til at nyde godt af Englands verdensmarkeds- og kolonimonopol«*) (25). (Det samme siger Engels også i forordet til anden udgave af *Arbejderklassens Stilling i England*, 1892) (26).

Her ser vi tydeligt årsager og virkninger. Årsager: 1. det pågældende lands udbytning af hele verden; 2. dets monopolstilling på verdensmarkedet; 3. dets kolonimonopol. Virkninger: 1. borgerliggørelse af en del af det engelske proletariat; 2. en del af proletariatet lader sig lede af folk, som er købt eller i hvert fald betalt af bourgeoisiet.

*) Briefwechsel von Marx und Engels (bd. 2, s. 290; bd. 4, s. 433); Karl Kautsky: *Sozialismus und Kolonialpolitik* (Berlin, 1907, s. 79). Denne brochure skrev Kautsky, da han i de uendelig fjerne tider endnu var marxist.

Imperialismen ved begyndelsen af det 20. århundrede har fuldendt verdens opdeling blandt nogle få stater, af hvilke hver enkelt nu udbytter (i betydningen opnåelse af ekstra-profit) en ikke meget mindre del af verden end Englands i 1858; hver indtager en monopolstilling på verdensmarkedet takket være trusterne, kartellerne og finanskapitalen samt kreditors forhold til debitor; hver af dem har til en vis grad et kolonimonopol (vi så, at af *alle* koloniers 75 millioner kvadratkilometer er 65 mill., eller 86 pct. koncentreret i hænderne på 6 stormagter; 61 millioner, eller 81 pct., tilhører alene tre magter).

Det karakteristiske træk ved situationen i dag består i de økonomiske og politiske betingelser, som med nødvendighed skærper opportunistens uforenelighed med arbejderbevægelsens almindelige og fundamentale interesser: imperialismen, som tidligere kun fandtes i kim, har udviklet sig til det herskende system; de kapitalistiske monopoler har tilkæmpet sig førstepladsen i samfundsøkonomien og politikken; verdens opdeling er fuldført; og på den anden side ser vi i stedet for det ubestridte engelske monopol en lille gruppe imperialistiske magters kamp om deltagelse i monopolet; en kamp, der kendetegner hele begyndelsen af det 20. århundrede. Opportunismen kan nu ikke mere i en lang række årtier stå som fuldstændig sejrherre i noget lands arbejderbevægelse, som den var det i England i sidste halvdel af det 19. århundrede; i en række lande er opportunismen tværtimod blevet moden, overmoden og gået i forrådnelse ved, at den som socialchauvinisme er smeltet fuldstændig sammen med den borgerlige politik.*)

IX. Kritik af imperialismen

Kritik af imperialismen forstår vi i dette ords brede betydning som de forskellige samfundsklassers forhold til imperialismens politik i forbindelse med deres almene ideologi.

På den ene side de vældige dimensioner, som kendetegner den på få hænder koncentrerede finanskapital med sit overordentlig vidtforgrenede og tætte net af forbindelser

*) Såvel den åbne russiske socialchauvinisme, som repræsenteres af d'herrer Potresov, Tjkhenskeli, Maslov osv., som den skjulte (d'herrer Tjkhoidse, Skobelev, Akseleod, Martov o.a.) er vokset frem af opportunismen russiske afart, nemlig likvidatortendensen (27).

og tilknytninger, hvorved denne kapital har undertvunget ikke alene de mellemstore og små, men selv de allermindste kapitalister og driftsherrer; på den anden side den skærpede kamp med de andre nationalstatslige finansgrupper om verdens opdeling og om herredømmet over andre lande – alt dette bevirker, at alle besiddende klasser i flok og følge går over på imperialismens side. »Almen« begejstring for dens perspektiver, rasende forsvaret for imperialismen og besmykkelse af den på alle mulige måder, det er vor tids tegn. Imperialismens ideologi trænger også ind i arbejderklassen. Denne klasse er ikke ved en kinesisk mur adskilt fra de andre klasser. Når man med rette har kaldt førerne for nutidens såkaldte »socialdemokratiske« parti i Tyskland for »socialimperialister«, dvs. socialister i ord og imperialister i gerning, så må det bemærkes, at Hobson allerede i 1902 har gjort opmærksom på eksistensen af »fabianerimperialister«, som tilhører det opportunistiske Fabian Society i England. (28)

Borgerlige forskere og forfattere optræder i reglen i en noget tilsløret form som forsvarere for imperialismen, idet de søger at udviske imperialismens fuldstændige herredømme og dens dybe rødder, og i stedet drager enkeltheder og underordnede detaljer i forgrunden for derved at bortlede opmærksomheden fra det væsentlige til fordel for »reformprojekter«, der ikke kan tages alvorligt, som f.eks. politikontrol med truster og banker o.l. Sjældnere optræder de kyniske åbenlyse imperialister, som har mod til at erkende det tåbelige i at ville reformere imperialismens grundegenskaber.

Vi vil anføre et eksempel: i tidsskriftet *Weltwirtschaftliches Archiv* beflitter de tyske imperialister sig på at følge de nationale befrielsesbevægelser i kolonierne, særligt naturligvis i de ikke-tyske. De registrerer gæringen og protesterne i Indien, bevægelsen i Natal (Sydafrika), Hollandsk Indien osv. I en notits om den engelske beretning fra den konference af undertrykte nationer og racer, som fandt sted den 28.-30. juni 1910, og hvori repræsentanter for forskellige folkeslag under fremmedherredømme i Asien, Afrika og Europa deltog, skriver en af disse imperialister i en vurdering af de taler, der blev holdt på konferencen: »Imperialismen, hedder det, skal bekæmpes; de herskende stater skal anerkende de undergivne folks

ret til selvstyre, og en international domstol skal overvåge håndhævelsen af de overenskomster, som sluttes mellem stormagterne og de svagere nationer. Ud over disse fromme ønsker kommer man ikke. Vi ser intet tegn på en erkendelse af, at imperialismen er uadskilleligt forbundet med kapitalismen i dens nuværende form og derfor (!!!) lige så lidt nogen erkendelse af, at en direkte kamp mod imperialismen er håbløs, når man da ikke indskrænker sig til at træde op mod særlig hæslige udskejelser.*) Da det er et bedrag, et »fremt ønske« at ville reformere imperialismens grundlag, og da de borgerlige repræsentanter for de undertrykte nationer »ikke kommer ud over dette«, så går den borgerlige repræsentant for den undertrykkende nation »ud over dette«, men *baglæns*, til servilitet over for imperialismen; en servilitet, som pyntes med »videnskabelige« prætentioner. Også en slags »logik« !

Spørgsmålene om, hvorvidt en reformistisk ændring af imperialismens grundlag er mulig, om man skal gå fremad mod en tilspidsning og uddybning af de modsætninger, den har skabt, eller tilbage mod en afsvækkelse af dem, det er grundspørgsmålene for kritik af imperialismen. Da reaktion over hele linjen og forstærket national undertrykkelse hører til imperialismens politiske særegenheder sammen med finansoligarkiets herredømme og den fri konkurrences udslettelse, så optræder der ved begyndelsen af det 20. århundrede i næsten alle imperialistiske lande en småborgerlig-demokratisk opposition mod imperialismen. Og det brud med marxismen, som Kautsky og den vidt udbredte internationale kautskyanisme har foretaget, består netop i, at Kautsky ikke alene har undladt og ikke formået at imødegå denne småborgerlige, reformistiske, i sit økonomiske grundlag reaktionære opposition, men at han tværtimod i praksis er smeltet sammen med den.

I De Forenede Stater skabte den imperialistiske krig imod Spanien i 1898 »antiimperialisternes« opposition; disse det borgerlige demokratis sidste mohikanere kaldte denne krig »forbryderisk«, anså annekstion af fremmede lande for forfatningsbrud og kaldte behandlingen af Aguinaldo, føreren for de indfødte på Filippinerne, for »et

chauvinistisk bedrag«, (man havde først lovet ham frihed for hans land og bagefter landsat amerikanske tropper og annekteret Filippinerne); de citerede Lincolns ord: »Når hvide regerer sig selv, så er det selvstyre; regerer de ikke alene sig selv, men tillige andre, så er det ikke længere selvstyre, men despoti«.*) Men så længe hele denne kritik veg tilbage for at erkende imperialismens uadskillelige forbindelse med trusterne og altså med hele kapitalismens grundlag, så længe de frygter for at slutte sig til de kræfter, som er skabt af storkapitalismen og dens udvikling, så længe forblev denne kritik et »fremt ønske«.

Af samme art er Hobsons grundindstilling i hans kritik af imperialismen. Hobson foregreb Kautsky, idet han vendte sig imod »imperialismens uundgåelighed« og påberåbte sig nødvendigheden af at »hæve befolkningens forbrugsevne« (under kapitalismen!). Det småborgerlige standpunkt i kritikken af imperialismen, af bankernes almægtighed, finansoligarkiet osv., indtages også af de forfattere, vi har citeret flere gange: Agahd, A. Lansburgh, L. Eschwege og blandt de franske forfattere af Victor Bérard, som i 1900 udgav den overfladiske bog *England og Imperialismen*. Alle disse, som ikke giver sig ud for marxister, stiller den fri konkurrence og demokratiet over for imperialismen, fordømmer Bagdadbaneeventyret, som fører til konflikter og krig, fremsætter »fromme ønsker« om fred osv. – lige op til de internationale emissioners statistiker, A. Neymarck, som i 1912, under optælling af de hundreder af milliarder francs i »internationale« værdipapirer, udbryder: »Er det muligt, at freden kan blive brudt? ... at man med disse uhyre tal ville risikere at påbegynde en krig? ...«.**)

Hos borgerlige økonomer er en sådan naivitet ikke mærkelig; for dem er det endda *en fordel* at lade naive og snakke med alvorlige miner om fred under imperialismen. Men hvad er der tilbage af marxisme hos Kautsky, når han i 1914, 1915, 1916 indtager det samme borgerlig-reformistiske standpunkt og hævder, at »alle« (imperialister, foregivne socialister og socialpacifister) er »enige« i spørgsmålet om freden? I stedet for en analyse og afslø-

*) Patouillet, J.: *L'impérialisme américain* (Dijon, 1904, s. 272).

**) Bulletin de l'institut international de statistique (bog 19, bd. 2, s. 225).

*) Weltwirtschaftliches Archiv (bd. 2, s. 193).

ring af imperialismens dybe modsigelser ser vi kun det reformistiske »fromme ønsker« om at sætte sig ud over disse modsigelser med ord.

Her er et lille eksempel på Kautskys økonomiske kritik af imperialismen. Han tager tallene fra Englands udenrigshandel med Ægypten for årene 1872 og 1912; det viser sig, at denne ind- og udførsel voksede langsommere end Englands samlede ind- og udførsel. Og heraf slutter Kautsky: »Vi har ingen grund til at formode, at den« (Englands handel med Ægypten) »ville være vokset mindre uden Ægyptens militære besættelse, alene ved de økonomiske faktorerers styrke«. »... Disse udvidelsesbestræbelser« (kapitalens) »fremmes bedst gennem fredeligt demokrati og ikke gennem imperialismens voldsmetoder«.*)

Denne betragtning, som efterplapres i mangfoldige variationer af Kautskys russiske våbendragere (og russiske beskytter af socialchauvinisterne), hr. Spektator, danner grundlaget for hans kritik af imperialismen; vi må derfor opholde os længere ved den. Vi begynder med et citat fra Hilferding, hvis slutninger Kautsky flere gange, også i april 1915, har betegnet som »almindeligt anerkendt af alle socialistiske teoretikere«.

»... Det er ikke proletarietets sag at sætte den fremskredne kapitalistiske politik op mod den overvundne politik fra frihandelsæraen og statsfjendtligheden«, skriver Hilferding. »Proletarietets svar på finanskapitalens økonomiske politik, imperialismen, kan ikke være frihandel, kun socialisme. Ikke det ideal, der er blevet reaktionært, genoprettelsen af den fri konkurrence, men den fuldstændige ophævelse af konkurrencen gennem overvindelse af kapitalismen kan nu alene være målet for proletarisk politik.**)

Kautsky har brudt med marxismen, idet han for finanskapitalens tidsalder præker et »ideal, som nu er blevet reaktionært«, nemlig det »fredelige demokrati«, »de økonomiske faktorerers styrke alene« – for *objektivt* fører disse idealer os tilbage, fra den monopolistiske til den ikke-monopolistiske kapitalisme; det er reformistisk svindel.

*) Kautsky: Nationalstaat, Imperialistischer Staat und Staatenbund (Nürnberg 1915, s. 70 og 72).

***) Finanskapital (s. 567).

Handelen med Ægypten (eller med en anden koloni eller halvkoloni) »ville være« vokset stærkere *uden* militær besættelse, uden imperialismen, uden finanskapital. Hvad betyder det? Det betyder vel, at kapitalismen ville have udviklet sig kraftigere, hvis den fri konkurrence ikke var blevet indskrænket, hverken ved monopoler overhovedet eller ved finanskapitalens »forbindelser« eller tryk (altså igen monopoler), eller ved enkelte landes monopolistiske kolonibesiddelse?

Anden mening kan Kautskys betragtninger ikke have, og *denne* »mening« er nonsens. Lad os så antage, at Kautskys påstand var *rigtig*, at kapitalismen og handelen *ville udvikle* sig stærkere under fri konkurrence, uden monopoler af nogen art. Men jo hurtigere handelens og kapitalismens udvikling foregår, des hurtigere foregår den koncentration af produktion og kapital, som *skaber* monopoler. Og monopolerne er der jo *allerede*, opstået af den fri konkurrence! Selv om monopolerne nu er begyndt at hæmme udviklingen, så er dette alligevel ikke noget bevis til fordel for den fri konkurrence, som er blevet umulig, efter at den har skabt monopoler.

Hvordan man end vender og drejer Kautskys betragtninger, kommer der dog ikke andet ud af dem end reaktionær indstilling og borgerlig reformisme.

Ville man forbedre denne betragtning og sige, som Spektator gør: de engelske koloniers handel med England udvikler sig nu langsommere end deres handel med andre lande – så ville heller ikke dette redde Kautsky. For England rammes *ligeledes* af monopoler, *ligeledes* af imperialismen, blot andre landes (Amerikas, Tysklands). Som bekendt har kartellerne ført til beskyttelsestold af ny og original art: netop de produkter beskyttes, som kan eksporteres (Engels har allerede bemærket dette i »Kapitalen«, III. bd. (29)). Det for finanskapitalen og kartellerne særegne system, at eksportere varer til underpriser, »dumping«, som englænderne siger, er også bekendt: i indlandet sælger kartellet sine frembringelser til monopolhøje priser, medens de i udlandet sælger til spotpris for at undergrave konkurrenten og forøge sin egen produktion til det yderste osv. Hvis Tysklands handel med engelske kolonier udvikler sig hurtigere end Englands, så beviser det blot, at den tyske imperialismen er friskere, kraftigere, bedre organiseret og højere udviklet

end den engelske, men det beviser på ingen måde frihandlens »overlegenhed«; for her kæmper ikke frihandel mod protektionisme og koloniafhængighed, men den ene imperialismes overlegenhed over den anden, det ene monopol mod det andet, den ene finanskapital mod den anden. Den tyske imperialismes overlegenhed over den engelske er stærkere end kolonigrænsernes og beskyttelsestoldens mur: at konstruere et »bevis« for frihandel og »fredeligt demokrati« heraf er en plathed, det er at glemme fundamentale egenskaber og grundtræk i imperialismen, det er det samme som at sætte småborgerlig reformisme i marxismens sted.

Det er interessant, at den borgerlige nationaløkonom, A. Lansburgh, der kritiserer imperialismen akkurat lige så overfladisk som Kautsky, i hvert fald benytter handelsstatistikken med større videnskabelighed. Han sammenligner ikke et enkelt tilfældig valgt land og kun én koloni med andre lande, men han sammenligner et imperialistisk lands eksport 1) til de lande, som er i finansiell afhængighed af det og låner penge af det, og 2) til lande, som er finansielt uafhængige. Han får følgende resultat:

Udførsel fra Tyskland

til de af Tyskland finansielt afhængige lande:

	1889 mill. Mark	1908 mill. Mark	Stigning i procent
Rumænien.....	48,2	70,8	47 pct.
Portugal	19,0	32,8	73 pct.
Argentina.....	60,7	147,0	143 pct.
Brasilien	48,7	84,5	73 pct.
Chile	28,3	52,4	85 pct.
Tyrkiet	29,9	64,0	114 pct.
I alt	234,8	451,5	92 pct.

Til de lande, som er finansielt uafhængige af Tyskland:

	1889 mill. Mark	1908 mill. Mark	Stigning i procent
Storbritannien.....	651,8	997,4	53 pct.
Frankrig	210,2	437,9	108 pct.
Belgien.....	137,2	322,8	135 pct.
Svejts	177,4	401,1	127 pct.
Australien	21,2	64,5	205 pct.
Hollandsk Indien.....	8,8	40,7	363 pct.
I alt	1206,6	2264,4	87 pct.

Lansburgh har ikke *adderet*, og har derfor mærkeligt nok ikke opdaget, at tallene, *hvis* de overhovedet beviser noget, kun går *imod* ham; eksporten til de finansielt afhængige lande steg nemlig, om ikke ret meget, så *dog* noget *stærkere* end eksporten til de finansielt uafhængige lande (vi betoner »hvis«, for Lansburghs statistik er langtfra fuldstændig).

Angående sammenhængen mellem eksport og lån skriver Lansburgh:

»I årene 1890-1891 blev et rumænsk lån overtaget af tyske banker, som allerede i de foregående år havde udbetalt forskud på det. Lånet skulle hovedsagelig benyttes til anskaffelse af jernbanemateriel, som købtes i Tyskland. I 1891 androg Tysklands udførsel til Rumænien 55 millioner mark. Det næste år sank den til 39,4 mill. for derefter med afbrydelser at gå ned til 25,4 mill. i 1900. Først i de allersidste år er beløbet fra 1891 nået igen – takket være et par nye lån.

Tysklands udførsel til Portugal steg som følge af lånene i 1888-89 til 21,1 mill. mark (i 1890), sank så i de to følgende år ned til 16,2 og 7,4 mill. og nåede først sin gamle højde igen i 1903.

Endnu grellere formede forholdene sig i handelen mellem Tyskland og Argentina. Som følge af lånene i 1888 og 1890 androg Tysklands udførsel til Argentina i 1889 60,7 mill. mark. To år senere androg udførslen kun 18,6 mill. mark, altså ikke en tredjedel. Først 1901 blev højdepunktet fra 1889 for første gang overskredet, hvad der stod i forbindelse med overtagelsen af nye stats- og bylån, lån

til oprettelsen af elektricitetsværker og andre kreditydelser.

Udførelsen til Chile steg som følge af lånet i 1889 op til 45,2 mill. mark (1892) og faldt to år efter til under halvdelen, 22,5 mill. Efter de tyske bankers overtagelse af et nyt lån i 1906 steg udførelsen til 84,7 mill. mark (i 1907) for allerede i 1908 igen at falde til 52,4 mill.«.*)

Af disse kendsgerninger uddrager Lansburgh den opmuntrende småborgerlige moral: hvor usikker og uregelmæssig dog den udførsel er, som er knyttet til lån, hvor forkert det er at udføre kapital til udlandet i stedet for »naturligt« og »harmonisk« at fremme den hjemlige industri, hvor »dyre« Krupps million-bestikninger i forbindelse med udenlandske lån bliver osv. Men kendsgerningerne taler deres tydelige sprog: eksportforøgelsen står *netop* i forbindelse med finanskapitalens svindlermanøvrer, den lader hånt om borgerlig moral og flår oxen to gange: først ved profit på lånet og dernæst ved profit på det *samme* lån, når det bruges til indkøb af de Kruppske fabrikater eller stålsyndikatets jernbanemateriel osv.

Vi gentager: vi anser på ingen måde Lansburghs statistik for fuldstændig, men den måtte anføres; for den er mere videnskabelig end Kautskys og Spektators, da Lansburgh er inde på en rigtig behandling af spørgsmålet. For at kunne vurdere finanskapitalens betydning for udførslen osv., må man påvise udførselens sammenhæng ganske specielt med finansmændenes manøvrer, ganske specielt med afsætning af kartelprodukterne osv. Men simpelt hen at sammenligne kolonier med ikke-kolonier, den ene imperialismen med den anden, en halvkoloni eller koloni (Ægypten) med alle andre lande, det er at tilsløre og omgå selve tingenes væsen.

Kautskys teoretiske kritik af imperialismen har derfor intet tilfælles med marxismen og kan derfor kun bruges som udgangspunkt for propaganda for fred og enhed med opportunisten og socialchauvinisten, fordi denne kritik netop undgår og tilslører imperialismens dybe og fundamentale modsigelser: modsigelserne mellem monopolerne og den samtidigt eksisterende fri konkurrence, mellem finanskapitalens kæmpemæssige »transaktioner« (og kæmpemæssige profiler) og den »ærlige« handel på

det fri marked, mellem karteller og trusten på den ene side og den ikke-kartellerede industri på den anden osv.

Akkurat lige så reaktionær er Kautskys berøgtede teori om »ultraimperialismen«. Man kan blot sammenligne hans betragtninger over dette emne fra 1915 med Hobsons fra 1902:

Kautsky: »...om ikke det skulle være muligt, at den nuværende imperialistiske politik blev fortrængt af en ny, ultraimperialistisk, som erstattede de nationale finanskapitalers indbyrdes kamp mod den internationalt sammensluttede fælles udbytning af verden. En sådan ny fase i kapitalismen er i hvert fald tænkelig. Til at afgøre, om den realiseres, mangler der endnu de tilstrækkelige forudsætninger«.*)

Hobson: »Kristendommen, der således er trængt ind i nogle få store føderative imperier, hver med en række uciviliserede kolonier og afhængige lande, forekommer mange mennesker at være ganske selvfølgelig udviklet af nutidens tendenser, samtidig med at den forekommer dem at give det bedste håb om varig fred på interimperialismens sikre basis«. (30)

Kautsky har altså kaldt det ultraimperialisme eller overimperialisme, som Hobson 13 år før kaldte interimperialisme eller mellemimperialisme. Foruden opfindelsen af et nyt lærd ord, der er lavet ved at erstatte én latinsk forstavelse med en anden, består fremskridtet i den »videnskabelige« tænkning hos Kautsky kun i, at han har mod til at udgive noget for marxisme, som Hobson egentlig fremstiller som engelske præstemænds hykleri. Efter boerkrigen var det ganske naturligt for denne agtværdige stand at rette sine bestræbelser på at *trøste* de engelske småborgere og arbejdere, af hvilke ikke så få var faldet i kampene i Sydafrika, og som ved øgede skatter måtte betale, hvad det kostede at sikre de engelske finansmænd øget profit. Og hvilken trøst kunne have været bedre end den, at imperialismen ikke var så slem, at den nærmede sig inter- (eller ultra-) imperialismen, der var i stand til at sikre varig fred? Hvilke skikkelige hensigter de engelske præster og den pæne Kautsky end har haft, den objektive, dvs. virkelige sociale betydning af hans »teori« er

*) Neue Zeit (30. april 1915, s. 144).

*) Die Bank (1909, 2, s. 819 ff).

ene og alene den: på højst reaktionær vis at trøste masserne med håbet om, at en varig fred er mulig under kapitalismen, idet man afleder opmærksomheden fra nutidens skarpe modsætninger og tilspidsede problemer og retter den mod en eller anden foregiven ny, fremtidig »ultraimperialisme«s forløjede perspektiver. Et bedrageri mod masserne og intet som helst andet, det er indholdet af Kautskys »marxistiske« teori.

Det er faktisk tilstrækkeligt at erindre sig almindelig kendte og ubestridelige kendsgerninger for at overbevise sig om, hvor falske de perspektiver er, som Kautsky søger at bibringe Tysklands (og andre landes) arbejdere. Man kan f.eks. tage Indien, Indokina og Kina. Som bekendt udbyttes disse tre koloniale og halvkoloniale lande med en befolkning på 6-700 mill. mennesker af finanskapitalen i nogle få imperialistiske lande: England, Frankrig, Japan, De Forenede Stater osv. Lad os antage, at disse imperialistiske stater sluttede forbund mod hinanden for at beskytte eller udvide deres besiddelser, interesser og »indflydelsessfærer« i disse asiatiske lande. Det ville være »interimperialistiske« eller »ultraimperialistiske« forbund. Lad os antage, at *samtlig*e imperialistiske magter sluttede et forbund for »fredeligt« at opdele de nævnte asiatiske lande mellem sig, – det ville være en »internationalt sammensluttet finanskapital«. Virkelige eksempler på et sådant forbund finder vi i det 20. århundredes historie, f.eks. i magternes optræden over for Kina. (31) Og nu er spørgsmålet, om det er »tænkeligt«, at sådanne forbund, under forudsætning af kapitalismens beståen (og den forudsætter Kautsky jo netop) kunne blive af længere varighed, om de ville kunne udelukke gnidninger, konflikter og kampe i alle mulige former? Det er tilstrækkeligt at stille spørgsmålet klart op for at se, at det kun kan besvares benægtende. Under kapitalismen er nemlig ethvert andet grundlag for opdelingen af interesse- og indflydelsessfærer, af kolonier osv. end de opdelende parters *magt*, den økonomiske, finansielle, militære og øvrige magt, *ikke* tænkelig. Men de deltagendes styrke ændrer sig ujævnt; for en *jævn* udvikling af de enkelte foretagender, truste, industrigrene og lande er umulig under kapitalismen. For et halvt århundrede siden var Tyskland en ynkelig svækling, hvis man sammenlignede dets kapitalistiske styrke med det daværende

Englands; det samme gjaldt Japan i sammenligning med Rusland. Er den antagelse »tænkelig«, at magtforholdet mellem de imperialistiske magter efter ti, tyve års forløb vil forblive uændret? Absolut utænkeligt.

I den kapitalistiske virkelighed, dvs. ikke i de engelske præsters eller i den tyske »marxist« Kautskys banale, småborgerlige fantasi, er »interimperialistiske« eller »ultraimperialistiske« forbund derfor – uanset i hvilken form de sluttes, det være sig i form af én imperialistisk koalition mod en anden eller i form af et forbund af samtlige imperialistiske magter – uundgåeligt kun »pusterum« mellem krigene. Fredelige forbund forbereder krige og vokser tillige frem af krige, idet begge betinger hinanden og skaber en skiften af formerne for fredelig og ufredelig kamp på *en og samme jordbund*: verdensøkonomiens og verdenspolitikens imperialistiske sammenhæng og vekselvirkning. Men for at berolige arbejderne og for at forsone dem med socialchauvinisterne, der er gået over på bourgeoisiets side, *river* den vise Kautsky det ene led i en sammenhængende kæde *ud* fra det andet, skiller det fredelige (og ultraimperialistiske, ja ultra-ultraimperialistiske) forbund af i dag mellem *alle* magter til Kinas »pacificering« (tænk bare på nedkæmpelsen af bokseropstanden) (32) fra den ufredelige konflikt af i morgen, som atter i overmorgen forbereder et »fredeligt« almindeligt forbund til opdeling af f.eks. Tyrkiet *osv. osv.* I stedet for den levende sammenhæng mellem den imperialistiske freds perioder og de imperialistiske kriges perioder disker Kautsky op for arbejderne med en død abstraktion for at forsone dem med deres døde førere.

Amerikaneren Hill skelner i forordet til sin bog: Diplomatiets Historie i Europas Internationale Udvikling mellem følgende perioder i diplomatiets nyere historie: 1. revolutionens æra; 2. den konstitutionelle bevægelse; 3. vore dages »handelsimperialisme«.*) En anden forfatter inddeler fremstillingen af Storbritanniens »verdenspolitik« siden 1870 i fire perioder, nemlig: 1. den første asiatiske periode – kamp imod Ruslands fremtrængen i Centralasien i retning mod Indien; 2. den afrikanske periode (omtrent 1885-1902) – kamp imod Frankrig om Afrikas opdeling (Fashoda-affæren 1898 – på et hængende hår

*) Hill, David Jayne: A History of the Diplomacy in the International Development of Europe (bd. 1, s. 10).

krig med Frankrig); 3. den anden asiatiske periode (overenskomst med Japan imod Rusland) og 4. den »europæiske« periode – hovedsageligt rettet imod Tyskland*). »De politiske forpostfægtninger udkæmpes på finansielt område« – skrev bankmanden Riesser allerede i 1905, og henviste til, hvorledes den franske finanskapital ved operationer i Italien forberedte det politiske forbund mellem disse to lande, og hvorledes kampen mellem England og Tyskland om Persien og alle europæiske kapitalers kamp om lånene til Kina udviklede sig. Det er simpelt hen den levende virkelighed med hensyn til de »ultra-imperialistiske« fredelige forbund i deres uadskillelige sammenhæng med de ordinære imperialistiske konflikter!

Kautskys tilsløring af imperialismens dybeste modsigelser, en fremgangsmåde, som uundgåeligt fører til imperialismens besmykkelse, sætter sine spor også i hans kritik af imperialismens politiske egenskaber. Imperialismen er finanskapitalens og monopolernes epoke, som overalt tilstræber herredømme, men ikke frihed. Reaktion over hele linjen, ligegyldigt under hvilke politiske systemer, den yderste tilspidsning af modsætningerne også på dette område – det er resultatet af disse tendenser. Særligt skærpes også den nationale undertrykkelse og jagten efter anneksioner, dvs. krænkelser af national uafhængighed (for anneksion er jo ikke andet end krænkelser af nationernes selvbestemmelsesret). Med rette fremhæver Hilferding imperialismens sammenhæng med skærpelsen af den nationale undertrykkelse: »Men selv i de nyåbnede lande«, skriver han, »øger den importerede kapitalisme modsætningerne og vækker en stadig voksende modstand mod de indtrængende hos de befolkninger, der er ved at vågne til national bevidsthed, en modstand som let kan stige til farlige foranstaltninger mod fremmedkapitalen. De gamle sociale forhold bliver fuldstændig revolutioneret, den agrare, tusindårige bundethed hos 'nationerne uden historie' bliver sprængt, disse bliver selv trukket ind i den kapitalistiske malstrøm. Kapitalismen giver efterhånden selv de underkastede midlerne og vejene til deres befrielse. Det mål, som i sin tid var de euro-

*) Schilder, anf. værk (s. 178).

pæiske nationers højeste, nemlig oprettelsen af en national enhedsstat som middel til økonomisk og kulturel frihed, bliver også deres. Denne uafhængighedsbevægelse truer den europæiske kapital netop i dens mest værdifulde og mest løfterige udbytningsområder, og i stadig højere grad kan den kun opretholde sit herredømme ved bestandig forøgelse af sine magtmidler.«*)

Det må tilføjes, at det ikke alene er i de nyåbnede, men også i de gamle lande, at imperialismen fører til anneksioner, til forstærkelse af den nationale undertrykkelse og følgelig skærpelse af modstanden. Kautsky bestrider, at imperialismen forstærker den politiske reaktion, for at tilsløre det problem, som er blevet særligt brændende, nemlig, at i imperialismens epoke er enhed med opportunisterne umulig. Han vender sig mod anneksioner, men iklæder sine indvendinger en form, som gør dem så lidt krænkelende, så let antagelige for opportunisterne som muligt. Skønt han henvender sig umiddelbart til det tyske publikum, skjuler han netop det vigtigste og mest aktuelle, f.eks. at Elsass-Lothringen er en tysk anneksion. Til bedømmelse af denne »brist i tankegangen« hos Kautsky anfører vi her et eksempel. Lad os antage, at en japaner fordømmer amerikanernes anneksion af Filippinerne.

Så er spørgsmålet: mon der er ret mange, der vil tro, at dette sker af afsky for anneksioner overhovedet, og ikke snarere, fordi han ønsker selv at annektere disse øer? Og må det ikke erkendes, at japanerens »kamp« mod anneksioner kun kan anerkendes som oprigtig og politisk ærlig, hvis den vender sig mod Japans anneksion af Korea, og kræver Koreas ret til at løsrive sig fra Japan?

Såvel Kautskys teoretiske analyse af imperialismen som hans økonomiske og politiske kritik af imperialismen er *fuldstændigt* gennemtrængt af en ånd, som er absolut uforenelig med marxismen, en udviskning og udglatning af de fundamentale modsigelser, og af en bestræbelse for at opretholde den vaklende enhed med opportunismen i den europæiske arbejderbevægelse for enhver pris.

*) Finanskapital (s. 487).

X. Imperialismens historiske placering

Vi har set, at imperialismen efter sit økonomiske væsen er monopolistisk kapitalisme. Allerede herved er imperialismens historiske placering bestemt; for monopoliet, som vokser op på den fri konkurrences jordbund, født netop af den fri konkurrence, ligger på overgangen fra den kapitalistiske til en højere økonomisk samfundsordning. Her skal især de fire vigtigste arter af monopoler eller af fremtrædelsesformer for den monopolistiske kapitalisme fremhæves, idet de er karakteristiske for den undersøgte epoke.

For det første: monopoliet er opstået af produktionens koncentration på et meget højt udviklingstrin. Det er kapitalisternes monopolistiske sammenslutninger: karteller, syndikater og truster. Vi har set, hvilken betydningsfuld rolle de spiller i nutidens økonomiske liv. Ved begyndelsen af det 20. århundrede fik de fuldstændig overtaget i de fremskredne lande, og selv om de første skridt til kartelaftaler blev gjort i lande med høj beskyttelsestold (Tyskland, Amerika), så kan England med sit frihandelsystem kun ganske kort tid efter opvise de samme grundlæggende forhold: monopolenes opståen af produktionens koncentration.

For det andet: monopolerne har i forstærket grad ført til bemægtigelse af de vigtigste råstofkilder, særlig i de kapitalistiske samfunds vigtigste – og stærkest kartellerede – industrier: kul- og jernindustrien. Den monopolistiske besiddelse af de vigtigste råstofkilder har forøget storkapitalens magt enormt og skærpet modsætningerne mellem de kartellerede og ikke-kartellerede industrier.

For det tredje: monopoliet er vokset frem af bankerne. Disse har forvandlet sig fra beskedne formidlere til finanskapitalens monopolindehavere. En tre til fem storbanker har i hvert fald i de kapitalistisk højest udviklede nationer skabt en »personalunion« mellem industri- og bankkapitalen og har samlet sig hele råderetten over milliarder og atter milliarder, over størstedelen af alle landets kapitalværdier og pengeindkomster. Finansoligarkiet, som uden undtagelse spænder et tæt net af afhængighedsforhold over alle økonomiske og politiske institutioner i det moderne borgerlige samfund, er dette monopols mest markante fremtrædelsesform.

For det fjerde: monopoliet er opstået af kolonipolitik-

ken. Til kolonipolitikens talrige »gamle« motiver føjede finanskapitalen kampen om råstofkilderne, om kapitaludførsel, om »indflydelsessfærer« – dvs. områder for profitable forretninger, koncessioner og monopolistiske profitter osv. – og endelig kampen om det økonomiske område overhovedet. Da f.eks. de europæiske magter kun havde en tiendedel af Afrika som deres kolonier, som det var tilfældet endnu i 1876, da kunne kolonipolitikken udfolde sig i ikke-monopolistisk form, kunne så at sige »på fribyttervis« bemægtige sig land. Men da (henved 1900) ni tiendedele af Afrika allerede var besat, da hele verden var delt, da begyndte uundgåeligt den monopolistiske kolonibesiddelses æra, og følgelig en særlig skærpet kamp om opdeling og nyopdeling af verden.

I hvor høj grad den monopolistiske kapitalisme har skærpet kapitalismens modsigelser er almindeligt bekendt. Det er tilstrækkeligt at henvise til de stigende priser og kartellernes tryk. Denne tilspidsning af modsigelser udgør den mægtigste drivkraft i den historiske overgangsperiode, som indledes med den internationale finanskapitals endelige sejr.

Monopol, oligarki, stræben efter herredømme i stedet for frihed, og efter få rige og mægtige nationers udbytning af et stadig større antal små eller svage nationer – alt dette skabte de kendetegn hos imperialismen, som bevirker, at vi karakteriserer den som snyltende eller forfaldende kapitalisme. Mere og mere udpræget ytrer sig en af imperialismens tendenser, skabelsen af »rentierstaten«, ågerstaten, hvis bourgeoisie mere og mere lever af kapitaleksport og kuponklipping. Det ville være fejlagtigt at tro, at denne tendens til indre forfald udelukker en hurtig vækst af kapitalismen; aldeles ikke. Enkelte industrigrene, enkelte lag af bourgeoisiet og enkelte lande åbenbarer i imperialismens tidsalder stærkere eller svagere snart den ene snart den anden af disse tendenser. I det store og hele vokser kapitalismen betydeligt hurtigere end tidligere. Denne vækst er imidlertid ikke alene i almindelighed mere og mere uregelmæssig, men uregelmæssigheden viser sig også særligt ved indre forfald i de kapitalistiske lande (England).

Om den økonomiske udviklings fart i Tyskland siger Riesser, forfatteren til et værk om de tyske storbanker: »Det ikke just langsomme fremskridt i den forrige perio-

de (1848-1870) forholder sig til den fart, hvormed Tysklands samlede økonomi og dermed det tyske bankvæsen i denne periode (1870-1905) udviklede sig, omtrent som postkareternes tempo i det hellige romerske riges Tyskland til den hastighed, der præsteres af det moderne automobil, hvis forbisusen ganske ofte truer ikke alene de fredelige fodgængere, men også passagererne«. Men netop fordi denne finanskapital er vokset så usædvanlig hurtigt, havde den på sin side ikke noget imod at gå over til en mere »rolig« besiddelse af de kolonier, som – ikke altid med fredelige midler – kunne tages fra de mere kolonirige lande. I De Forenede Stater foregik den økonomiske udvikling i de sidste årtier endnu hurtigere end i Tyskland, og netop *derfor* trådte snyltertrækkene i den nyeste amerikanske kapitalisme særlig tydeligt frem. På den anden side viser en sammenligning mellem f.eks. det republikanske amerikanske bourgeoisie og det monarkistiske japanske eller tyske, at selv en så stor politisk forskel afsvækkes i højeste grad i imperialismens tidsalder – ikke fordi den i sig selv er uden betydning, men fordi det i alle disse tilfælde drejer sig om et bourgeoisie med bestemte parasitære træk.

Det, at kapitalisterne i en af de mange industrigrene eller i et af de mange lande osv. opnår stor monopolfortjeneste, giver dem økonomisk mulighed for at bestikke enkelte lag af arbejderne, ja forbigående endog en betydelig minoritet af dem og således drage dem over på den givne industrigrens eller den givne nations bourgeois side imod alle de andre. Denne tendens forstærkes af den forstærkede antagonisme mellem de imperialistiske nationer angående verdens opdeling. Der opstår således en sammenhæng mellem imperialismen og opportunisten, en sammenhæng, som tidligst og stærkest viste sig i England, fordi visse imperialistiske træk i udviklingen her viste sig langt tidligere end i andre lande. En del forfattere, f.eks. L. Martov, ynder at affærdige den kendsgerning, at der består en sammenhæng mellem imperialismen og opportunisten i arbejderbevægelsen – en kendsgerning, der i dag er særligt iøjnefaldende – med »officielt-optimistiske« argumenter (i Kautskys og Huysmans' ånd) af denne art: sagen ville være håbløs for kapitalismens modstandere, hvis netop den fremskredne kapitalisme førte til forstærkelse af opportunisten, eller hvis netop

de bedst betalte arbejdere hældede mod opportunisten osv. Man må ikke tage fejl af en sådan »optimismes« betydning: dette er optimisme til fordel for opportunisten, en optimisme, der tjener til at tilsløre opportunisten. I virkeligheden er opportunistens særlig hurtige og særlig frastødende udvikling aldeles ingen garanti for dens varige sejr, ligesom en ondartet bylds hurtige udvikling på en sund organisme kun kan fremskynde, at der går hul på den, og organismen befris for den. Farligst er i denne henseende de folk, der ikke vil forstå, at kampen mod imperialismen er en tom, forløjet frase, hvis den ikke er uløseligt forbundet med kampen mod opportunisten.

Af det, som ovenfor er sagt om imperialismens økonomiske væsen, følger, at den må betegnes som en overgangskapitalisme, eller rettere som døende kapitalisme. Det er højst lærerigt i denne sammenhæng, at ord som »sammenfletning«, »mangel på isolation« osv. er slagord hos de borgerlige nationaløkonomer, som beskriver den nyeste kapitalisme; bankerne er »foretagender, der ifølge deres opgaver og udvikling ikke har privatøkonomisk karakter, og som i stadig højere grad vokser ud over rent privatretlig regulering«. Og Riesser, som denne bemærkning stammer fra, erklærer endda med ganske alvorlig mine, at marxisternes »forudsigelse« om »samfundsmæssiggørelse« ikke er »gået i opfyldelse«!

Hvad betyder da ordet »sammenfletning«? Det sammenfatter blot de mest påfaldende træk af den proces, som foregår for vore øjne. Det viser, at betragteren ikke kan se skoven for bar træer. Det gengiver slavisk det uønskede, tilfældige, kaotiske, det forrådte, at iagttageren er et menneske, der tynges af sit ubearbejdede materiale, hvis mening og betydning han ikke kan finde. Aktiebesejdelser og privatbesidderforhold »fletter sig tilfældigt ind i hinanden«. Men det, som ligger til grund for denne sammenfletning, det er de skiftende samfundsmæssige produktionsforhold. Når en storbedrift vokser op til kæmpebedrift, der planmæssigt på grundlag af præcist bearbejdet massestatistik organiserer fordelingen af det oprindelige råstof til 2/3 eller 3/4 af hele behovet for en befolkning på snese af millioner, når man systematisk organiserer transporten af dette råstof til de bedst egnede produktionssteder, der kan ligge hundreder eller tusinder kilometer fra hinanden, når én central regulerer alle pro-

duktionens skiftende stadier lige til fremstillingen af de mest forskelligartede færdigfabrikater, og når fordelingen af disse produkter til hundrede millioner af konsumenter sker efter en fælles og samlet plan (den amerikanske petroleumstrusts afsætning i Amerika og Tyskland) – så bliver det indlysende, at vi står over for en samfundsmæssiggørelse af produktionen og aldeles ikke nogen simpel »sammenfletning«; det bliver klart, at de privatøkonomiske og privatejendomsretlige relationer endnu danner et hylster, som ikke længere svarer til deres indhold, og som derfor uundgåeligt må gå i forfald, når disse relationers afskaffelse trækkes kunstigt i langdrag. Og det bliver endeligt klart, at denne rådnende tilstand vel kan holde sig forholdsvis længe (om helbredelsen for den opportunistiske byld ulykkeligvis endnu skulle lade vente på sig), men at den dog uundgåeligt vil blive bragt til ophør.

Schulze-Gaevernitz, en begejstret tilhænger af tysk imperialisme udbryder:

»Når de tyske bankers ledelse i sidste instans er betroet en halv snes mænd, så er disses virksomhed allerede i dag mere betydningsfuld for folkets vel end de fleste statsministre« (»sammenfletningen« mellem bankfolk, ministre, storindustrielle og rentierer gør man bedst i at glemme her...). »Lad os tænke os de påviste udviklingstendenser ført ud i deres yderste konsekvens: nationens pengekapital forenet i bankerne, disse indbyrdes kartelmæssigt forbundne, nationens anlægskapital formet i værdipapirer. Så virkeliggøres Saint Simons geniale ord: 'Det nuværende anarki i produktionen, som skyldes, at de økonomiske forhold udvikler sig uden ensartet regulering, må vige for produktionens organisation. Der vil ikke mere findes isolerede driftsherrer, som uafhængigt af hinanden, uden kendskab til menneskenes økonomiske behov, former produktionen, men denne vil reguleres af en social institution. En centralmyndighed, som fra sit ophøjede stade formår at overskue den sociale økonomis vidtstrakte områder, vil ordne produktionen til gavn for almenvellet og lægge produktionsmidlerne i de rette hænder, idet den navnlig vil sørge for stadig harmoni mellem produktion og forbrug. Der findes institutioner, som har taget en vis organisation af det økonomiske arbejde op som led i deres virkefelt: bankerne!' Endnu står vi langt

fra virkeliggørelsen af disse ord, men vi er på vej til at virkeliggøre dem – marxisme, anderledes end Marx tænkte sig den, men dog kun anderledes i formen«.*)

En køn »gendrivelse« af Marx, må man sige, som gør skridtet tilbage fra Marx' eksakte videnskabelige analyse til Saint Simons anelser, som skønt geniale dog er og bliver anelser.

*) Grundriss der Sozialökonomik (s. 146).

Om dialektik (1)

Tvedelingen af enheden og erkendelsen af dennes modstridende dele (se citatet fra Filon om Heraklit i begyndelsen af III. del (Om Erkendelse) af Lassalles Heraklit) er dialektikkens *væsen* (et af »væsenerne«, et af hovedkendetegnene eller hovedtrækkene, hvis ikke hovedkendetegnet eller hovedtrækket). Det er netop sådan, også Hegel fremstiller sagen (Aristoteles kæmper med problemet i sin Metafysik og kæmper mod Heraklit, respektive de heraklitske ideer).

Rigtigheden af denne side af dialektikkens indhold skal afprøves ved hjælp af videnskabens historie. Almindeligvis bliver der (f.eks. hos Plekhanov) gjort for lidt ud af denne side af dialektikken: modsætningernes identitet ses som en sum af *eksempler* (»f. eks. et frø«, »f.eks. urkommunisme«). Det samme gælder for Engels. Men det er »for populariseringens skyld« og ikke som en *erkendelseslov* (og som en lovmæssighed i den objektive verden).

I matematik: + og ÷. Differential og integral.

I mekanik: aktion og reaktion.

I fysik: positiv og negativ ladning.

I kemi: forbindelse og adskillelse af atomer.

I samfundsvidenskab: klassekamp.

Modsætningernes identitet (det ville måske være rigtigere at sige deres »enhed«? – skønt forskellen mellem termerne identitet og enhed ikke er særlig betydningsfuld her. I en vis betydning er de begge rigtige), er erkendelsen (opdagelsen) af de modstridende, *hinanden udelukkende*, modsatte tendenser i *alle* naturens fænomener og processer (*indbefattet* åndsliv og samfund). Betingelsen for erkendelsen af alle verdens processer i deres »selv-

bevægelse«, i deres ganske spontane udvikling, i deres virkelige liv, er erkendelsen af dem som en enhed af modsætninger.

Udvikling er »kamp« mellem modsætninger. De to grundlæggende (eller to mulige? eller to historisk iagttagelige?) opfattelser af udvikling (evolution) er: udvikling som formindskelse og forøgelse, og udvikling som enhed af modsætninger (tvedeling af en enhed i hinanden udelukkende modsætninger og relationen mellem dem).

I den førstnævnte opfattelse af bevægelse ignoreres *selvbevægelsen*, dens *drivende* kraft, dens kilde, dens motiv (eller dens kilde opfattes som *udefra kommende* – Gud, subjektet, etc.). I den anden opfattelse er opmærksomheden netop rettet mod erkendelsen af *kilden* til »selvbevægelse

Den første opfattelse er livløs, blegsottig, tør. Den anden er fuld af liv. *Kun* den anden giver nøglen til »selvbevægelsen« af alt eksisterende; kun den giver nøglen til »springene«, til »bruddet i kontinuiteten«, til »forvandlingen til det modsatte«, til tilintetgørelsen af det gamle og fremkomsten af det nye.

Enhed (overensstemmelse, identitet, ligevægt) af modsætninger er betinget, tidsbegrænset, forbigående, relativ. Kampen mellem hinanden udelukkende modsætninger er absolut, ligesom udvikling og bevægelse er det.

NB: Forskellen mellem subjektivisme (skeptisme, sofistisk etc.) og dialektik er blandt andet, at i (objektiv) dialektik er også forskellen mellem det relative og aet absolutte relativ. I den objektive dialektik er der noget absolut *i* det relative. I subjektivismen og sofistikken er det relative kun relativt og udelukker det absolutte.

I Kapitalen analyserer Marx først den enkleste, almindeligste, mest fundamentale, mest altomfattende og vanlige, millioner af gange forekommende *relation* i det borgerlige (vareproducerende) samfund, nemlig vareudvekslingen. Analysen afslører i dette ganske enkle fænomen (i dette »grundelement« af det borgerlige samfund) *alle* modsigelser (eller spirer til *alle* modsigelser) i nutidens samfund. Den efterfølgende fremstilling viser os udviklingen (*både* væksten og bevægelsen) af disse modsi-

gelse og af dette samfund, som summen Σ af dets enkeltdele, fra begyndelsen til slutningen.

Således må også metoden til fremstilling (eller studium) af dialektikken i almindelighed være (for hos Marx er dialektikken i det borgerlige samfund kun et specielt tilfælde af dialektik). Lad os begynde med det enkleste og mest almindelige etc., med et *hvilket som helst udsagn*, f.eks.: et træs blade er grønne, Ivan er en mand, Fido er en hund, etc. Allerede her er der *dialektik* (som Hegel genialt bemærkede): det *individuelle er det generelle* (sml. Aristoteles: *Metafysik* i Schweglers oversættelse, bd. II, s. 40, 3. bog, 4. kapitel, 8-9: »for naturligtvis kan man ikke være af den opfattelse, at der skulle findes et hus (som sådant) ud over de synlige huse „ὄυ γάρ ἄν θείημυ εἶναι τινα οἰκίαν παρὰ τὰς τινὸς οἰκίας“). Følgelig er modsætningerne (det individuelle kontra det generelle) identiske: det individuelle eksisterer kun i en forbindelse, der fører til det generelle. Det generelle eksisterer kun i det individuelle og gennem det. Alt individuelt er (på en eller anden måde) generelt. Alt generelt er en del af, et aspekt ved, essensen af noget individuelt. Det generelle, hvad det end er, omfatter kun tilnærmelsesvis alle individuelle objekter. Det individuelle, hvad det end er, indgår ufuldstændigt i det generelle etc., etc. Individuelt af en hvilken som helst art er med tusinder af overgange forbundet med individuelt af anden *art* (ting, fænomener, processer) osv. *Allerede her* har vi elementer, spirer til begrebet *nødvendighed*, til begrebet objektiv forbindelse i naturen etc. Allerede her har vi det tilfældige og det nødvendige, fænomenet og væsenet; for når vi siger: Ivan er en mand, Fido er en hund, *dette* er et blad fra et træ osv., *ser vi bort fra* en mængde træk som værende *tilfældige*; vi skiller væsen fra fremtræden og stiller disse to op mod hinanden.

Således kan (og skal) vi i *ethvert* udsagn ligesom i en »kerne« (»celle«) blotlægge spirerne til *alle* elementer i dialektik og derved vise, at dialektik er karakteristisk for al menneskelig erkendelse i det hele taget. Og naturvidenskaben viser os (og også her skal det påvises med et *hvilket som helst* simpelt eksempel) den objektive natur med de samme kvaliteter, med overgang fra det individuelle til det generelle, fra det tilfældige til det nødvendige, overgange, modulationer, gensidig forbindelse mel-

lem modsætninger. Dialektik *er også* (Hegels og marxismens erkendelsesteori: det er en »side« af sagen (ikke »en side«, men *essensen* i sagen), som Plekhanov, for ikke at tale om andre marxister, ikke var opmærksom på.

* *
*

Såvel Hegel (se Logik) som Paul Volkmann (se hans *Erkendelsesteoretiske Grundtræk*), (2) den moderne erkendelsesteoretiker inden for naturvidenskaben, eklektiker og fjende af hegelianismen (som han ikke har begrebet), fremstiller erkendelse som en række cirkler.

»Cirkler« i filosofien: (er kronologi for *personer* nødvendig? Nej!)

I antikken: fra Demokrit til Platon og Heraklits dialektik.

Renæssance: Descartes versus Gassendi (Spinoza?)

I den nyere tid: Holbach-Hegel (via Berkeley, Hume, Kant). Hegel-Feuerbach-Marx.

Dialektik er *levende* mangesidet erkendelse (med et evigt stigende antal sider) med et uendeligt antal nuancer i enhver tilnærmelse til virkeligheden (med et filosofisk system, der ud af hver nuance vokser frem til et hele) – her har vi et uvurderligt rigt indhold sammenlignet med den »metafysiske« materialisme, hvis fundamentale *skavank* er manglende evne til at anvende dialektikken på Bildertheorie, (3) erkendelsesprocessen og erkendelsens udvikling.

Fra en grov, simpel, metafysisk materialismes synspunkt er filosofisk materialisme *kun* vrøvl. Fra den *dialektiske* materialismes synspunkt er filosofisk idealisme derimod en *ensidig*, overdreven *überschwengliches* (4) (Dietzgen) udvikling (oppustning, udspiling) af ét træk, én side, en facet ved erkendelsen, der gøres absolut, *adskilt* fra materien, fra naturen,

gøres guddommeligt. Idealisme er præstesnak. Det er rigtigt nok.

NB. // Men filosofisk idealisme er (»rette« og denne // »desuden«) en vej til præstesnak *gen-* // afo- // *nem en af nuancerne i menneskets* // risme // uendeligt komplicerede (dialektiske) *erken-* // *delse*.

Menneskets erkendelse er ikke (eller følger ikke) en lige linje, men en krum linje, som uden ende nærmer sig en serie af cirkler, en spiral. Enhver del, stump, brudstykke, af denne krumme linje kan forvandles (ensidigt forvandles) til en selvstændig, hel, lige linje, som (hvis man ikke kan se skoven for bar træer) fører ud i hængedynd, ud i præstesnak (hvor den så *forankres* af den herskende classes klasseinteresser). Firkantethed (og ensidighed), stivbenethed og forstening, subjektivism og subjektiv blindhed – voilà idealismens erkendelsesmæssige rødder. Og præstesnak (= filosofisk idealisme) har selvfølgelig *erkendelsesmæssige* rødder, den har grund at vokse på; den er en *steril blomst*, det er ubestrideligt, men en steril blomst, der vokser på levende træ, på levende, frugtbar, ægte kraftfuld, almægtig, objektiv, absolut menneskelig erkendelse.

Om Junius-brochuren er skrevet juli 1916
og trykt oktober samme år i Sbornik Sotsial- Demokrata,
der blev udgivet af avisen Sotsial- Demokrat.

Om Junius-brochuren

Endelig er der i Tyskland, illegalt, uden tilpasning til den nederdrægtige junkerlige censur, udkommet en socialdemokratisk pjece om krigens problemer! Forfatteren, der åbenbart tilhører partiets »venstreradikale« fløj, har underskrevet sin pjece med *Junius* (hvad der på latin betyder »den yngre«) og kaldt den Socialdemokratiets Krise. (1) I et tillæg er aftrykt de Teser Om Det Internationale Socialdemokratis Opgaver, som blev forelagt allerede for Berner I. S. K. (Internationale Sozialistische Kommission) og offentliggjort i dens Bulletin Nr. 3; (2) de stammer fra gruppen Internationale, som i foråret 1915 udgav et tidsskriftnummer under denne titel (med bidrag af Clara Zetkin, Mehring, Rosa Luxemburg, Thalheimer, Duncker, Ströbel o.a.), og som i vinteren 1915-16 afholdt en konference af socialdemokrater fra alle dele af Tyskland, hvor der blev givet tilslutning til disse teser. (3)

Pjecen er skrevet i april 1915, som forfatteren siger i den d. 2. januar 1916 daterede indledning, og trykt »ganske uændret«. Dens udgivelse på et tidligere tidspunkt blev hindret »ved ydre omstændigheder«. Den befatter sig ikke så meget med »socialdemokratiets krise« som med en analyse af krigen, med en gendrivelse af legenden om krigens friheds- og nationale karakter, med en påvisning af, at krigen såvel fra Tyskland som fra de andre stormagters side er en imperialistisk krig, og endvidere med revolutionær kritik af det officielle partis adfærd. Junius' overordentlig livligt skrevne pjece har uden tvivl spillet en stor rolle i kampen mod det forhenværende socialdemokratiske parti i Tyskland, der var gået over på bourgeoisiets og junkernes side; den vil også fremdeles

spille en stor rolle, og vi hilser forfatteren af ganske hjerte.

For den russiske læser, som er bekendt med den socialdemokratiske litteratur, der er udkommet på russisk i udlandet i årene 1914-16, byder Junius-brochuren intet principielt nyt. Når man læser denne brochure og sammenholder den tyske revolutionære marxists argumenter med det, der er nedlagt f.eks. i vort partis centralkomité's manifest (september/november 1914), (4) i Bernresolutionerne (marts 1915) (5) og de talrige kommentarer, kan man ikke undgå at lægge mærke til den store ufuldstændighed, der præger Junius' argumenter, og til de to fejl han begår. Når vi i de følgende bemærkninger kritiserer Junius' mangler og fejl, må vi udtrykkeligt understrege, at vi gør dette af hensyn til den for marxisterne så nødvendige selvkritik og for alsidigt at efterprøve de anskuelser, der skal tjene som det åndelige grundlag for III Internationale. Junius-brochuren er i det store og hele et udmærket marxistisk arbejde, og det er meget vel muligt, at dens mangler til en vis grad er af tilfældig karakter.

Hovedmangelen ved Junius-brochuren og et direkte tilbageskridt i sammenligning med det legale (ganske vist straks efter udgivelsen forbudte) tidsskrift Die Internationale er fortielsen af sammenhængen mellem socialchauvinismen (forfatteren bruger hverken dette udtryk eller det mindre præcise udtryk socialpatriotisme) og opportunismen. Forfatteren taler ganske rigtigt om det tyske socialdemokratiske partis »kapitulation« og sammenbrud, om dets »officielle føreres forræderi«, men videre går han ikke. Imidlertid har allerede Die Internationale givet en kritik af »Centrum«, dvs. kautskyretningen, og retfærdigvis gennemhånet dets karakterløshed, dets prostitueret af marxismen, dets tjenstagtighed over for opportunisterne. Dette samme tidsskrift *begyndte* at afsløre opportunisternes sande rolle, idet det f.eks. meddelte den yderst vigtige kendsgerning, at opportunisterne den 4. august 1914 mødte med et ultimatum, med en færdig beslutning om i *alle* tilfælde at stemme for kreditterne. I Junius-brochuren og i Teserne er der *hverken* tale om opportunismen *eller* om kautskyretningen! Dette er teoretisk urigtigt, thi man kan ikke *forklare* »forræderiet« uden at bringe det i forbindelse med opportunismen

som *retning*, en retning der allerede kan se tilbage på en lang historie, hele II Internationales historie. Det er praktisk-politisk forkert, eftersom man hverken kan forstå eller overvinde »socialdemokratiets krise« uden at have klarlagt *de to retningers* betydning og rolle: den åbent opportunistiske (Legien, David osv.) og den for-dækt opportunistiske (Kautsky og konsorter). Det er et tilbageskridt i sammenligning f.eks. med Otto Rühles historiske artikel i Vorwärts (6) for 12. januar 1916, hvor han klart og åbent påviser *uundgåeligheden* af en splatning af Tysklands socialdemokratiske parti (Vorwärts' redaktion svarede ham med at gentage sødlige, hykleriske kautskyanske fraser uden at kunne anføre et eneste sagligt argument mod den kendsgerning, at der *allerede* eksisterer to partier, som ikke mere kan forsones med hinanden). Det er forbløffende inkonsekvent, for i Internationales 12. tese tales der *direkte* om nødvendigheden af en »ny« Internationale »som følge af det forræderi, de officielle repræsentationer for de førende landes socialistiske partier har begået« og som følge af »deres overgang... til den borgerlig-imperialistiske politik grundlag«. Det er klart, at det simpelt hen ville være latterligt at tale om deltagelse i den »nye« Internationale fra det gamle Tysklands socialdemokratiske partis eller et andet partis side, der affinder sig med Legien, David og konsorter.

Hvordan dette tilbageskridt, som gruppen Internationale har gjort, lader sig forklare, véd vi ikke. Den største mangel ved hele den revolutionære marxisme i Tyskland er, at den mangler en fasttømret illegal organisation, som systematisk forfølger sin linje og opdrager masserne i de nye opgavers ånd: en sådan organisation måtte indtage en klar stilling såvel over for opportunismen som over for kautsky retningen. Dette er så meget nødvendiggere, som de tyske revolutionære socialdemokrater har mistet de to sidste dagblade – Bremer Bürgerzeitung (7) og Volksfreund (8) i Braunschweig, der begge er gået over til kautskyfolkene. Kun gruppen Tysklands Internationale Socialister (ISD) (9) forbliver tro mod sin mening, klart og tydeligt for alle.

Nogle medlemmer af gruppen Internationale er tilsyneladende igen gledet ned i den principløse kautskyretnings sump. Ströbel er f.eks. gået så vidt, at han i Neue Zeit (10) gør Bernstein og Kautsky komplimenter! Og for

ganske nylig, den 15. juli 1916, har han i bladene of-fentliggjort en artikel Pacifisme Og Socialdemokrati, hvor han forsvarer Kautskys overmåde banale pacifis-me. Hvad Junius angår, vender han sig på det bestemte-ste mod det kautskyanske projektmageri i stil med »af-rustningen«, »afskaffelse af det hemmelige diplomati« osv. Det er muligt, at der i gruppen Internationale findes to strømninger: en revolutionær og en vaklende, som hæl-der til kautskyretningen.

Den første af Junius' vildfarelser er fastlagt i gruppen Internationales femte tese:

»...I denne den uhæmmede imperialismes tidsalder kan der ikke mere gives nationale krige. De nationale in-teresser tjener kun som middel til at føre de arbejdende folkemasser bag lyset for at bringe dem i tjenesteforhold til deres dødsfjende, imperialismen...«

Begyndelsen af femte tese, der ender med denne sæt-ning, er helliget en karakteristik af den *nuværende* krig som en imperialistisk krig. Det er muligt, at benægtelsen af nationale krige overhovedet er enten en fejltagelse el-ler også en tilfældig overdrivelse under betoningen af den ganske rigtige tanke, at den *nuværende krig* er en impe-rialistisk og ikke en national krig. Men da også det mod-satte kan være tilfældet, eftersom den fejlagtige benæg-telse af *enhver* national krig kan iagttages hos forskel-lige socialdemokrater som en reaktion mod den falske fremstilling af den *nuværende* krig som en national krig, så er vi tvunget til at gå nærmere ind på denne fejl.

Junius har fuldkommen ret, når han fremhæver de »imperialistiske omgivers« afgørende indflydelse i den *nuværende* krig; når han siger, at bag Serbien står Rus-land, »bag den serbiske nationalisme står den russiske imperialisme«, og at deltagelse i krigen f.eks. fra Hol-lands side *ligeledes* ville udspringe af imperialistiske be-væggrunde, da det for det første ville forsvare sine kolonier og for det andet være en af de *imperialistiske* koalitioner forbundsfælle. Det er ubestrideligt – med hensyn til den *nuværende* krig. Og når Junius her navnlig fremhæver, hvad der i første række forekommer ham vigtigt: kampen mod »den nationale krigs gøglebillede, som i øjeblikket behersker socialdemokratisk politik« (side 81), så må man anerkende hans betragtninger som rigtige og absolut vel-anbragte.

Kun ville det være en fejl, om man, ved at overdrive denne sandhed og afvige fra det marxistiske krav om altid at være konkret, ville overføre bedømmelsen af den nuværende krig på alle under imperialismen mulige krige og glemme de nationale bevægelser *mod* imperia-lismen. Det eneste argument til forsvar for tesen: »der kan ikke mere gives nationale krige«, er, at verden er delt op mellem en klat imperialistiske »stormagter«, hvorved enhver om end oprindelig national krig *for-vandles* til en imperialistisk krig, eftersom den berører en af de imperialistiske magters eller koalitioner interesser (side 81 hos Junius).

Dette arguments urigtighed er iøjnefaldende. Selvføl-gelig består den marxistiske dialektiks grundsætning i, at alle grænser i naturen og historien er betingede og for-skydelige, at der *ikke* gives *en eneste* foreteelse, der ikke under visse betingelser kan slå over i sin modsætning. En national krig kan slå over i en imperialistisk *og omvendt*. Et eksempel: den store franske revolutions krige begynd-te som nationale krige og var det også. Disse krige var revolutionære: de forsvarede den store revolution mod en koalition af kontrarevolutionære monarkier. Men da Na-poleon skabte det franske kejserrige og underlagde sig en hel række af Europas gamle, store, levedygtige national-stater, da blev de nationale franske krige imperialistiske krige, som *selv* atter frembragte nationale befrielseskri-ge *mod* Napoleons imperialisme.

Kun en sofist ville udviske forskellen mellem en impe-rialistisk og en national krig med den begrundelse, at den ene *kan* slå om i den anden. Dialektikken har mere end én gang – også i den græske filosofis historie – tjent som redskab for sofistik. Men vi vedbliver at være dialektike-re, idet vi ikke bekæmper sofismerne ved at benægte en-hver mulighed for et hvilket som helst omslag, men ved hjælp af en konkret analyse af det *givne* i dets miljø og dets udvikling.

At den givne imperialistiske krig, krigen 1914-1916, skal forvandle sig til en national krig, er i høj grad usand-synligt, fordi den klasse, der repræsenterer udviklingen *fremad*, er proletariatet, som objektivt stræber efter at forvandle denne krig til borgerkrig mod bourgeoisie, og også af den grund at begge koalitioner kræfter er lidet forskellige, og fordi den internationale finanskapital

overalt har skabt et reaktionært bourgeoisie. Men man kan ikke påstå, at en sådan forvandling er *umulig*: *hvis Europas proletariat forbliver afmægtigt i de næste 20 år; hvis denne krig ender med sejre af samme slags som Napoleons sejre og med undertrykkelse af en række levedygtige nationalstater; hvis imperialismen uden for Europa (i første række den japanske og den amerikanske) ligeledes kan holde sig endnu 20 år uden f.eks. som følge af en japansk-amerikansk krig at slå over i socialismen, så er en stor national krig i Europa mulig. Det ville for Europa være en udvikling baglæns på nogle årtier. Det er ikke sandsynligt. Men umuligt er det ikke; thi det er udialektisk, uvidenskabeligt, teoretisk urigtigt at tro, at verdenshistorien går glat og jævnt fremad uden undertiden at gøre kæmpespring tilbage.*

Videre. Nationale krige i kolonierne og halvkolonierne er i imperialismens epoke ikke alene sandsynlige, men *uundgåelige*. I kolonierne og halvkolonierne (Kina, Tyrkiet, Persien) lever henved tusind millioner mennesker, dvs. *over halvdelen* af Jordens samlede befolkning. De nationale frihedsbevægelser er her enten meget stærke eller i færd med at vokse frem og udvikle sig. Enhver krig er fortsættelse af politikken med andre midler. Fortsættelsen af den nationale befrielses politik i kolonierne vil *uundgåeligt* være koloniernes nationale krige *mod* imperialismen. Sådanne krige *kan* føre til en imperialistisk krig mellem de nuværende imperialistiske »stormagter«, eller ikke føre dertil – det afhænger af omstændighederne.

Et eksempel: England og Frankrig har i syvårskrigen kæmpet om kolonier, dvs. de førte en imperialistisk krig (hvilket er muligt såvel på basis af slaveri eller primitiv kapitalisme som på basis af den nuværende højtudviklede kapitalisme). Frankrig bliver besejret og mister en del af sine kolonier. Nogle år senere begynder de Nordamerikanske Stater den nationale frihedskrig mod England alene. Frankrig og Spanien, som selv endnu ejer en del af De Forenede Stater af i dag, slutter på grund af deres fjendskab mod England, dvs. på grund af de imperialistiske interesser, en venskabspagt med de stater, som har rejst sig mod England. Franske tropper slår sammen med amerikanske tropper englænderne. Vi har her at gøre med en national frihedskrig, i hvilken den im-

perialistiske konkurrence er et element, der kommer til, uden alvorlig betydning, i modsætning til hvad vi ser i krigen 1914-1916 (det nationale element i den østrigsk-serbiske krig har ingen alvorlig betydning i sammenligning med den alt bestemmende imperialistiske konkurrence). Deraf fremgår det klart, hvor meningsløst det ville være at anvende begrebet imperialismen skematisk og deraf slutte, at nationale krige er »umulige«. En national frihedskrig, f.eks. et forbund mellem Persien, Indien og Kina mod disse eller hine imperialistiske magter er absolut mulig og sandsynlig, eftersom den ville fremgå af disse landes nationale frihedsbevægelse, og en sådan krigs omslag i en imperialistisk krig mellem de nuværende imperialistiske magter vil afhænge af overordentlig mange konkrete forhold, for hvis indtræden det ville være latterligt at garantere.

For det tredje kan man i imperialismens tidsalder ikke anse nationale krige for umulige selv i Europa. »Imperialismens tidsalder« har gjort den nuværende krig til en imperialistisk krig, den vil uundgåeligt avle nye krige (så længe socialismen ikke er kommet), den har gjort de nuværende stormagters politik helt igennem imperialistisk, men denne »tidsalder« udelukker på ingen måde nationale krige, f.eks. fra de små stater (lad os sige annekterede eller nationalt undertrykte stater) *mod* de imperialistiske magter, og den udelukker heller ikke meget omfattende nationale bevægelser i Europas østlige del. Junius anlægger f.eks. med hensyn til Østrig et meget sundt syn, idet han tager ikke blot det »økonomiske«, men også det egenartede politiske i betragtning, fremhæver »Østrigs indre levedygtighed« og fastslår, at »det habsburgske monarki ikke er en politisk organisation for en borgerlig stat, men kun en løs sammenføjning af klikker af sociale snyltere«, og at »Østrig-Ungarns likvidering historisk set kun vil være en fortsættelse af Tyrkiets opløsning og ligesom denne er et krav, som stilles af den historiske udviklingsproces«. Det forholder sig ikke anderledes med nogle Balkanstater og med Rusland. Og under forudsætning af stærk udmattelse af »stormagterne« i denne krig og under forudsætning af revolutionens sejr i Rusland er nationale krige, endda sejrriige, fuldt ud mulige. De imperialistiske magters intervention er i praksis *ikke* under *alle* omstændigheder gennemførlig – dette på den ene-

side. Når man imidlertid på den anden side ganske uden videre fastslår, at en lille stats krig mod en kæmpestat skulle være udsigtsløs, så må man dertil sige, at en udsigtsløs krig også er en krig; desuden kan visse foreteelser i »statsgiganternes« indre, f. eks. en begyndende revolution, gøre en »udsigtsløs« krig overordentlig »lovende«.

Vi har beskæftiget os så udførligt med det urigtige i påstanden om, at der »ikke mere kan gives nationale krige«, ikke blot af den grund, at den teoretisk er åbenbart forkert. Det ville naturligvis være meget kedeligt, hvis »venstrefløjens« lagde skødesløshed over for marxismens teori for dagen på en tid, hvor III Internationales grundlæggelse kun er mulig på den ikke forfladigede marxismes grundlag. Men også i praktisk-politisk henseende er denne fejl meget skadelig: af den afledes den meningsløse propaganda for »afvæbning«, eftersom der angivelig ikke mere kan tænkes andre krige end reaktionære; af den afleder man den endnu mere meningsløse og direkte reaktionære ligegyldighed over for de nationale bevægelser. En sådan ligegyldighed bliver til chauvinisme, når medlemmer af »store« europæiske nationer, dvs. de nationer, som undertrykker en mængde små og koloniale folkeslag, med højtlærd mine erklærer: »Der kan ikke mere gives nationale krige!« Nationale krige *mod imperialistiske magter* er ikke blot mulige og sandsynlige, de er uundgåelige, de *bærer fremskridtet i sig* og er *revolutionære, om end* der naturligvis, for at de skal lykkes, kræves enten forenede anstrengelser af et uhyre tal af indbyggere i undertrykte lande (hundreder af millioner i det af os nævnte eksempel Indien og Kina), eller en *særlig* gunstig situation (f.eks. lammelse af de imperialistiske staters intervention som følge af deres svækkelse, deres krigsførelse, deres modsætninger osv.) eller den *samtidige* opstand fra proletariatets side i en af stormagterne mod bourgeoisiet (dette i vor opregning sidste tilfælde er det første set ud fra det ønskelige og fordelagtige for proletariatets sejr).

Det må imidlertid bemærkes, at det ville være uretfærdigt at beskyldte Junius for ligegyldighed over for de nationale bevægelser. Han fremhæver dog i det mindste blandt den socialdemokratiske fraktions synder, at den tav til henrettelsen af en fører for de indfødte i Cameroun

på grund af »forræderi« (åbenbart på grund af et opstandsforsøg i anledning af krigen), og han betoner et andet sted (specielt for de herrer Legien, Lensch og lignende pjalte, der går for at være »socialdemokrater«), at kolonifolk også er folk. Han udtaler ganske utvetydigt:

»Socialismen indrømmer ethvert folk retten til uafhængighed og frihed, til selvstændigt at råde over sin egen skæbne... Den internationale socialisme anerkender frie, uafhængige, ligeberettigede nationers ret, men kun den kan skabe sådanne nationer, først den kan virkeliggøre folkenes selvbestemmelsesret. Heller ikke denne socialistiske parole er et forsvar for det bestående, men en vejviser og en spore for proletariatets revolutionære, omskabende, aktive politik« (s. 77 og 78).

De folk ville altså tage vældigt fejl, der tror, at alle venstreorienterede tyske socialdemokrater er forfaldne til det snæversind og den karikatur af marxismen, som forskellige hollandske og polske socialdemokrater er nået til, idet de ikke engang under socialismen anerkender selvbestemmelsesretten. For øvrigt, om de *særlige* hollandske og polske årsager til *denne* fejl er der tale andet steds.

Junius er inde på en anden fejlagtig tankegang i forbindelse med spørgsmålet om fædrelandsforsvaret. Det er et politisk kardinalspørgsmål i den imperialistiske krigs tid. Og Junius har bestyrket os i den opfattelse, at vort parti har stillet dette spørgsmål på den eneste rigtige måde: Proletariatet er imod fædrelandsforsvaret i denne, imperialistiske, krig *i betragtning af* dens røveriske, slavefogedagtige, reaktionære karakter, *i betragtning af* muligheden for og nødvendigheden af at stille borgerkrigen for socialismen op imod den (og at stræbe efter dens forvandling til en sådan). På den ene side har Junius fortræffeligt gjort rede for den nuværende krigs imperialistiske karakter – til forskel fra en national krig – men på den anden side begår han en yderst sælsom fejl, idet han har gjort sig umage for at stable et nationalt program for den *nuværende, ikke* nationale krig på benene! Det lyder næsten utroligt, men det er en kendsgerning.

De officielle socialdemokrater af såvel legienske som kautskyske afskygning gentager med særlig nidkærhed argumentet om »invasionen«, af tjenstagtighed mod bour-

geoisiet, som skreg mest op om den udenlandske »invasion« for at narre folkemasserne til ikke at se krigens imperialistiske karakter. Kautsky, der nu forsikrer naive og lettroende folk (blandt andet også ved hjælp af den i Rusland boende OK-tilhænger Spektator), at han i slutningen af 1914 skulle være gået over til oppositionen, påberåber sig nu som før dette »argument«! For at gendrive dette argument anfører Junius yderst lærerige historiske eksempler til påvisning af, at »invasion og klassekamp i den borgerlige historie ikke er modsætninger, således som det hedder i den officielle legende, men at det ene er middel og udtryk for det andet«.

Eksempler: Bourbonerne i Frankrig hidkaldte den udenlandske invasion mod jakobinerne, bourgeois'erne det samme i 1871 mod Kommunen. Marx skrev i Borgerkrigen i Frankrig:

»Det største heroiske opsving, som det gamle samfund var i stand til, var den nationale krig, og denne viser sig nu at være en ren regeringssvindl, der ikke tjener noget andet formål end at udskyde klassekampen, og som kastes til side, så snart klassekampen flammer op i borgerkrigen«. (11)

»Men alle tiders klassiske eksempel er den store franske revolution«, skriver Junius, med henvisning til året 1793. Og af alt dette drages den slutning at, »som århundreder bærer vidne om, er altså ikke belejrings-tilstanden, men den hensynsløse klassekamp, som rusker selvfølelsen, heltemodet og den moralske kraft i folkemassernes vågen, den bedste beskyttelse og det bedste værn for landet mod ydre fjender«.

Den praktiske slutning, Junius drager, er følgende:

»Ja, socialdemokraterne er forpligtet til at forsvare deres land under en stor historisk krise. Og den socialdemokratiske rigsdagsgruppes svære skyld ligger netop i, at den i sin erklæring af 4. august højtideligt forkyndte: »I farens stund lader vi ikke fædrelandet i stikken«, men i samme øjeblik fornægtede sine egne ord. Den *har* ladt fædrelandet i stikken i den største fares stund. Thi den første pligt over for fædrelandet var i hin stund: at vise det den sande baggrund for denne imperialistiske krig, at sønderrive det væv af patriotiske og diplomatiske løgne, som dette anslag på fædrelandet var spundet ind i; højt og tydeligt at sige, at for det tyske folk er sejr og nederlag i denne krig lige skæbnesvangert; til det yderste at modsætte sig fædrelandets knebling gennem belejringsstilstanden; at proklamere øjeblikkelig folkebevægelse og at lade folket bestemme i spørgsmålet om krig og fred; med alt eftertryk at

kræve folkerepræsentationen uafbrudt samlet hele krigen igennem, for at sikre en årvågen kontrol af regeringen gennem folkerepræsentationen og af folkerepræsentationen gennem folket; øjeblikkelig afskaffelse af al politisk retsberøvelse, eftersom kun et frit folk kan forsvare sit land effektivt; endelig at stille det gamle i sandhed nationale program, der var patrioternes og demokraternes i 1848, Marx', Engels' og Lassalles program: Parolen om den forenede store tyske republik, op imod krigens imperialistiske program, der tager sigte på Østrigs og Tyrkiets opretholdelse, dvs. opretholdelse af reaktionen i Europa. Det var den fane, som måtte bæres i spidsen for landet, det ville have været sandt nationalt, sandt frihedsgavnligt og i overensstemmelse med Tysklands bedste traditioner og med proletariatets internationale klassepolitik...

Det svære dilemma mellem fædrelandsinteresser og proletariatets internationale solidaritet, den tragiske konflikt, som fik vore parlamentarikere til kun »med tungt hjerte« at falde ned på den imperialistiske krigs side, er således en ren indbildning, en borgerlig-nationalistisk fiktion. Mellem landsinteresserne og den proletariske internationale klasseinteresser består tværtimod fuldkommen harmoni i krig som i fred; begge kræver den mest energiske udfoldelse af klassekampen og den mest eftertrykkelige hævde af det socialdemokratiske program.«

Således argumenterer Junius. Det fejlagtige i hans udredning springer i øjnene, og når vore åbne og fordækte lakajer for tsarismen, de herrer Plekhanov og Tjkhenskeli og måske endog de herrer Martov og Tjkhaidse med skadefryd vil gribe efter Junius' ord, ikke for den teoretiske sandheds skyld, men kun for at sno sig fri, udviske sporene, stikke arbejderne blå i øjnene, må vi ret udførligt beskæftige os med den *teoretiske* oprindelse til Junius' fejl.

Han foreslår, at et nationalt program skal »stilles op imod« den imperialistiske krig. Han foreslår den fremskredne klasse at se tilbage i fortiden og ikke ud i fremtiden! I 1793 og 1848 var det *objektivt* den *borgerlig-demokratiske* revolution, der stod på dagsordenen, såvel i Frankrig som i Tyskland og i hele Europa. Til denne *objektive* historiske situation svarede det daværende demokratiske »i sandhed nationale«, dvs. *nationalt-borgerlige* program, som blev virkeliggjort i 1793 af bourgeoisiets mest revolutionære elementer og af »fjerdestand«, og proklameret i 1848 af Marx i hele det fremskridtsvenlige demokratiske navn. Dengang blev *objektivt* revolutionær-demokratiske, nationale befrielseskrige stillet op imod de feudal-dynastiske krige. Det var indholdet af epokens historiske opgaver.

Nu er den *objektive* stilling en anden for de førende,

største stater i Europa. Udviklingen fremad kan – når man ser bort fra mulige forbigående tilbageslag – kun virkeliggøres i retning af det *socialistiske* samfund, den *socialistiske revolution*. Over for den imperialistisk-borgerlige krig, den højtudviklede kapitalismes krig kan, når man ser den fra fremskridtsudviklingens, den fremskredne klasses synspunkt, *objektivt* kun stå krigen mod bourgeoisiet, det vil i første række sige proletarietets borgerkrig mod bourgeoisiet om magten, den krig *uden* hvilken der *ikke kan gives* nogen alvorlig bevægelse fremad, endvidere – kun under bestemte særlige betingelser – en eventuel krig for at forsvare den socialistiske stat mod de borgerlige stater. Af denne grund forblev de bolsjevikker (der lykkeligvis kun var ganske få, og som vi straks overlod til »Prisyv-folkene«), (12) som var rede til at stille sig på det betingede forsvars standpunkt, forsvar af fædrelandet under forudsætning af sejr for revolutionen og sejr for republikken i Rusland, kun bolsjevismens *bogstav* tro, men forrådte dens *ånd*, thi også som republik ville et Rusland, der var indviklet i en imperialistisk krig sammen med de førende europæiske magter, føre en *ligeledes* imperialistisk krig!

Når Junius siger, at klassekampen er det bedste middel mod invasionen, så anvender han kun halvvejs den marxiske dialektik, han tager et skridt på den rigtige vej, men forlader den så med det samme. Den marxiske dialektik kræver en konkret analyse af den pågældende historiske situation. At klassekampen er det bedste middel mod invasionen – det er rigtigt *både* med hensyn til bourgeoisiet, som styrter feudalismen, og med hensyn til proletariet, som slår bourgeoisiet ned. Netop fordi det er rigtigt med hensyn til *enhver* klasseundertrykkelse, er det *for almindeligt* og derfor *utilstrækkeligt* i det givne specielle tilfælde. Borgerkrigen mod bourgeoisiet er *også* en af klassekampens former, og kun denne form for klassekampen ville befri Europa (hele Europa og ikke blot et land) fra faren for invasion. Den »stortyske republik« ville, hvis den havde eksisteret i årene 1914-16, have ført en *ganske lignende* imperialistisk krig.

Junius kommer ganske nær til det rigtige svar på dette spørgsmål og til den rigtige løsning: borgerkrig mod bourgeoisiet for socialismen, men vender *igen tilbage* til fantasien om en »national krig« i årene 1914, 1915 og 1916,

næsten som generede han sig for at sige sandheden helt ud. Når man betragter spørgsmålet ikke ud fra den teoretiske, men ud fra den rent praktiske side, så bliver Junius' fejl ikke mindre klar. Hele det borgerlige samfund, alle klasser i Tyskland, bondestanden indbefattet, var for krigen (i Rusland var sandsynligvis *det samme* tilfældet – i det mindste gik flertallet af de velhavende og mellemste bønder og en meget betydelig del af de fattige bønder åbenbart i den borgerlige imperialismes ledebånd). Bourgeoisiet var bevæbnet til tænderne. I en sådan situation at »proklamere« et program med republik, parlamentet uafbrudt samlet, folkevalgte officerer (»folkebevægelse«) osv. ville *i praksis* have betydet – at »*proklamere*« *revolutionen* (med et *urigtigt* revolutionært program!).

Samme sted siger Junius med fuldkommen ret, at man ikke kan »lave« en revolution. Revolutionen stod på dagsordenen i årene 1914-16, skjult i krigens skød, *udgående* af krigen. Det skulle man have »*proklameret*« i den revolutionære klasses navn, man skulle konsekvent, frygtløst have fremlagt *dens* program: socialismen, som det i krigens epoke er umuligt at nå til uden borgerkrig mod det ærkereaktionære, forbryderiske bourgeois, der fordømmer folket til usigelige lidelser. Man skulle have tænkt nærmere over de systematiske, konsekvente, praktiske, i et *hvilket som helst* udviklingstempo for den revolutionære krise *ubetinget gennemførlige* aktioner, som ligger i retning af den modnende revolution. Disse aktioner er anført i vort partis resolution: 1. afstemning mod kreditterne; 2. sprængning af »borgfreden«; 3. skabelse af en illegal organisation; 4. forbrødring mellem soldaterne; 5. understøttelse af alle revolutionære masseaktioner. (13) Et heldigt resultat af *alle* disse skridt ville *uundgåeligt* have ført til borgerkrigen.

Proklamationen af et stort historisk program ville utvivlsomt være af uhyre betydning, men ikke af et gammelt og for årene 1914-16 allerede forældet nationaltysk program, derimod af et proletarisk-internationalt og socialistisk program. I bourgeois' er fører krig for rovets skyld; vi, arbejderne i *alle* krigsførende lande, erklærer jer krig, krig for socialismen – det er indholdet af den tale, socialisterne skulle have optrådt med den 4. august 1914 i parlamenterne, de socialister, der ikke som Legien,

David, Kautsky, Plekhanov, Guesde, Sembat o.a. har forrådt proletariatet.

Øjensynlig kunne fejlagtige overvejelser af to slags forårsage Juniuss' fejl. Utvivlsomt er Junius afgjort imod den imperialistiske krig og afgjort *for* den revolutionære taktik; denne kendsgerning vil ikke bringe de herrer Plekhanovs skadefryd over Juniuss' »fædrelandsforsvar« ud af verden. Mulige og sandsynlige bagvaskelser af denne art må straks og klart besvares.

Junius har imidlertid for det første ikke gjort sig helt fri af de tyske, endda venstreorienterede socialdemokraters »miljø«, de der frygter en spaltning, de der er bange for at udtale de revolutionære paroler helt ud.*) Det er en falsk frygt, og Tysklands venstreorienterede socialdemokrater skal og *vil befri sig for den*. Udviklingen af deres kamp mod socialchauvinisterne vil *føre dertil*. Og deres kamp mod deres *egne* socialchauvinister er bestemt, energisk, *oprigtig*, det er den vældige, principielle, kardinale forskel på dem og de herrer Martov og Tjkhaidse, som med den ene hånd (à la Skovelev) udfolder banneret med hilsenen »Til Liebknecht'erne i alle lande« og med den anden hånd ømt omfavner Tjkhenkeli og Potresov!

For det andet ville Junius åbenbart skabe noget i retning af den mensjevnikiske lidet berømmelige »stadiumteori«, han ville gennemføre det revolutionære program, idet han *begyndte* ved den »bekvemteste«, »populæreste«, for *småbourgeoisiet* mest acceptable ende. En slags plan om »at overliste historien«, overliste spidsborgerne. Ingen kan dog være imod det *bedste* forsvar af det sande fædreland: det virkelige fædreland er den stortyske republik, det *bedste* forsvar *er* folkevæbningen, parlamentet uafbrudt samlet osv. Engang vedtaget ville et sådant pro-

gram ganske af sig selv føre til det næste stadium: til den socialistiske revolution.

Sandsynligvis har sådanne overvejelser bevidst eller ubevidst bestemt Juniuss' taktik. Det er unødvendigt at sige, at de er urigtige. I Junius-brochuren sporer man den, der står *alene*, den der ikke har kammerater i en illegal organisation, der var vant til fuldt ud at gennemtænke revolutionære paroler og systematisk opdrage masserne i deres ånd. Men denne mangel – og det ville det være bundforkert at glemme – er ikke en personlig mangel hos Junius, men resultatet af svagheden hos *alle* tyske venstrefolk, som er indspundet fra alle sider i et nederdrægtigt net af kautskyansk hykleri, pedanteri, »fredsomlighed« over for opportunisterne. Junius' tilhængere har, *på trods af* at de stod *alene*, evnet at *gå i gang med* udsendelse af illegale flyveblade og med kampen mod kautskyretningen. De vil også i fremtiden forstå at gå videre frem på den rigtige vej.

*) Den samme fejl begår Junius i en af sine udredninger af temaet: hvad er det bedste, sejr eller nederlag? Han drager den slutning, at begge dele er lige slet (ødelæggelse, øgede rustninger osv.). Det er ikke det revolutionære proletariats standpunkt, men den pacifistiske småborgers. Hvis man taler om proletariatets »revolutionære intervention« – men derom taler Junius og gruppen Internationales teser, desværre, for almindeligt – så må spørgsmålet *ubetinget* stilles ud fra et *andet* standpunkt. 1. Er en »revolutionær intervention« mulig uden fare for et nederlag? 2. Er det muligt at angribe ens *egne* lands bourgeoisier og regering uden at mane den samme fare frem? 3. Har vi ikke altid sagt, og har den historiske erfaring fra de reaktionære krige ikke vist, at nederlag letter den revolutionære klasses værk?

*Skrevet på tysk i september 1916.
Trykt første gang i tidsskriftet
Jugend-Internationale, nr. 9 og 10,
september-oktober 1911, under signaturen N. Lenin.
Offentliggjort på russisk første gang i 1929
i anden og tredje udgave af
Lenins Samlede Værker, bind 19.*

Den proletariske revolutions militærprogram (1)

I Holland, Skandinavien og i Svejts hører man blandt de revolutionære socialdemokrater, som bekæmper socialchauvinisternes løgne om »fædrelandsforsvar« i den nuværende imperialistiske krig, stemmer til gunst for at erstatte det socialdemokratiske minimumsprograms gamle krav om »milit« eller »folkets bevæbning« med et nyt: »afrustning«. Jugend-Internationale (2) har indledt en diskussion om spørgsmålet og bragte i nr. 3 en redaktionel artikel, der går ind for afrustning. I R. Grimms seneste tesar (3) finder vi desværre også en indrømmelse til »afrustnings«ideen. I tidsskrifterne Neues Leben (4) og Vorbote er der åbnet diskussion.

Lad os se på afrustningstilhængernes standpunkt.

I

Hovedargumentet er, at kravet om afrustning er det klarreste, mest resolute, mest konsekvente udtryk for kamp mod al militarisme og mod enhver krig.

Men netop i dette hovedargument består afrustningstilhængernes hovedfejltagelse. Socialister kan ikke være imod enhver krig, uden at ophøre med at være socialister. For det første har socialisterne aldrig været og kan aldrig være modstandere af revolutionære krige. De »store« imperialistiske magters bourgeoisie er blevet helt igennem reaktionært, og den krig, som *dette* bourgeoisie nu fører, betragter vi som en reaktionær krig, en slaveholderkrig, en forbryderisk krig. Men hvordan forholder det sig med en krig *mod* dette bourgeoisie? F.eks. en krig, som folk, der er undertrykt eller afhængige af det, fører, eller som føres af kolonifolk for at opnå befrielse? I gruppen Internationales tesar læser vi i § 5: »I denne den

tøjlesløse imperialismes epoke kan der ikke mere gives nationale krige«. Dette er åbenbart urigtigt.

Det 20. århundredes, dette »den tøjlesløse imperialismes« århundredes, historie er fuld af kolonikrige. Men hvad vi, europæere, undertrykkerne af de fleste af verdens folkeslag, med den for os særegne, nederdrægtige europæiske chauvinisme kalder kolonikrige, er ofte nationale krige eller nationale rejsninger af disse undertrykte folk. Det er netop en af imperialismens mest fundamentale egenskaber, at den fremskynder kapitalismens udvikling i de mest tilbagestående lande og derved udbreder og skærper kampen mod den nationale undertrykkelse. Det er en kendsgerning. Og deraf følger uundgåeligt, at imperialismen i mange tilfælde må afføde nationale krige. *Junius*, som i en brochure går ind for de nævnte tesar, siger her, at i den imperialistiske epoke fører enhver national krig imod en af de imperialistiske stormagter til indblanding af en anden imperialistisk stormagt, der konkurrerer med den første, og at enhver national krig således vil forvandles til en imperialistisk krig. Men også dette argument er urigtigt. Det *kan* gå sådan, men det sker ikke altid. Mange kolonikrige i årene 1900-1914 fulgte ikke denne vej. Og det ville være simpelt hen latterligt, hvis vi erklærede, at der f.eks. efter den nuværende krig, når den er endt med den yderste udmattelse af de krigsførende lande, ikke »kan« komme »nogen som helst« nationale, progressive, revolutionære krige, ført af, skal vi sige, Kina i forbund med Indien, Persien, Siam osv. mod stormagterne.

At benægte enhver mulighed for nationale krige under imperialismen er teoretisk urigtigt, historisk set åbenbart fejlagtigt og er i praksis at sammenligne med den europæiske chauvinisme: Vi, der tilhører nationer, som undertrykker hundreder af millioner mennesker i Europa, Asien, Afrika osv., vi skal over for de undertrykte folk erklære, at deres krig mod »vore« nationer er »umulig«!

For det andet. Borgerkrig er også krig. Den, der anerkender klassekampen, kan ikke komme uden om at anerkende borgerkrige, som i ethvert klassesamfund udgør den naturlige, under visse omstændigheder uundgåelige fortsættelse, udvikling og skærpelse af klassekampen. Alle store revolutioner bekræfter dette. At benægte borgerkrig eller glemme den vil være ensbetydende med at

forfalde til den yderste opportuniste og opgive den socialistiske revolution.

For det tredje udelukker sejrrig socialisme i ét land ingenlunde med ét slag alle krige overhovedet. Tværtimod forudsætter den krige. Kapitalismens udvikling foregår i høj grad ujævnt i de forskellige lande. Anderledes kan det heller ikke være under vareproduktionen. Heraf følger uvægerligt, at socialismen ikke kan sejre samtidig i *alle* lande. Den vil sejre først i ét eller i nogle lande, mens de øvrige i nogen tid vil forblive borgerlige eller førborgerlige. Det vil ikke alene fremkalde gnidninger, men også direkte bestræbelser fra disse andre landes bourgeoisie for at knuse den socialistiske stats sejrige proletariat. I så tilfælde ville en krig fra vor side være en berettiget og retfærdig krig. Det ville være en krig for socialismen, for andre nationers befrielse fra bourgeoisiet. Engels havde fuldt ud ret, da han i sit brev til Kautsky 12. september 1882 udtrykkeligt anerkendte muligheden af socialismens »forsvarskrige«, *efter at den har sejret*. Han mente netop det sejrende proletariats forsvar mod andre landes bourgeoisie.

Først efter at vi har fældet, definitivt besejret og eksproprieret bourgeoisiet i hele verden og ikke blot i et enkelt land, bliver krig umulig. Og fra et videnskabeligt synspunkt ville det være absolut urigtigt og absolut ikke-revolutionært, hvis vi gik uden om, eller tilslørede det, der netop er det vigtigste: undertrykkelsen af bourgeoisiets modstand – det sværeste, det der kræver den hårdeste kamp under *overgangen* til socialismen. De »sociale« prædikanter og opportunisterne er altid parat til drømme om fremtidens fredelige socialisme, men de adskiller sig fra de revolutionære socialdemokrater netop derved, at de ikke vil tænke på eller forestille sig den forbitrede klassekamp og *klassekrigene* for virkeliggørelse af denne herlige fremtid.

Vi må ikke lade os bedrage af ord. F.eks. er begrebet »fædrelandsforsvar« forhadet af mange, fordi de åbenbare opportuniste og kautskyanere dækker og tilslører bourgeoisiets løgne i *den nuværende* røverkrig med dette ord. Det er en kendsgerning. Men deraf følger ikke, at vi skal glemme at tænke over betydningen af politiske paroler. At anerkende »fædrelandsforsvar« i den nu værende krig vil sige at regne den for »retfærdig« og stemmende med

proletariatets interesser – intet og endnu engang intet andet, eftersom invasion ikke kan udelukkes i nogen krig. Det ville være ligefrem stupidt at benægte »fædrelandsforsvar« *fra* undertrykte folks *side* i deres krig *mod* imperialistiske stormagter, eller *fra* det sejrige proletariats *side* i *dets* krig mod en eller anden Gallifet i en borgerlig stat.

Teoretisk ville det være ganske fejlagtigt at glemme, at enhver krig kun er politikens fortsættelse med andre midler. Den nuværende imperialistiske krig er fortsættelsen af to stormagtsgruppers imperialistiske politik, og denne politik er affødt af og næret af den imperialistiske epokes forhold taget under ét. Men denne samme epoke må nødvendigvis afføde og nære en politik bestående i kamp mod den nationale undertrykkelse og proletariatets kamp mod bourgeoisiet og derfor også muligheden for og uundgåeligheden af for det første revolutionære, nationale rejsninger og krige, for det andet proletariatets krige og rejsninger *mod* bourgeoisiet, for det tredje forening af begge former for revolutionære krige osv.

II

Hertil kommer yderligere følgende generelle betragtning.

En undertrykt klasse, som ikke tilstræber at lære våbenbrug, at besidde våben, en sådan undertrykt klasse fortjener kun at blive behandlet som slaver. Heller ikke vi kan uden at forvandles til borgerlige pacifister eller opportuniste glemme, at vi lever i et classesamfund, og at der ikke findes og ikke kan findes nogen anden vej ud end gennem klassekamp. I ethvert classesamfund – om det er baseret på slaveri, livegenskab eller som i dag på lønarbejde – er den herskende klasse bevæbnet. Ikke blot nutidens stående hære, men også nutidens milits er – selv i de mest demokratiske borgerlige republikker, som f.eks. Svejts – bourgeoisiets våben *mod* proletariatet. Dette er en så elementær sandhed, at det næppe skulle være nødvendigt at opholde sig særligt ved den. Det må være nok at nævne militæropbuddene mod strejkende i alle kapitalistiske lande.

Bourgeoisiets bevæbning mod proletariatet er en af de største, mest fundamentale og væsentligste kendsgerninger i det moderne kapitalistiske samfund. Og over for

denne kendsgerning vil man have de revolutionære socialdemokrater til at rejse »krav« om »afrustning«! Det ville være ensbetydende med fuldstændig opgivelse af klassekampssynspunktet, prisgivelse af enhver tanke om revolution. Vor parole må være: Bevæbning af proletariatet for at besejre, ekspropriere og afvæbne bourgeoisiet. Det er den eneste mulige taktik for den revolutionære klasse, en taktik, der udspringer af hele den kapitalistiske militarismes *objektive udvikling* og er foreskrevet af denne. Først *efter* at proletariatet har afvæbnet bourgeoisiet kan det, uden at forråde sin verdenshistoriske opgave lade alle våben blive til skrot, og det vil proletariatet uden tvivl gøre, men *først til den tid, ikke på nogen måde før*.

Når den nuværende krig *kun* fremkalder skræk og advarsel, kun afsky for enhver anvendelse af våben, for blod, død osv. hos reaktionære kristelige socialister og hos klynkende småborgere, så må vi sige: Det kapitalistiske samfund har altid været og er altid *en rædsel uden ende*. Og når der nu med denne, den mest reaktionære af alle krige beredes dette samfund *en ende i rædsel*, så har vi ingen grund til at henfalde i fortvivlelse. Men objektivt set er dette »krav« – eller rettere sagt, denne drøm – om afrustning jo intet andet end netop udtryk for fortvivlelse på et tidspunkt, da den eneste berettigede og revolutionære krig, borgerkrigen mod det imperialistiske bourgeoisie forberedes åbenlyst for alles øjne af dette bourgeois egne kræfter.

Den, der vil kalde dette for livsfjern teori, vil vi erindre om to verdenshistoriske kendsgerninger: trusternes rolle og kvindernes fabriksarbejde på den ene side, og på den anden side Kommunen i 1871 og decemberopstanden i Rusland 1905.

For bourgeoisiet består sagen i at udvikle truster, drive kvinder og børn til fabrikkerne og dér at udpine, fordærve og prisgive dem til den yderste nød. Vi »kræver« ikke denne udvikling og »støtter« den ikke, vi kæmper imod den. Men *hvordan* kæmper vi? Vi ved, at trusterne og kvindernes fabriksarbejde er progressive foreteelser. Vi ønsker ikke at gå tilbage til håndværket, til den førmonopolistiske kapitalisme, til kvindernes hjemmearbejde. Fremad gennem trusterne osv. og videre forbi dem til socialismen!

Dette ræsonnement lader sig med de behørigte ændrin-

ger anvende også på den nuværende militarisering af folket. I dag militariserer det imperialistiske bourgeoisie ikke blot hele folket, men også ungdommen. I morgen vil det muligvis begynde at militarisere kvinderne. Vi må hertil sige: så meget desto bedre! Hurtigere fremad! Jo hurtigere, desto nærmere er den væbnede opstand mod kapitalismen. Hvordan kan socialdemokrater lade sig skræmme over militarisering af ungdommen osv., hvis de ikke har glemt Kommunens eksempel? Det er ikke »livsfjern teori«, ikke drømmeri, men kendsgerninger. Og det ville i sandhed stå ilde til, hvis socialdemokraterne på trods af alle økonomiske og politiske fakta begyndte at tvivle om, at den imperialistiske epoke og de imperialistiske krige uundgåeligt vil føre til gentagelse af disse fakta.

En borgerlig iagttagelse af Kommunen skrev i maj 1871 i et engelsk blad: »Hvis den franske nation bestod alene af kvinder, hvor ville det så være en frygtindgydende nation!« Kvinder og 13-års børn kæmpede under Kommunen side om side med mændene. Og det kan ikke blive anderledes heller under de kommende kampe for at fælde bourgeoisiet. Proletariske kvinder vil ikke se passivt til, når det svært bevæbnede bourgeoisie giver sig til at nedskyde de dårligst eller slet ikke bevæbnede arbejdere. De vil gribe til våben ligesom i 1871, og af de nu skræmte nationer – eller rettere: af den nuværende arbejderbevægelse, som er desorganiseret, snarere af opportunisterne end af regeringerne – vil utvivlsomt, før eller senere, men absolut utvivlsomt fremvokse et internationalt forbund af det revolutionære proletariats »frygtindgydende nationer«.

Militariseringen gennemsyrrer nu hele samfundslivet. Imperialismen betyder stormagternes forbitrede kamp om opdeling og nyopdeling af verden, den må derfor uvægerligt føre til yderligere militarisering i alle lande også i de neutrale og i de små lande. Hvad skal da de proletariske kvinder stille op her imod?? Bare forbande enhver krig og alt, hvad der er militært, bare forlange afrustning? Aldrig nogen sinde vil kvinderne i en undertrykt klasse, som er virkeligt revolutionær, affinde sig med en så skændig rolle. De vil sige til deres sønner: »Nu er du snart stor. Man vil give dig et gevær. Tag det og lær grundigt alt, hvad der har med militærvæsenet at gøre. Denne viden

er nødvendig for proletarerne – ikke for at skyde på dine brødre, arbejdere i andre lande, som det sker i den nuværende krig, og som forræderne mod socialismen råder dig til at gøre, men for at kæmpe mod dit eget lands bourgeois, for at gøre ende på udbytningen, nøden og krigen, ikke ved fromme ønsker, men ved at sejre over bourgeoisiet og afvæbne det«.

Afstår man fra at føre en sådan propaganda, netop en sådan propaganda i forbindelse med den nuværende krig, vil det være bedre slet ikke at tale store ord om et internationalt, revolutionært socialdemokrati, om socialistisk revolution, om krig mod krigen.

III

Afrustningstilhængerne er imod programpunktet »folkets bevæbning« blandt andet også fordi dette krav angiveligt lettere skulle føre til indrømmelser over for opportunismen. Vi har ovenfor undersøgt det vigtigste, nemlig afrustningens forhold til klassekampen og den sociale revolution. Lad os nu undersøge afrustningskravets forhold til opportunismen. En af de væsentligste årsager til kravets uantagelighed er netop, at det sammen med de illusioner, det vækker, uvægerligt svækker og taper kræfterne af vor kamp mod opportunismen.

Der er ingen tvivl om, at denne kamp er det nærmest foreliggende spørgsmål for Internationale. Kamp mod imperialismen, der ikke er uløseligt forbundet med kamp mod opportunismen, er en tom frase eller et bedrag. En af de største mangler ved Zimmerwald og Kiental, (5) og en af hovedårsagerne til den mulige fiasko for disse første spirer til en III Internationale består netop i, at spørgsmålet om kamp mod opportunismen end ikke blev rejst åbent, for slet ikke at tale om en løsning på dette spørgsmål i den forstand, at nødvendigheden af at bryde med den blev fastslået. Opportunismen har sejret – for en tid – i den europæiske arbejderbevægelse. I alle de største lande har der dannet sig to hovedafskygninger af opportunismen: For det første den åbenlyse, kyniske og der for mindre farlige socialimperialisme, repræsenteret af folk som Plekhanov, Scheidemann, Legien, Albert Thomas og Sembat, Vandervelde, Hyndman, Henderson osv. For det andet den skjulte, kautskyanske: Kautsky-Haase og den Socialdemokratiske Arbejdsgruppe i Tyskland; (6)

Longuet, Pressemanne, Mayéras m.fl. i Frankrig; Ramsay MacDonald og andre førere for det Uafhængige Arbejderparti i England (7), Martov, Tjkheidse m.fl. i Rusland; Treves og andre såkaldte venstre-reformister i Italien.

Den åbenlyse opportunisme arbejder åbent og direkte mod revolutionen og mod de begyndende revolutionære bevægelser og udbrud i direkte forbund med regeringerne, uanset hvor forskellige former dette forbund end kan antage, fra deltagelse i ministerier til deltagelse i militærindustrielle komiteer (i Rusland). (8) De skjulte opportunist, kautskyanerne, er langt skadeligere og farligere for arbejderbevægelsen, fordi de maskerer deres forsvar for et forbund med de førstnævnte med velklingende pseudo-marxistiske talemåder og pacifistiske paroler. Kampen mod begge disse former for den herskende opportunisme må føres på *alle* den proletariske politiks områder: parlamentarisk virksomhed, fagforeningsarbejde, strejker, militærspørgsmål osv. Den hovedejendommelighed, der karakteriserer *begge* disse former for den herskende opportunisme, består i, at man fortier, tilslører eller behandler med skelen til politiforbud det konkrete spørgsmål om *forbindelsen mellem den nuværende krig og revolutionen tillige med andre konkrete spørgsmål vedrørende revolutionen*. Og det til trods for, at man før krigen utallige gange har henvist til netop *denne* kommende krigs forbindelse med den proletariske revolution, både uofficielt og officielt i Basel-manifestet. (9) Hovedsvagheden ved afrustningskravet består netop i, at man her går uden om alle revolutionens konkrete spørgsmål. Eller måske går afrustningstilhængerne ind for en helt ny ubevæbnet form for revolution?

Endvidere. Vi er ikke på nogen måde imod kamp for reformer. Vi ønsker ikke at se bort fra den triste mulighed, at menneskeheden kan komme til at opleve i værste fald endnu en imperialistisk krig nr. 2, hvis revolutionen trods de talrige udbrud af gæring blandt masserne og massernes utilfredshed og trods alle vore anstrengelser ikke vokser frem af denne krig. Vi er tilhængere af et reformprogram, som *også* må være rettet mod opportunisterne. Det ville kun glæde opportunisterne, hvis vi lod dem ene om kampen for reformer og selv trak os tilbage oven over skyerne i en slags afrustningsdrøm og således flygtede fra den triste virkelighed. Afrustning er netop flugt fra

den grimme virkelighed og bestemt ikke kamp mod den. I et sådant program ville vi sige noget i denne retning: »Parolen om og anerkendelsen af fædrelandets forsvar i den imperialistiske krig 1914-1916 er ikke andet end korrumpning af arbejderbevægelsen ved en bourgeoisiløgn«. Dette konkrete svar på konkrete spørgsmål ville være teoretisk rigtigere, langt nyttigere for proletariatet og for opportunisterne langt mere utåleligt end krav om afrustning og nægtelse af »ethvert« forsvar for fædrelandet. Og vi kunne tilføje: »Bourgeoisiet i alle de imperialistiske stormagter, England, Frankrig, Tyskland, Østrig, Rusland, Italien, Japan, USA, er blevet så reaktionært og så gennemsyret af stræben efter verdensherredømmet, at enhver krig, ført af *bourgeoisiet* i disse lande ikke kan være andet end reaktionær. Proletariatet må ikke blot være imod enhver sådan krig, men må også ønske 'sin egen' regerings nederlag i sådanne krige og udnytte det til revolutionær rejsning, hvis en rejsning med det formål at hindre krigen ikke lykkes«.

I spørgsmålet om milits måtte vi sige: Vi er ikke for en bourgeoisimilits, men kun for en proletarisk. Derfor »ikke en skilling og ikke en mand« hverken til den stående hær, eller til en bourgeoisimilits, end ikke i lande som USA eller Svejts, Norge osv. Så meget mere som vi selv i de frieste republik-stater (f.eks. i Svejts) ser prøjseriet trænge mere og mere igennem i militsen, navnlig i årene 1907 og 1911, og ser den blive prostitueret gennem militær indsats mod strejkende. Vi kan forlange folkevalg af officererne, afskaffelse af enhver form for militær rettergang, lige rettigheder for udenlandske og indenlandske arbejdere (et særligt vigtigt punkt for de imperialistiske stater, der – som f.eks. Svejts – stadig mere skamløst udbytter udenlandske arbejdere i stadig større tal og gør dem retsløse), endvidere kan vi forlange ret for, skal vi sige, hver hundrede indbyggere i et givet land til at danne frie foreninger til militær uddannelse med frit valg af instruktører, hvis arbejde betales af statskassen osv. Kun under disse betingelser vil proletariatet kunne uddanne sig militært for *sig selv* og ikke for sine slaveholdere, og proletariatets interesser kræver ubetinget en sådan uddannelse. Den russiske revolution har vist, at enhver sejr – om det så også kun er en partiel sejr – for den revolutionære bevægelse, f.eks. erobringen af en bestemt by, en

bestemt fabriksbebyggelse, en bestemt hærenhed, uvægerligt *vinger* det sejrende proletariat til at gennemføre netop et sådant program.

Endelig lader det sig selvsagt ikke gøre at bekæmpe opportunisten med programmer alene, men kun ved uafsladeligt at overvåge, at programmerne virkelig føres ud i livet. Den fallerede II Internationales største, skæbnesvangre fejl bestod i, at ord ikke svarede til handling, at der udvikledes en hang til hykleri og samvittighedsløst, revolutionært frasemageri (se Kautsky og co.s nuværende holdning til Basel-manifestet). Afrustning som samfundsidé, dvs. som en idé, der er affødt af en bestemt samfundssituation og kan virke i et bestemt socialt miljø og ikke forbliver en personlig grille, er åbenbart affødt af de særlige, exceptionelt »rolige« leveforhold i enkelte småstater, der temmelig længe har ligget uden for krigens blodige verdensbane, og som håber på at kunne forblive uden for. For at indse dette behøver man blot at gennemtænke de argumenter, der f.eks. fremføres af de norske afrustningstilhængere: »Vi er et lille land, vor hær er lille, vi kan intet stille op imod stormagterne« (og er derfor også magtesløse over for voldelig inddragelse i en imperialistisk *alliance* med den ene eller anden stormagtsgruppe)... »vi vil være i fred i vores fjerne afkrog og blive ved med at føre afkrogspolitik, forlange afrustning, bindende voldgiftsdomstole, permanent neutralitet osv« (»permanent« – måske på samme måde som den belgiske?).

Småstaternes småtskårne bestræbelser for at holde sig uden for, det småborgerlige ønske om at være på god afstand af verdenshistoriens store slag og udnytte sin relative monopolstilling til at forblive i den hårdhuede passivitet, det er den *objektive* samfundssituation, som kan sikre afrustningsideen en vis succes og en vis udbredelse i enkelte småstater. Naturligvis er denne stræben reaktionær og bygger helt igennem på illusioner eftersom imperialismen på den ene eller anden måde vil inddrage småstaterne i verdensøkonomiens og verdenspolitikens strømmhvirl.

I Svejts f.eks. foreskriver landets imperialistiske placering objektivt *to* linjer for arbejderbevægelsen: Opportunisterne tilstræber i forbund med bourgeoisiet at gøre Svejts til et republikansk-demokratisk monopol-forbund

til indkassering af profitten fra det imperialistiske bourgeoisie turister, og at denne »fredsommelige« monopolstilling udnyttes så fordelagtigt og stilfærdigt som muligt.

De ægte socialdemokrater i Svejts tilstræber at udnytte den relative frihed i Svejts og landets »internationale« stilling til at hjælpe det snævre forbund af revolutionære elementer i Europas arbejderpartier til sejr. Svejtserne taler gud være lovet ikke et »selvstændigt« sprog, men tre verdenssprog, netop de sprog, der tales i de krigsførende lande, som grænser op til det.

Hvis det svejtsiske partis 20.000 medlemmer ugentligt indbetalte 2 centimer hver som »særlig krigsskat«, ville vi få 20.000 francs årligt – rigeligt til på trods af generalstabenes forbud lejlighedsvis at trykke og udbrede på tre sprog blandt de krigsførende landes arbejdere og soldater alt det, som rummer sandheden om den begyndende harme blandt arbejderne, om deres forbrødring i skyttegravene, om deres forhåbninger om revolutionær anvendelse af våbnene mod deres »egne« landes imperialistiske bourgeoisie osv.

Det er altså ikke nyt. Det gøres netop af de bedste blade som *La Sentinelle*, *Volksrecht* og *Berner Tagewacht*, (10) men desværre kun i utilstrækkeligt omfang. Kun ved denne virksomhed kan den smukke resolution fra partikongressen i Aaran (11) blive til mere end bare en smuk resolution.

Det spørgsmål, der nu interesserer os, er: Stemmer afrustningskravet overens med den revolutionære retning blandt de svejtsiske socialdemokrater? Åbenbart ikke. Objektivt er »afrustning« det mest nationale, det specifikt nationale program i småstaterne og slet ikke det internationale program for det internationale, revolutionære socialdemokrati.

Hele ti »socialistiske« ministre

Sekretæren for det internationale socialchauvinistiske bureau, (1) Huysmans, har sendt et lykønskningstelegram til den danske minister uden portefølje, Stauning, lederen for det såkaldte danske »socialdemokratiske« parti:

»Jeg ser i aviserne, at De er udnævnt til minister. Mine hjerteligste lykønskninger. Nu har vi altså allerede ti socialistiske ministre i hele verden. Det går fremad! De bedste hilsener«.

Det går fremad, det kan man ikke nægte. Anden internationale går hurtigt fremad, nemlig til fuldstændig sammensmeltning med den nationalliberale politik. De yderliggående tyske opportunisters og socialchauvinisters kamporgan, bladet *Volksstimme*, (2) i Chemnitz, der bringer dette telegram, bemærker ikke uden giftighed: »Sekretæren for det internationale socialistiske bureau hilser uden forbehold en socialdemokrats overtagelse af en ministerpost. Men kort før krigen udtalte alle partikongresser og internationale kongresser sig skarpt mod dette! Tiderne ændrer sig, synspunkter også – også på dette punkt«.

Heilmann'erne, David'erne og Siidekum'erne har god ret til at klappe Huysmans'erne, Plekhanov'erne og Vandervelde'rne nedladende på skulderen...

Stauning har for nylig offentliggjort sit brev til Vandervelde, fuldt af en germanofil socialchauvinists spydigheder mod en fransk socialchauvinist. I dette brev er Stauning i øvrigt stolt af, at »vi (det danske parti) skarpt og bestemt har frasagt os det organisationsskadelige splitelsesarbejde, der udføres af den såkaldte Zimmerwaldbevægelse på det italienske og det svejtsiske partis initiativ«. Ord til andet således!

I Danmark hører dannelsen af en nationalstat det 16. århundrede til. Det danske folks masser har for længst lagt den borgerlige befrielsesbevægelse bag sig. I Danmark består befolkningen for over 96 pct.s vedkommende af danskere, født i Danmark. Der er ikke engang 200.000 danskere i Tyskland. (Danmarks befolkning er på 2,9 millioner.) Man kan heraf se, hvilken grov borgerlig svindel, det er, når det danske borgerskab snakker om »en borgerlig nationalstat« som en dagsaktuel opgave. Dette siges i det 20. århundrede af Danmarks bourgeois'er og monarkister, *der besidder kolonier*, hvis befolkning er næsten af samme størrelse som antallet af danskere i Tyskland, og om hvilke den danske regering nu *købslår*. Hvem har sagt, at man ikke sælger mennesker i vor tid? Det gør man ganske glimrende. Danmark sælger for så og så mange millioner (handlen er endnu ikke afsluttet) tre øer, som alle – naturligvis – er befolkede.

Et specifikt træk ved den danske imperialism er desuden opnåelsen af ekstra profit som følge af kød- og mælkeproduktmarkedets monopolagtigt gunstige beliggenhed: afsætning ad den billigste vej, søvejen, til London, verdens største marked. I kraft deraf er det danske bourgeois'i og de rige danske bønder (rene bourgeois'er trods de russiske narodnikeres opspind) blevet »blomstrende« parasitter på det engelske imperialistiske bourgeois'i, til parthavere i dets særligt fredelige og særligt fede profiler.

Denne internationale situation har det danske »socialdemokratiske« parti, som holder og altid har holdt med højre fløj, med det tyske socialdemokratiske opportunist, helt tilpasset sig. De danske socialdemokrater stemte for kreditter til den borgerligt-monarkistiske regering – »til bevarelse af neutraliteten«, som det så plausibelt lyder. På kongressen den 30. september 1916 gik et flertal på ni tiendedele ind for deltagelse i ministeriet, for et forlig med regeringen! Korrespondenten for den socialistiske avis i Bern meddeler, at oppositionen mod ministerialismen i Danmark var repræsenteret ved Gerson Trier og redaktør I. P. Sundbo. Trier forsvarede i en strålende tale de revolutionært-marxistiske synspunkter og gik, da partiet besluttede at deltage i ministeriet, både ud af hovedbestyrelsen og ud af partiet, idet han erklærede, at han ikke ønskede at være medlem af et *borgerligt* parti. I

de sidste år har det danske »socialdemokratiske« parti ikke på nogen måde adskilt sig fra borgerlige radikale.

En hilsen til kammerat G. Trier! »Det går fremad.« Huysmans har ret – fremad til en tydelig, klar politisk ærlig, for socialismen nødvendig adskillelse mellem revolutionære marxister, repræsentanterne for det revolutionære proletariats *masser*, og det imperialistiske bourgeois'i Plekhanov-Potresov-Huysmans'ske forbundsfæller og agenter, der har et flertal af »*lederne*«, men som ikke er repræsentanter for de underkuede massers interesser, men for et mindretal af privilegerede arbejdere, der er gået over på bourgeois'ets side.

Skulle de russiske bevidste arbejdere, de, der valgte deputerede, der blev forvist til Sibirien, de, der stemte mod deltagelse i krigsindustrikomiteer til støtte for den imperialistiske krig, skulle de ønske at være med i de *ti ministres* »Internationale«? I *Stauning'ernes* Internationale? I den Internationale, som *Trier'ne* forlader?

Noter

Til Krigen og Det russiske socialdemokrati

- (1) Manifestet Krigen Og Det Russiske Socialdemokrati var det første officielle dokument fra RSDAP's centralkomité, der gav udtryk for det bolsjevikiske partis standpunkt til den imperialistiske verdenskrig, der var begyndt. Det tryktes den 1. november 1914 som leder i nr. 33 af partiets centralorgan, Sotsial-Demokrat, som udkom i et oplag på 1500 eksemplarer. Manifestet fandt vid udbredelse både i og uden for Rusland. Det pågældende nummer af bladet, som blev tilsendt de bolsjevikiske sektioner i udlandet og i Rusland selv, var til stor nytte for de lokale partiorganisationer og var for dem en vejledning til handling. Manifestet sendtes ligeledes til II Internationales eksekutivorgan, det Internationale Socialistiske Bureau, som officielt dokument, der redegjorde for RSDAP's holdning til krigen, og det tilstilledes desuden flere socialistiske blade i England, Tyskland, Frankrig, Sverige og Schweiz. Endelig sendtes manifestet til en konference af socialister i de neutrale lande.

I Rusland tryktes manifestet i fuld ordlyd i det bolsjevikiske blad Proletarskij Golos / Den Proletariske Stemme/ nr. 1, som RSDAP's Petersborg-komité udgav i februar 1915. Og væsentlige afsnit blev gengivet på flyveblade, der udsendtes i russiske industribyer. – S. 15.

- (2) Lige fra krigsudbruddet gik de bolsjevikiske deputerede i 4. statsduma – A.J. Badajev, M.K. Muranov, G.I. Petrovskij, F.N. Samojlov og N.R. Sjagov – energisk i brechen for arbejderklassens interesser. I overensstemmelse med partilinjen nægtede de at stemme for krigsbevillinger til tsarismen, afslørede krigens imperialistiske, antifolkelige karakter, forklarede arbejderne sandheden om krigen og kaldte dem til kamp mod tsarismen, bourgeoisiet og godsejerne. De bolsjevikiske deputerede blev stillet for retten, anklaget for revolutionær virksomhed i krigstid, og blev forvist til Sibirien. – S. 19.
- (3) Kort efter krigsudbruddet udsendte det bolsjevikiske partis Petersborg-komite et flyveblad med en appel til arbejderne og soldaterne om at organisere sig til kamp mod krigen og selvherskerdømmet under parolerne Ned med det enevældige monarki! Leve socialismen! Leve den demokratiske republik! I løbet af august 1914 udsendte Petersborg-komiteen endnu en illegal appel rettet mod krigen og indeholdende opfordringer til at organisere sig og skaffe sig våben. – S. 19.
- (4) II Internationales 7. kongres fandt sted i *Stuttgart* i august 1907. Blandt de i alt 886 delegerede, som repræsenterede socialistiske partier og fagforeninger, var 37 delegerede fra RSDAP. Blandt dem Lenin, Litvinov og Lunatjarskij. Blandt hovedpunkterne på kongressens dagsorden var spørgsmålet om militarismen og internationale konflikter samt kolonispørgsmålet.

Lenin gjorde på kongressen en stor indsats for at samle venstrekræfterne i det internationale socialdemokrati og kæmpede energisk mod opportunist og revisionister. Således arrangerede han en konference med repræsentanter for venstrekræfterne, som var det første skridt til en samling af revolutionære marxister i den internationale socialistiske bevægelse i imperialismens epoke.

Lenin deltog i det kongresudvalg, der skulle udarbejde forslag til resolu-

tion vedrørende kongressens hovedemne, militarismen og internationale konflikter. Under behandlingen af det resolutionsudkast, som August Bebel forelagde, lykkedes det Lenin, støttet af repræsentanter for det polske socialdemokrati, at få ændret udkastet fundamentalt i den revolutionære marxismes ånd. Der indføjes i resolutionsforslaget følgende vigtige princip-sætning: »I tilfælde af, at krigen alligevel bryder ud, må de (arbejderklas-sen i de enkelte lande og dens repræsentanter i parlamenterne. – red.)... tilstræbe med alle midler at udnytte den af krigen fremkaldte økonomiske og politiske krise til at rejse folkemasserne og fremskynde det kapitalistiske klasseherredømmes fald«.

II Internationales 8. kongres afholdtes i *København* i august-september 1910. Der var 896 delegerede, og RSDAP repræsenteredes af blandt andre Lenin, Plekhanov, Aleksandra Kollontaj, Lunatjarskij m.fl.

Med det formål at samle de revolutionære marxister på den internationale arena mødtes Lenin i forbindelse med kongressen med venstresocialdemo-kraater blandt de kongresdelegerede.

Kongressens resolution til spørgsmålet om kampen mod krigen, »Voldgift og Afrustning«, bekræftede Stuttgart-kongressens resolution. Endvidere forpligtede København-kongressens resolution de socialistiske partier og deres parlamentsrepræsentanter til at kræve rustningsbegrænsning og løs-ning af konflikter mellem stater ved voldgift, ligesom resolutionen opfor-drede alle landes arbejdere til at organisere protestaktioner mod krigsfa-ren.

Den 24.-25. november 1912 fandt den ekstraordinære internationale so-cialistiske kongres sted i *Basel*, indkaldt for at træffe beslutning i spørgs-målet om kampen mod den overhængende fare for en imperialistisk ver-denskrig, en fare, som var vokset yderligere efter udbruddet af første Bal-kan-krig. Der deltog 555 delegerede i kongressen, heraf 6 fra RSDAP's cen-tralkomité. På kongressens åbningsdag holdtes en folkedemonstration og et stort massemøde mod krigen.

Kongressen vedtog enstemmigt et manifest mod krigen. Heri advare-des folkene mod den overhængende fare for en verdenskrig. Det hedder i manifestet blandt andet: – Når som helst kan de store europæiske folk blive kastet mod hinanden, og det skønt en sådan forbrydelse mod men-neskeheden ikke kan retfærdiggøres ved noget påskud overhovedet under påberåbelse af folkenes interesser... Det vil være vanvid, hvis regeringerne ikke indser, at alene tanken om en uhyrlig verdenskrig vil fremkalde arbej-derklassens vrede og harme. Proletariatet betragter det som en forbrydelse at skyde hinanden for kapitalisternes profit, for dynastiernes ærekærhed og for overholdelse af hemmelige diplomatiske aftaler.

Manifestet opfordrede alle landes arbejdere til energisk kamp mod krigs-faren og til at »sætte styrken i proletariatets internationale solidaritet op imod den kapitalistiske imperialism«. Såfremt den imperialistiske krig skulle bryde løs, opfordrede manifestet socialisterne til at udnytte den øko-nomiske og politiske krise, krigen ville fremkalde, til kamp for den sociali-stiske revolution.

II Internationales ledere, Kautsky, Vandervelde m.fl., stemte på kongres-sen for manifestet mod krigen. Ved den imperialistiske verdenskrigs be-gyndelse »glemte« de imidlertid Basel-manifestet, ligesom de glemte andre antikrigs-beslutninger fra de internationale socialistiske kongresser, og stillede sig på deres imperialistiske regerings side. – *S. 19.*

Til

Om storrussernes nationalstolthed

- (1) *Den forenede adels råd* – en kontrarevolutionær godsejerorganisation, op-rettet i maj 1906 og bestående til oktober 1917. Rådets hovedformål var at beskytte selvherskerdømmet, de store jordbesidderes ejendomsret og ade-lens privilegier. Organisationen udvikledes efterhånden til et halvofficielt regeringsorgan med stor indflydelse på regeringens politik og lovgivningen. Et stort antal af organisationens medlemmer havde sæde i statsrådet og de Sorte Hundreders ledelse. – *S. 24.*
- (2) *Rasnotjintsy* kaldtes i det 19. århundredes Rusland ikke-akademiske intel-lektuelle, som hørte hjemme i det liberale og demokratiske bourgeoisi, men som stod uden for stænderne – gejstligheden, borgerstanden, embedsstan-den og bondestanden. – *S. 24.*
- (3) Citatet er fra Tjernysjevskijs roman Prolog. – *S. 24.*
- (4) Der hentydes til storgodsejeren VM. Purisjkevitj, en inkarneret reaktio-nær monarkist, medstifter af organisationen Det Russiske Folks Forbund (tilsluttet de Sorte Hundreder). Udtrådte i 1907 af denne organisation og stiftede »Ærkeenglen Mikhails Kammer«, en ny kontrarevolutionær, mo-narkistisk organisation. Purisjkevitj var medlem af statsdumaen, hvor han blev kendt for sine antisemitiske taler med opfordringer til pogromer. – *S. 26.*

Til

Hvad har processen mod den socialdemokratiske dumagruppe bevist?

- (1) Her sigtes til, at de dømte var anklaget for deltagelse i en organisation, hvis opgave var at styrte det eksisterende statssystem, Blandt det vigtigste ankla-gemateriale var RSDAP's centralkomités manifest Krigen Og Det Russiske Socialdemokrati, der var skrevet af Lenin (nærværende binds første artikel). Materialet var fundet hos de anklagede underenransagelse. – *S. 28.*
- (2) *Den* – liberal-borgerligt dagblad, udkom i Petersborg fra 1912. Bladet blev lukket af den militære revolutionskomité ved Petrograd-sovjetten den 26. oktober 1917. – *S. 28.*
- (3) *Retj* – dagblad, det centrale organ for kadetternes parti. Bladet udkom i Petersborg fra februar 1906. Det blev lukket af den militære revolutions-komité ved Petrograd-sovjetten den 26. oktober 1917, men udkom fortsat under forskellige benævnelser til midten af 1918. – *S. 29.*
- (4) *Bund* (Almindeligt Jødisk Arbejderforbund i Litauen, Polen og Rusland) – organiseredes i 1897 på de jødiske socialdemokratiske Vilniusgruppers stiftende kongres som en sammenslutning af overvejende 218 V. I. LENIN halvproletariske elementer blandt de jødiske håndværkere og små nærings-drivende i de vestlige dele af Rusland. På RSDAP's kongres (1898) indtrådte Bund i RSDAP »som en autonom organisation med selvstændighed alene i spørgsmål vedrørende specielt det jødiske proletariat«.

Bund udbredte nationalisme og separatisme i den russiske arbejderbevægelse. I april 1901 gik Bund's 4. kongres ind for, at de organisationsforhold, som var etablerede på RSDAP's 1. kongres skulle ophæves. Bund-kongres-sen udtalte i en resolution, at den betragtede RSDAP som en føderativ sam-

menslutning af nationale organisationer, og at Bund burde indgå i partiet som føderativ afdeling.

Bund udtrådte af RSDAP på partiets 2. kongres, efter at kongressen havde afvist Bund's krav om anerkendelse som enerepræsentant for det jødiske proletariat. I 1906 trådte Bund på ny ind i RSDAP på grundlag af beslutningerne på partiets 4. kongres (samlingskongressen).

Indenfor RSDAP støttede Bund til stadighed den opportunistiske fløj (økonomister, mensjevnikker, likvidatorer) og bekæmpede bolsjevikkerne og bolsjevismen. Overfor bolsjevikkernes programkrav om nationernes ret til selvbestemmelse stillede Bund kravet om kulturel og national autonomi. Under Stolypin-reaktionen indtog Bund en likvidatorisk holdning og deltog aktivt i dannelsen af den partifjendtlige August-blok 1912. Under første verdenskrig 1914-1918 hævdede bundisterne social-chauvinistiske standpunkter. I 1917 støttede Bund den kontrarevolutionære provisoriske regering og kæmpede med den socialistiske oktoberevolutionens fjender.

Under den udenlandske militære intervention og borgerkrigen sluttede Bund's ledelse sig til de kontrarevolutionære styrker. Men samtidig hermed mærkedes der blandt Bund's menige medlemmer et omslag til gunst for samarbejde med sovjetstyret. I marts 1921 opløste Bund sig selv og en del af organisationens medlemmer trådte ind i Ruslands Kommunistiske Parti (bolsjevikkerne), RKP(b). – S. 31.

Til opportunisten og II Internationales sammenbrud

- (1) Artiklen tryktes første gang i januar 1916 i tidsskriftet *Vorbote's* nr. 1. *Vorbote* var Zimmerwald-venstres teoretiske tidsskrift og blev udgivet på tysk i Bern. Der kom i det hele kun to numre, januar og april 1916. – S. 40.
- (2) Se Friedrich Engels: Til Kritik Af Udkastet Til Socialdemokratisk Program 1891 i Karl Marx/Friedrich Engels: Werke, Bd. 22, s. 235. – S. 46
- (3) Se Karl Marx/Friedrich Engels: Werke, Bd. 39, s. 8. – S. 47.
- (4) Se Karl Marx/Friedrich Engels: Werke, Bd. 39, s. 166. – S. 47.
- (5) *The Labour Leader* (Arbejderlederen) – ugeblad, der begyndte at udkomme i 1891, og som stadig udkommer. Fra 1893 organ for det Uafhængige Labourparti i England. Fra 1922 udgivet under navnet *New Leader* (Ny Leder) og fra 1946 under navnet *Socialist Leader* (Den Socialistiske Leder). – S. 51.

Til Den socialistiske revolution og nationernes selvbestemmelsesret

- (1) *Dreyfussagen* – retssag, der blev iværksat af reaktionære monarkistiske kredse i den franske hær mod officer i den franske generalstab, jøden Dreyfus, der løgnagtigt beskyldtes for spionage og højforræderi. Dreyfus blev ved en militær domstol dømt til livsvarigt fængsel. Reaktionære kredse i Frankrig udnyttede dommen over Dreyfus til at optænde antisemitisme, angribe det republikanske styre og de demokratiske friheder. Dreyfus blev benådet i 1899 under pres fra offentligheden, men først frikendt og genindsat i hæren i 1906. – S. 54.
- (2) *Zabern-affæren* – fandt sted i den lille by Zabern i Elsass i november 1913.

En prøjsisk officer havde groft krænket indbyggerne i Elsass, hvilket fremkaldte en eksplosion af harme blandt den lokale, hovedsageligt franske befolkning mod det prøjsiske militærs undertrykkelse. – S. 54.

- (3) Se Karl Marx/Friedrich Engels: Werke, Bd. 31, s. 376 og 400. – S. 55.
- (4) Lenin har i to artikler *Kritiske Bemærkninger Om Nationalitetsspørgsmålet og Om »Kulturel-national« Autonomi*, kritiseret Renners og Bauers reaktionære ideer om det såkaldte »kulturel-nationaie autonomi«. Artiklerne findes i Lenin: Samlede Værker, bd. 24, s. 113-150 og 174-178, 5. udg. (russ.) – S. 55.
- (5) Se Karl Marx/Friedrich Engels: Werke, Bd. 18, s. 527. – S. 58.
- (6) Se Karl Marx/Friedrich Engels: Werke, Bd. 5, s. 80-82. Lenin benyttede bogen *Aus Dem Literarischen Nachlass Von Karl Marx, Friedrich Engels Und Ferdinand Lassalle*, udgivet af Franz Mehring, Stuttgart, 1902, hvor artiklens forfatter ikke var angivet. – S. 58.
- (7) Se Marx' brev til Engels 2. november 1867. Karl Marx/Friedrich Engels: Werke, Bd. 31, s. 376. – S. 58.
- (8) *Die Glocke* – halvmånedsskrift, der blev udgivet i München og senere i Berlin fra 1915 til 1925 af socialchauvinisten Parvus (Helphand). – S. 59.
- (9) Se Karl Marx/Friedrich Engels: Werke, Bd. 6, s. 270-286. – S. 59.
- (10) *Fabianerne* – medlemmer af Fabian Society (Det Fabianske Selskab), en engelsk reformistisk organisation, dannet 1884. Navnet hentyder til den romerske general Fabius Maximus, med tilnavnet Nøleren, fordi han undgik afgørende slag i krigen mod Hannibal (3. årh. før vor tidsregning). Til fabianerne hørte bl.a. Sidney og Beatrice Webb, Ramsay Macdonald, Bernard Shaw o.a. I 1900 gik Fabian Society ind i Labour Party. – S. 61.
- (11) Lenin sigter til resolutionen om nationalitetsspørgsmålet, som han 220 V. I. LENIN har skrevet, og som blev vedtaget på RSDAP's centralkomitémøde 23. september -1. oktober 1913. Se Lenin: Samlede Værker, bd. 24, s. 57-59, udg. (russ.) – S. 63.
- (12) *Nasje Delo* (Vor Sag) – månedsskrift for de mensjevnikiske likvidatorer. Begyndte at udkomme i januar 1915 i stedet for tidsskriftet *Nasja Sarja*, der blev lukket i oktober 1914. *Nasje Delo* var socialchauvinisternes hovedorgan i Rusland. Der udkom i alt seks numre. – S. 63.
- (13) *Zimmerwaldkonferencen* fandt sted 5.-8. september 1915. Konferencen var sammenkaldt på initiativ af de italienske og svejtsiske socialister. Lenin kaldte konferencen i Zimmerwald det første skridt i udviklingen af en international bevægelse mod krigen. I konferencen deltog 38 delegerede fra 11 europæiske lande. II Internationales største partier, det tyske socialdemokrati og det franske socialistparti, var ikke officielt repræsenteret på konferencen. 10 delegerede repræsenterede tre forskellige afskygninger af oppositionen i det tyske socialdemokrati, og fra Frankrig deltog oppositionelle elementer fra fagbevægelsen. Det russiske socialdemokratis centralkomité var repræsenteret ved Lenin og Sinovjev. Konferencen diskuterede fig. punkter: 1. indlæg fra de enkelte landes repræsentanter. 2. en fællesdeklaration af de tyske og franske repræsentanter. 3. et forslag fra Zimmerwald-venstre (der på konferencen bestod af otte mand, heriblandt Lenin) om vedtagelse af en principiel resolution. 4. vedtagelse af et manifest. 5. valg til en international socialistisk kommission (I.S.K.). 6.

vedtagelse af sympati-resolution med krigens ofre og de politiske forfulgte.

Under konferencen opstod der skarpe diskussioner mellem de revolutionære internationalister under ledelse af Lenin og Kautsky-tilhængerne, der var i flertal. Konferencen vedtog en appel »Til Europas proletarer«. Flertallet på konferencen forkastede venstregruppens forslag til resolution om krigen og socialdemokraternes opgaver, samt udkast til manifest. Det lykkedes imidlertid Lenin at få indført en række sætninger af revolutionær marxistisk indhold i det manifest, konferencen vedtog. Konferencen vedtog endvidere de tyske og franske delegeredes fællesdeklaration, en sympati-resolution med krigens ofre og politisk forfulgte og valgte den internationale Socialistiske Kommission (I.S.K.).

Før Zimmerwaldkonferencens åbning afholdt de russiske og polske delegerede et møde, hvor man drøftede »Udkast til Zimmerwald-venstres resolution«, der var udarbejdet af Lenin, samt et resolutionsudkast, der var udarbejdet af K. Radek fra den polske delegation. Sidstnævnte resolutionsudkast var før mødet blevet underkastet kritik af Lenin, men efter en drøftelse på mødet besluttedes det at fremsætte Radeks udkast, omarbejdet på basis af Lenins kritik. – S. 63.

Til Imperialismen som kapitalismens højeste stadium

- (1) Dette forord blev første gang trykt i oktober 1921 under overskriften Imperialisme Og Kapitalisme i tidsskriftet Den Kommunistiske Internationale (nr. 18). Værket Imperialismen Som Kapitalismens Højeste Stadium udkom på tysk i 1921 og på fransk og engelsk (en ikke komplet udgave) i 1923. – S. 68.
- (2) *Brest-Litovsk freden* – blev indgået mellem Sovjet-Rusland og landene i den tyske blok: Tyskland, Østrig-Ungarn, Bulgarien og Tyrkiet i Brest-Litovsk 3. marts 1918. Efter den tyske revolution annullerede Sovjet- Rusland aftalen den 13. november 1918. – S. 70.
- (3) *Versailles freden* – blev den 28. juni 1919 underskrevet af USA, England, Frankrig, Italien, Japan og andre allierede magter samt Tyskland, som havde tabt krigen, og gjorde ende på 1. verdenskrig. Aftalen var helt tydeligt i de sejrende magters favør, og den var desuden rettet mod Sovjet-Rusland og den revolutionære verdensbevægelse. – S. 70.
- (4) *Wilsonismen* har fået sit navn efter W. Wilson, USA's præsident fra 1913 til 1921. Under Wilsons præsidentskab gik USA med i den imperialistiske verdenskrig. Lige fra sovjetmagts første dage var Wilson en af organisatorerne af interventionen mod Sovjet-Rusland. I et forsøg på at modvirke den indflydelse, som sovjetmagts fredspolitik udøvede på folkemasserne i alle lande, fremsatte Wilson et demagogisk fredsprogram i 14 punkter, der skulle maskere USA's aggressive politik. Den amerikanske propaganda og den europæiske borgerlige presse fremstillede Wilson som den store fredskæmper. Men Wilsons og »wilsonisternes« småborgerlige hykleriske fraser blev snart afløst af en arbejderfjendtlig politik i landet og i USA's aggressive udenrigspolitik. – S. 70.
- (5) Lenin henviser til den konference, som lederne af de vesteuropæiske socialistpartier indkaldte til i februar 1919 i Bern for at oprette II Internationale. – S. 71.

- (6) *Demokratisme* – en oversættelse af det russiske ord »demokratism«. Ordet har her en negativ klang, men i øvrigt anvender Lenin ordet i en ret bred betydning, så det også kan betyde demokratisk bevægelse, demokratisk virksomhed eller demokrati med en mere neutral eller positiv betydning. – S. 71.
- (7) *Tysklands Uafhængige Socialdemokratiske Parti* var et centrisk parti, dannet i april 1917 på en kongres i Gotha. (Centrisme betyder her forsøg på at holde en midterposition mellem opportunisme og revolution.) De »uafhængige« tilstræbte »enhed« med socialchauvinisterne og gik så vidt, at de fornægtede klassekampen. Kautskys gruppe udgjorde den største del af partiet. Det spaltedes på kongressen i Halle i oktober 1920. En stor del af partiet sluttede sig til Tysklands Kommunistiske Parti i december 1920. Partiets højrefløj dannede et separat parti under det hidtidige navn, der bestod til 1922. – S. 72.
- (8) *Spartakisterne* – en revolutionær organisation blandt de tyske venstre-socialdemokrater. Den oprettedes januar 1916 under ledelse af Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg o.a. Spartakisterne udførte et omfattende propagandistisk arbejde, de organiserede aktioner mod krigen og afslørede dens imperialistiske karakter og de socialdemokratiske opportunistiske ledes forræderi. Imidlertid begik spartakisterne samtidig alvorlige fejl: de benægtede, at det skulle være muligt at gennemføre en national befrielseskrig under imperialismen; de var ikke konsekvente i spørgsmålet om at forvandle den imperialistiske krig til en borgerkrig; de undervurderede partiets rolle som arbejderklassens fortrup; de undervurderede bønderne som proletariatets forbundsfæller; og de veg tilbage for et beslutsomt brud med opportunisterne.
I april 1917 tilsluttede spartakisterne sig det centrisk Tysklands Uafhængige Socialdemokratiske Parti, samtidig med at de opretholdt deres organisatoriske selvstændighed. I november 1918 – under den tyske revolution – dannede de Spartakus-Forbundet. De brød med de Uafhængige, og omkring årsskiftet 1918-1919 oprettede de Tysklands Kommunistiske Parti. – S. 72.
- (9) *Versailleme* – modstandere af Pariserkommunen i 1871 og tilhængere af den franske kontrarevolutionære borgerlige regering, der blev dannet i Versailles efter Pariserkommunen. – S. 73.
- (10) *Den spansk-amerikanske krig* fandt sted 1898, og som følge af den tog De Forenede Stater Cuba, Puerto Rico, Filippinerne og øen Guam. – S. 73.
- (11) *Boerkrigen* – krigen, som boerrepublikkerne Transvaal og Oranjestaten førte mod England for deres uafhængighed. Krigen endte med, at begge stater indlemmedes som kronkolonier i det britiske rige. – S. 73. 12) Hobsons bog blev i 1904 oversat til russisk af Lenin. – S. 73.
- (13) Der er her tale om resolutionen om imperialismen og socialisternes forhold til krigen, vedtaget 20. september 1912 på det tyske socialdemokratiske kongres i Chemnitz. I resolutionen fordømmes den imperialistiske politik, og kampen for fredens bevarelse understreges. – S. 73.
- (14) *Die Bank* – et tidsskrift for tyske finansfolk. Udkom i Berlin 1908-1943. – S. 85.
- (15) Karl Marx: Kapitalen, bd. 3, bog 3, s. 790, København, Forlaget Rhodos, 1972. – S. 93.

- (16) *Børskrakket* – efter omfattende børsspekulationer på et tidspunkt, hvor industrien og handelen allerede oplevede de første tegn på en økonomisk verdenskrise, udviklede katastrofen sig 9. maj 1873 på Wiens børs. I løbet af et døgn blev aktier til millionbeløb gjort værdiløse, og antallet af bankeroter steg med voldsom fart. Krakket bredte sig til Tyskland og andre lande. – S. 95.
- (17) *Gründerskandaleme* – af det tyske ord Grunder = 1) grundlægger, stifter; 2) svindler. Skandalerne fandt sted i en periode med stærk vækst i aktieselskabernes anlægsvirksomhed i begyndelsen af 1870'erne. I forbindelse hermed foregik der vilde spekulationer i jord og værdipapirer, og ved alskens skurkestreger tilegnede spekulanter sig store indtægter. – S. 95.
- (18) *Frankfurter Zeitung* – konservativt dagblad, der varetog tyske finanskredeks interesser. Det udkom i Frankfurt am Main fra 1856 til 1943 og på ny fra 1949 under navnet *Frankfurter Allgemeine Zeitung* som tysk storkapitals talerør. – S. 96.
- (19) Lenin har her G.V. Plekhanov i tankerne. Plekhanovs udtalelser om imperialismen findes i hans artikelsamling *Om Krigen*, der blev udgivet i Petrograd under 1. verdenskrig. – S. 104.
- (20) *Den franske Panama-skandale* – et udtryk, der opstod i 1892-1893 i forbindelse med afsløring af embedsmisbrug og bestikkelighe i groft omfang hos embedsmænd, politikere og aviser, der havde ladet sig bestikke af det franske selskab, der stod for opførelsen af Panama-kanalen. – S. 112.
- (21) *Boerkrigen* – se note 11 til nærværende artikel. – S. 132.
- (22) *Narodnikkerne* – (1861 ff.), en dels revolutionær, dels liberal demokratisk bevægelse, hvis taktiske hovedmiddel mod tsardømmet var individuel terror udført af konspirative grupper. Nogle narodnikiske grupper gik ind for propaganda ude i folket (russ.: narod). De satte deres lid til bøndernes demokratiske muligheder. – S. 144.
- (23) Se Karl Marx/Friedrich Engels: *Werke*, Bd. 29, s. 358. – S. 157.
- (24) Se Karl Marx/Friedrich Engels: *Werke*, Bd. 35, s. 20. – S. 157.
- (25) Se Karl Marx/Friedrich Engels: *Werke*, Bd. 35, s. 357. – S. 157.
- (26) Se Karl Marx/Friedrich Engels: *Udvalgte Skrifter*, bd. II, s. 412 ff. Forlaget Tiden, København 1976. – S. 157.
- (27) De såkaldte likvidatorer inden for RSDAP bestred efter 1905-revolutionens nederlag, at arbejderklassen måtte være den ledende kraft i revolutionen, og mente, at partiet skulle ophøre med dets illegale revolutionære virksomhed. Likvidatorerne blev udelukket fra partiet i 1912 i forbindelse med partiets 6. alrussiske konference (Pragh-konferencen). – S. 158.
- (28) *Fabian Society* – se note 10 til artiklen *Den Socialistiske Revolution Og Nationernes Selvbestemmelsesret*. – S. 159.
- (29) Se Karl Marx: *Kapitalen*, bd. 3, bog 3, s. 155, fodnote. – S. 163.
- (30) Se Hobson, anf. værk, s. 351. – S. 167.
- (31) Der er her tale om den såkaldte »tillægsprotokol« underskrevet 7. september 1901 mellem England, Østrig-Ungarn, Holland, Belgien, Frankrig, Tyskland, Italien, Spanien, Rusland, Japan og USA på den ene side og Kina på den anden efter bokseropstandens nedkæmpning (se følgende note). Den

udenlandske kapital skaffede sig herigennem nye muligheder for udbygning og udplyndring af Kina. – S. 168.

- (32) *Bokseropstanden* – en folkelig antiimperialistisk opstand i Kina i 1899-1901. Opstanden blev nedkæmpet brutalt af de imperialistiske magters forenede ekspeditionskorps, bestående af tyske, japanske, engelske, amerikanske og russiske tropper. – S. 169.

Til Om dialektik

- (1) Lenin skrev fragmentet *Om Dialektik* i et hæfte med betegnelsen »Filosofi«. Det findes her mellem et konspekt af Lassalles bog om Heraklits filosofi og et konspekt af Aristoteles' *Metafysik*. Begge disse konspekter er trykt i den russiske 5. udgave af Lenins *Samlede Værker*, bind 29, s. 303 ff. og s. 323 ff. Fragmentet er en sammenfatning af Lenins arbejde med denne filosofiske problematik i årene 1914-1915. – S. 178.
- (2) Der sigtes til P. Volkmanns bog, *Erkenntnistheoretische Grundzüge Der Naturwissenschaften Und Ihre Beziehungen Zum Geistesleben Der Gegenwart*, Berlin, Teubner, 1910. (*Naturvidenskabernes Erkendelsesteoretiske Grundtræk Og Deres Forbindelser Til Nutidens Åndsliv*). Der henvises til s. 35 i bogens 2. udgave. – S. 181.
- (3) *Bildertheorie* – genspejlingsteorien. – S. 181.
- (4) *Überschwengliches* – enorm, outreret, umådelig. Denne term brugtes af J. Dietzgen under hans karakteristik af forholdet mellem absolut og relativ sandhed, materie, ånd osv. Termen brugtes ofte af Lenin, f.eks. i *Materialisme Og Empiriokriticisme*. – S. 181.

Til Om Junius-brochuren

- (1) *Socialdemokratiets Krise* – skrevet af Rosa Luxemburg i marts/april 1915 i kvindefængslet i Berlin og udgivet under pseudonymet Junius. Rosa Luxemburg var dømt til et års fængsel for at tale på et offentligt møde. Brochuren blev skrevet illegalt. Ved affattelsen var Leo Jogisches (Tyszka) hende behjælpelig. – S. 183.
- (2) I.S.K. (Internationale Socialistiske Kommission) – eksekutivorgan for Zimmerwaldbevægelsen, nedsat på den første internationale socialistiske konference, der blev afholdt i Zimmerwald 5.-8. september 1915. I.S.K. udsendte en bulletin *Internationale Sozialistische Kommission zu Bern*. Bulletinen udkom på tysk, fransk og engelsk fra september 1915 til januar 1917. Der udkom i alt 6 numre. – S. 183.
- (3) *Gruppen Internationale* – revolutionær organisation bestående af tyske venstre-socialdemokrater. Gruppen blev dannet af Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring, Clara Zetkin m.fl. I april 1915 startede Rosa Luxemburg og Franz Mehring tidsskriftet *Die Internationale*, der blev samlingsmærke for hovedgruppen af venstre-socialdemokrater i Tyskland. På en konference af Tysklands venstre-socialdemokrater i januar 1916 tog gruppen organisatorisk form og kaldte sig gruppen *Internationale*. Som grundlag for konferencens drøftelser vedtoges de såkaldte »Leitsätze«

(»Grundsætninger«), der var udarbejdet af Rosa Luxemburg med bistand fra Karl Liebknecht, Franz Mehring og Clara Zetkin.

I november 1918 under revolutionen i Tyskland tog gruppen formelt navneforandring til Spartakus-Forbundet. På en stiftende kongres 30. december 1918 – 1. januar 1919 grundlagde spartakisterne Tysklands Kommunistiske Parti. – S. 183.

- (4) Se dette binds første artikel Krigen Og Det Russiske Socialdemokrati. – S. 184.
- (5) *Bernresolutionerne* – se Lenin: Samlede Værker, bd. 26, s. 161 ff. 5. udg., russ. – S. 184.
- (6) *Vorwärts* (Fremad) – dagblad, det tyske socialdemokratis centrale organ. Udkom i Berlin fra 1891 som en fortsættelse af Berliner Volksblatt, der var udkommet siden 1884. Under 1. verdenskrig forfægtede Vorwärts socialchauvinistiske synspunkter. Efter oktoberrevolutionen førte bladet antisovjetisk propaganda. Bladet udkom til 1933. – S. 185.
- (7) *Bremer Bürgerzeitung* – socialdemokratisk dagblad, der udkom i Bremen fra 1890-1919. Bladet var før 1916 under indflydelse af venstresocialdemokraterne i Bremen, gik derefter over til socialchauvinisterne. – S. 185.
- (8) *Volksfreund* – socialdemokratisk dagblad, grundlagt 1871 i Braunschweig. I årene 1914-1915 var det reelt organ for de tyske venstresocialdemokrater, men gik 1916 over til Kautsky-tilhængerne. – S. 185.
- (9) *Tysklands Internationale Socialister* (Internationale Sozialisten Deutschlands, ISD) – gruppe af tyske venstre-socialdemokrater, der under den imperialistiske verdenskrig samlede sig om tidsskriftet Lichtstrahlen (Lysstråler), der udkom i Berlin fra 1913 til 1921. ISD gik åbent imod krigen og opportunismen. Gruppen tilsluttede sig Zimmerwaldbevægelsen, men havde ingen stærke forbindelser til masserne og faldt snart fra hinanden. – S. 185.
- (10) *Neue Zeit* (Ny Tid) – det tyske socialdemokratis teoretiske tidsskrift. Udkom i Stuttgart fra 1883 til 1923. Tidsskriftet indtog en centrisk holdning under den imperialistiske verdenskrig og støttede reelt socialchauvinisterne. – S. 185.
- (11) Se Karl Marx/Friedrich Engels: Udvalgte Skrifter, bd. I, s. 538. Forlaget Tiden, København 1976. – S. 192.
- (12) »Prisyv-folkene« – Tilhængere af gruppen Prisyv, der var dannet af men-sjevikker og de socialrevolutionære i september 1915. Gruppen indtog en ekstrem socialchauvinistisk holdning. Udgav bladet Prisyv, hvori bl.a. Plekhanov indtog en ledende position. – S. 194.
- (13) Se Lenin: Samlede Værker, bd. 26, s. 164, 5. udg. russ. – S. 195.

Til Den proletariske revolutions militærprogram

- (1) Denne artikel (som Lenin i et brev refererer til som en artikel om afrustning) blev skrevet på tysk og beregnet på offentliggørelse i svejtsisk, svensk og norsk venstresocialdemokratisk presse. Den blev imidlertid ikke trykt dengang, og Lenin omredigerede den i nogen grad med henblik på offentliggørelse på russisk. Denne omarbejdede artikel Om Afrustningsparolen

tryktes i Sbornik Sotsial-Demokrata, nr. 2, december 1916.

Den originale affattelse af artiklen tryktes i den internationale sammenslutning af socialistiske ungdomsorganisationers organ Jugend-Internationale nr. 9 og 10, september og oktober 1917, forsynet med en formentlig af bladets redaktion affattet manchete: »I vore dage, hvor Lenin er en af de mest omtalte ledere af den russiske revolution, er følgende artikel af denne hærdede revolutionære veteran af særlig interesse. Vi modtog den kort før hans afrejse fra Zürich i april 1917.« – S. 198.

- (2) *Jugend-Internationale* – organ for den internationale sammenslutning af socialistiske ungdomsorganisationer, udkom fra september 1915 til maj 1918 i Zürich, redigeret af Wilhelm Miinzenberg. Bladets linje lå nær op ad Zimmerwald-venstres. – S. 198.
- (3) Der sigtes til Robert Grimms Teser Vedrørende Krigsspørgsmålet, som bragtes i bladet Griitlianer, nr. 162 og 164 af 14. og 17. juli 1916.
I forbindelse med den voksende fare for, at Svejts skulle blive inddraget i krigen, opstod der i socialdemokratiet en diskussion om holdningen til krigen. I april 1916 pålagde det svejtsiske socialdemokratis partiledelse en række af partiets ledende folk, deriblandt Robert Grimm, at fremsætte deres meninger i pressen, og artiklerne bragtes efterhånden i flere svejtsiske blade, derunder altså i Griitlianer. – S. 198.
- (4) *Neues Leben* – det svejtsiske socialdemokratis månedsskrift, som fra januar 1915 til december 1917 udkom i Bern. Tidsskriftet gik ind for Zimmerwald-højres standpunkter og indtog fra begyndelsen af 1917 socialchauvinistiske synspunkter. – S. 198.
- (5) Der er tale om de internationale socialistiske konferencer i Zimmerwald og Kiental.

Zimmerwaldkonferencen – se note 13 til artiklen Den Socialistiske Revolution Og Nationernes Selvbestemmelsesret.

Kientalkonferencen var den anden internationale socialistiske konference og fandt sted i den lille svejtsiske by Kiental i dagene 24.-30. april 1916. Der deltog 43 delegerede fra 10 lande: Rusland, Tyskland, Frankrig, Italien, Svejts, Polen, Norge, Østrig, Serbien og Portugal. Desuden overværedes konferencen af en delegeret fra England og en repræsentant for Ungdoms-Internationales sekretariat som gæster. Repræsentanter for det Uafhængige Arbejderparti i England, USA's socialister og socialister i Bulgarien, Rumænien, Grækenland, Sverige havde ikke kunnet få udrejsetilladelse. En del repræsentanter for venstregrupper havde givet fuldmagter til andre partiers repræsentanter. RSDAP havde tre repræsentanter med Lenin i spidsen.

Konferencen drøftede: 1) Kampen for at få standset krigen, 2) proletarietets stilling til fredsproblemerne, 3) agitation og propaganda, 4) parlamentarisk virksomhed, 5) massekamp, 6) indkaldelse af det internationale socialistiske bureau.

Zimmerwald-venstre med Lenin som leder indtog en fastere holdning i Kiental, end tilfældet havde været i Zimmerwald. Gruppen omfattede 12 delegerede, men opnåede i visse spørgsmål op til 20 stemmer for sine standpunkter, altså tæt ved halvdelen af konferencen.

Konferencen vedtog en appel Til De Forarmede Og Lidende Folk og en resolution, der kritiserede pacifismen og det internationale socialistiske bureau.

Zimmerwald- og Kientalkonferencerne bidrog til samling på marxismen-leninismens grundlag af venstrefløjselementerne i de vesteuropæiske social-

demokratier, og de kom til at spille en aktiv rolle i kampen for oprettelsen af kommunistiske partier i deres lande og for dannelsen af en III, kommunistisk, internationale. – S. 204.

(6) *Den Socialdemokratiske Arbejdsgruppe* (Arbeitsgemeinschaft) – en organisation af centrister fra det tyske socialdemokrati, oprettet i marts 1916 af rigsdagsmedlemmer, der havde brudt med den socialdemokratiske gruppe i Rigsdagen. Lederne var Hugo Haase, Georg Ledebour og Wilhelm Dittmann. Gruppen udgav *Lose Blätter* og havde indtil april 1916 dominans i redaktionen af *Vorwärts*. Da centristerne blev fjernet fra *Vorwärts*, udgav gruppen i Berlin *Mitteilungsblätter*. Gruppen havde støtte af flertallet i organisationen i Berlin og udgjorde kernen i Tysklands Uafhængige Socialdemokrati, der oprettedes i april 1917. Denne partidannelse stillede sig på linje med de erklærede socialchauvinister og gik ind for bevarelse af enheden med dem. – S. 204.

(7) *Det Uafhængige Arbejderparti* (Independent Labour Party) – oprettedes i 1893 af lederne af »de nye fagforeninger«, *New Trade-Unions*, på et tidspunkt da der var store strejker i gang, og bevægelsen for den engelske arbejderklassens frigørelse af afhængighedsforholdet til de borgerlige partier var i vækst. Partiet fik tilgang af både fagforeningsfolk, intellektuelle og småborgere, og det var stærkt påvirket af fabianerne. Dets ledere var Keir Hardy og Ramsay MacDonald, og dets standpunkter var fra begyndelsen borgerligt-reformistisk prægede med hovedvægten på de parlamentariske former og parlamentariske kompromisser med det liberale parti.

Ved begyndelsen af den imperialistiske verdenskrig fremsatte partiet et manifest mod krigen, og på en partikonference i april 1915 vedtoges pacifistiske resolutioner, senere gik partiet dog over til socialchauvinistiske standpunkter. – S. 205.

(8) *Militær-industrielle komiteer* oprettedes i Rusland i maj 1915 af det imperialistiske storbourgeois som en hjælp til tsarregimet med krigsførelsen. Den centrale komité havde en af Ruslands største kapitalister, oktoberist-lederen A.I. Gutjkov, som leder, og blandt dens medlemmer var fabrikant A.I. Konovalov, bankier og sukkerfabrikant M.I. Teresjtjenko. For at opnå indflydelse på arbejderne og opildne forsvarstemningen oprettede man »arbejdergrupper« i forbindelse med komiteerne i håb om således at skabe indtryk af, at der var skabt en form for »klassefred« i Rusland. Bolsjevikkerne erklærede boykot overfor komiteerne og deres »arbejdergrupper« og fik tilslutning fra flertallet blandt arbejderne for denne holdning. Ved et møde for arbejderdelege rede i Petrograd den 27. september (10. oktober) 1915 stemte 95 for bolsjevikernes boykot-resolution, mens mensjevikkerne fik 81 stemmer for deres modsat rettede resolution. Først ved et senere møde, hvori de bolsjevikisk orienterede delegerede ikke deltog, lykkedes det mensjevikkerne at vælge 10 repræsentanter til »arbejdergrupperne«.

Bolsjevikernes oplysningsarbejde bevirkede, at der kun fandt valg til »arbejdergrupper« sted i 70 af de i alt 239 regionale og lokale komiteer, og at der kun valgtes repræsentanter til 36. – S. 205.

(9) *Basel-manifestet* – se note 4 til artiklen *Krigen Og Det Russiske Socialdemokrati*. – S. 205.

(10) *La Sentinelle* – organ for den socialdemokratiske partiorganisation i kanton Neuchâtel.

Volksrecht – det svejtsiske socialdemokratiske dagblad, udkom i Zürich.

Berner Tagewacht – det svejtsiske socialdemokratiske officielle partiorgan. – S. 208.

(11) Det svejtsiske socialdemokrati afholdt kongres i Aaran den 20.-21. november 1915. Hovedemnet var partiets holdning til den internationalistiske Zimmerwald-gruppe, og tre gruppers brydninger prægede kongressen – en anti-Zimmerwald-fløj, en gruppe af Zimmerwald-højres tilhængere og tilhængere af Zimmerwald-venstre. Efter en række komplicerede forhandlinger og manøvrer endte diskussionen med vedtagelse af en resolution, som blandt andet fastslog, at kun en sejrrig revolution kunne gøre ende på den imperialistiske krig. – S. 208.

Til

Hele ti »socialistiske« ministre

(1) Der tænkes på det Internationale Socialistiske Bureau (I.S.B.), II Internationales permanente informationsorgan. Beslutningen om at oprette I.S.B. blev taget på II Internationales Paris-kongres år 1900. I.S.B. havde til sæde i Bruxelles og var sammensat af to medlemmer fra hvert nationalt parti. Medlemmerne samledes til plenarmøder fire gange om året. Mellem plenarmøderne var bureauets ledelse overdraget det belgiske arbejderpartis eksekutivkomité. Vandervelde var formand for I.S.B., Huysmans var sekretær.

Fra den imperialistiske verdenskrigs begyndelse forfægtede I.S.B. socialchauvinistiske synspunkter; I.S.B. blev flyttet til Haag, hvor Huysmans ledede bureau. – S. 209.

(2) *Volksstimme* (Folkets Stemme – avis, organ for Tysklands socialdemokratiske arbejderparti; udkom i Chemnitz fra 1891 til 1933. Bladet indtog en socialchauvinistisk holdning under den imperialistiske verdenskrig. – S. 209.

Navneregister

Agahd, E. – tysk småborgerlig økonom, der var ansat i Den Russisk- Kinesiske Bank i 15 år. – *S. 106-108, 113, 161.*

Aguinaldo, Emilio (f. 1869) – filippinsk politiker. Sluttede sig i 1896 til den filippinske folkeopstand mod det spanske herredømme. Efter mordet på opstandens leder A. Bonifacio, som han selv havde organiseret, trådte han i spidsen for bevægelsen i 1897. I 1899 blev han præsident for den nydannede filippinske republik. Da USA overtog Spaniens rolle over for Filippinerne, ledede han kampen mod de amerikanske erobrere. I marts 1901 blev han taget til fange af amerikanerne. – *S. 160.*

Akselrod, P.B. (1850-1928) – russisk socialdemokrat. 11870'erne narodnik, senere medlem af gruppen Sorte Nyfordeling, i 1883 medstifter af gruppen Arbejdets Befrielse. Fra 1900 medredaktør af Iskra og Sarja, på RSDAP's 2. kongres 1903 tilhænger af mindretallet, efter kongressen mensjevik. I 1905 fremsatte han tanken om en bred arbejderkongres, som skulle stå i modsætning til arbejderklassens parti. På RSDAP's 4. kongres (»samlingskongressen«) forfægtede han tanken om samarbejde mellem arbejderklassen og bourgeoisiet i Rusland. Efter 1907 talsmand for likvidatorstrømningen, deltog 1912 i den anti-bolsjevikiske Augustblok. Under den første verdenskrig centrist, deltager på højre fløj i de internationalistiske konferencer i Zimmerwald og Kiental. Efter februarrevolutionen 1917 medlem af Petrogradsovjetets ledelse; støttede den borgerlige provisoriske regering. Modstander af oktoberrevolutionen. I emigration gik han ind for væbnet intervention mod Sovjetrusland. – *S. 43, 48-50, 158.*

Aristoteles (384-322 f. Kr.) – græsk filosof og naturforsker. Han har lagt grunden til flere videnskaber, især den formelle logik og den systematiske biologi. Hans astronomiske, fysiske og psykologiske teorier satte deres præg på forskningen i hele middelalderen og langt ind i nyere tid. – *S. 178, 180.*

Armstrong – repræsentant for det engelske våbenfirma Armstrong, Whitworth & Co. – *S. 119.*

Bauer, Otto (1882-1938) – østrigsk socialdemokrat, en af den såkaldte austromarxismes ideologer, fjendtligt indstillet over for sovjetstyret. I 1918-1919 var han udenrigsminister i den borgerlige østrigske republik. I 1919, 1927 og 1934 deltog han aktivt i nedkæmpningen af de østrigske arbejderes revolutionære aktioner. – *S. 55, 71.*

Beer, Max (f. 1864) – tysk historiker med socialismen som speciale. – *S. 131.*

Bérard, Victor (1864-1931) – fransk småborgerlig økonom, publicist og filolog. – *S. 161.*

Berkeley, George (1685-1753) – engelsk reaktionær filosof, subjektiv idealist. – *S. 181.*

Bernstein, Eduard (1850-1932) – tysk socialdemokrat, revisionismens kendteste teoretiker; deltog i den socialdemokratiske bevægelse fra 1870'erne. 1881-1889 var han redaktør for socialdemokratiets centralorgan Der Sozialdemokrat. I 1896-1898 offentliggjorde han i tidsskriftet Die Neue Zeit en række artikler med titlen Socialismens Problemer, hvori han gik ind for en revision af marxismens filosofiske, økonomiske og politiske grundlag. Han mente, at arbejderklassens væsentligste opgave var at kæmpe for reformer og en forbedring af dens økonomiske situation (»Bevægelsen er alt – målet intet!«). – *S. 71, 185.*

Bismarck, Ottovon (1815-1898) – det tyskeriges førsterigskansler, »jernkansleren« (1871-1890). Forsøgte med undtagelsesloven mod socialdemokraterne (socialistloven) i årene efter 1878 at kvæle arbejderbevægelsen. Da dette mislykkedes, søgte han med reformer at standse dens fremgang. 11890 måtte han træde tilbage. – *S. 26.*

Bissolati, Leonid (1857-1920) – en af det italienske socialistpartis grundlæggere og leder af dets reformistiske højrefløj. Blev ekskluderet af partiet i 1912 og dannede et »socialreformistisk parti«. Socialchauvinist under 1. verdenskrig og tilhænger af Italiens deltagelse i krigen på Ententens side. – *S. 45.*

Bobrinskij, Vladimir Aleksejevitj (f. 1868) – russisk reaktionær politiker, stor-godsejer og sukkerfabrikant. – *S. 25, 26.*

Bourbonerne – kongeslægt, der regerede i Frankrig 1589-1792, 1814- 1815 og 1815-1830. – *S. 192.*

Branting, Karl Hjalmar (1860-1925) – leder af Sveriges socialdemokratiske parti, en af II Internationales ledere. Socialchauvinist under den imperialistiske verdenskrig. – *S. 45.*

Briand, Aristide (1862-1932) – fransk politiker og diplomat. Tilhørte en tid socialisternes højrefløj. 11902 medlem af parlamentet, hvor han førte en reaktionær borgerlig politik vendt mod arbejderklassen. – *S. 48.*

Bukharin N. I. (1888-1938) – medlem af det bolsjevikiske parti fra 1906, emigrerede 1911, 1915 medarbejder ved tidsskriftet Kommunist, udførte propagandistisk og teoretisk arbejde, ofte kritiseret af Lenin. Fra 1917 redaktør af Pravda, medlem af det kommunistiske partis centralkomité's politbureau og af Kommunistisk Internationales ledelse. 11918 leder af gruppen »venstre-kommunisterne«, senere i 20'erne i samarbejde med Trotskij, repræsenterede fra 1928 en højredrejning i partiet. Med urette dømt til døden 1938. – *S. 99.*

Burtsev, Vladimir Lvovitj (1862-1936) – støttede i begyndelsen Narodnaja Volja (Folkeviljen), under den første russiske revolution 1905-1907 støttede han de socialrevolutionære, efter revolutionens nederlag gik han over til kadetterne. Socialchauvinist under 1. verdenskrig. – *S. 23.*

Calwer, Richard (1868-1927) – kendt tysk økonom, repræsentant for reformismen og revisionismen i det tyske socialdemokrati. Udtrådte af partiet i 1909. – *S. 146.*

Carnegie, Andrew (1835-1919) – amerikansk milliardær, stammede fra Skotland, emigrerede 1848 til USA. Sluttede 1901 sine virksomheder sammen med P. Morgans ståltruster. – *S. 155.*

Chamberlain, Joseph (1836-1914) – britisk liberal politiker, talsmand for en aggressiv imperialistisk politik; beklædte forskellige ministerposter i britiske regeringer. – *S. 131.*

Cunow, Heinrich (1862-1936) – tysk højre-socialdemokrat, historiker, sociolog og professor. 1917-1923 redaktør for det tyske socialdemokratiske blad Die Neue Zeit. I begyndelsen marxist, derefter revisionist. Under 1. verdenskrig socialimperialist. – *S. 61, 144, 145.*

David, Eduard (1863-1930) – Økonom, en af lederne inden for det tyske socialdemokratiske højrefløj. I 1903 udgav han bogen Socialismen Og Landbruget, som Lenin kaldte »revisionismens hovedværk i landbrugsspørgsmålet«. I bogen Socialdemokratiet I Verdenskrigen (1915) forsvarede han det tyske socialdemokratiske højrefløjs stilling til den imperialistiske krig. 11919 indtrådte han i den

tyske republiks første koalitionsregering. – S. 45, 48-51, 132, 185, 196, 209.

Davydov, L. F. – direktør for kreditkancelliet i St. Petersborg. – S. 113.

Demokrit (ca. 460-ca. 370 f. Kr.) – græsk filosof. Udformede en mekanisk-materialistisk verdensanskuelse; ifølge denne består virkeligheden af en uendelig mængde udelelige småpartikler, atomer, som bevæger sig i et tomt rum. – S. 181.

Denikin, A. I. (1872-1947) – tsaristisk general, under borgerkrigen en af de »hvide«s ledere. Efter general Kornilovs død blev han øverstkommanderende for de antisovjetiske styrker i Sydrusland. Efter nederlaget i 1920 emigrant. – S. 72.

Descartes, René (1596-1650) – fransk filosof, dualist; matematiker og naturforsker. Hans filosofiske udgangspunkt var metodisk at tvivle på alt. Det eneste ubetvivlelige var tvivlen selv. Tvivl var ensbetydende med tænkning og Descartes kunne således formulere tesen Cogito ergo sum: Jeg tænker, altså er jeg til. Ud fra denne tese søgte han at udlede Guds og den ydre verdens eksistens. Ånd og materie betragtede Descartes som væsensforskellige substanser, der dog kunne påvirke hinanden. – S. 181.

Deschanel, Paul (1855-1922) – fransk statsmand, skribent. 1889-1919 medlem af deputeretkammeret, i flere perioder dets præsident. – S. 120.

Dietzgen, Josef (1828-1888) – tysk arbejder, socialdemokrat, filosof. – S. 181.

Disraeli, Benjamin, Earl of Beaconsfield (1804-1881) – engelsk reaktionær statsmand; leder af det konservative parti, en af det fremvoksende imperialistiske bourgeoisis ideologer. Flere gange medlem af kabinettet, en overgang premierminister. Også kendt som forfatter, bl. a. til Vivian Grey, Sybil og andre romancer. – S. 131.

Dolgorukov, P. D. (1886-1930) – russisk storgodsejer, en af grundlæggerne af det borgerlige kadetparti. – S. 24.

Dreyfus, Alfred (1859-1935) – fransk generalstabsofficer, jøde, dømtes uskyldigt for landsforræderi i 1894. Blev benådet i 1899 takket været arbejderklassens og progressive intellektuelles aktioner, og blev rehabiliteret i 1906. – S. 54.

Driault, L. Edouard – fransk borgerlig politiker. – S. 138, 139.

Duncker, Käthe (1871-1953) – fremtrædende medlem af den socialdemokratiske kvindebevægelse i Tyskland. Arbejdede fra 1907 på Die Gleichheit, organ for den kvindelige arbejderbevægelse. Under 1. verdenskrig internationalist. Arbejdede 1915 ved tidsskriftet Die Internationale, medstifter af gruppen Internationale og Spartakus-Forbundet. Medstifter af Tysklands Kommunistiske Parti, 1918-1919 medlem af partiets centralkomité. – S. 183.

Eduard VII (1841-1910) – konge af Storbritannien og Irland og kejser af Indien fra 1901 til 1910. – S. 113.

Engels, Friedrich (1820-1895) – se Lenins artikel om ham i denne udgaves bd. 1. – S. 25, 46, 47, 157, 163, 178, 193, 200.

Eschwege, Ludwig – småborgerlig økonom. Medarbejder ved det tyske tidsskrift Die Bank. – S. 85, 106, 111-113, 161.

Feuerbach, Ludwig (1804-1872) – fremtrædende tysk materialistisk filosof. I sit første værk Tanker Over Døden Og Udødeligheden (1830) argumenterede han mod den kristne religions dogme om sjælens udødelighed. Bogen blev konfiskeret, Feuerbach blev udsat for forfølgelse og blev snart afskediget fra sit universitetsarbejde. Fra 1836 opholdt han sig i en afsides landsby i næsten 25

år. I den første periode af sin filosofiske virksomhed tilhørte han den hegelske skoles venstrefløj. I værkerne Til Kritik Af Den Hegelske Filosofi (1839) og Kristendommens Væsen (1841) brød han med hegelianismen og indtog et materialistisk standpunkt. I vurderingen af samfundsspørgsmål vedblev han dog at være idealist. Han formåede ikke at overvinde den metafysiske materialismes beskuende væsen og erkendte ikke praktikkens betydning i erkendelsesprocessen og samfundsudviklingen.

Feuerbach var de mere radikale og demokratiske borgerlige lags ideolog i Tyskland. Under revolutionen i 1848 erkendte han politikens store betydning, men han deltog ikke selv i revolutionen. Efter denne dalede hans betydning i Tyskland betydeligt. I sine sidste år interesserede han sig for socialistisk litteratur og læste bl. a. Marx' Kapitalen. I 1870 blev han medlem af det tyske socialdemokrati.

Engels har analyseret Feuerbachs filosofi i Ludwig Feuerbach Og Den Klassiske Tyske Filosofis Udgang, og Karl Marx i Teser Om Feuerbach. – S. 181.

Filon (ca. 25 f. Kr.-50 e. Kr.) – græsk-jødisk religionsfilosof; levede i Alexandria. Søgte at skabe en syntese mellem jødisk tro og græsk filosofi; fik betydning for oldkristendommen. – S. 178.

Galliffet, Gaston (1830-1909) – en af de mest forhadte franske bourgeoisi-generaler, berygtet for sin blodtørstige fremfærd i undertrykkelsen af Pariserkommunen. – S. 201.

Garibaldi, Giuseppe (1807-1882) – Italiens nationalhelt, en af det italienske revolutionære demokratis største førere. Ledede det italienske folks kamp mod udenlandsk undertrykkelse og for Italiens samling i 1848-1867. – S. 57.

Gassendi, P. (1592-1655) – fransk filosof, matematiker og videnskabsmand. – S. 181. *Giffen, Robert* (1837-1910) – britisk økonom og statistiker, medarbejder ved flere statistiske publikationer. – S. 151.

Gompers, Samuel (1850-1942) – amerikansk fagforeningspolitiker, fra 1895 permanent formand for The American Federation of Labour. Gik ind for kelasamarbejde med kapitalisterne og bekæmpede den revolutionære bevægelse inden for arbejderklassen. – S. 71.

Gorter, Herman (1864-1927) – hollandsk venstre-socialdemokrat, skribent. En af grundlæggerne af avisen De Tribune 1907, organ for det hollandske socialdemokratiske arbejderpartis venstrefløj. Under 1. verdenskrig internationalist og tilhænger af Zimmerwald-venstre. 1918-1921 medlem af Hollands Kommunistiske Parti og deltog i Kominterns arbejde. – S. 59.

Greulich, Herman (1842-1925) – en af grundlæggerne af det svejtsiske socialdemokratiske parti, leder af partiets højrefløj, skribent. Socialchauvinist under 1. verdenskrig. – S. 45.

Grimm, Robert (1881-1958) – socialdemokratisk leder i Svejts. Chefredaktør ved avisen Berner Tagwacht og sekretær i det svejtsiske socialdemokrati. Centrist under 1. verdenskrig, formand for kongresserne i Zimmerwald og Kiental, formand for den Internationale Socialistiske Kommission. – S. 198.

Guesde, Jules (1845-1922) – fransk socialist, 1901 medstifter af Frankrigs socialistiske Parti, virkede energisk for marxismens ideer, ofte sekterisk, under 1. verdenskrig socialchauvinist og medlem af den borgerlige franske regering. – S. 43, 196.

Gurevitj, E. L. (f. 1865) – socialdemokrat, mensjevnik. Sluttede sig til likvidatorerne under reaktionsårene 1907-1910. Under 1. verdenskrig socialchauvinist.

– S. 20, 23.

Gutjkov, A. I. (1862-1936) – russisk storkapitalist, leder af oktobristernes parti, i alle henseender reaktionær, beklædte forskellige regeringsposter. Efter februarrevolutionen 1917 krigsminister i den provisoriske regering og virkede for krig »til den sejrriige afslutning«. I august 1917 deltog han i Kornilov-oprøret og blev arresteret ved fronten, men løsladt af den provisoriske regering. Efter oktoberrevolutionen kontrarevolutionær emigrant. – S. 24.

Gwinner, Arthur von (1856-1931) – fremtrædende tysk finansmand, 1894-1919 direktør i Deutsche Bank. – S. 124.

Haase, Hugo (1863-1919) – en af det tyske socialdemokratiske ledere, centrist. Fra 1912 formand for den socialdemokratiske fraktion i Rigsdagen. 1917 grundlagde han sammen med Kautsky Tysklands Uafhængige Socialdemokratiske Parti. Under novemberrevolutionen 1918 i Tyskland gik han ind i det såkaldte råd for folkebefuldmagtigede (Rat des Volksbeauftragten) og var aktiv i kampen mod den tyske arbejderbevægelse. – S. 204.

Havemeyer, John K. (1833-1922) – amerikansk industrimand, ejer af den største sukkertrust, medejer af jernbane- og andre selskaber. – S. 108.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770-1831) – betydelig tysk filosof af den objektive idealismes skole, det tyske bourgeois ideolog. Hegels historiske betydning ligger i hans dybtgående og alsidige udvikling af den idealistiske dialektik, som udgør en af den dialektiske materialismes teoretiske kilder. Ved kritisk bearbejdning af Hegels dialektiske metode opbyggede Marx, Engels og Lenin den materialistiske dialektik, som afspejler verdens og den menneskelige tænkningens udvikling.

Af hans værker kan nævnes: *Åndens Fænomenologi* (1807), *Logikkens Videnskab* (1812-1816) og *De Filosofiske Videnskabers Encyklopædi* (1817). – S. 178, 180, 181.

Heilmann, Ernst (1881-1940) – tysk højre-socialdemokrat, skribent. 1907-1917 chefredaktør for avisen *Volksstimme*. Arbejdede under 1. verdenskrig også ved det socialchauvinistiske tidsskrift *Die Glocke* og var 1917-1918 redaktør ved det socialchauvinistiske tidsskrift *Internationale Korrespondenz*. 1919-1933 medlem af den præjssiske landdag, 1928-1933 medlem af den tyske rigsdag. Fra 1933 sad han i fascistisk koncentrationslejr. – S. 209.

Heinig, Kurt (1886-1956) – tysk socialdemokrat, økonom og skribent. – S. 106, 123.

Henderson, Arthur (1863-1935) – en af Labourpartiets og den engelske fagbevægelses ledere. Formand for Labours fraktion i parlamentet 1908, 1910 og 1914-1917. Under den imperialistiske verdenskrig socialchauvinist. Herefter flere gange medlem af de borgerlige regeringer i England. – S. 204.

Heraklit (ca. 535- ca. 470 f. Kr.) – græsk filosof. Heraklit hævdede, at ilden er verdens urstof, at alt »flyder«, dvs. er i stadig bevægelse og forandring, fordi alt slår over i sin modsætning, og at alt vil gentage sig. – S. 178, 181.

Heymann, Hans Gideon – tysk borgerlig økonomist. – S. 76, 77, 103, 104.

Hildebrand, Gerhard – tysk økonom, skribent, medlem af det tyske socialdemokrati, indtil han i 1912 blev udstødt fra partiet på grund af opportuniste. – S. 155.

Hilferding, Rudolf (1877-1941) – en af det tyske socialdemokratiske og II Internationales opportunistiske ledere. 1907-1915 redaktør af det tyske socialde-

mokratiske partis hovedorgan *Vorwärts*. Han er forfatter til *Finanskapitalen* (1910), som havde en vis positiv betydning på grund af værkets udforskning af monopolkapitalismen, men samtidig indeholdt det alvorlige teoretiske fejl og opportunistiske standpunkter. Under 1. verdenskrig gik han ind for samarbejde med social-imperialisterne. Efter krigen gjorde han sig til talsmand for den »organiserede kapitalisme« som et forsvar for den statsmonopolistiske kapitalisme. Fra 1917 var han leder for Tysklands Uafhængige Socialdemokratiske Parti og erklæret modstander af sovjetmagten og proletarietets diktatur. Han var flere gange medlem af den borgerlige regering under Weimar-republikken. Da nazisterne kom til magten, emigrerede han til Frankrig. Døde i nazistisk fangenskab. – S. 72, 73, 76, 102, 108, 110, 117, 136, 150, 162, 170.

Hill, David Jayne (1850-1932) – amerikansk historiker og diplomat. – S. 169.

Hindenburg, Paul (1847-1934) – tysk militærmand og statsmand, feltmarskal, repræsentant for de reaktionære og chauvinistiske elementer i den tyske imperialism. Under 1. verdenskrig ledede han den tyske hær på østfronten, for derefter at blive leder af generalstaben. Efter oktoberrevolutionen var han en af de aktive organisatorer af militær intervention mod Sovjetrusland. Deltog i nedkæmpningen af novemberrevolutionen 1918 i Tyskland, præsident for Weimar-republikken 1925-1934. I 1933 pålagde han Hitler at danne regering og lagde dermed magten i hænderne på fascisterne. – S. 65.

Hobson, John Atkinson (1858-1940) – engelsk økonom, en typisk repræsentant for den borgerlige reformisme og pacifisme; forfatter til en række bøger, hvoraf de mest kendte er *Fattigdommens Problemer* (1891), *Den Nuværende Kapitalismes Udvikling* (1894) og *Imperialismen* (1902). Efterhånden forsvarede han åbent imperialismen og udviklede en teori om en »verdensregering«. – S. 66, 72, 117, 130, 143, 150-156, 159, 161, 167.

Hohenzollerne – tysk kejserslægt 1871-1918. – S. 63.

Holbach, Paul-Henri Dietrich (1723-1789) – fransk filosof, materialist og ateist. En af det franske revolutionære bourgeois ideologer i det 18. århundrede. – S. 181.

Hume, David (1711-1776) – engelsk filosof, subjektiv idealist, agnostiker, borgerlig historiker og økonom. Han mente, at erkendelsens opgave bestod i på grundlag af vane at kombinere de enkelte sansindtryk til forestillinger. En materialistisk årsagsforklaring forkastede han, og han mente, at det ikke var muligt at løse spørgsmålet om en eventuel ydre verdens eksistens. Humes anskuelser påvirkede den idealistiske borgerlige filosofis videre udvikling i betydelig grad. – S. 181.

Huysmans, Camille (1871-1968) – en af veteranerne blandt den belgiske arbejderbevægelses ledere, professor i sprogvidenskab, journalist. 1904-1919 var han sekretær i II Internationales Internationale Socialistiske Bureau, hvor han indtog et centristisk standpunkt. I flere perioder var han medlem af den belgiske regering. I sine sidste år gjorde han sig til talsmand for, at de socialistiske partier skulle optage kontakt med Sovjetunionens Kommunistiske Parti og for, at der etableredes enhed i den internationale arbejderbevægelse. – S. 174, 209, 211.

Hyndman, Henry Mayers (1842-1921) – engelsk socialist. 11881 oprettede han den Demokratiske Føderation, der i 1884 blev omdannet til den Socialdemokratiske Føderation. Han blev en af det britiske socialistiske partis ledere, men blev udelukket herfra i 1916 på grund af sin kraftige støtte til den imperialistiske krig. – S. 45, 49, 71, 204.

Hübner, Otto – tysk statistiker og økonom, lavede statistiske og geografiske årbøger. – S. 132. *Jeidels, Otto* – tysk økonom. – S. 86, 87, 97-99, 101, 102, 121, 123.

Jordanskij, N.I. (1876-1928) – socialdemokrat, mensjektiv; støttede 1. verdenskrig. 1921 medlem af RKP(b), 1922 folkekommissær for udenrigsanliggender. Beskæftigede sig med litterært arbejde fra 1924. – S. 28.

Junius – se Rosa Luxemburg.

Jurkevitz, L. (1885-1918) – ukrainsk borgerlig nationalist, opportunist. Medlem af det ukrainske socialdemokratiske arbejderpartis centralkomité. Arbejdede aktivt 1913-1914 på den mensjektivisk orienterede nationalistiske avis Dsvin (Klokken). Under 1. verdenskrig udgav han i Lausanne månedsavisen Borba (Kamp), der bl.a. gik imod nationernes ret til selvbestemmelse. – S. 61.

Kamenev, L. B. (Rosenfeld, L. B.) (1883-1936) – 1901 medlem af RSDAP; efter RSDAP's 2. kongres sluttede han sig til bolsjevikkerne. Efter februarrevolutionen 1917 gik han imod aprilteserne og dermed partiets teori om den socialistiske revolution. I oktober 1917 offentliggjorde Kamenev sammen Sinovjev i den halvmensjektiviske avis Novaja Sjizn (Nyt Liv) en erklæring om, at de ikke var enige i centralkomiteens beslutning om en væbnet opstand og røbede dermed partiets plan for den provisoriske regering.

Efter oktoberrevolutionen havde han forskellige ansvarsfulde poster. 1934 ekskluderet af partiet for partifjendtlig virksomhed. – S. 28.

Kant, Immanuel (1724-1804) – den klassiske filosofis grundlægger. Hans filosofi indeholdt forskellige former for subjektiv idealisme og agnosticisme, men samtidig fandtes der også visse materialistiske tendenser, bl.a. i læren om »tingen i sig selv« (»Ding an sich«) og i anerkendelsen af vor videns erfaringskarakter. Kants filosofi havde stor betydning for senere repræsentanter for den tyske idealisme (Fichte, Schelling, Hegel) og for retninger som neo-kantianismen, positivisme o.a. At vende tilbage til Kant eller at forene kantianisme med marxisme har været et af revisionismens træk.

Værker: Kritik Af Den Rene Fornuft, Kritik Af Den Praktiske Fornuft, Kritik Af Dømmekraften o.a. – S.181.

Kautsky, Karl (1854-1938) – en af det tyske socialdemokratiske og II Internationales ledere. Fra 1881 udviklede hans forfatterskab sig under Marx' og Engels' indflydelse. I 80'erne og 90'erne udgav han en række marxistiske skrifter. I 1910-11 kom hans opportunistiske standpunkter stærkt frem, og under 1. verdenskrig blev han aktiv modstander af den revolutionære marxisme. Efter oktoberrevolutionen vendte han sig skarpt mod den proletariske revolution, proletariatets diktatur og sovjetstaten. – S. 39, 40, 42, 43, 46-51, 61, 65, 67, 71-73, 85, 127, 128, 141-145, 147, 157, 160-164, 166-171, 174, 185, 186, 192, 196, 200, 204, 207.

Kestner, Fritz – tysk økonom. – S. 80, 83, 84.

Kolb, Wilhelm (1870-1918) – tysk socialdemokrat, opportunist og revisionist; redaktør af bladet Volksfreund. Under 1. verdenskrig socialchauvinist. – S. 49, 50.

Koltjak, A.V. (1873-1920) – admiral i den tsaristiske flåde, monarkist, en af lederne i den russiske kontrarevolution 1918-1919. Han blev taget til fange februar 1920 og skudt. – S. 72.

Krestovnikov, G.A. (f. 1855) – russisk forretningsmand, en af oktobristernes ledere. – S. 24.

Kritjevskij B.N. (1866-1919) – socialdemokrat, skribent, økonomist. Deltog i

socialdemokratiske cirkler i Rusland fra slutningen af 1880'erne, emigrerede i begyndelsen af 1890'erne, sluttede sig en tid til gruppen Arbejdets Befrielse, i slutningen af 1890'erne ledende skikkelse i Forbundet af Russiske Socialdemokrater i Udlandet, i 1899 redaktør af bladet Rabotjeje Delo, som virkede for bernsteinske anskuelser. Kort efter RSDAP's 2. kongres 1903 forlod han den socialdemokratiske bevægelse. – S. 49.

Kropotkin P.A. (1842-1921) – en af anarkismens førende ledere og teoretikere. Sluttede sig i 1872 til Bakunins gruppe i udlandet. Da han vendte tilbage til Rusland, deltog han som anarkist i de folkelige bevægelser, blev arresteret i 1874 og indespærret i Peter Poul-fæstningen. I 1876 kom han til udlandet, hvor han kæmpede aktivt mod marxismen. Under 1. verdenskrig socialchauvinist. Da han vendte tilbage fra emigrationen indtog han borgerlige standpunkter. I 1920 henvendte han sig imidlertid med et brev til de europæiske arbejdere, hvori han erkendte oktoberrevolutionens historiske betydning og opfordrede arbejderne til at modsætte sig en militær intervention mod Sovjet-rusland. – S. 23.

Krupp – tysk kapitalistslægt, der stod i spidsen for en af verdens største krigsindustrier. – S. 119, 166.

Kutler, N.N. (1859-1924) – russisk statsmand, kadet. Medlem af 2. og 3. дума. Arbejdede efter oktoberrevolutionen i folkekommissariatet for finanser. – S. 24.

Lansburgh, Alfred (f. 1872) – tysk borgerlig økonom, udgiver af Die Bank, hvori han publicerede sine artikler om finanskapitalen. – S. 88, 89, 92, 113, 152, 161, 164-166.

Lassalle, Ferdinand (1825-1864) – tysk småborgerlig socialist. Han var grundlægger af den Almindelige Tyske Arbejderforening, der var af stor betydning for den tyske arbejderbevægelse, men Lassalle førte den ind på en opportunistisk vej. Han og hans tilhængere regnede med ad legal vej at kunne få oprettet produktionskooperativer med støtte fra den bismarckske stat. Lassalle støttede en samling af Tyskland »fra oven« under Prøjsens ledelse. Hans anskuelser var en hæmsko for udformningen af klassebevidstheden i Tyskland og I Internationale. – S. 178, 193.

Legien, Carl (1861-1920) – tysk høresocialdemokrat, en af den tyske fagbevægelses ledere, revisionist. Fra 1893 til 1920 med mellemrum deputeret til rigsdagen for det tyske socialdemokrati. Under den imperialistiske verdenskrig socialchauvinist. – S. 44-46, 48, 49, 51, 185, 191, 196, 204.

Lenin (virkelige navn Uljanov), *Vladimir Iljitj* (1870-1924) – se Leninbiografi, Forlaget Tiden. – S. 73, 198.

Lensch, Paul (1873-1926) – tysk socialdemokrat. Fra 1905 til 1913 redaktør for Leipziger Volkszeitung, organ for det tyske socialdemokratiske højrefløj. Under 1. verdenskrig socialchauvinist. – S. 59, 191.

Levy, Hermann (f. 1881) – tysk borgerlig økonom, forfatter til en række værker om finanskapital. – S. 77.

Liebkecht, Karl (1871-1919) – tysk revolutionær, en af lederne af venstrefløjens i det tyske socialdemokrati, aktiv bekæmper af opportunisme og militarisme, en af organisatorerne af gruppen Internationale og Spartakus-Forbundet, under novemberrevolutionen 1918 sammen med Rosa Luxemburg leder af den revolutionære avantgarde, redaktør af Die Rote Fahne, medstifter af Tysklands Kommunistiske Parti. Myrdet af reaktionære officerer i januar 1919. – S. 47, 50, 196.

Liebman, F. (Hersch, Peisach) (f. 1882) – fremtrædende bundist. 1911 medlem

af Bunds centralkomite, sluttede sig til likvidatorerne. Under 1. verdenskrig centrist. – S. 61.

Liefmann, Robert (1874-1941) – tysk borgerlig økonom, professor. Forfatter til en række værker om økonomiske og sociale spørgsmål. – S. 80, 81, 86, 89, 101, 103, 104, 111, 127.

Lincoln, Abraham (1809-1865) – fremtrædende amerikansk statsmand, USA's præsident 1861-1865. Ledede kampen for negrenes frigørelse fra slaveriet. – S. 161.

Lloyd George, David (1863-1945) – engelsk liberal politiker, 1916-1922 premierminister, søgte at styrke den engelske imperialisme overalt i verden. Efter oktoberrevolutionen 1917 en af organisatorerne af interventionen og blokaden mod sovjetstaten. – S. 46, 48, 117.

Longuet, Jean (1876-1938) – fransk socialist og skribent. Ledede under den første verdenskrig et centristisk-pacifistisk mindretal i Frankrigs Socialistiske Parti, modstander af, at Frankrigs Socialistiske Parti tilsluttede sig Kommunistisk Internationale. Gik i 1930'erne ind for aktionsenhed mellem socialister og kommunister mod fascisme og krig. – S. 205.

Luxemburg, Rosa (Junius) (1871-1919) – en af lederne af II Internationales venstrefløj, medstifter af Polens Socialdemokratiske Parti, fra 1897 aktiv deltager i Tysklands socialdemokratiske bevægelse, bekæmpede revisionismen, deltager i den første russiske revolution (i Warszawa). Under verdenskrigen internationalist, i nært samarbejde med Karl Liebknecht, medstifter af gruppen Internationale og Spartakus-Forbundet under den tyske novemberrevolution 1918 en af den revolutionære avantgardes ledere, medstifter af Tysklands Kommunistiske Parti. Myrdet af reaktionære officerer i januar 1919. – S. 183, 184, 186, 187, 189-197, 199.

Lysis (Letailleur, Eugene) – fransk borgerlig økonomisk, skrev flere værker om finansielle og politiske spørgsmål. – S. 109, 110.

MacDonald, James Ramsay (1866-1937) – engelsk politiker, en af Independent Labour Party's (det Uafhængige Arbejderparti) og Labour Party's grundlæggere og ledere. Han førte en meget opportunistisk politik, talte om classesamarbejde og kapitalismens gradvise indvoksen i socialismen. Under 1. verdenskrig indtog han først en pacifistisk indstilling, men efterhånden støttede han åbent den imperialistiske krig. Premierminister i en række arbejderregeringer. – S. 71, 205.

Martov, L. (virkelige navn J. O. Tsederbaum) (1873-1923) – socialdemokrat, mensjevnik. Deltog i den socialdemokratiske bevægelse siden begyndelsen af 1890'erne. Var i 1895 med til at oprette Kampforbundet Til Arbejderklassens Befrielse og blev i den forbindelse arresteret 1896 og forvist for 3 år til Turukhansk. I 1900 deltog Martov i forberedelsen af bladet Iskra og blev en af dets redaktører. På RSDAP's 2 kongres 1903 stod han som mindretallets leder og var siden mensjevnik. Under den første verdenskrig indtog han en centristisk position og deltog i internationalisternes konferencer i Zimmerwald og Kiental. Efter februarrevolutionen 1917 ledede han en gruppe internationalistiske mensjevniker. Efter oktoberrevolutionen i skarp modsætning til sovjetstyret, emigrant i Berlin fra 1920. – S. 158, 174, 193, 196, 205.

Martynov, A. (virkelige navn Piker, A. S.) (1865-1935) – I begyndelsen af 1880'erne narodovolets, i 1886 arresteret og forvist til Sibirien, hvor han blev socialdemokrat. Emigrerede 1900, medredaktør af økonomisternes blad *Rabotje Delo*, polemiserede mod det leninske Iskra. På RSDAP's 2. kongres 1903

sluttede han sig til mensjevnikerne. Under den første verdenskrig indtog han en centristisk position, efter februarrevolutionen 1917 blev han internationalistisk mensjevnik. I 1923 blev han medlem af Ruslands Kommunistiske Parti (bolsjevnikerne), arbejdede i Marx-Engels Institut og redigerede tidsskriftet *Kommunistisk Internationale*. – S. 49.

Marx, Karl Heinrich (1818-1883) – skaber af den videnskabelige kommunisme, medstifter af I Internationale. Se Lenins artikel om Karl Marx i denne udgaves bd. 1. – S. 25, 26, 48, 55, 58, 59, 61, 77, 78, 93, 157, 177, 179-181, 192, 193.

Maslov, P. P. (1867-1946) – økonom, socialdemokrat, forfatter til en række værker om agrarspørgsmål, hvor han forsøgte at revidere marxismen. Efter RSDAP's 2. kongres gik han over til mensjevnikerne. I reaktionsårene likvidator, under 1. verdenskrig socialchauvinist. Efter oktoberrevolutionen ophørte han med politisk virksomhed og gik over til at beskæftige sig med pædagogisk og videnskabeligt arbejde. – S. 20, 23, 132, 158.

Mayéras, Barthelemy (f. 1879) – fransk socialist og journalist; centrist under 1. verdenskrig. – S. 205.

Mehring, Franz (1846-1919) – fremtrædende skikkelse i den tyske arbejderbevægelse, en af lederne af det tyske socialdemokratiske venstrefløj, historiker, skribent og litteraturforsker. Han gjorde et stort arbejde med udgivelsen af Marx', Engels' og Lassalles efterladte skrifter. Mehring forfægtede konsekvent internationalismen og hilste oktoberrevolutionen velkommen. Fra 1916 var han en af lederne af det revolutionære Spartakus-Forbund, og han spillede en fremtrædende rolle i grundlæggelsen af Tysklands Kommunistiske Parti. – S. 183.

Mensjikov, M. O. (1859-1919) – reaktionær skribent, medarbejder ved avisen *Novoje Vremja* (Ny Tid). Bekæmpede aktivt sovjetmagten efter oktoberrevolutionen, skudt i 1919 for kontrarevolutionær virksomhed. – S. 23.

Miljukov, P. N. (1859-1943) – leder af kadetternes parti, førende ideolog for det russiske imperialistiske bourgeoisie, historiker og skribent. Oktober 1905 en af grundlæggerne af kadetternes parti, formand for partiets centralkomite og redaktør for partiets centrale organ, avisen *Retj* (Tale). Deputeret til 3. og 4. дума. 1917 udenrigsminister i den første borgerlige provisoriske regering; førte politik, der skulle fortsætte den imperialistiske krig »til den sejrige slutning«. Efter oktoberrevolutionen en af organisatorerne af den udenlandske militærintervention mod Sovjetrusland. – S. 48.

Millerand, Alexandre Etienne (1859-1943) – fransk politiker. Var i 1880'erne småborgerlig radikal, i 90'erne sluttede han sig til socialismen, hvor han blev leder for den opportunistiske retning inden for den franske socialistiske bevægelse. I 1899 indtrådte han i Waldeck-Rousseaus borgerlige regering. Lenin betegnede »millerandismen« som et forræderi over for proletariatets interesser. – S. 71.

Moniter – pseudonym på en af de tyske socialdemokrater, opportunist. Of-fentliggjorde i april 1915 en artikel i det konservative *Preussische Jahrbücher*, hvori han begejstret taler om socialdemokratiets centristiske karakter og for et videre samarbejde med bourgeoisie. – S. 46, 47.

Morgan, John Pierpont (1867-1943) – amerikansk milliardær, chef for et af USAs største bankfirmaer. – S. 96.

Morris, Henry C. (f. 1868) – amerikansk historiker, jurist. Forfatter til en række bøger om historie og økonomi. – S. 129, 130.

Muranov, M. K. (1873-1959) – bolsjevik, kleinsmed. Medlem af RSDAP 1904. Deputeret til den 4. дума i Kharkov-governementet. Fra november 1914 aktiv i den revolutionære bevægelse mod den imperialistiske krig og blev i 1915 arresteret sammen med andre bolsjevikker. Fra 1917 til 1923 arbejdede Muranov i RKP(b)s centralkomité og blev på 7., 8. og 9. kongres indvalgt i centralkomiteen. Fra 1922 til 1934 medlem af partiets kontrolkommission. – S. 31, 33.

Nakhimson, M. I. (Spektator) (1880-1938) – økonom og skribent. 1899-1921 medlem af Bund, som var fortalende for separatisme og nationalisme. Blev i 1935 ansat ved det Internationale Landbrugsinstitut i Moskva. Skrev en række værker om verdensøkonomi. – S. 162, 163, 166, 192.

Napoleon I (Bonaparte) (1769-1821) – fransk kejser 1804-1814 og 1815. – S. 187, 188.

Naumann, Friedrich (1860-1919) – tysk reaktionær politiker, skribent; en af grundlæggerne af teorien om »national socialisme«. Tilhænger af den imperialistiske krig. – S. 48.

Neymarck, Alfred – fransk borgerlig økonom og statistiker. – S. 114, 117, 161.

Nikolaj II (Romanov) (1868-1918) – den sidste russiske tsar (1894-1917). Skudt i Jekaterinburg (Sverdlovsk) den 17. juli 1918 efter ordre fra Urals distriktssovjet af arbejder- og soldaterrepræsentanter. – S. 18, 23.

Nobel – svensk slægt, som bl. a. ejede et petroleumsselskab i Baku i Rusland. – S. 123.

Noske, Gustav (1868-1946) – opportunistisk leder inden for det tyske socialdemokrati. Længe før 1. verdenskrig forsvarede han militarismen, og under krigen var han socialchauvinist. Under den tyske novemberrevolution 1918 var han en af lederne i nedkæmpningen af de revolutionære matroser i Kiel. 1919-1920 var han krigsminister. Organiserede opgøret med Berlins arbejdere og mordene på Karl Liebknecht og Rosa Luxemburg, hvorfor han fik tilnavnet »blodhunden«. Senere var han præsident for Hannover-provinsen. Fik statspension under det nazistiske styre. – S. 72.

Owens, Michael Joseph (1859-1923) – amerikansk opfinder af en flaskemaskine. – S. 150.

Paish, Georg (1867-1957) – engelsk borgerlig økonom og statistiker, pacifist. Præsident for og medlem af forskellige økonomiske og statistiske selskaber. Forfatter til en række bøger om økonomi og politik. – S. 117, 120.

Parvus (Helphand, A. L.) (1869-1924) – russisk-tysk socialdemokrat, omkring århundredskiftet medlem af det tyske socialdemokrati, stod på dets venstrefløj, virkede som redaktør og forfatter af økonomiske skrifter. Efter RSDAP's 2. kongres i 1903 sluttede han sig til mensjevikkerne og flyttede til Rusland, hvor han opholdt sig under den første revolution. Parvus var ophavsmand til teorien om den »permanente revolution«, som Trotskij overtog. Emigrerede til Tyrkiet og Vesteuropa, blev forretningsmand og storspekulant, agent for Tyskland under den første verdenskrig. – S. 61.

Petrovskij, G. I. (1878-1958) – en af den revolutionære arbejderbevægelses ældste deltagere, bolsjevik. 11897 medlem af RSDAP. 1914 arresteret for sin revolutionære virksomhed, der var rettet imod den imperialistiske krig. Deltog aktivt i oktoberrevolutionen. 1917-1919 folkekommisær for indre anliggender i RSFSR, 1919-1938 formand for den allukrainske eksekutivkomité. 1926-1939 kandidat til RKP(b)s centralkomité's politbureau. Fra 1940 vicedirektør

for USSR's revolutionmuseum. – S. 29-32.

Platon (427-347 f. Kr.) – græsk filosof, objektiv idealist. Var i sine unge år elev hos Sokrates, efter hvis død han grundlagde en filosofiskole i Athen. Ifølge Platons idé-lære er den egentlige virkelighed visse fra sansverdenen helt adskilte evige og uforanderlige ideer, hvoraf de højeste er ideerne om det skønne, det sande og det gode. Tingene i den verden, vi oplever, er kun ufuldkomne og forgængelige spejl- eller skyggebilleder af de modsvarende ideer. Sjælene har i en eksistens før forbindelsen med kroppen skuet ideerne og bevarer et uklart minde om dem. Erkendelsen bliver derfor en erindring.

Platon var tillige en betydelig matematiker og statsteoretiker, hvis tanker om den retfærdige statsorganisation repræsenterer en art aristokratisk socialisme. – S. 181.

Plekhanov, G. V. (Valentinov) (1856-1918) – materialistisk filosof, propagandist for marxismen i Rusland. I 1875 kom han i forbindelse med narodnikkerne og sluttede sig til den revolutionære kamp. For at undgå tsarregimets forfølgelser flygtede han til udlandet, hvor han udviklede sig til marxist. I 1883 oprettede han den første russiske marxistiske organisation: Arbejdets Befrielse. I 1900 indtrådte han i avisen Iskras og tidsskriftet Sarjas redaktioner. Efter det russiske socialdemokratis 2. kongres hældede han mod opportunisten og knyttede sig til mensjevikkerne. Under den første russiske revolution i 1905 indtog han i afgørende spørgsmål et mensjevikisk standpunkt, men ikke desto mindre vendte han sig i tiden derefter mod de forsøg på revision af marxismen, som hovedsagelig blev gjort af mensjevikkerne. Under 1. verdenskrig indtog han et social-chauvinistisk standpunkt. Efter februarrevolutionen ledede han det yderste højre blandt de mensjevikiske forsvarstilhængere. Han tog afstand fra bolsjevismen og den socialistiske revolution, da han ikke regnede med, at Rusland var modent til socialismen; men han bekæmpede ikke det sovjetiske styre. – S. 20, 23, 27, 33, 43, 45, 50, 63, 178, 181, 193, 196, 204, 209, 211.

Poincaré, Raymond (1860-1934) – fransk borgerlig politiker, advokat. Fra 1893 medlem af den franske regering, valgt af de mest aggressive grupperinger inden for det franske bourgeoisie. Blev premierminister i 1912, fra 1913 til 1920 Frankrigs præsident. Aktiv tilhænger af den imperialistiske verdenskrig. Efter oktoberrevolutionen var Poincaré med til at organisere den udenlandske militære intervention mod Sovjetrusland. 1922-1924 og 1926-1929 Frankrigs premierminister. – S. 18.

Potresov, A. N. (Starover) (1869-1934) – mensjevik. Sluttede sig i 1890'erne til marxismen, deltog i Kampforbundet Til Arbejderklassens Befrielse i Petersborg, arresteredes og forvistes til Vjatka guvernementet. Emigrerede i 1900, medarbejder ved Iskra og Sarja. På RSDAP's 2. kongres 1903 deltog han på mindretallets side. Senere medarbejder ved mensjevikiske blade. Under den første verdenskrig krigstilhænger. Efter oktoberrevolutionen i emigration, medarbejder ved Kerskij's ugeblad Dni, angreb Sovjetrusland. – S. 132, 158, 196, 211.

Pressemanne, Adrien (1879-1929) – fransk socialist. Fra 1912 det franske socialistpartis permanente repræsentant i det Internationale Socialistiske Bureau. Under 1. verdenskrig centrist. – S. 205.

Purisjkevitj, V. M. (1870-1920) – storgodsejer, reaktionær og monarkist. En af initiativtagerne til grundlæggelsen af de Sorte Hundrede, pogromgrupperne, der kæmpede mod den revolutionære bevægelse. Deputeret til 2., 3. og 4. дума, kendt for sine pogromer og antisemitiske optræden i думаen. Efter oktoberrevolutionen kæmpede han aktivt mod sovjetmagten. – S. 25, 26.

Radisjtjev, A. N. (1749-1802) – russisk skribent og revolutionær. Hans berømte

værk *En Rejse Fra St. Petersburg Til Moskva*, var det første offentlige angreb på livegenskabet i Rusland. Han blev dødsdømt for bogen, men dommen ændredes til 10 års forvisning til Sibirien. Efter en amnesti vendte han tilbage fra forvisningen, men begik selvmord, da der fortsat blev foretaget repressalier mod ham. – S. 24.

Renaudel, Pierre (1871-1935) – en af det franske socialistpartis ledere. Redaktør af avisen *Le Peuple* (1902-1914), *L'Humanité* (1914-1920); medlem af deputeretkammeret (1914-1919, 1924) Under 1. verdenskrig socialchauvinist. – S. 46, 61.

Renner, Karl (1870-1950) – østrigsk politiker, højre-socialdemokratisk partileder og teoretiker. En af ophavsmændene til den borgerlige nationalistiske teori om »kulturel-national autonomi«. Under 1. verdenskrig socialchauvinist. 1919-1920 Østrigs kansler, 1945-1950 Østrigs præsident. – S. 55.

Rhodes, Cecil (1853-1902) – britisk politiker, fortaler for imperialism og kolonialisme. Organiserede koloniseringen af et stort område i Sydafrika, var hovedansvarlig for boerkrigen (1899-1902). Rhodesia (i dag Zimbabwe) var opkaldt efter ham. – S. 131, 132, 137.

Riesser, Jakob (1853-1932) – tysk økonom og finansmand. Fra 1905 udgav han tidsskriftet *Bank-Archiv*. I sine værker forsvarede han imperialismen og finanskapitalen. – S. 80, 82, 89-91, 95, 96, 98, 103, 117, 120, 123, 126, 170, 173, 175.

Rockefeller, John Davison (1839-1937) – amerikansk oliekonige, grundlægger af et finansdynasti. – S. 96, 123-125.

Roditjev, F.I. (f. 1856) – storgodsejer og semstvopolitiker, medlem af kadetpartiets centralkomité. Var medlem af 1., 2., 3. og 4. дума. Emigrerede efter oktoberrevolutionen. – S. 24.

Romanov – russisk tsarslæggt fra 1613 til 1917. – S. 25, 26.

Rosenfeld, L. B. – se Kamenev, L. B.

Rotschild – finansdynasti i Vesteuropa. – S. 123.

Rubanovitj, I.A. (1860-1920) – en af de socialrevolutionæres ledere. Repræsentant for de socialrevolutionæres parti på de internationale socialistiske kongresser i Amsterdam 1904 og Stuttgart 1907. Medlem af det Internationale Socialistiske Bureau. Under 1. verdenskrig socialchauvinist, efter oktoberrevolutionen modstander af sovjetmagten. – S. 23, 63.

Rühle, Otto (1874-1943) – tysk venstre-socialdemokrat, skribent og ideolog. Deputeret til rigsdagen. Indtog internationalistiske synspunkter under 1. verdenskrig, stemte imod krigsbevillingerne i den tyske rigsdag. Gik i 1919 ind i Tysklands Kommunistiske Parti, hvor han tilsluttede sig venstre-oppositionen. Efter splittelsen mellem de tyske kommunister, deltog han i begyndelsen af 1920 i dannelsen af Tysklands Kommunistiske Arbejderparti, senere blev han udelukket af dette parti og vendte igen tilbage til socialdemokratiet, hvor han dog ikke fik nogen politisk indflydelse. – S. 185.

Saint-Simon, Henri Claude (1760-1825) – en fremtrædende fransk utopisk socialist. Kritiserede det kapitalistiske samfund og fremsatte et program for et nyt samfund, der skulle bygge på respekt for arbejdet. I den centraliserede og planlagte produktion skulle der bestå et samarbejde mellem industrien og videnskaben. Han hævdede dog, at den private ejendomsret ikke måtte omstødes, og han forholdt sig negativt overfor politisk kamp og revolution. Han forstod ikke proletariatets historiske rolle, men mente, at man ville kunne nå til det nye samfund gennem regeringsreformer og samfundets moralske opdragelse

gennem en ny religion. – S. 176, 177.

Sartorius von Waltershausen (1852-1938) – tysk borgerlig økonom. Skrev flere bøger om økonomi og politik. – S. 137, 151, 152.

Scheidemann, Philipp (1865-1939) – en af lederne af det yderste højre i det tyske socialdemokrati. Indgik i den socialdemokratiske fraktion i rigsdagen fra 1903. Fra 1911 medlem af det tyske socialdemokratiske ledelse. Under 1. verdenskrig socialchauvinist. Under novemberrevolutionen 1918 i Tyskland gik han ind i det såkaldte råd for folkebefuldmægtigede (Rat des Volksbeauftragten) og var aktiv i kampen mod spartakisterne. Medansvarlig for den blodige undertrykkelse af den tyske arbejderbevægelse 1918-1919. – S. 72, 204.

Schilder, Siegmund (d. 1932) – tysk økonom. – S. 117, 119, 135, 137, 138, 152, 170.

Schneider – navnet på en af datidens store franske koncerner. – S. 119.

Schulze-Gaevernitz, Gerhardt (1864-1943) – tysk borgerlig økonom, professor i politisk økonomi, »katedersocialist«. 1892-1893 studerede han tekstilindustri og landbrug i Rusland og underviste ved Moskvas universitet. Han mente, at det skulle være muligt at etablere »social harmoni« i det kapitalistiske samfund med det formål at forbedre forholdene for alle klasser.

P. B. Struve var fortaler for Schulze-Gaevernitz' ideer i Rusland. – S. 88, 90, 95-97, 101, 103, 104, 137, 151, 152, 155, 156, 176.

Schwegler, Albert (1819-1857) – tysk teoretiker, filosof, filolog og historiker. – S. 180.

Sembat, Marcel (1862-1922) – en af det franske socialistpartis reformistiske ledere, journalist. Socialchauvinist under 1. verdenskrig. Var 1914-1917 minister for offentlige arbejder i den franske imperialistiske regering for »nationalt forsvar«. – S. 46, 196, 204.

Semkovskij (Bronstein, Semjon Juljevitj) (f. 1882) – socialdemokrat, mensjevnik. Medarbejder ved flere mensjevnikiske aviser. Under 1. verdenskrig centrist. – S. 61.

Siemens, Georg (1839-1901) – en af de største industriherrer og finanskoninger i Tyskland. Grundlagde i 1870 Deutsche Bank og blev dens direktør. Var medlem af rigsdagen. – S. 104.

Skobelev, M. I. (1885-1939) – deltog fra 1903 som mensjevnik i den socialdemokratiske bevægelse. Var under 1. verdenskrig centrist. Efter den borgerlig-demokratiske februarrevolution i 1917 var han næstformand i Petrograd-sovjetten. Maj-august 1917 var han arbejdsminister i den provisoriske regering. Efter oktoberrevolutionen forlod han mensjevikerne og arbejdede i den kooperative bevægelse, senere i Folkekommisariatet for Udenrigshandel. Blev i 1922 medlem af det kommunistiske parti. – S. 158, 196.

Smirnov, E. – se Gurevitj, E. L.

Sorge, Friedrich Adolf (1828-1906) – tysk socialist, aktiv i den internationale og socialistiske bevægelse, Marx' og Engels' ven og kampfælle. Deltog i revolutionen i Tyskland 1848-1849. Emigrerede efter revolutionens nederlag til Svejts og senere til Amerika. Organiserede en sektion af I Internationale i Amerika og var 1872-1874 sekretær i I Internationales generalforsamling. – S. 47.

Spektator – se Nakhimson, M. I.

Spinoza, Baruch (1632-1677) – hollandsk filosof, materialist, rationalist og ate-

ist. Grundbegrebet i Spinozas filosofi er substansen, som er det absolutte, i sig selv værende. – S. 181.

Stauning, Thorvald August Marinus (1873-1942) – dansk politiker, en af højrelederne i det danske socialdemokrati og i II Internationale. Formand for partiet og partiets rigsdagsgruppe 1910. 1916-1920 minister uden portefølje i Zahles ministerium. 1924-26 ledede han Danmarks første arbejderregering. Efter den socialdemokratiske valgsejr i 1929 blev han igen statsminister; denne gang som leder af en koalitionsregering mellem socialdemokraterne og de radikale; denne sad på magten indtil 1942 og blev styrket ved valgene både i 1932 og 1935. Politisk har Stauning stået på socialdemokratiets højrefløj og bekæmpede både kommunisterne og de radikale strømninger i fagbevægelsen. Fra midten af 1913'erne var han førende talsmand for Danmarks kapitulationspolitik i forhold til det fascistiske Tyskland. Under besættelsen dannede Stauning en samlingsregering og gik ind for forhandling med den tyske besættelsesmagt. – S. 209, 211.

Stauss, Emil Georg (1877-1942) – tysk finansmand, bankier. Begyndte at arbejde i Deutsche Bank fra 1898. Fra 1915 medlem af ledelsen for Deutsche Bank. – S. 124.

Stead, William Thomas (1849-1912) – engelsk journalist. 1905 Times' korrespondent i Rusland. – S. 131.

Ströbel, August (1869-1945) – tysk socialdemokrat, centrist. 1905-1916 medlem af redaktionen ved det tyske socialdemokratiske avis Vorwärts. 1908-1918 medlem af den prøjsiske landdag. I begyndelsen af 1. verdenskrig gik Ströbel imod socialchauvinismen og den imperialistiske krig, tilsluttede sig venstrefløjen i gruppen Internationale. I 1916 helt gået over til kautskyanismen; i 1917 en af initiativtagerne til dannelsen af Tysklands Uafhængige Socialdemokratiske Parti. Vendte i 1919 tilbage til socialdemokratiet, men forlod det i 1933. Fra 1922 medlem af den tyske rigsdag, optrådte med hårde angreb mod Sovjetunionen. – S. 183, 185.

Sundbo, Jens Peter Karl (1860-1928) – dansk venstresocialdemokrat, skribent. Fra 1887 arbejdede han ved Social-Demokraten, hovedorgan for det danske socialdemokrati. Fra 1895 medlem af det danske parlament. Fra 1898 redaktør af avisen Vestjyllands Socialdemokrat. Under 1. verdenskrig indtog han internationalistiske standpunkter. I september 1916 gik han imod det danske socialdemokratiske beslutning om at deltage i en borgerlig regering. 1918-1920 gik han kritisk imod det danske bourgeois imperialistiske politik. – S. 210.

Supan, Alexander (1847-1920) – tysk geograf. – S. 129, 132.

Südekum, Albert (1871-1944) – tysk socialdemokratisk opportunist, revisionist, under 1. verdenskrig ekstrem socialchauvinist. – S. 49, 132, 209.

Thalheimer, August (1884-1948) – tysk socialdemokrat, skribent. Under 1. verdenskrig indtog han internationalistiske standpunkter. 1914-1916 redaktør for den socialdemokratiske avis Volksfreund; gik ind i gruppen Internationale, senere i Spartakus. 1916-1918 deltog han i udgivelsen af Spartakusbriefe, illegalt agitationsmateriale, rettet imod den imperialistiske krig og socialchauvinismen. 1918-1923 medlem af Tysklands Kommunistiske Partis centralkomité og redaktør for partiets hovedorgan Die Rote Fahne. I 1921 gik han ind for »venstre«-ekstreme synspunkter. I 1923 højre-opportunist. I 1929 ekskluderet af partiet. – S. 183.

Thomas, Albert (1878-1932) – fransk politiker og social-reformator. Fra 1910 en af lederne af det socialistiske partis parlamentsfraktion. Var i en periode krigsminister i en borgerlig regering. 1919-1932 leder af det Internationale Ar-

bejderbureau under Folkeforbundet. – S. 71, 204.

Tjernysjevskij, N. G. (1828-1889) – russisk førmarxistisk materialistisk filosof og revolutionær-demokratisk litteraturkritiker og skribent. Tilbragte 22 år i fængsel og forvisning. – S. 24.

Tjkheidse, N.S. (1864-1926) – grusisk socialdemokrat, mensjevnik, socialchauvinist under 1. verdenskrig. Efter oktoberrevolutionen var han formand for Grusien kontrarevolutionære mensjevnikiske regering. Efter sovjetmagtens oprettelse i Grusien i 1921 emigrerede han til Frankrig. – S. 29, 45, 158, 193, 196, 205.

Tjkhenkeli, A. I. (1874-1959) – socialdemokrat, mensjevnik, jurist. Var under reaktionens år efter revolutionen i 1905 blandt likvidatorerne inden for socialdemokratiet. Var centrist under krigen. 1918-1921 udenrigsminister i Grusien mensjevnikiske regering, derefter »hvid« emigrant. – S. 158, 193, 196.

Treves, Claudio (1868-1933) – medlem af det italienske socialistparti, en af den italienske reformismes teoretikere; centrist under 1. verdenskrig. – S. 205.

Trier, Gerson (1851-1918) – en af lederne af det danske socialdemokratiske venstrefløj, rejste kritik mod partiets reformistiske taktik i slutningen af 1880'erne. Udgav sammen med en del andre oppositionsavisen Arbejderen. Blev sammen med den øvrige redaktion ekskluderet af partiet i 1889, blev meldt ind igen i 1901; var medlem af partiets hovedbestyrelse og spillede en vis rolle som ideologisk fører for forskellige oppositionelle strømninger i det danske socialdemokrati. Under 1. verdenskrig internationalist. I september 1916 gik han imod partikongressens beslutning om, at partiet skulle deltage i en borgerlig regering og gik som protest ud af partiet. – S. 210, 211.

Troelstra, Pieter (1860-1930) – aktiv i den hollandske arbejderbevægelse, højresocialist. En af grundlæggerne af det hollandske socialistparti 1894. Opportunist i begyndelsen af det 20. århundrede og bekæmpede venstrefløjen i det hollandske socialistparti, der fra 1907 grupperede sig omkring avisen De Tribune. Tysklands-orienteret socialchauvinist under 1. verdenskrig. – S. 45.

Tschierschky, Siegfried (f. 1872) – tysk borgerlig økonom, hvis arbejdsområde var studiet af karteller, truste og andre former for monopolsammenslutninger. – S. 81, 93.

Vandervelde, Emile (1866-1938) – leder af det belgiske arbejderparti, formand for II Internationales Internationale Socialistiske Bureau, indtog et meget opportunistisk standpunkt. Under den 1. verdenskrig indtrådte han i den borgerlige regering på forskellige ministerposter, og efter den borgerlig-demokratiske februarrevolution i Rusland tog han dertil for at agitere for Ruslands fortsatte deltagelse i krigen. Over for den russiske oktoberrevolution forholdt han sig meget fjendtligt og deltog aktivt i den væbnede intervention mod Sovjetrusland. I mellemkrigsårene bekæmpede han energisk en fælles antifascistisk front mellem kommunister og socialister. – S. 40, 49, 61, 204, 209.

Vogelstein, Theodor (f. 1880) – tysk økonom. – S. 79, 81, 127.

Volkman, Paul (1856-1938) – professor i teoretisk fysik, idealist. – S. 181.

Völker – tysk regeringsembedsmand, senere leder af den tyske stålindustri sammenslutning. – S. 113.

Webb, Beatrice (1858-1943) – kendt engelsk politiker. – S. 48.

Webb, Sidney (1859-1947) – kendt engelsk politiker, reformist. Sammen med

sin kone, Beatrice Webb, skrev han en række værker om den engelske arbejderbevægelses historie og teori. En af grundlæggerne af Fabian Society. Under 1. verdenskrig socialchauvinist. Var med i første (1924) og anden (1929-1931) Labour-regering. Sympatisk indstillet overfor Sovjetunionen. – S. 45, 48.

Wilhelm II (1859-1941) – tysk kejser af dynastiet Hohenzollern og konge af Prøjsen 1888-1918. – S. 15, 48, 65, 113.

Wurm, Emanuel (1857-1920) – tysk socialdemokrat, kemiker. Fra 1890 medlem af rigsdagen. 1902-1917 en af redaktørerne ved tidsskriftet *Die Neue Zeit*. Under 1. verdenskrig centrist. Efter den tyske novemberrevolution 1918 minister for levnedsmiddelforsyningen – S. 47.

Zetkin, Clara (1857-1933) – fremtrædende deltager i den tyske og internationale arbejderbevægelse. Medstifter af Tysklands Kommunistiske Parti. Kæmpede aktivt sammen med Rosa Luxemburg, Franz Mehring og Karl Liebknecht mod Bernstein og de andre opportuniste. Under 1. verdenskrig internationalist og bekæmpede socialchauvinismen. 1916 med i gruppen Internationale og Spartakus-Forbundet. 1919 medlem af Tysklands Kommunistiske Parti, medlem af partiets centralkomité. På III Kommunistiske Internationales kongres indvalgt i eksekutivkomiteen og ledede dens internationale kvindesekretariat. – S. 183.

